

Munduko ekonomia

Botereak, disparekotasunak eta
egonkortasun-eza kapitalismo globalean

Mikel Zurbano

© Mikel Zurbano

© Udako Euskal Unibertsitatea

ISBN: 84-86967-95-3

Lege-gordailua: SS-1464-98

Inprimategia: ANTZA, Lasarte Oria.

Azaleko diseinua: Iñigo Ordozgoiti

Banatzaileak: UEU. Concha Jenerala 25, 4. BILBO telf. 94-4217145
e-mail: bulegoa@ueu.org www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

*“gu libreak gara eta zuk erein duzu gure lurrean etorkizuneko
esklabutzaren titulua...”*

Diderot (Bougainville-ko bidaiaren gehigarria)

Aurkibidea

AURKEZPENA	7
1. GAIA. MUNDU-SISTEMAREN ERAKETA	9
1.1. Egungo mundu-sistemaren berezko ezaugarriak	9
1.2. Sistema kapitalista eta bere garapen faseak	11
1.3. Kapitalaren eta ekonomi prozesuaren nazioarteratzea: enpresa transnazionalak	15
a) Ekonomi prozesuaren nazioarteratzea	16
b) Atzerriko inbertsio zuzenak eta enpresa transnazionalak	17
1.4. Mundu-sistema bikoitzaren sorkuntza: zentroa/periferia	34
1.5. Mundu-sistema kapitalistarekiko deskonexioak	38
2. GAIA. IPARRALDEKO PRODUKZIO-SISTEMAREN KRISIA	45
2.1. Hedalditik krisialdira: ekonomi bilakaera zifratan	45
2.2. Garapen-ereduaren egitura-oinarriak	52
a) Sare produktiboaren berrikuntza	53
b) Eskaria eta banaketaren berrikuntza	57
2.3. Egungo krisia	57
a) Krisiaren adierazleak eta birdoikuntza produktiboa	59
b) Egitura krisiaren barnetik	65
2.4. Garapen-ereduaren zaharberrikuntzaz	81
2.5. Estatuaren eskuharmena ekonomian	83
3. GAIA. ZENTROZ KANPOKO EKONOMIAK: HEGOA ETA EKIALDEA	93
3.1. Azpigarapenaren egitura	93
3.2. Ekonomia lehen-esportatzailea	95
3.3. Hirugarren Munduko industrializazio-prozesuak	97
a) Inportazioak ordezkatzeko industrializazio-eredua	98
b) Oinarri esportatzaileko industrializazioa	102
3.4. Ekialdeko ekonomien mundu-sistamarako integrazioa	107
3.5. Ekonomi ordenu berriaren aldarrikapenetik HMaren zatiketara ...	111
4. GAIA. NAZIOARTEKO MERKATARITZA-HARREMANAK	117
4.1. Nazioarteko merkataritza: bilakaera eta esanahia	118

a) Merkataritza-interdependentziaren igoera	118
b) Kanpo-joera desberdinak	121
c) Industri merkataritzaren gorakada	123
d) Merkataritzaren polarizazioa	125
4.2. Munduko merkataritza eta garapena	128
4.3. Nazioarteko enpresak munduko merkataritzan	138
4.4. Libreganbioa eta babesgintza.	143
4.5. GATTetik Merkataritzaren Mundu-Erakundera.	147
5. GAIA. NAZIOARTEKO MONETA- ETA FINANTZA-SISTEMA.	155
5.1. Bretton Woods-eko instituzioak: NMF	155
5.2. Nazioarteko moneta-desengonkortasuna	158
5.3. Mundu-Bankua eta garapenerako laguntza ofiziala.	161
5.4. Nazioarteko finantza-merkatuak	163
5.5. Hirugarren Munduko kanpo-zorra	166
6. GAIA. EKONOMI INTEGRAZIOA	173
6.1. Ekonomi integrazioaren adiera desberdinak	173
6.2. Ekonomi integrazioa European: Europako Batasuna	175
6.3. Nazioarteko ekonomi-bloke nagusiak	186
AMAIERA: EKONOMI GLOBALIZAZIOAZ.	191
LABURDURAK	197

Aurkezpena

Munduko ekonomia liburu batean laburbiltzeko ausardia, itsasoko ura botila batean sartzeko ahaleginaren parekotsat har daiteke. Are gehiago, gertakizunak egunetik egunera zaharkitzen diren garaian eta ustekabea eta ziurgabetasuna ekonomia kapitalistaren ezaugarri iraunkor gisa finkatzen diren egunotan, munduko ekonomiaren argazkirik xumeena egiteak itsasoa botilaratzeak bezain antzua eman lezake. Haatik, ekonomiaren nazioarteko bilakaera nagusietara hurbiltzeko saioa beharrezkoa da ekonomian interesa duen ororentzat, hala ekonomi edo gizarte-ikasketak hasi berri dituenarentzat nola errealitate ekonomikoaz interesa duen edonorentzat. Izan ere, eskuartean duzuen Unibertsitateko ekonomi egitarauetan oinarritzko tresna gisa erabiltzeko pentsatuta dagoen arren, ingurune ekonomiko eta sozialaz kezka duenari munduko ekonomi giltzarriak ulertzeko lagungarri suerta dakioke.

Munduko egoera ekonomikoa ezagutzeko oinarritzko urrats honetan, irakurleak jakin behar du, errealitate ekonomikoa oso konplexua, aldakorra eta, beraz, ziurgabea izan arren ere, berau ulertzeko funtsezko giltzarriak egon badaudela. Jakin behar du, halaber, hedabideen eraginez desitxuratutako kontzeptuak bere lekuan jartzen eta munduko ekonomiaz dauden mitoak eta topikoak identifikatu eta uxatzen. Azkenik, ezagupideak erabiltzeko guraria izan behar du, giza jarduerak ingurunea eraldatzeko duen ahalmena eta munduko ekonomia bidezkoagoa erdiesteko guztion erantzukizuna ahazteke.

Liburuaren egitaraua sei gaitan banatuta dago. Lehenean ekonomia garaikidea sistema bakar modura identifikatzen da: mundu-sistema kapitalista. Nahiz XX. mendearen amaieran prozesu historikoa bizkortu den, sistema bakarra mendeetako bilakaeraren emaitza historikoa da. Ekonomi sistema kapitalistak ipini ditu sistema orobateraturako zutarrak. Eta hau ez da kasualitate baten emaitza, kapitalismoaren berezko joera baten ondorio baizik, hedapenerako joerarena hain zuzen. Aztergai ditugu munduko ekonomia bakarrerako bidean lehen mailako rola duten enpresa transnazionalak. Nolanahi ere, mundu-sistema bakarraren egoera baiezteak ez dakar, halabeharrez, ekonomia globala dela ondorioztatzea, amaierako gaian aztertuko dugun bezala. Sistema bakarra da, lurralde zein ekonomi sektore guztietara hedatu eta finkatu den heinean, estatu-sozialismoa eta gisako ekonomi sistemak desagertariz. Baina, munduko ekonomi argazkia ez da homogenea: errealitate anitzak daude eta eskualdearteko ekonomi polarizazioa hazkorra da. Oro har, iparralde edo mendebalde aberats eta garatua eta hegoalde eta Europako ekialde ez-garatua dira

oraindik munduko ekonomi bakarraren errealitate kontrajarriak. Hori dela-eta, aparteko azterketak egiten dira bakoitzarentzat. Bigarren gaian iparreko ekonomietako krisi estrukturala ulertzeko ahalegina egin da. Horretarako II. Mundu-Gerraren ostean ekonomi hedapen iraunkorra ekarri zuen garapen-eredu fordista analizatu da bere atal desberdinetan. 1970eko hamarkadan jazo zen egiturazko krisia fordismoaren agorpenarekin bat etorri zen eta, beraz, ez zen garapen-ereduz kanpoko faktoreekin lehertu. Krisiaren kontestuan eredu berri baterako ekimenak eta elementu behinenak zeintzuk diren eta beren aurrerabideaz ere erreparatuko dugu. Zentroz kanpoko ekonomiak analizatu dira hurrengo gaian. Bertan aztertzen dira hirugarren munduko azpigarapenaren sorkuntza eta prozesua, batetik, eta, bestetik, azpigarapenaren egitura eta ondorioak. Hirugarren Mundua bere oinarritzko ezaugarrietan ezagutuko dugu, baina bere heterogeneitatea ahazteke: ekonomi mota nagusiak bereiztu eta industrializazio-eredu garrantzitsuenak ikasiko dira. Kapitalismorako trantsizio bidean dauden –batez ere Europako ekialdeko– ekonomiak pairatzen ari diren eraldakuntza behinenen aipua ere egin da bertan.

Laugarren eta bosgarren gaietan bi ekonomi eremu hartu dira aztergai: nazioarteko merkataritza eta nazioarteko moneta- eta finantza-sistema, hurrenez hurren. Bietan dauden nazioarteratzeko joerak zertan diren analizatu da, azterketa garaian (azken bizpahiru hamarkada) ekonomi doktrina neoliberalen goititzeak izandako eragina kontuan hartuta. Bestalde, eremu bakoitzean egondako erakundetze-prozesuak aztertu dira: merkataritzan GATT hitzarmenetik MMEra emandako urratsa eta moneta- eta finantza-arloetan Bretton Woods-eko akordioa eta bere gainbehera. Seigarren gaian ekonomi integrazioa jorratu da. Munduan abian diren ekonomi eremuen eraikuntzaz hausnartzeko beta ematen du atal honek. Batez ere, aurreratuen aurkitzen den prozesuari arreta berezia eskaintzen zaio, hots, Europako Batasuneko Ekonomi eta Moneta-Batasunari, baina beste integrazio-eremuetako dinamika batzuk ere gogoan izanik (Iparramerikako NAFTA, batik bat). Amaitzeko, hausnarketa egin da ekonomi globalizazioaz. Egungo munduko ekonomiaren errealitatea kokatzeko erabilgarria izango zaigu orotariko kontzeptu mediatiko hau. Beronek liburuaren hausnarketaren zentzua eta arrasto nagusia eskaintzen ahalbidetuko digu, azken burutapen gisa.

Honek guztiak ez du nazioarteko ekonomiaren eszenatokia osabetetzen. Gai-zerrenda eta azterguneak agortezinak dira arlo honetan. Honez gain, eduki batzuk laburregiak edota soilak suerta litezke: oinarritzko testuak gaiaren konplexutasunari emandako erantzun modura hartu behar dira. Finean, munduko ekonomiaren egonkortasun-ezaren, polarizaziorako joeren eta hierarkien azpitik dagoen errealitatea ezagutzeko interesa piztea edo areagotzea da testu honen asmo xumea.

1. GAIA

Mundu-sistemaren eraketa

XX. mendean zehar kapitalismoaren bilakaeraren ikuspegi historikoa eta sistemikoa eskaintzea da gai honen xedea, Kapitalismoa mundu-sistema osatzera nola heldu den aiseago uler dadin. Horretarako mundu-sistemaz ulertzen duguna azalduko da lehenik, mundu-sistemaren ezaugarri behinenak azpimarratuz.

Arestian aipatu helbururako urrats gisa, kapitalismoaren aldikatzeari ekingo diogu; honela, egitarauan zehar aztertuko diren eduki desberdinetarako erreferentzia historiko iraunkorra finkatu nahi da eta baita kapitalismoaren dinamika ziklikoaren ulermen zorrotzagoa erraztu ere.

Kapitalismoaren ibilbidean bikoiztasun eta polarizaziorako joera ugari ezagutu bada ere, ekonomi dinamikaren ikuspegitik garapena/azpigarapena bikotea da nabarmenatarikoa. Gai honen beste interesgune bat, bada, azpigarapenaren sorrera eta arazo orokorraren eragina dinamika kapitalistaren barne-ogikan nola txertatzen den analizatzea da.

1.1. Egungo mundu-sistemaren berezko ezaugarriak

Mundu-sistema aipatzean bi alor biltzen dituen kontzeptuari buruz ari gara, erlazio edo harremanen alor anitzaz, batetik, eta instituzio-sare konplexuaz, bestetik. Mundu-sistemaren lehen osagaia, beraz, zentzu zabalean hartutako egitura-loturadun erlazioak dira. Eredu desberdinetan ematen diren gizataldearteko nahiz herrialdearteko harremanak dira hauek, hala nola merkataritza-erlazioak, kapital-fluxuak edo joan-etorriak, teknologi transferentziak edo elkartrukeak, elkartruke zientifiko-kulturalak, lankidetzak edo kooperazioa, etab..

Mundu-sistemaren kontzeptua, beraz, nazioartekotasunaren esparruan kokatzen da. Areago, esparru honetan bideratzen den eraikuntza instituzionala ere hartzen du bere baitan. Izaera instituzional horrez hornitzean, mundu-sistemaren kontzeptuak botere-harremanen arloa ere hartzen du bere gain.

Alta, mundu-sistemaz ari garenean ez dugu kontuan hartzen soilik sistema horretan jazotzen diren ekonomi harremanak, baizik eta beste motatako erlazioak ere, nahiz politikoak, sozialak edo ekologikoak izan. Harreman-mota guztiak lotuta doaz eta elkarrekiko eragin zuzenak ondorioztatzen du erlazioen azken emaitza. Hots, ez dago soilik ekonomikoa den erlazorik, bestelako eragileek ere ezinbestean eragiten baitute haietan.

Nolanahi ere, erlazio-multzo hauek ez dira berriak kapitalismoaren historian; egungo berritasuna elementu hauetan datza: erlazioen trinkotasunean, eremu desberdinetarako bere hedapenean eta bere amaigabeko orokortzean. Gaur egun, gero eta ekonomi jarduera gutxiago geratzen da elkartruke-sare honetatik at, hots, mundu-sistemaren errealitatea geografi gune eta jarduera gehienetara heltzen da.

Bestalde, mundu-sistema ez da neutrala, kapitalismoaren bilakaeraren une honetako egokiera zehatza izanik, egungoa mundu-sistema kapitalista dugu, hain juxtu. Izendapen gehigarri honek egungo mundu-sistemaren berezko ezaugarrien arrastoak aurkitzen laguntzen du. Egungo mundu-sistemaren berezko ekonomi ezaugarriak honako hauek dira:

i.) Hazkuntza mugagabearen ustea. Uste honen aplikazioa ekonomiaren orientabidean taxutzen da. Honen bidez, Naturaren indar materialen gaineko kontrola eta gidaritzaren areagotu behar dira, gizakiaren zerbitzuan ipintzeko. Aipatu ustea, ekonomi dinamika kapitalistak bultzatzen dituen hiru fenomeno hauetan islatzen da: natur ingurunearen kontrola, teknologi konkista eta mugagabeko aurrerabide materialaren ideia. Hiruak, lehen iraultza industrialak eta Ilustrazioak erditutako ikuspegiaren oinordeko zuzenak baino ez dira, eta aurrerabide edo aurrerabide sozialaren ideia eta xedeari lotzen zaizkio bete-betean.

ii.) Produktibismoa. Produktuaren hazkuntza mugagabearen menpeko aurrerabide tekniko mugagabea da produktibismoa. Aurrekoari guztiz lotuta egonik produktibismoaren ondorioz gero eta baliabide gehiago bideratzen da produkzioaren hazkuntzara, gero eta kontsumitzaile-multzo handiagoak gehiago kontsumi dezan.

iii.) Hedagarritasuna. Aurreko bi ezaugarrien ondorio zuzena da eta honako esangura du: mundu-sistemak gero eta baliabide gehiago eskatzen ditu, produkzio-faktore gehigarriak behar ditu, gero eta zabalagoak dira mundu-sistemaren adarrak ukitzen dituen geografi eremuak eta jarduera-esparruak, eta halaberean eragile edo agente potentzialen multzo handiagoa erakartzea lortzen du. Beraz, mundu-sistema kapitalistaren egoera ezin da inondik ere estatikoa dela esan; aitzitik, etengabeko bilakabide dinamikoa ezagutzen du. Ezaugarri hau gogobetetzeko kapitalismoaren historian zehar erabilitako tresnak mota desberdinetakoak dira. Kolonialismo garaian hedapen kapitalista merkataritza-harremanekin eta konkista militarrekin gauzatzen zen bitartean, denboraren poderioz industri boterearen garapenaren ondorioz emandako hedapena edota, esaterako, egungo finantza-sareek bideratutako hedapena indartsuagoak dira.

iv.) Merkantilismoa. Ezaugarri hau mundu-sistemaren bi arauetan taxutzen da: produkzio-bitartekoen jabego pribatua eta eskari ahaltsua, bata, eta eskaintza errentagarria eta lehiakorra, bestea. Arau kapitalista hauek baztertze-mekanismoak dira, lehiakideen arteko konkurrentzia baitakarte. Aurreko hiru ezaugarriak Eki Europako herrialdeetan izandako sozialismo errealearen sistemarentzat baliagarriak badira ere, izaera merkantilista soilik kapitalismopeko ekonomiei datzekie.

1.2. Sistema kapitalista eta bere garapen-faseak

Egungo mundu-sistema osatu arte, kapitalismoaren ibilbide historikoan berari lotutako joera eta dinamika ugari garatu dira. Hauen arteko asko unean unekoak izan dira, koiuntura jakin baten itzalpean erretuak eta denboraren poderioz ahitu direnak. Beste batzuk, ordea, egitura-joerak dira, hots, kapitalismoak ezagutu dituen aldi desberdinetan sistematikoki eta oinarritzko aldaketarik gabe mantendu eta oraindik egun, trinkotasun handiagoz, bere horretan dirautenak.

Kapitalismoaren joera estruktural nagusiak ondokoak dira: kapitalaren kontzentrazio- eta zentralizazio-prozesua, ekonomi hazkuntza disparekoa eta polarizata, mugimendu ziklikoa eta kapital eta ekonomi prozesuaren nazioarteratzea. Bereizketa eginez, azken hau hurrengo atalean aztertuko dugu, aparteko dinamika baten erakuslea baita. Atal honetan lehen hiru dinamika estrukturalen miaketari ekingo diogu, beraz.

Kapitalaren kontzentrazio eta zentralizaziorako-joera oso indartsua da eta merkatuen monopolizazioa eta oligopolizazioa ditu ondorioztat. Nahiz elkarrekin ematen diren, ez dira dinamika bakar baten erakuslehioa. Kapitalen kontzentrazio-rako joeraren eraginpean, kapitala gero eta gehiago metatzen da. Kapitalaren metaketa gehikorrerako ezinbesteko baldintza, lehia da. Era berean, lehia kapitalistarako ohiko bideak produktibitatearen igoerak eta eskala ekonomien hedapenak dira, besteak beste.

Kapitalaren zentralizaziorako joeraren ondorioz, berriz, kapitalaren jabeen kopurua murriztuz doa. Hots, kapital-metaketa gehikorra izan arren, gero eta buru gutxiagoren artean banatzen da berau. Kapital jabeen zenbatekoa gutxitzeko joera hau bi dinamika nagusien ondorio da: kapitalaren kontzentrazioa eta enpresen bategiteak eta elkar-irensketak.

Bi joera hauek lotuta eta indarrez jardun dute merkatuen oligopolizazio- eta monopolizazio-maila sakonak burutuz. Egun, ondasun eta zerbitzu gehienen nazioarteko merkatuek oligopolizazio-prozesua ezagutzen dute neurri handiagoan edo apalagoan, konkurrentzia perfektuko merkatua testuliburuetako erreferentzia soila izateraino.

Kontzentrazio- eta zentralizazio-prozesuen emaitza gisa, bizkortu egin da enpresen dimentsioaren handiagotzea. Hein berean, enpresen dimentsio hazkorrari finantzazio-ahalmenaren arazoa lotu zaio. Finantza-behar gero eta zabalagoei erantzunez, ohiko industri kapitala estu itsatsi zitzairen finantza-jardueri, Sozietate Anonimoaren irudi juridikoa sortu ondoren enpresetako kapitalaren jabegoa produkzioaren zuzendaritza errealetik aldendu ondoren, batik bat. Balioen merkatuetan salerosten hasi ziren enpresetako jabetza-tituluak, hastapenean nagusiki industri jabetzari lotutako eskuhartzeak zirenak finantza-jarduera bihurtuz. Horrela, industri eremuko kapitalak eta banka-kapitalak batu eta nahastu egin ziren eta, honekin bat, finantza-kapitala sortu zen ingurune zeharo monopolizatuan.

Honi guztiari finantza-kapital honen alde Estatuak mendealdean izandako eskuhartze iraunkorra gehitu behar zaio. Finean, finantza-kapitala eta Estatuaren arteko lotura honetatik itxuratu da XX. mendeko ekonomi eragilerik behinena: kapital monopolista. Nahiz kapital monopolistak jatorriz izaera “nazionala” duen, bere izaera eraldatu duen enpresen transnazionalizazio-prozesuaren eragilea kapital monopolista bera izan da. Baina, oraingoz puntu honi hausnarketa batekin emango diogu amaiera. Gogoan izan behar dugu kapital monopolistaren garapen eta hedapen orokorrak merkatuen konkurrentzia librea zalantzan ipintzen duela eta, ikuspegi teoriko batetik, baita bere egungo bideragarritasuna ere.

Jo dezagun orain aipatutako bigarren egitura-joeraren azterketara. Kapitalismoaren hazkuntzak disparekotasun sakonak eta polarizazioa dakartzala aurreratu dugu hemen. Joera honen erakusle bat, hegoaren eta iparraren arteko garapen disparekoa da, eta baita garatutako herrialde kapitalisten arteko hierarkia-aldaketa ere. Garaian garaiko hierarkia-aldaketa hau, bere produkzio-indarrak eta teknologia iparraldeko beste herrialdeak baino azkarrago garatzea lortzen duenaren alde suertatzen da. Dinamika honen ulermen hoberako, Lanaren Nazioarteko Zatiketa (LNZ) delako konzeptuaz baliatuko gara. **Lanaren Nazioarteko Zatiketak** ekonomi eskualde desberdinei leku bat izendatzen die hierarkia produktiboan, eskualde bakoitzaren espezializazio produktiboaren ezaugarrien eta nazioarteko merkaturaren duen sarbidearen arabera. Kapitalismoaren historian zehar eta gaur egun ere, LNZn Iparraldeak eta Hegoaldeak duten kokalekua disparekoa da. Aipatutako hierarkia produktiboan Iparraldea Hegoaldeari gailendu zaio, azken honen dinamika produktiboa lehengoaren menpekota izanik, unean uneko itxuraketak desberdinak izan direla ahanzteke. Edonola ere, badago ohiko LNZren eskema Iparra/Hegoa bikoteari dagokionean. LNZ klasikoa honela laburbil daiteke: Hegoaldeko herrialdeek Iparraldekoekin oinarritzko ondasunak (lehengaiak, abere- eta nekazaritza-ondasunak) esportatzen dizkiete eta, oster, Iparraldekoek gehienbat Hegoko lehengaiak erabiliz Hegoaldekoekin manufaktura-ondasunak esportatzen dizkiete. Urte askotan egondako eta oraindik gaur egun Hirugarren Munduko herrialde gehienetan indarrean dagoen merkataritza-harremanen eskema honek produkzio-egitura desberdinak eraiki eta garatu ditu eremu bakoitzean. Hauxe da, hain zuzen, ezaguna den garapena/azpigarapena dialektikaren iturburu nagusia, zeinetaz 1.4. atalean eta 3. gaian sakonduko dugun.

Nolanahi ere, LNZk produkzio-sarearen desberdintasunak birproduzitzen ditu hala Iparraldeko herrialdeen artean nola Hegoaldekoen artean. Izan ere, ekonomi garapenaren nolakoari eta zenbatekoari behatuz, ezin da esan garapen-maila homogeneoa denik eremu bakoitzaren baitan.

Azkenik, LNZ ere herrialde bakoitzaren barnean ere dago indarrean eta estatu eta nazio desberdinetan barne-disparekotasunak ahalbidetzen ditu. Herrialdeen barne-egituraketa aztertuz, ekonomi eskualdeen arteko disparekotasunak, ekonomi jardueren artekoak, industri adarren arteko desberdintasunak eta giza talde eta klaseen arteko polarizazioak aurki ditzakegu zailtasunik gabe.

Atal honekin bukatzeko, kapitalismoaren mugimendu ziklikoaren dinamika estrukturala aztertuko dugu. Kapitalismoaren behaketa diakronikoa eginez, argi dago, bertan hedaldiak nahiz atzeraldiak kateatzen direna. Baina, krisialdien nahiz susperraldien zioa kapitalismoaren barne-logikan aurkitzen da; kapitalismoaren baitakoa den joera hau sistematikoki eta era iraunkorrean gauzatzen da, alegia. Horregatik, kapitalismoaren ibilbide historikoaren une oro aldi hedakor ala atzerakorrean kokatu behar da.

Aldien gorabeherei jarraituz, honako sekuentzia sistemikoa jazo ohi da kapitalismoaren dinamika diakronikoan: kapital-metaketa (hedaldia), krisialdia, kapital-metaketa (hedaldia). Denboraren ildoak honela laburbil daiteke kapitalismoan. Beraz, garai hedakorra ahalbideratzen duen kapital-metaketa dago hastapenean. Hedaldi honetan garapen-eredu propioa eraiki eta finkatzen da, horretarako beharrezkoak diren mekanismo zehatzak garatuz. Garai hedakor honetan, adierazle desberdinetan neurturiko ekonomi emaitza bitxiak (hazkuntza bizkorra, enplegu-maila garaia,...) lortzen dira. Hala ere, ereduaren zutabe diren elementu desberdinen arteko koherentzia pitzatzen hasi eta berauen apurketa gertatzeraino dirau ozta-ozta hedapenaren egonkortasunak. Hedaldiaren amaiera eta krisialdiaren hasiera dator epe honen buruan. Krisiak apurtu egiten du hazkuntza-eredu zaharkitua eta ekonomi atzeraldia ekartzen. Hau erakusle desberdinetan islatzen da, ekonomi hazkuntzaren geldialdian, inbertsioaren murriztapenean eta enpresen eraispenean, desenpleguaren igoeran, inflazioaren piztean (egungo krisialdian soilik), eta abarretan. Krisialdia trantsizio-garaia da¹. Krisialdian aurreko hazkuntza-ereduko mekanismoen ahitzea eta susperraldi berri baterako habeen berrosaketa nahasturik jazotzen dira. Azken hau gailentzen zaionean, garapen-eredu berri bat ernatuko da. Honekin krisialdia atzean utzi eta hedaldia nagusituko da ostera ere. Hedaldi berrian, hastapenekoan bezala, ekonomi egonkortasunaren iraupenerako bermea den garapen-eredu koherente bat taxutzen da. Baina hedaldi berriko hazkuntza-ereduak ez du zerikusirik aurreko hedaldiko ereduarekin; guztiz bestelakoak dira eta oinarri desberdinak dituzte.

Finean, era soilean azaldutako sekuentzia hau «Kondratieff uhin» gisa ezagunak diren kapitalismoaren uhin luzeek dago osatuta. Uhin luze hauek 60-100en bat urtez dira indarrean eta hedaldi/atzeraldiaren epe osotu baten isla dira. Bestalde, uhin luzeen testuinguruan epe laburreko uhinak aurki daitezke. Urte bakan batzuetako uhin laburrak Kondratieff uhinen egitura-joeraren baitan lerratzen dira eta berau tinkotu –bi uhinen norabideak berdina badira– edo –kontrajarriak badira– ahultzen dute. Ildo honetan uhin laburrak ekonomi koiantura adierazten du eta ez da nahastu behar luzerako egitura-norabidearekin. Esaterako, egungo krisialdia Kondratieff gisako uhin luze baten beherantzako joera iraunkorrari dagokio eta 1986-1990 epealdiko mendebaldeko ekonomi hazkuntzak ez zuen egitura-joera murrizkorra estaltzea lortu, uhin laburreko goranzko egoera koiantural soila zelako, ondorengo urteetako joera atzerakorrak frogatu duen bezala.

1. Autore batzuk kapitalismoaren trantsizioaldiak hedapen-garaiak direla diote, beronen berezko egoera hedapena baino gehiago krisia dela ziurtatuz.

Jarraian kapitalismoaren historian jazotako uhin luzeek mugatzen dituzten fase desberdinen xedapena egingo da. Fase hauek garapen-epe desberdinekin daude lotuta eta garapen-ereduen erakuntza- eta apurketa-prozesu kateatuak itxuratzen dituzte. Kronologikoki honela agertzen zaizkigu kapitalismoaren faseak:

1. fasea, XVIII. mendearen azkenalditik XIX. mendearen erdialdera arte;
2. fasea, XIX. mendearen erdialdetik bukaera arte;
3. fasea, XIX. mende amaieratik II. Mundu-Gerra bitartean eta
4. fasea, gerraostean hasi eta egungo krisira arte.

Fase hauetako bereizgarriak azpimarratuko ditugu ondoren. Fase bakoitza garapen- eta hazkuntza-eredu zehatz baten eraikuntza eta apurketarekin bat datorrela egiaztatzeko aipatuko ditugu bereizgarri horiek.

Lehendabiziko fasea, lehen industri iraultzaren eta britainiar hegemoniaren aroa da. Ezaguna den legez, ekonomi uhinak Ingalaterran izan zuen jatorria eta kontinentera hedatu zen. Industri dinamikaren puntako adarrak ehungintza eta metalurgia izan ziren. Ikatza bihurtu zen energiaren oinarria, lurrin makinaren erabilpenari lotuta, honela urarekiko dependentzia alboratuz. Nazioarteko merkataritza dagokionean, itsasoz gaingiko merkataritza koloniala ezarri zen, zeinak Lanaren Nazioarteko Zatiketa klasikoaren arabera Iparraren eta Hegoaren arteko ohiko hartuemanen taxutu zuen (Zentroa-Periferia).

Bigarren fasea bigarren industri iraultzaren eta, zehazki, lokomotoraren garaia izan zen. Geopolitikoki, britainiar hegemoniak indarrean jarraitu zuen. Uhinaren jatorria, orduan ere, Ingalaterra izan zen, berrikuntzak bizkor hedatu zirelarik. Ehungintzak eta metalurgiak puntako adarrak izaten jarraitu zuten, baina kimika, elikadura eta makinaren eraikuntzarekin batera. Energi oinarria ikatza eta elektrizitatea izan ziren eta merkataritza-arloan Zentroa-Periferia eskema zabaldu egin zen. Fase honetan industriadutako herrialde berriak sortzen hasi ziren. Hauetatik bikainenak Estatu Batuak eta Alemania baziren ere, beste batzuk ere industriegintzaren bidea jorratzen hasi ziren hala nola, Italia, Suedia, Suitza, Belgika eta Frantzia.

Hirugarren fasea inperialismoaren aitzineratze garaia izan zen, berau Estatu Batuen, Alemaniaren eta Britainia Handiaren arteko lehian islatu zelarik. Garai honetan berrikuntzaren jatorriak Estatu Batuak eta Alemania izan ziren, teknologi hedapenerako zailtasunak eman zirelarik. Puntako adarrak autogintza eta eraikuntza metalikoak izan ziren, eta energiaren arloan elektrizitatea zabaltzen eta petrolioaren erabiltzen hasi zen. Aro honetan, bestalde, kapitalismo hedakorra zein trinkoa nagusitu ziren; hots, geografi eremu eta jarduera berrietara hedatzearekin bat, lanaren antolaketa-sistemen eta merkatuaren hobekuntzak bultzatu ziren.

Laugarren fasea Estatu Batuen hegemoniaren garaia da. Berrikuntzen jatorri behinena Estatu Batuak dira, Alemaniak ere rol oso garrantzitsua badu ere. Teknologia hedapenaren bidea Enpresa Transnazionalen kontrolpean eman da.

Aipatzekoa da garai honetan Japoniak teknologi alorrean jorratutako berezko bidea. Autogintzak puntako adarra izaten jarraitzen badu ere, petrokimika, mikroelektronika, etab., bezalako adarrak gailendu dira. Iturri energetikoen artean nuklearraren garapen berantiarra eta murriztua eman bada ere, petrolioaren aroa izan da hau, zalantzarik gabe. Azkenik, kapitalismo trinkoa finkatu da, lanaren eta merkatuen antolaketa zientifikoari esker.

1.3. Kapitalaren eta ekonomi prozesuaren nazioarteratzea: enpresa transnazionalak

Jakina denez, Ekonomiaren nazioarteratzea edo internazionalizazioa aspaldiko joera da. Ez zen kapitalismoarekin sortu, izan ere feudalismoan edo antzinako aroan baziren jada naziozgaindiko ondasunen, finantzen edota langileen fluxuak edo joan-etorriak. Hala ere, kapitalismoarekin nazioarteko eszenatokia gero eta funtsezkoago bihurtuko da, ekonomi bilakabidearen giltzarria izateraino. Gaurko mundu-sistemaren sorrera estuki lotzen zaio prozesu metakor honi, bere emaitza zuzena izanik.

Jakina da, kapitalismoaren hastapenarekin Estatu-Nazioa itxuratu zela ekonomi erregulaketarako eremu eta merkatu-gune nagusi gisa. Alabaina, kapitalismoaren sorreratik ekonomi jarduera jakin batzuk eremu hori gainditzen hasiak ziren, merkataritza-harremanak izanik batik bat nazioz haratago hedatzen zirenak. Beraz, garapen sozioekonomikoak bi arlotan egin du aurrera nazio-estatuaren arloan, hots herrialdearen baitan, eta mundu-mailan. Kapitalismoaren sorkuntza-garaitik, gaindiezina suertatu den bi arlo hauen arteko kontraesan dialektikoa agertu zen. Bi arloak kontuan hartu behar dira garapen-prozesuak ulertzeko. Nazio-ekonomien eta sozietateen egitatea eta garrantzia ez da oraindik ahitu, eta estatuaren eta bere instituzioen gainegitura politikoaren izaera nazionalak bere horretan dirauen bitartean, ezin izango da mespretxatu. Nolanahi ere, nazioarteratzea indartuagotzen ari da eta garapen-prozesuaren eduki orokorra gero eta tinkoago hezuramaitzen du.

Kapitalak eraikitako ekonomi sistemak nazioartera emandako lehen urratsak salkarien (ondasunen) merkataritzaren arlokoak izan ziren. Nazioarteko merkataritza edo ondasunen elkartrukea areagotu egin zen metropoli eta kolonien arteko erlazioen testuinguruan, honekin batera nazioarteko merkatuak eraiki eta hedatu zirelarik. Denborak aurrera egin ahala salkarien zirkulazioaz gain kapitalen zirkulazioa ere hedatu zen nazioartera (XIX. mendean) eta beranduago produkzio-prozesua bera (XX. mendean).

Produkzio-prozesua nazioarteko logikaz kutsatzearen zioa, ekonomi sisteman suertatutako eraldaketak dira, hala nola produkzio eskalen hedakuntza, teknologi eraldaketak, lanaren antolaketa, etab. Orobat, ekonomi nazioarteratzeaz hausnartzerakoan, aspektu desberdinak dira ildo horretatik jorra daitezkeenak. Besteak beste, ekonomi prozesu orokorraren (produkzio, elkartruke, kontsumo eta kapitalaren) nazioarteratzea; agente edota enpresa transnazionalen jokabidea eta hegemonia politikoari lotutako nazioarteko ekonomi ordena. Gai honetan lehen

biak aztertuko ditugu; honela, azkenaren aparteko azterketa alboratzen da hemen, baina bere eraginaren nolakoa ahanzteke.

a) Ekonomi prozesuaren nazioarteratzea

Lehenik, ekonomi prozesu orokorraren nazioarteratzearen bidetik urrats gehigarriak emango dira. Dinamika horren bilakabide historikoa aipatua izan da arestian. Aipatutako urrats berri bakoitza hurrengoari gaineratzen zaio ekonomi prozesu osoaren egungo internazionalizazioa taxutu arte. Horietako lehena salkarien zirkulazioaren nazioarteratzea dugu. Bostgarren kapituluan nazioarteko merkataritzaren etengabeko hazkundera aztertzeko parada izango dugu. Dena den, denbora pasatu ahala ondasun eta zerbitzuen esportazio eta inportazioak gero eta gehiago hazten direla aurreratu behar da; gainera hazkunde gorakor hau herrialde guztietan eman arren herrialdearteko gehikuntza-tasen disparekotasuna nabarmena da². Areago, nazioarteko merkataritzaren gehikuntza produktuaren gehikuntza –zehatzago esanda, industri produktuaren gehikuntza– baino trinkoagoa da aspaldion. Honela, bada, munduko ondasun eta zerbitzuetatik gero eta zati handiagoa nazioarteko merkatuetan salerosten da; hots, ohiko merkatu nazionalen esparrua itxuragabetzen ari da ondasun eta zerbitzu nazionalentzat.

Produktuaren nazioarteratzearen dinamika hau estu lotzen zaie azkenaldiko ekonomi eraldaketei, batez ere, produkzio-ehunaren aldaketari eta kontsumo-moduarenari. Lehen eraldaketarekin, batik bat, masa-produkzioa finkatuz gero eta errentagarritasun-arrazoiengatik, erakunde eta elkarte produktiboez nazioarte-mailarako urratsa eman zuten. Nazio-merkatuen muga fisikoak eta sektore batzuetako baldintza finantzarioak eta teknologikoak gainditzeko aukera errazten zuen elkarte edo enpresaren nazioarteratzeak. Bestalde, masa-kontsumoaren orokortzearekin batera, estandarizatu egin zen kontsumo-mota eta lehia kapitalistaren eremuan nazioarteko banaketa enpresa- eta merkataritza-sare handien hedapena ahalbidetu da.

Baina nazioarteratzeak beste esparru batzuk ere bereganatu ditu salkarien zirkulazioaz haratago. Kapitalaren zirkulazioaren internazionalizazioa azpimarratu behar da, batetik. Kapitalen mugimenduek gero eta dimentsio internazionalagoa dute, merkataritza-eta produkzio-beharrek eta helburu espekulatzailerik bultzaturik. Hau guztia ahalbidetzen eta errazten duena, seigarren kapituluan aztertuko dugun nazioarteko finantza merkatuen garapen bizkorra dago. Bestetik, kapital produktiboaren internazionalizazioak ekonomi prozesu orokorraren katea osatzen du aurreko biekien elkarturik. Esan bezala, urrats hau da hiruetariko berriena eta eragile bat da prozesu honen protagonista: enpresa edo elkarte transnazionala (ETN), enpresa multinazional gisa ere izendatu ohi dena. Enpresa batek arrazoi ugari ditu bere produkzio-prozesua, edo honen zati bat, jatorrizko herrialdetik kanpo kokatzeko: merkatu berrietarako sarbidea, kostuen hobariak (laneskuarena, lehengaiena,

2. Adibide gisa Japoniaren, Boliviaren eta Moçambiqueren arteko konparaketa egitea iradokitzen dugu.

garraioarena,...), teknologia probetxamendua, hobari instituzionalak, etab... Arrazoi hauetan sakondu aurretik, produkziogintzaren internazionalizazioaren ondorio batzuk gainbegiratuko ditugu.

Hasteko, produkzioa nazioarteko logikaz taxutzeak beronen lurralde-banaketa-
ren hierarkizazioaren eremura garamatza, Lanaren Nazioarteko Zatiketarenera
alegia. Gainera, eta honekin loturik, produkzioa nazioarteratuagatik ez dago tekno-
logi, finantza edota merkatuen ahalmen berdinik herrialde guztien artean. Beraz,
internazionalizazio-prozesuen hierarkiarekin egiten dugu topo hemen ere. Alabaina,
nolabaiteko nazioarteratzea ematen da, esaterako, lanaren antolaketaren arloan
–ezinbestekoa da nazioartean gutxieneko homogeneousotasun bat– eta arlo teknolo-
gikoan; azken honetan, nazioaren muga estuak nola edo hala gaingitu egiten dira
neurri batean ekipo-ondasun edo makineriaren lekutzearekin, patente eta lizentzien
deserriratzearekin, laguntza teknikoarekin, etab.

Laburbilduz, ekonomi prozesuaren nazioarteratzeak interdependentzia eta
produkzio-sarearen orokortzea dakar, baina inola ere ez herrialde eta eskualdearte-
ko produkzio-ehun diferenteen parekatzea. Prozesu horren erantzule nagusia den
agentearen aparteko azterketari ekingo diogu ondoren.

b) Atzerriko Inbertsio Zuzenak eta Enpresa Transnazionalak

Nazioarteratzea prozesu gisa ulertu behar da, amaierarik gabeko dinamikatzat,
alegia. Gaur egun, nazioarteratze-prozesua inoizko mailarik gorenean dago eta
beronek lortutako hedapen eta sakontasunaren nolakoa eta zenbatekoa ikusirik,
ekonomiaren munduratzeaz eta globalizazioaz mintzo gara³. Prozesu hau bere oso-
tasunean ulertzeko, ezinbestekoa zaigu nazioarteko dimentsioa eta jarduera duten
enpresen jokabidea azaltzea. Enpresa hauek Enpresa edo Elkarte Transnazionalak
(ETN) edo Multinazionalak (EMN) izenpean ezagutzen ditugu, eta nazioarteratze/
munduratze eraikuntza-prozesuaren bizkarrezurrak dira. Ostera ere, enpresa
transnazionalen nagusitze hau kapitalaren eta produkzioaren nazioarteratze-
mugimendu gehikorrak enpresa mailan duen espresio zehatza da. Beraz, enpresa
transnazionalen hedapena eta indartuagotzea eta kapitalaren zein produkzioaren
nazioarteratzearen dinamika hazkorra elkarrekiko lotura dialektikoan ematen dira.

Elkarte transnazionalen azterketa hau egiteko, produkzio-arloan kokatuko gara
gehienbat; produkzio-, teknologia- eta ezagupide-egituren garrantzia azpimarratuz,
eta enpresa hauen inbertsio eta kolaborazio teknikoen erabakiek merkataritza- eta
finantza-fluxuen bolumena eta norabidea baldintzatzen dutela ahanzteke. Honela,
ETNek merkataritza- eta finantza-harremanetan dituzten eraginak xehetuak izango
dira dagozkien gaietan.

Enpresa transnazionalak lehengaiak ustiatzen dituzten konpainietatik hasi eta
nola edariak zein puntako teknologia bezalako ondasunak edo aseguruak edo
finantza-zerbitzuak ekoizten dituztenetaraino mailakatzen dira (azken hauen

3. Ikus 6. gaian munduratzearen errealitateaz egiten den hausnarketa.

azterketa gerorako uzten da). Enpresa transnazionalen arteko diferentziak ez dira soilik produktuaren araberrakoa; aitzitik, produkzio-erak, teknologi-mailak, antolakuntza-egiturak eta beren produktuen merkatu-egiturak ere bereizten dituzte nazioz gaindiko enpresa hauek. Dena den, badituzte elkarren artean elementu parekagarriak ere.

Oro har, Enpresa transnazionalak produkzio- eta erakundetze-mailan kapital eta produkzioaren nazioarteratze-mugimenduaren helmuga dira.

Enpresa transnazionala zer den finkatzeko, iturri desberdinetatik edan liteke. Bere soiltasun eta zabaltasunagatik, Nazio Batuen Erakundeak (NBE) eginiko definizioa hartuko dugu aintzakotzat, finean ETNa berez duena baino gehiagoko eraginagatik aztertzen baitugu. NBEari jarraituz, ETNa hauxe da: “bere ezarpenak (lantegiak, meategiak, salmenta-bulegoak, etab.) bi herrialde edo gehiagotan egiten dituen enpresa edo elkarte”. Definizio honi ondokoa erants dakioke, egungo errealitateari zuhurrago egokitzeke:

- + ETNetako kapitalaren jatorri nazional batekiko menpekotasuna gero eta ahulagoa da.
- + ETNetako produktuen helburua nazioarteko merkatua da, gero eta gehiago.
- + ETNen organigrama hierarkikoa da, bertan zuzendaritza etxe nagusian edo matrizean zentralizatzen da, eta ohikoa da horren gunea sorkuntza-jatorriko herrialdean egotea. Beste muturrean, etxe nagusiaren kontrolpean aurkitzen diren enpresa filialak daude.

Ikusmira historikotik, kapitalismoa hedatu aurretik baziren jada nazioz gain nolabait ziharduten merkataritza-konpainiak. Enpresa aitzindari hauek nazio artera tinko hedatu baziren ere, kapitalismoaren garapena suertatu arte nazioz gaindiko enpresek ez zuten egitura-aldaketarik ezagutu. Aldaketa honen atzean estrategia berri bat zegoen: herrialde bateko kapitala duen enpresa bat beste herrialde batean ezartzea, bertan produzitzeko. Honela, bada, atzerriko inbertsioa gauzatzen hasi zen herrialde desberdinetan jarduera diferenteak lekutuz, beti ere etekinak areagotzeko.

Baina denborak aurrera egin ahala transnazionalek dagitena ez da soilik beren produktuak atzerrian saldu edo ekoiztea: beste herrialde batzuetan produzitu ahal izateko, kapitala, teknologia, kudeaketa-erak, eta merkataritza-trebakuntza ere kanporatzen dituzte atzerriara. Areago, inbertsio- eta formazio-egitasmoen bidez enpresa hauek faktoreen horniketaren nazioarteko banaketa aldatzeko ahalmena dute (bereziki kapitalarena, lan kualifikatuarena eta ezagupenena).

Estrategia integral hau II. Mundu Gerraren ostean hasi zen hedatzen. Garaian, Estatu Batuetako ekonomi fenomeno gisa identifikatua izan zen, bertako elkarte handi batzuk (Ford, ITT, National Cash Register eta Goodyear) Erresuma Batuan eta Europako Mendebaldean lekutzen hasi baitziren. Baina, 1960ko hamarkadatik aitzina, Europa zein Japoniako enpresen atzerriko hedapena Estatu Batuetako bere

lehiakideak baino arinago egin da eta 80ko eta 90eko hamarkadetan gero eta gehiago sartzen ari dira Estatu Batuetan.

Enpresa Transnazionalak, egun, lantegi eta produktu aniztunak dira; horregatik, honako hobari hauek dituzte, besteak beste:

- . Merkatu desberdinetan sartzeko ahalbidea.
- . Lanindarraren eraginkortasuna handitzea.
- . Garraio-kostuak minimotzea.
- . Beren teknologiaren maila gorena eskuratzea.
- . Finantza-baliabideen aprobetxamendu hobea.
- . Produkzio-kostuak gutxitzea.
- . Lan-antolakuntzarako teknikak homogeneousatu eta hobetzea: pertsonalaren kontrola, izakinen kudeaketa, publizitatea, etab., kokaera bakoitzaren ingurune zehatzari ongi egokituak beti ere.
- . Ikerketa eta Garapenerako inbertsio sendoak, beren teknologia hedakuntza-prozesuaren oinarri bihurtuz.
- . Finantza-baliabide likidoak eskuratzeko edo ipintzeko sarbide eta baldintza hobeak.
- . Beren jardueren kokagunean dagoen testuinguru politikoaren ezagutza sakona.

Definizioak definizio, ETNari buruz jakitekoa dena, bere organigramaren oinarria da. Erakunde gisa Enpresa transnazionala lantegi desberdinez osatzen da eta hauen artean gunea –Etxe Nagusia– eta lantegi arruntak –filialak– bereizten dira. Etxe Nagusia ETNaren jatorrizko herrialdean kokatu ohi da eta Enpresaren zuzendaritza eta kudeaketa zentralizatuaren arduragunea da. Filialak atzerrian kokatzen dira, batik bat, eta Etxe Nagusiaren zuzendaritzapean daude –kasuak kasu, dezentralizazioak eskumen batzuk luza diezazkioke–, honela Enpresa transnazionalaren estrategia osotara kontsideratuz urratzen du bere ibilbidea. Hots, enpresa filialek ez dute aparteko ahalmenik beren enpresa-egitasmo propioa garatzeko; aitzitik, beren enpresa-helburuak ETNaren estrategia edo egitasmoaren logika orobateratuari atxekitzen zaizkio.

ETNen estrategian garrantzia duena ez da enpresa partaide bakoitzaren irabazia, talde guztiaren etekin orokorra baizik. Gerta liteke, ETNa osatzen duen produkzio-unitateren batetan behin behineko galerak edo galera iraunkorrak izatea eta taldearen irabazpidearen estrategia orokorrarekin bat etortzea.

ETNen eragiketa-bidea, beraz, mundu-mailako kontrol eta estrategian datza. ETNa osatzen duten enpresa filialen autonomi mailaz haratago, bere jardueraren lerro nagusiak etxe nagusiko erdigune elkartutik erabaki eta zuzentzen dira. Erdiguneak erabakitzen du inbertsio berriei buruz, hornidura merkatuak eta salmenta merkatuak erdiguneak aukeratzen ditu, ikerketa eta garapen egitarauak erdiguneak zehazten ditu eta enpresa filialen elkartrukeak burutzeko prezioak erdiguneak ezartzen ditu.

Antolakuntza aldetiko beste ezaugarri bat, produkzioa eta merkataritza nazioarteko mailan integratzea da. Ekoizpenaren segmentu desberdinak herrialde diferentetan lekutu ahal dira eta azken produktua edo produktu finala beste herrialde batzuetan merkaturatua izan. Autogintzako enpresa anitzen jarduerak arras ongi islatzen du egoera hau.

Antolakuntza-egitura integratuak eta zentralizatuak transnazionalen enpresa beraren eta nazioarteko ingurunearen arabera erabakiak hartzeko joera indartzen du, lekutuak dauden herrialdeen beharrak eta interesak alboratuz. Bere tamainua, antolakuntza zentralizatu eta produkzio zein merkataritza integratu baliabide indartsuak dira enpresarentzat, eta honek nazioarteko bere helburuak eta estrategiak asebetetzeko erabili ohi ditu.

Enpresa transnazionalen izaera boteretsu hau estatuekin liskarrak sortu ohi ditu, eta hauen erregulaketa eta arautzearen gainetik igarotzeko ahalmen nahikoa dute lehenek. Izan ere, transnazionalaren helburuak edo jarduerak onuragarriak izan daitezke enpresaren ikuspegi internazionaletik, baina helburu eta jardura hori kaltegarria izan daitezke kokagunea den nazio-interesentzat. Gainera, enpresa transnazionala legalki nazio-identitate anitzekoa da eta, horregatik, jurisdikzio desberdinen pean dago. Ezelako erakunde edo herri enpresaren jurisdikzio osoaren erantzule ez denez, eta jurisdikzioa maiz iluna denez, estatuak zailtasunak dituzte konpainia transnazionalen gaineko kontrola ezartzeko. Areago, gaur egun nazio eta estatu gehienak elkarrekiko lehia bizian daude enpresa transnazionalen inbertsioak eskuratzeko; honela, sarritan, atzerriko inbertsioaren etorrerak beronen gaineko kontrol orori uko egitea ekartzen du. Beraz, gaur egun enpresa transnazionalak eskuak libre ditu mundu osoan bere estrategia garatu eta zuzentzeko, edozein Estaturen traba edo oztopo juridikorik gabe.

Enpresa transnazionalen kokapenerako irizpideak eta helburuak

Herrialde batean diharduen enpresa batek arrazoi ugari ditu herrialdeko barne-mugak gainditu eta beste herrialde batean edo batzuetan kokatzeko. Enpresaren ezaugarriak nolakoak, arrazoiak halakoak izan ohi dira; beraz, faktoreen esparrua zabala da. Gainera, krisia eta nazioarteko lehia gehikorrek direla medio, ugaritu egin dira birkokapenerako faktoreak.

Alabaina, transnazionalizaziorako estrategia desberdinak aztertuz gero –kasuistika murriztuz–, nazioz gaindiko kokapenerako hiru faktore behinenak honako hauek direla ondoriozta dezakegu:

i) Produktu bera produzitzeko eginiko ezarrera. Honela jokatuz enpresak bi xede izan ditzake: helmuga den herrialdeko merkatuan sarbidea ziurtatzea, lehena, eta laneskua eta garraioa bezalako produkzio-kostuak merketzea, bigarrena. Horiek dira enpresak atzerrian egindako lehen ezarreren zio nagusiak.

ii) Helburu den herrialdeko kapitalak eskuratzeko egindako ezarrera. Jatorriko kapitalen erakarbideak desberdinak dira. Orobat, jadanik indarrean dagoen enpresa

baten jabegoan partehartzen du enpresa transnazionalak, gehienetan jabego-kapitalaren erdia baino gehiago eskuratuz eta honela partehartutako enpresaren kontrola bereganatuz. Beste batzuetan, osteratzen, zorroko inbertsioa gauzatuz eskuhartzen du helburu den enpresan, eta honelakoetan enpresaren gaineko kontrola kapital nazionalaren esku geratzen da.

Ezarrera-mota hau Sozietate Anonimoaren irudiaren garapenarekin batera hasi zen azaltzen XX. mendearen hasieran. Beronen ezaugarri behinena hau da, alegia, atzerriko kapitalaren eta helburuko nazioaren kapitalaren arteko interesak bat datozela lekuko enpresaren jabegoaren arloan.

Bestalde, ezarrera honetan, produzitutakoaren helmuga lekuko merkatua izan ohi da.

iii) Produkzio-jarduera baten nazioarteko integrazioa lortzeko ezarrera.

Hau da hiruetatik berriena eta bi ezarbidetako jarraitzen ditu.

Lehenak produkzio-prozesu osoaren nazioarteratzea du xedetzat. Horretarako, produkzio-prozesua zatitu egiten da eta herrialde desberdinetan kokatzen da zati bakoitza, bertako hobari konparatiboak aprobetxatuz. Adibide gisa honako hau eredugarritzat har genezake: autogintzako adarrean Estatu Batuetako konpainia batek autoen osagaien ekoizpena Malasian kokatzen du bertako lan eskua kostu apala dela medio, baina autoen muntaketa-prozesua, aldiz, Estatu Batuetan mantentzen du.

Bigarren bidea, produkzio-ilara oso baten nazioarteko kontrola da. Produkzio-ilara lehengaitatik produktu finaleraino –bitarteko baliabideak barne– doan lerro produktiboa da. Hau azaltzeko adibide ezaguna, petrolioaren ilara da. Urteetan, Estatu Batuetako eta Europako enpresa erraldoiek petrolioaren ilara osoaren kontrola izan dute, segida guztia osatuz: petrolio-putzuen hustiaketa, birfinketa, garraioa, banaketa eta azken salmenta.

Hiru ezarrera hauek indarrean dira eta batzuetan elkarrekin ematen dira egungo kokapenak gauzatzerakoan. Dena den, hirugarren ezarrera kapital produktiboaren eta ekonomia produktiboaren nazioarteratze-prozesuaren gorengo ikurra da.

Azpimarratu behar da, Enpresa transnazional gehienek nazio-jatorri argia erakutsi eta jatorri horrekiko egitura-lotura sendoa mantentzen jarraitzen dutela, nahiz lurraldearteko esparruaren logika gero eta orokorragoa eta munduratuagoa den.

Enpresa transnazionalak barne-antolakuntzarako era desberdinak ditu. Antolakuntza-esparrua hiru eratarik mugatu ahal da eta hauetako bakoitzak nolabaiteko lotura du arestian deskribatutako ezarrera-irizpideekin. Laburbilduz, hiru antolakuntza-mota bereiz daitezke enpresa transnazionalen organigraman:

i) Bertikalki integratutako enpresak. Honela antolatzen dira, produkzio-prozesua zatitu eta produkzio-zati hauen ezarrera lurraldeka bereizten dituzten enpresa transnazionalak. Antolakuntza bertikalean, beraz, lanaren nazioarteko zatiketa enpresaren baitan errepikatzen da hein batean, hots, erakundearen barneko lantegi eta ezarpenak modu desberdinean kokatzen dira enpresaren baitako hierarkia produktiboan. Bertikaltasuna jarduera produktiboa nazioartean integrazteko aipaturiko irizpidearen testuinguruan gauzatzen da, batez ere. Adibide moduan Taiwanen ezarritako japoniar elkarte elektronikoak daude. Hauetan piezen ekoizpena Taiwanen egiten da eta muntaketa Japoniako lantegietan.

ii) Horizontalki integratutako enpresak. Bide hau hautatzen duten enpresa transnazionalak lantegi eta produkziogintza berdinak ezartzen dituzte helburu diren herrialde guztietan.

iii) Konglomeratuan integratutako enpresa transnazionalak. Integrazio honetan, enpresak jarduera produktibo edota banaketa-jarduera ugariak herrialde desberdinetan kokatuak izaten ditu eta jarduera hauek ez dute produkzio-lerro edo ilara osatzen; enpresak dibertsifikatua du bere jarduera, alegia.

Azkenaldion ugaltzen ari den formula, enpresen arteko lankidetza-hitzarmen desberdinak dira. Batez ere, “joint-ventures” deiturapean Japonian eta Estatu Batuetan gero eta ugariagoak diren helburu zehatz bat burutzeko enpresen artean egindako itunak dira ezagunenak. Aliantza estrategikoak ere sarritan ematen ari dira. Hauen bidez, herrialde desberdinetako konpainia bereziak –batzuetan lehiakideak direnak– kolaboratu egiten dute hainbat arlotan. Aliantza estrategikoetan enpresek elkarrekin dihardute bata bestearen teknologia, trebezia edo erraztasun osagarriak behar dituelako; dena den, harremanaren helburua estuki definituta dago, konpainiak erlazio-esparru honetatik kanpo lehiatzeko aukera libre utziz. Aliantzaren xedea ikerketa eta garapenetik (I+G) hasi eta bai industri diseinura bai banaketa elkarturaino edo merkatu-sareetaraino doa, beti ere enpresen etekinak gehituz eta arriskuak gutxituz. Teknologi eraldakuntzen bizkortasuna da era honetako hitzarmenen zio nagusia.

Beraz, enpresen arteko lankidetza, azpikontratazioak, kolaborazioak eta gisa horretako erlazio malguak “sareko enpresa” delakoaren sorkuntza iragartzen ari dira egun.

ETNen egungo errealitatea: AIZaren fluxuak

ETNen egungo dimentsioa neurtzeko beren fakturazioa, lanindarraren kopurua edo balio erantsia gisako adierazleak har daitezke kontuan besteak beste. Hauetariko edozein aldagairen arabera ETN askoren dimentsioak erraldoitzat jo ditzakegu.

Enpresa transnazionalen dimentsioaren agerpide da 1.1. taulak eskaintzen duen informazioa. Bertan, salmenten arabera 50 ETN handienak BPG handienak dituzten herrialdeekin konparatzen dira. Fakturazio-bolumena eta BPGa konpara-

1.1. TAULA. 30 enpresa handien salmenta-bolumena eta herrialde desberdinetako BPGa. Mila miloi \$. 1995.		
	BPG/salmentak	jarduera
1. Estatu Batuak	6.952,0	
2. Japonia	5.108,50	
3. Alemania	2.415,70	
4. Frantzia	1.536,10	
5. 10 enpresa handienak batera	1.416,60	
6. Erresuma Batua	1.105,80	
7. Italia	1.086,90	
8. 5 enpresa handienak batera	811,2	
9. Txina	697,6	
10. Brasil	688,1	
11. Kanada	568,9	
12. Espainia	558,6	
13. Hego Korea	455,4	
14. Holanda	359,9	
15. Australia	348,8	
16. Errusia	344,7	
17. India	324,1	
18. Suitza	300,5	
19. Argentina	281,0	
20. Belgika	269,1	
21. Mexiko	250,0	
22. Austria	233,4	
23. Suedia	228,6	
24. Indonesia	198,1	
25. ITOCHU (Japonia)	186,6	<i>Merkataritza</i>
26. Danimarka	172,2	
27. Tailandia	167,0	
28. Turkia	164,7	
29. GENERAL MOTORS (EEBB)	163,9	<i>Autogintza</i>
30. MITSUI (Japonia)	163,3	<i>Dibertsifikatua</i>
31. SUMITOMO (Japonia)	152,5	<i>Merkataritza</i>
32. Norvegia	145,9	
33. MARUBENI (Japonia)	144,9	<i>Merkataritza</i>
34. Hong Kong	143,6	
35. FORD (EEBB)	137,1	<i>Autogintza</i>
36. Hegoafrika	136,0	
37. Saudi Arabia	125,5	
38. MITSUBISHI (Japonia)	124,9	<i>Dibertsifikatua</i>
39. EXXON (EEBB)	121,8	<i>Petroliogintza</i>
40. Polonia	117,6	
41. TOYOTA (Japonia)	111,7	<i>Autogintza</i>
42. SHELL (E.Batua/Holanda)	109,9	<i>Petroliogintza</i>
43. Portugal	102,3	

1.1. TAULA. Jarraipena		
	BPG/salmentak	jarduera
44. HITACHI (Japonia)	94,7	<i>Elektronika</i>
45. Israel	91,9	
46. Grezia	90,5	
47. NISSO IWAI (Japonia)	89,1	<i>Merkataritza</i>
48. Malasia	85,3	
49. Singapur	83,6	
50. Ukraina	80,1	
51. Kolonbia	76,1	
52. Venezuela	75	
53. MOBIL (EEBB)	73,4	<i>Petroliogintza</i>
54. DAIMLER-BENZ (Alemania)	72,1	<i>Autogintza</i>
55. IBM (EEBB)	71,9	<i>Ordenadoreak</i>
56. GENERAL ELECTRIC (EEBB)	70	<i>Elektronika</i>
57. Txile	67,3	
58. PHILIP MORRIS (EEBB)	66,1	<i>Elikadura</i>
59. MATSUSHITA ELECTRIC (Japonia)	64,1	<i>Elektronika</i>
60. SIEMENS (Alemania)	62	<i>Elektronika</i>
61. VOLKSWAGEN (Alemania)	61,5	<i>Autogintza</i>
62. Filipinak	74,1	
63. Irlanda	60,7	
64. Pakistan	60,6	
65. Peru	57,4	
66. Zelanda Berria	57,1	
67. BRITISH PETROLEUM (E.B.)	57	<i>Petroliogintza</i>
68. NISSAN (Japonia)	56,3	<i>Autogintza</i>
69. CHRYSLER (EEBB)	53,2	<i>Autogintza</i>
70. AT&T (EEBB)	51,4	<i>Telekomunikazioak</i>
71. UNILEVER (E.Batua/Holanda)	49,7	<i>Elikadura</i>
72. NESTLE (Suitza)	48,7	<i>Elikadura</i>
73. TOSHIBA (Japonia)	47,7	<i>Elektronika</i>
74. Egipto	47,3	
75. Txekiar Errepublika	44,7	
76. Hungaria	43,7	
77. SONY (Japonia)	43,3	<i>Elektronika</i>
78. ELF AQUITAINE (Frantzia)	42,5	<i>Petroliogintza</i>
79. Argelia	42,3	
80. DU PONT (EEBB)	42,2	<i>Kimika</i>

Iturria: UNCTAD, World Investment Report (1997) eta
World Development Report, Munduko Bankua (1997)

tzean hartu behar den kontu guztiarekin ere⁴, argigarria da oso, enpresa batzuek herrialde ertainen produkzio-maila baino negozio-bolumen handiagoa izatea. Ta-mainu horrek enpresa horien erabaki- eta kontrol-ahalmenez ere zerbait adierazten du, sarritan estatuaren eskuharmen-boterearen gainetik jarduteko ahalmena izateraino iristen baita enpresa transnazionala. Enpresen dimentsio erraldoia kapitalak nazioartean kontzentrazio eta zentralizaziorako duten dinamiken adierazpen zuzena da eta, esan gabe doa, dinamika horretan berebizikoa da banka handiaren eta finantza-kapitalen funtzioa. Areago, kontzentrazio-prozesu hau trinkotu egiten da ekonomi adar batzuetan, hala nola elektronika-sektorean, petroliogintzan, autogintzan, telekomunikabideetan, etab., hedaldian edo gaur egun puntako sektoreak diren hain zuzen ere. Honela, transnazionalak joera oligopolistiko garbia erakusten dute: batzuk merkaturak kontrolatzen dute bere tamainua dela eta, beste batzuk, tikiagoak izanda ere, finantza-iturrietara duten sarbide erraztasunagatik, edota duten teknologi kontrola zein produktuan diferentziazteko ahalmena bide dela.

Dimentsioaren handitasunak ondorio zuzenak eragiten ditu ETNa kokatzen den lurraldeetan eta nazioartean:

- + Inbertsio, teknologia eta produkzioaren kokapenari buruzko ETNaren erabakia, lehenik, herrialde horren eta besteen ongizate-maila baldintzatzen ari da, (ekonomi hazkuntzan berebiziko eragina baitu), eta bigarrenik, herrialdeen arteko eta gizataldeen arteko botere-banaketa.
- + Nazioarteko merkataritzaren bolumen eta norabidean eta baita bere soberakinen banaketan ere berealdiko eragina du. Kontuan hartu, merkataritza horren erdia ETNek bideratzen dutela.
- + Produkzio-faktoreen (kapitala, lan kualifikatua eta ezagupideak,...) horniduraren nazioarteko banaketa aldatzeko ahalmena dute ETNek; honela, *hobari konparatiboak* lortzeko, ezinbesteko iturri bihurtu da ETNa.
- + Enpresa transnazionalen kokapena erakartzeko estatuak egindako merkataritza-, sektore- eta ekonomi-politikak baldintzatu eta berrorientatzen dituzte ETNek (inbertsioetarako diru-laguntzak, azpiegitura-gastuak, zergen ezabapena,...).

Bestalde, 1.2. taulak 90eko hamarkadako ETNen kopurua (etxe nagusia eta filiala bereiztuz) eta beren jatorriak erakusten ditu. UNCTADeko datu hauen arabera, berrogeita lau mila etxe nagusik berrehun eta hirurogeita hamabost bat mila filial kontrolatzen dituzte. Esanguratsua da egiaztatzea, etxe nagusi hauen %80 baino gehiagok garatutako herrialdeak dituztela iturburu. Filialen kopuruen datuek erakusten dutenez, Hirugarren Munduan kokatutakoak filial guztien erdira ere ez dira ailegatzen.

4. BPGak herrialde bateko balio erantsi osoa adierazten duen bitartean, enpresen fakturazio-bolumenean ez da bakarrik kontuan hartzen enpresak bere produktiogintzan erantsitako balioa, baizik eta baita bitarteko inputen kostuak eta produkzio-faktoreei eginiko ordainketak ere.

1.2. TAULA. ETNen kopurua herrialdeka (1990eko azken datuak)		
Herrialdea	etxe nagusien kopurua	enpresa filialen kopurua
<i>Herrialde garatuak</i>	36380	93628
Europako mendebala	26161	61902
Europako Batasuna	22111	54862
Alemania	7292	11581
Austria	877	2205
Belgika	152	2000
Danimarka	800	1289
Erresuma Batua	1467	3894
Espainia	236	6232
Finlandia	1200	1200
Frantzia	2126	8682
Grezia		798
Irlanda	80	1050
Italia	966	1630
Holanda	1608	2259
Portugal	1657	6671
Suedia	3650	5371
Islandia	50	40
Norvegia	1000	
Suitza	3000	4000
Japonia	3967	3405
Estatu Batuak	3470	18608
Australia	875	2961
Kanada	1691	4583
Zelanda Berria	216	2169
<i>Garabidean dauden Herrialdeak</i>	7932	129771
Latinoamerika	1099	24267
Bolivia		257
Brasil	797	9698
El Salvador		225
Guatemala		287
Kolonia	302	2220
Mexiko		8420
Paraguay		109
Peru		922
Txile		2028
Uruguay		101
Asiako Hegoa, Ekia eta Hegoekia	6242	99522
Hong Kong	500	4604
Txina	379	45000
Filipinak		14802
India	187	926
Indonesia	313	3472

1.2. TAULA. Jarraipena		
Herrialdea	etxe nagusiak	enpresa filialen kopurua
Hego Korea	4806	3878
Pakistan	57	758
Singapur		19160
Sri Lanka		139
Taiwan		5733
Tailandia		1050
<i>Europako Ekia</i>	196	53260
Bielorrusia		393
Bulgaria	26	918
Errusia		7793
Estonia		1856
Hungaria	66	15205
Polonia	58	4126
Txekia	26	20337
Ukrania		2514
MUNDUA	44508	276659

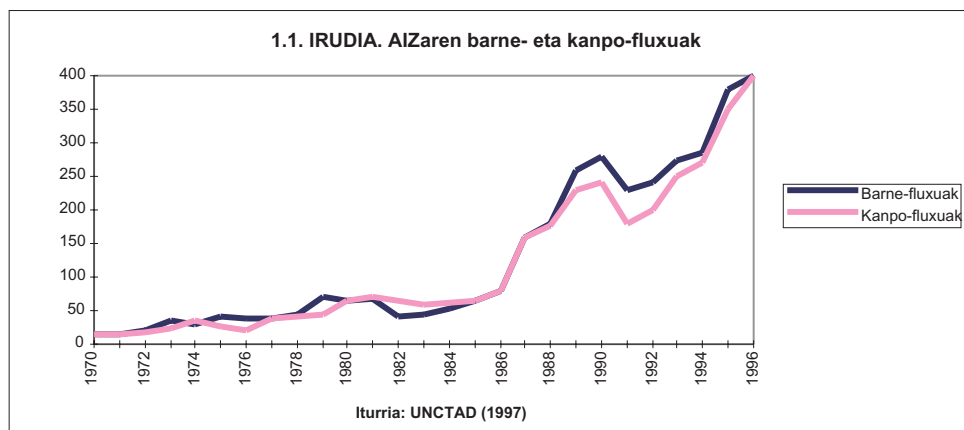
Iturria: UNCTAD, World Investment Report, 1997

Lantegi kopuruez gain, bada enpresa transnazionalen presentziaren zenbatekoa neurtzeko bestelako adierazlerik. Erabiliena, enpresa hauek eginiko inbertsioa da, atzerriko inbertsio deiturapean ezagutzen duguna, hain zuen. ETNen atzerriko inbertsioa zuzena (lantegi baten eraikuntza berria edo bertako lantegia erabat erosiz) edo zorroko inbertsioa izan daiteke (atzerriko lantegi baten partaidetasunak erosiz eginikoa). Inbertsio zuzena da gaur egun enpresa transnazionalen nondik-norakoa eta zenbatekoa neurtzeko formularik nagusia eta hedatuena.

Atzerriko Inbertsio Zuzena (AIZ) –enpresa berrirako inbertsioa edo lantegia-ren kontrola ahalbidetzen duena– fluxuetan, urteko joan-etorrietan, edota stockean, ordura arte metatutako inbertsio kapitalean, neur daiteke. Honela, ba, UNCTADen azken datuen arabera, Hegoko herrialdeetako aipaturiko enpresa filialen proportzioa herrialde hauek mundu-mailan duten atzerriko inbertsio zuzenen stock eta fluxuen partaidetza baino handiagoa da. Hots, enpresa filial bakoitzeko AIZ stockaren batezbestekoa urriagoa da Hegoaldean (4.300 milioi dolar) Iparraldean (17.300 milioi dolar) baino. Honek esan nahi du, Iparraldean lekutzen diren enpresa transnazionalen lantegiak kapitalizatuago daudela; lau bider kapital-eduki garaiagoa dute, alegia.

Oro har, AIZaren fluxuen gorakadarako joera apartekoa izan da 1970eko hamarkadaren erdialdetik aurrera, ordutik hona urteko batezbesteko hazkuntza-tasa %13koa izan baita. Mundu-ekonomiaren globalizazioaren erakusle behinena modura hartu izan den dinamika honek bi une erabakior izan ditu, 1978tik 1981era

bata (urteko batezbesteko %15eko igoera) eta 1986-1996 urtealdia bestea (1.1. irudia). Azkenaldi honetako hazkuntza bizkorrak azalpena behar du. 1980ko hamarkadako bigarren erdialdea hazkuntza ekonomiko bizkorreko garaia izan zen eta enpresak xurgatu eta elkartu egin ziren ohi baino ugariago. 1.4. irudiari erreparatuz, sasoi honetan AIZaren fluxuen %40-%70 nazioarteko enpresen arteko elkarketa eta xurgapenen dinamikari zor zaio. Nolanahi ere, epe luzeko egiturazko faktore batzuk izan ziren erabakiorrak, hala nola petrolioaren prezio-igoeren ondorengo AIZaren stock-metaketa, nazioarteko produkzioaren integrazioaren gorakada, eta ingurune ideologikoaren errotiko aldaketak ekarritako monetarismoa eta ekonomi liberalismoaren hedakuntza unibertsala, zeinak merkataritza-liberalizazioa, truke-tasaren erreforma eta pribatizazioa hedatu zituen (batez ere, Europako Mendebaldean, Ipar zein Latinoamerikan eta Europako Ekialdean).



Enpresen transnazionalizazio-prozesua munduan zehar indarrez hedatu den arren, errealitatea hagitx desberdina da enpresatik enpresara. Esaterako, kapitalen kontzentrazioarako egitura-joera errepikatu egiten da transnazionalizazio-fenomeno honen baitan. Adierazgarria da, esaterako, ehun enpresa transnazional handienek (arlotan produktibokoak) beren jatorriko herrialdeetako AIZ guztiaren herena kontrolatzea. Esanguratsua da, halaber, ehun enpresa erraldoi hauen guztien jatorri nazionala Iparraldean kokatzen dela –37 Europako Batasunean, 33 EEBBetan, 16 Jaoonian...– eta ETN hauen kapitalizazioerik esanguratsuenak, batez ere EEBBetan eta Japonian baina baita Europan ere, jatorrizko herrialdeetan bertan ematen dela egiaztatzea (1.3. taula). Aipatzekoa da, baita ere, Belgika, Holanda, Suitza... bezalako herrialde txikigoetako ETNek handienetakoen baino aktiboen zati handiagoa kanpoan dutela jakitea. Adibidez, Solvay enpresak bere aktiboen eta enplegatuen %90 kanpoan ditu. Herrialde garatu txiki horiek kanpoko merkatuetara jotzeko beharraren erakusgarria litzateke hori. Merkataritzan ere joera berbera erakusten dute, esportazioek bertan duten inportantzia erlatiboa ikusita (ikus 4. gaia).

1.3. TAULA. 100 ETN handien kontzentrazioa herrialdeen arabera (indize desberdinen %)				
	Atzerriko lantegiak	Atzerriko salmentak	Enplegua	Etxe Nagusiak
Europako Batasuna	37	38	46	39
Alemania	9	8	9	11
Erresuma Batua	12	11	12	9
Frantzia	8	8	10	3
Holanda	12	12	15	11
Japonia	16	26	10	18
Estatu Batuak	33	27	30	30

Iturria. UNCTAD, World Investment Report, 1997

AIZaren hazkuntza bizkorra eta bere osaketa sektorialaren aldaketak elkarturik eman dira. 1950eko urteetan atzerriko inbertsioa lehengai eta baliabideetan oinarritutako manufakturetan kontzentratu zen gehien bat. 1990eko hamarkadan zerbitzuek (finantza-zerbitzuak barne) AIZ guztiaren erdia-edo biltzen dute (1970ekoen hasieran, laurdena) eta urteko AIZaren fluxuen bi herenak kontzentratzen dituzte. Zerbitzuetako AIZaren bultzada, batetik, finantza-zerbitzuen hedapenari, eta, bestetik, ordura arte –arrazoi tekniko edo legalak medio– herrialdera murrizten zirenen zabalkuntzari esker suertatu da (telekomunikazio-sareak, informatika-zerbitzuak, aire garraioak, publizitatea, etab.). Hurrengo kapituluan aztertuko den egiturazko aldaketa eta tertziarizazio-prozesuaren nazioarteko erakuslea dugu AIZaren zerbitzu-eduki gorakorren uhin berri hau.

Dena den, finantza-jarduerak alboratuz eta soilik ETN produktiboak kontuan hartzen baditugu, eskuharmen transnazional handiko adarrak 1.4. taulan agertzen direnak dira: kimika eta botika, elektronika, petrolioia, automozioa, merkataritza, metalgintza eta elikadura.

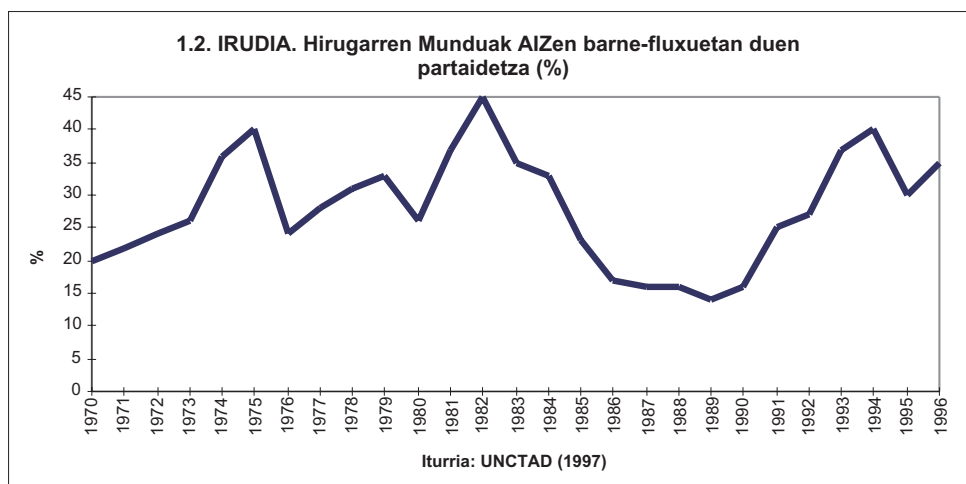
1.4. TAULA. 100 ETN handien banaketa sektoriala herrialdeen arabera (%), 1995			
Industri adarra	Enpresa filialen kopurua	Atzerriko salmentak	Atzerriko salmentak
Petrolioia eta meategiak	18	20	6
Elikadura eta edariak	8	9	16
Eraikuntza	2	1	2
Metalak	2	1	1
Kimika eta farmakogintza	13	10	14
Autogintza	21	17	17
Elektronika	16	15	24

Iturria. UNCTAD, World Investment Report, 1997

Etxe nagusien jatorri mendebaldarra eta kontzentrazioarako joera nabarmen nagusitzen dela aurreratu dugu jadanik 1.2. taula behatzean. AIZaren datuek hauxe gaineratzen dute, dena EEBBetako kanpo-inbertsioak gainbehera erlatiboa ezagutu duela: 1973an Estatu Batuek munduko AIZaren stockaren erdia baino gehiago ordezkatzzen zuten; 1980an portzentaia %40ra jaitsia zen eta 1990ean %24ra⁵.

Ostera, iturri berari jarraituz, Japoniak bultzada bikaina ezagutu du bere AIZaren stockaren partaidetzan, beronek %4,5etik %12,4rako urratsa egin baitu urtealdi berean. AIZaren iturburua mendebaldeko herrialde gutxitan kontzentratzen da; zehazki, AIZaren fluxuen hirutik bik Estatu Batuetan, Japonian, Alemanian, Erresuma Batuan edo Frantzian dute jatorria.

AIZaren norakoa aztertzean, 1.2. irudiak argi erakusten digu munduko AIZaren stockean Hegoko herrialdeen zatiaren beherakada erregularra azken hamarkada hauetan, azken urteotan susperraldia eman bada ere. Honela, bada, atzerriko inbertsio zuzenak Iparrean birzentratzeko joera du aspaldion. Iparraldeko eremu nagusiei erreparatuz, Estatu Batuak atzerriko inbertsioaren harrera-polo bihurtu dira, 1990ko urteetan AIZaren harrerak irteerak adinakoak izateraino. Europatiko AIZak Europarako bidea hartzen du gero eta gehiago, eta Europaren inguruko halako birzentraketa gisakoa ematen ari dela dirudi, ekonomi integrazioaren kontestuan.

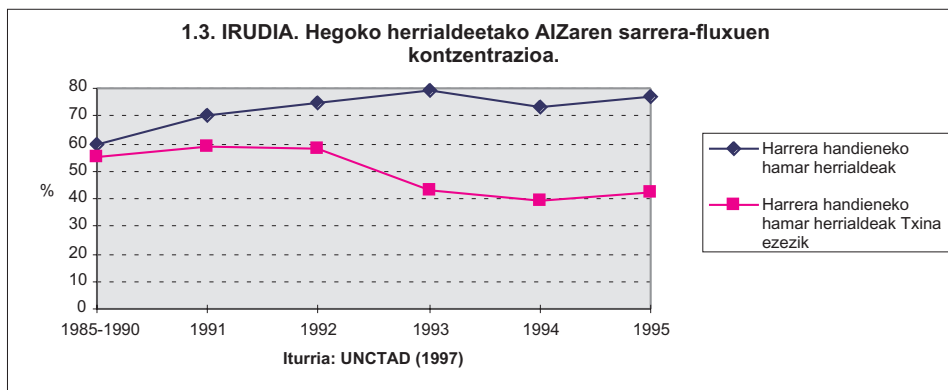


Hirugarren Mundua, aldiz, bazterketa-prozesu batean murgilduta aurkitzen da kanpo-inbertsiori dagokionean ere (Hirugarren Munduko alboraketa hau areagotu egiten da, zeren merkataritzaren dinamikak ere AIZarentzat aipatutakoa errepikatzen baitu). Alabaina, 1990eko hamarkadan nolabaiteko hazkuntza ematen da Hegoalderako AIZaren stockean zein fluxuetan (1.2. irudia). Horren atzean Iparreko ekonomiek hamarkada honetako lehen erdialdean ezagutu duten hazkuntza motela dago eta enpresen elkarketen zein irensketen geldiunea. Halaber, Hirugarren

5. Iturria: Dominique de Laubier. *Les investissements directs dans le monde* in Cahiers Francais, 269 (1995 urtarrila-otsaila).

Munduko herrialde batzuetako industrializaziorako bultzada bizkorrak ere berrindartu egin du hamarkada honetako AIZaren hegorako bidea.

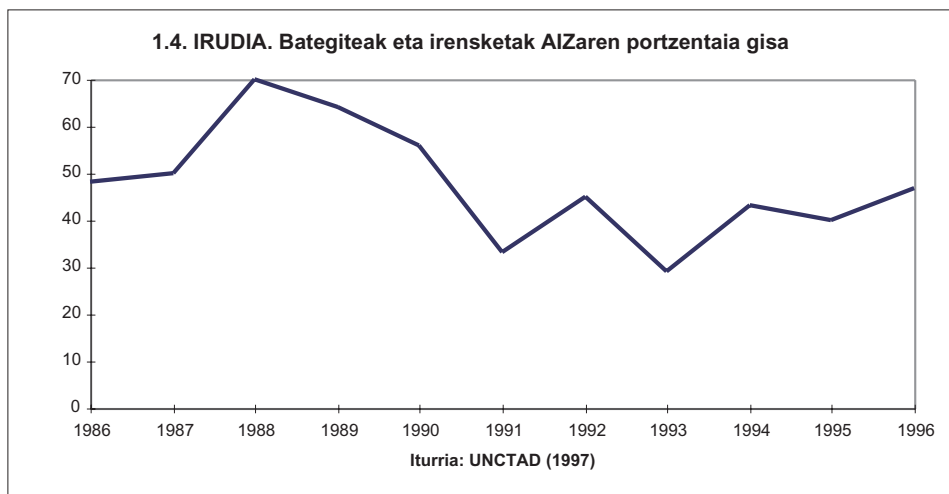
Mundu mailako AIZa Iparraldean kontzentratzeko joera, errepikatu egiten da Hegoalderako AIZan ere. Honela, Hirugarren Munduko azken hamarkadako atzerriko inbertsioaren %72 hamar herrialdek bakarrik eskuratu dute (1.3. irudia). Hauen artean, Asiako hego-ekialdekoak dira nagusi –Txina barne– eta Ameriketako Mexiko, Brasil eta Argentina ere hor kokatzen dira. Gainera, inbertsio gehien jasotzen dutenen kasuan 1980ko hamarkadaren erdialdetik aurrera beren zatia handituz doa. Singapur, Mexiko eta, batez ere, Txina dira joera horren erakusle. Gutxien Aurre-ratutako Herrialdeetara iristen den AIZaren portzentaia, ostera, Hegora heltzen denaren %0,6 da, doi-doi Pakistanen bezainbestekoa, alegia. Beraz, herrialde bakan batzuk izan ezik, Hegoaldea munduko inbertsio-fluxuetatik guztiz alboratuta gelditzen ari da eta enpresa transnazionalen lekutzea Asiako hego-ekialdera eta Amerikako eskualde zehatz batzuetara mugatzen da. Adierazgarria da, halaber, 1990eko hamarkadan Europako Ekialdera zuzendutako AIZaren zatia.



Kapitalaren transnazionalizazioa indar eragilea izan da zenbait herrialderen industrializazio-prozesu berria bizkortzeko ulean (industrializazio berriko bigarren uhinekoak, Tailandia, Txina eta Malasia edo Erteuropakoak, esaterako).

AIZaren aipatutako bilakaera enpresa transnazionalen inbertsio-jardueretako eraldaketen adierazle zorrotza da. 1990eko hamarkadan atzerriko inbertsioaren jorkabidean hiru joera hauek zerikusi estua izan dute: ekonomi atzeraldiko koiunturak, elkarketak eta irenketak, eta pribatizazio-uhinak.

Hamarkadaren lehen erdiko kanpo-inbertsioen fluxuen moteltzean, garatutako herrialdeen ekonomi atzeraldiak eragin zuen. Azterketa anitzek erakusten dute BPGa eta AIZaren arteko erlazio estua eta positiboa. Herrialde emaile inportanteenen kanporako fluxuak ere (Estatu Batuak, Japonia, Alemania, Erresuma Batua eta Frantzia, fluxuen bi herenak gauzatuz) barne-produkzioaren aldaketekin koerlazonaturik daude. Izan ere, batetik hazkuntza moteleko garaietan, enpresa hauen etekinak apaldu egiten dira eta, horrekin batera, AIZa hedatzeko enpresa hauek duten ahalmena eta lehentasuna ere; bestetik, merkatuak murriztu egiten dira eta, honekin batera, inbertsio errentagarrietarako aukera berriak ere.



Gainera, 1980ko hamarkadako bigarren erdialdean enpresen arteko elkarketen zein irenketen abiada leundu egin zen eta horrela segitu zuen hurrengo hamarkadaren hasieran. Dinamika honekin lotuta, pribatizazio-politikak aurki daitezke. Herrialde garatuetan lehenago hasitako fenomeno da, eta eremu honetan jabego publikoaren pribatizazioan kapital nazionalak partehartu dute batik bat. Baina Hirugarren Munduan eta, batez ere, Europako Ekialdean pribatizazioek AIZaren fluxu-andanak erakarri dituzte eta azken eremu honetan oraindik ere erakartzen darraite (Europako Ekialdeari pribatizaziotik datorkion AIZaren kuota munduko garaiera da).

Oro har, kapitalen kontzentrazioaren isla izan arren, ETNek kapitala hedatu egin ohi dute. Honela, mundu-mailan baliabideak banatzeko eta ekonomi pizgarri batzuk (teknologia eta lan formazioa, neurri apalean bada ere) hedatzeko papera izan dute. Baina, hazkuntza galarazten duten faktore negatiboak ere birproduzitzen dituzte, hala beren jardunbide monopolistikoa, nola lanekuaren soberakinak eta ekologi kalteak sortzen dituzten teknologien hedapena. Azken hauek Hirugarren Munduko (HMko) bere kokaguneetako eraginak dira, batik bat.

ETNen munduraketa-prozesua

Oraingoz, ez estatu-nazioak ezta enpresa transnazionalak ere ez du bestea gailendu erabat. Enpresa transnazionalak estatuaren beharra du arrazoi politikoengatik, baina baita ere enpresa-ekimenak bideratzean bake soziala bermatzeko, azpiegituraz hornitzeko eta ekonomi laguntzaren era desberdinak ziurtatzeko. Alderantziz, estatuen arteko lehia bizia da nagusi atzerriko inbertsio zuzena erakartzeko garaian, finean honek teknologia, lan- eta kudeaketa-ezagupideak eta nazioarteko loturak hobetzeko aukerak zabal baititzake. Herrialdeen arteko lehia honek guztiz baldintzatzen ditu ekonomi politikak, beren jite liberala areagotuz. Elkarren arteko behin behineko behar honek ez du enpresa transnazionala eta estatuaren arteko ezinbesteko parekotasuna adierazten. Aitzitik, aurreratu dugun

legez, enpresa transnazionalak herrialde bateko araugintza eta jurisdikzioa zein fiskalitatea gainditzeko ahalmen osoa du. Horrek esan nahi du, estatuek oso ahalmen urria dutela transnazionalek beren interesen arabera hartutako erabakiak oztopatu edo zuzentzeko, herrialdeko sare produktiboaren zati baten gaineko kontrol minimo bat eskuartean mantentzeko, alegia.

Gainera, kapitalaren kontzentrazio- eta zentralizazio-dinamikak nazio-mailakoak izatetik mundu-esparrukoak izatera pasatu dira, egitura-doikuntzarako egitarauak honetan ere eragin determinantea izanik. Oligopolizazio transnazional honetan ere liberalizazio-uhinak eragin handia du, batez ere elkarketa eta irensketak zein pribatizazio-prozesuak eta ekonomiaren desarauketak edo desregulaketak izandako garrantzia dela medio. Mundu-oligopolioen errealitateari mundu-industria edo industria globalaren kontzeptua dagokio berez. Mundu-industrian enpresa batek herrialde batean duen lehiarako kokaera beste herrialde batzuetako bere kokaera-ren menpean dago eta alderantziz.

Beraz, nazioarteko enpresa gero eta gutxiago da enpresa nazionalaz osatutako bilduma internazionala eta, aldiz, gero eta gehiago elkarlotutako enpresak, zeintzuekin beren lehiakideak mundu-mailako konkurrentzian aurkitzen diren. Honela, enpresa globala edo mundialaren estrategia eragilea mundu osoaren mailan gauzatzen da, atzerrian dagoen ohiko antolakuntza produktibo soilak izateari utziz. Urrats hori jorratzeko faktore eragileak, honako hauek dira: berrikuntza teknologikoarekin zerikusia duten kostu finkoen inportantzia gehikorra, enpresarako aukera berrien garapenean atzerriak eskaintako ahalbidea eta, batez ere, informazio- eta telekomunikazio-sareen garapena eta konkurrentziaren hazkuntzaren trinkotasuna. Konkurrentziaren mundu-izaera enpresa guztietara heltzen da, ertaina izan zein handia izan. Baina, azken hauetako bakan batzuek dute soilik mundu-lehia horretan aukeraren bat onurak eskuratzeko. Enpresa transnazional global hauentzat munduraketak nazio-oligopolioen suntsipena eta norgehiagoketa zorrotza esan nahi du, baina baita jarduera librerako aukera eraberritua ere, bereziki eskulanaren kostuetako diferentziak ustiatuz edota produkzio-sare desberdinek eskaintako hobariak integratuz beren produkzioak antolatzeke ahalmena.

Laburbilduz, munduraketa- edo globalizazio-prozesua eta enpresa transnazionalen arteko eragina elkarrekikoa da. Enpresa transnazionalak munduraketa-prozesuaren motoreak dira –AIZaren funtzioa barne– eta munduraketak enpresa globala dakar hein berean.

Elkarrekiko eraginak ondorio batzuk ditu. Aipatzekoak dira, batik bat, enpresek nazioartean duten presentzia hazkorra, enpresen arteko lankidetzaren formula berrien garapena eta elkartrukeen multipolarizazioa eta eskualderaketa-prozesu bikoitzaren agerpena (ikus 6. kapitulua).

Lehena, enpresen nazioarteraketa hazkorra arestian aipatutako lehiakortasunaren gorakadak ekarri du. Lehiakideak nazio-merkatuetan sartzean (desregulaketak eta merkataritza-liberalizazioak ahalbidetuta) bertako enpresa oligopolistikoak ere

kanpora jo beharrean aurkitzen dira. Lehiaren gorakadak bestelako enpresa ugari ere bultzatu ditu transnazionalizaziora. Errentagarritasun-atariaren igoera leuna baina iraunkorra eta produkzioaren zein nazioarteko merkatuen egitura gero eta oligopolistikoagoak dira hainbat enpresa *nazional* beren jatorriko lurraldearen barrutia utzi eta atzerrira jotzeko beharraren arrazoi nagusi. Horrenbestez, enpresen transnazionalizazioa aukera estrategiko zehatza baino gehiago beren hazkuntza-ibilbidearen irteera logikoa bezala ageri da.

Bigarrenez, enpresen transnazionalizazio-prozesuan horren garrantzitsuak diren elkarketak eta irenketak lankidetzeta-formula berriez ordezkatzan hasiak dira. Lehenago esan dugun bezala, koiuntura helburu bateratuak erdiesteko, enpresarteko akordioak indartuagotzen ari dira enpresen munduraketarako antolakuntza-formula gisa. Lankidetzeta-mota hauen arriskuak minimotzeko konpromezu malgu eta aldakorak sinatzen dira. Esaterako, sarritan sinatzen dira salmenta-lizentzietako edo ikerketa-akordioak. Lehenak kanpoan banaketa-sarean inbertitu beharrik gabe saltzea ahalbidetzen du eta bigarrenak enpresa sinatzaileen arteko teknologi transferentziak errazten ditu.

Azkenik, kontraesankorrak irudi litezkeen bi mugimendu paralelok hornitzen dute enpresen munduraketa-fenomenoa: elkartrukeen joan-etorrien aniztasuna eta hauen eskualderako joera. Bi joera hauek AIZaren fluxuetan nahiz eragiketa multinazionalen norabidean islatzen dira. Hauen arabera, elkartrukeetan parte hartzaileen dibertsifikazioa eta herrialde nagusiak bere eskualdean bertan eginiko fluxuen kontzentrazioa egiazta daitezke. Europako Batasunean bistakoa bada ere (merkatu bakarra osatu zenetik batik bat), beste eskualdeetan ere beha daiteke: Ameriketako Estatu Batuetako enpresa transnazionalak ezartzen dira beste jatorria dutenak baino gehiago, eta honelaxe da, baita ere, Asiako hego-ekialdean, non Japoniako enpresen presentzia, eta orain Hego Korea eta Taiwangoena ere, beste eskualde batzuetakoari gailentzen zaion.

Nolanahi ere, mugimendu bikoitz eta kontraesankor honek harreman estua du azken kapituluetan munduraketa edo globalizazioa versus eskualderaketa edo erregionalizazioa gaiaz egiten den azterketarekin.

1.4. Mundu-sistema bikoitzaren sorkuntza: zentroa/periferia

Mundu-sistemak egun duen kontraesanik funtsezkoenetakoa, bere baitan ekonomi errealtate disparekoak dituzten herrialdeen existentzia da. Egoera hori, sarritan, sinplista samarra suerta litekeen dikotomia batez laburbiltzen da: alde batean Iparralde edo Mendebaldeko herrialde garatuak aurkitzen dira –mundu-sistemaren zentroa–, etabestean Hegoaldeko herrialde azpigaratuak edo garabideko herrialdeak edota Hirugarren Mundua gisa ezaguna den mundu-sistemaren periferia. Ereku bakoitza bestearekiko oposizioan definitzen da, barne-egoera ere arras desberdina izanik. Ikusiko dugun legez, zenbaitetan klasifikazio murriztegia eta hertsia dirudien arren (esaterako, zenbaitetan semiperiferiaz ere mintzatu ohi da), oraindik kategoria erabiliak ezezik errealtatearen nolabaiteko isla ere badira.

Areago, mundu-sistema kapitalistak bi eremuen arteko –zentro eta periferia– menpekotasun-erlazioak eta dependentzia asimetrikoa eragiten ditu. Kapitalismoak mundu-sistema burutzerakoan, garapen disparekoaren fenomeno zabaldu zen, beronen erakusle inportanteena zentroaren eta periferiaren arteko leizearen sakonagotzea izanik. Zentroko ekonomi garapenari, bere menpean dagoen garapen periferiko motelagoa eta barne-kohesio gabekoa, hots, azpigarapena, kontrajartzen zaio. Bi eremuetako garapenen artean aparteko bereizketa egitea ezinbestekoa da; izan ere, zentroko garapenak hazkuntza endogenoa eta nolabait autonomoa dakarren bitartean periferian kapitalismoa kanpotik ezartzen da eta autonomia-ahalmen urria dago.

Ikuspegi historikoa jorratuko dugu ezinbestean, bi herrialde-multzo hauen arteko lubakiaren sorkuntza aztertzeko. Egungo herrialde garatueta gehiengoak industri iraultza XVIII. eta XIX. mendeetan burutu zuen bitartean, azpigaratueta herrialdeek industrigintza beranduago hasi zuten edo oraindik burutzeke dago. Kapitalismoa mundu osora hedatu zen XIX. eta XX. mendeetan; baita herrialde azpigaratueta ere, kolonialismo eta inperialismoa medio. Honela, kolonialismoarekin mundu-sistema kapitalista Hegora ere hedatu zen. Ildo honetan, Hirugarren Munduarentzat baliabideen ustiaketa izugarria eragin zuen kolonialismoa, funtsezkoa izan zen mundu-sistemak behar zuen kapital-metaketarako.

Kolonialismoarekin Hegoko herrialde gehienak garapen autonomoaren bidetik aldenduta aurkitu ziren. Honek ez du esan nahi, kolonialismo-harremanek derrigorrez azpigarapena ekarri zutenik. Hau egiaztatzeko, nahikoa da, herrialde zehatz batzuen historiari so egitea. Esaterako, inperio britainiarraren parte izan arren, Australia, Zelanda Berria, Kanada edo Estatu Batuak, kolonia-harremanen gainetik, egun iparraldeko herrialde garatuena artean aurkitzen dira. Eta, ostera ere, Turkia bezalako herrialdea inperio otomanoaren gune-ohia izan zena, egungo garapen-dinamikan zentroko herrialdeetatik alboratuta dago.

Alta bada, azpigarapenaren sorreran kolonialismoa funtsezkoa izan arren, ez dira biak nahasi behar. Azpigarapena mundu-sistema kapitalistaren hedakuntzaren ondorioz eraikitako ekonomi egitura dependentea da, eta honek itxura desberdinak hartzen ditu sasoi historikoaren arabera. Alabaina, kapitalaren nazioarteko hedakuntzan, beraz azpigarapenean ere, kolonialismoak eragin gogorra du, batez ere, elkarrekiko lotura estua duten bi ekonomi arloen bidez: merkataritza eta inbertsioa.

Ikus dezagun, lehenik, merkataritza kolonialak Hirugarren Munduko ekonomi egituran izandako eraginaren nolakoa. Horretarako, gogora ekarriko dugu kolonien garaiko (XVIII. amaiera, XIX. eta XX. mendearen lehen erdia) merkataritzaren eskema klasikoa.

Honen arabera, Europako metropoliek lehen ondasunak (meagaiak eta nekazalgaiak) inportatzen zituzten kolonietatik, gero beren produkzio-prozesuetan input gisa erabiliz manufakturak ekoizteko. Hirugarren Munduko herrialde kolonizatuek, aldiz, lehengaien esportaziotik lurjabeek lortutako etekinekin, manufaktura-

-gaiak inportatzen zituzten. Eskema honek bigarren atalean aipatutako Lanaren Nazioarteko Zatiketaren modu bat azaltzen du: LNZ klasikoa. LNZ klasikoan, bada, Iparreko herrialdeak produktibitate handiko manufakturagintzan espezializatu ziren eta Hegokoak ekonomi eraginkortasun apaleko lehengaien produkziogintzan. Produktibitate erlatiboen arteko diferentzia izan zen merkataritza-elkartruke honen berezko hobari bat Mendebaldeko metropolientzat; baina ez bakarra, ezta inportanteena ere. Merkataritza kolonialak metropolietarako kapital-etorrera handiak eragin bazituen, egindako ustiaketa gordin eta zuzenagatik izan zen, batik bat, lehengaien eskuraketa merkatuaren esparrutik kanpo egiten baitzen gehienetan, sarritan ebasketa bera ere zela bide.

Merkataritzaren eskema klasiko honen ondorioei so eginez, Hegoko ekonomien artikulazio ezaren zioa sumatzen da. Hasteko, Mendebaldeko industriaren lehiak Hegoko artisautza lokalaren hondamendia ekarri zuen. Eta bertako manufaktura-sare alternatiboaren eraikuntza eman ezean, merkataritza klasikoaren aplikazioak desenplegu iraunkorra agertarazi zuen hala herri txikietan nola hiri-ingurunetan. Desenpleguaren tamainak lan-alokairu eta soldatak jaitziaz zituen herritarren eroste-ahalmena murriztuz eta, honekin batera, barne-eskari orokorraren maila beheratuz.

Enplegu-ezaren arazoari populazioaren multzo handi batek emandako erantzuna, zerbitzu-sektorean birrenplegatzea izan zen. Sektorre honetako jarduera arruntek eskatzen zutenaren gaineko enpleguak berehala erakutsi zuen, gerora herrialde hauetan zerbitzuetako ezaugarri gisa mantenduko zena, hipertrofiaren arazoa, alegia. Ezaugarri honekin bat, Hirugarren Munduko zerbitzu-jarduerak produkzio-arlotik urrun zeuden eta errazago lotzen zitzaizkien (zaizkie oraindik ere) salerosketa errazari, ekonomia informaleko eragiketari eta lapurretaren estaldurari. Beraz, ekonomia errealearen fluxuen eragilea baino areago, enpleguaren aterpe soila izan da (eta horrela dirau) zerbitzu-sektorea Hegoan.

Enplegu-ezari aurre egiteko, iraunbizitzeko nekazaritzan ere eman zen neurri bateko birrenplegaketa. Fenomeno honek kateko eragin garrantzitsuak sakatu zituen. Nekazarien populazioa gehitu egin zen. Honela, nekazaritzako lan-eskaintzaren oparotasun eta soldaten maila apalagatik, lanean trinkoak ziren ustiapen-metodoak finkatu ziren. Teknologia eta makineria erabiltzeko pizgarriak ezean kapitalizazio urriko eta, beraz, produktibitate apaleko nekazaritza-ustiapenak gartatu ziren. Honekin, hasierako puntura itzuliz zirkulua itxi egiten da, eta iraunbizitzea helburutzat duen nekazaritza nagusitzeko baldintzak ezarri ziren.

Nolabaiteko kapitalizazioa eta eraginkortasuna, esportaziorako nekazaritzan eman zen. Artisautzaren suntsipenaren ondorioz, barne-eskaria hondora joan zela aurreratu dugu. Beraz, nekazaritzaren barne-merkatu tradizionalak beheka jo zuen eta hainbat nekazaritza-ustiaketa esportaziora zuzendu zen ezinbestean. LNZ klasikoaren ingurumarian kanpo-merkatuetara bideraturiko lehengaietako produkziogintzak etekin kapitalistaren logikaren baitan ziharduen eta honek kapitalizazio-maila hazkorrak ahalbidetu zituen kanporako lehen sektorean. Finean, kanpora

begira zegoen lehen sektoreko jarduerak, Hirugarren Munduko herrialdeek nazioarteko ekonomian zuten sarbide ia bakarra ziren. Mundu-sistema kapitalistan herrialde hauek zuten lekua, kanporako lehen sektore honek ezartzen zuen, eta honela, bertako ekonomia produktiboak kanporako lotura horren ordeztatu artikulatzen hasi ziren. Beraz, Hegoko ekonomiak kanporako ekonomia gisa egituratu ziren hasieratik.

Lehen sektorera itzuliz gaineratu behar da, kanporako lehen ustiatetako soberakinak ez zirela bertako industri inbertsioan txertatu, besteak beste, Iparraldeko enpresen lehia gogorra zela eta. Soberakin horien xedea bikoitza izan zen. Zati bat, mundu-merkatuan integratzen zen esportaziorako nekazaritza eta meagintza finantzatzera zuzentzen zen, eta bestea, espekulaziora eta luxuzko gastura. Horrela, lurjabe handien aberastasuna biderkatu egin zen, gaur egun bere horretan dirauen gizarte bikoitzari ateak irekiz eta munduko errenta-disparekotasun handienak sortaraziz: lurjabeen eta aberatsen elite urria eta txirotutako herritar gehienek multzoa.

Honen guztiaren emaitza modura, Hirugarren Munduaren ekonomia Mendebaldekoa baino maila apalagoan kokatu edo “orekatu” zen nazioarteko ordenuan, eta kanpo-merkatuetara zuzendu zen, halaberharrez. Kanporako orientazioa ezinbestekoa da diru-sarrerak eta dibisak lortzeko eta Iparreko industri ondasunak inportatzeko, hots, Hegoko ekonomiak mundu-sistemaren barnean irauteko.

Hirugarren Munduko ekonomien dependentzia kanporako bere joeratik eratorzen da, baina dependentziaren gakoa ez datza horretan. Badira, kanpora begira dauden herrialdeak eta garapen-dinamika autozentratua dutenak, hala nola Hego Korea edo Holanda. Hauekin erkatuz, Hegoko ekonomien dependentzia bi elementutan laburbiltzen da: lehena, kanpokoekiko barne-merkatuen subsidiaritatea da; bigarrena, bertako produkzio-ehunak Iparrekoarekiko duen osagarritasuna eta menpekotasuna.

Merkataritzak azpigarapenaren sorreran izandako erantzukizuna ulertezina da, atzerriko kapitalaren inbertsioak jokaturako funtzioa kontuan hartu gabe. Izan ere, merkataritza kolonialaren prozesuarekin batera, Iparreko kapitalaren monopolizazioa zela-eta, kapital hauek Hegora iristen hasi ziren, inbertsio zuzenaren itxura hartuta. Atzerriko inbertsio zuzenak xede zehatza zuen Hirugarren Munduan, hots, eremu honetako ustiaketa errentagarrietan esku hartzea etekin errazak erdiesteko. Hasieratik, kanporako landa-ustiaetek eskaintzen zuten errentagarritasuna, barne-merkatuak ez baitzuen aukerarik ematen: barne-ekonomia biziki apala zen eta maila xehe hori inportazioek asetzen zuten. Beraz, atzerriko kapitalen kokapena esportaziorako lehen sektorea izan zen, lan-kostuen maila baxuari eta lehengaiaren ugaltasunari probetxua ateraz. Honela, atzerriko inbertsioak tinkotu egin zuen merkataritza kolonialak bultzaturiko joera, Hegoko ekonomiak *kokapen-ekonomiak* bezala ezagutuz. Hirugarren kapituluaz aztertuko dugunez, kokapen-ekonomiarena Hirugarren Munduko azpigarapenaren eredu nagusi izan da duela gutxi arte, hain-bat herrialdetan oraindik horrela dela ahanzteke (Saharapeko Afrikan, Ertamerikan, Asiako hegoaldean...).

Hala ere, atzerriko inbertsio zuzen guztia ez zen esportaziorako lehen sektorera bideratzen. Zerbitzu-sektoreko merkataritzan zein finantza-arloetan eta, oro har, lehen sektorearen bideragarritasuna bermatzeko oinarri ziren adarretan, presentzia garrantzitsua zuen atzerriko inbertsioak. Atzerriko inbertsioa Hirugarren Munduan gauzatzerakoan, beraz, kanporako lehen sektorea indartzea zen zuzeneko edo zeharkako helburua.

Bitartean, bertako kapital-metaketa ematen zenean, aukerak ez ziren ugariak. Esportaziorako lehen sektorea zen helburu nagusia, atzerriko kapitalek hala uzten zutenean bederen; eta gainontzekoan ere atzerriko kapitalek utzitako merkatu-hutsuneak betetzera zuzentzen ziren kapital nazionalak, hirugarren sektorekoak batik bat.

Ondorio orokor gisa, azpigarapenaren sorreran mundu-sistema kapitalistaren finantza-, produkzio- eta merkataritza-hedapenarekiko aztertu dugun menpekotasuna aurkitzen da. Azpigarapenaren kausalitatea, beraz, ez datza klima edo geografi kokapena moduko ekonomi hedapenaren logikatik kanpoko faktoreetan; ezta tautologia hutsa direneta ("herrialde hauen berezko atzerapena" azpimarratzean, esaterako) edota prozesuaren kausa baino emaitza gisa ulertzeko elementuetan (kapital-horniketaren urritasuna, lan-kualifikazio eskasa, etab.). Mundu-sistema kapitalistaren erakuntza-prozesuak berak Hirugarren Munduan azpigarapenaren itxura hartu zuen hasieratik eta, horregatik, azpigarapenaren sorrera kapitalismoaren munduraketarako joeraren barnean lekutu behar da. Honek ez du esan nahi, mundu-sistemaren erakuntza-prozesuak halabeharrez azpigarapena ekarriko zuenik, baizik eta azpigarapenaren fenomenoak, egundaino ezagutu dugun legez, jatorri zehatza duela eta, besteak beste, horren ondorio dela.

1.5. Mundu-sistema kapitalistarekiko loturagabetzea

XX. mendearen azken hamarkadara arte herrialde-multzo bat mundu-sistemaren erakuntza-prozesutik aldenduta egon dira. 1917ko urriko iraultzarekin sobiet kutsuko eredu sozialista estatala sortu zen Sobiet Batasun ohian eta beranduago, II. Mundu Gerra ostean, Europako Ekialdera zein Hirugarren Munduko askapen nazionalerako urratsa egin zuten hainbat herrialdetara zabaldutako, besteak beste Txinara, zeinak bide propioa urratuko zuen gerora.

Neurri handi batean Gerra Hotzaren testuinguruko merkataritza-enbargoek zein Mendebaldeko oldarpen politikoak behartuta, baina baita ere kapitalismoaren eraginetik at mantentzeko, Sobiet Batasunak eta bere eremupeko herrialdeek apurtu egin zituzten Mendebalde kapitalistarekiko ekonomi loturak. Ekonomi loturik ezak, deskonexioak, mundu-sistemaren erakuntza-prozesutik kanpo mantendu zituen urteetan, eredu sozialista estatala jarraitu zuten herrialdeak. Honi gaineratu egin behar zaio, ekonomi eredu alternatibo hau Hirugarren Munduko herrialde askorentzat azpigarapen egoeratik irteteko erreferentzia bihurtu zela eta, beraz, mundu-sistema kapitalistaren erakuntzarako oztopo indartsua izatera heldu zela.

Sobiet Batasunak alderdi bakarreko sistema politiko instituzionala ezarri zuen. Bertan, alderdia, estatua eta herria eta bere interesak identifikatu egiten ziren eta erabakien sistema oso hierarkikoa zen. Stalinen aldarrikapenari jarraituz, *sozialismoa herrialde bakarrean* delako hastapena aplikatu zen, eta II. Mundu-Gerraren ostean Sobiet Batasunaren lidergoarenpeko sozialismo estataleko nazioarteko eremu hertsia eraiki zen. Eki Europa osoan ekonomiak sobiet itxurapean berregituratu ziren, produkzio-bitartekoen gaineko estatuaren jabegoa zein plangintza zentralizatua ezarriz, eta autosufizientziatzko industrigintza hedakorrean oinarritutako ekonomi hazkuntzarako sobiet eredua finkatuz.

Sasoi horretan, Sobiet Batasunak uko egin zion Mendebaldeko herrialdeek eraikitako na-zioarteko ekonomi instituzioetan parte hartzeari, bere eremuko beste herrialdeak horretara bultzatuz. Hein berean, Ekialdeko blokearen adierazpen instituzionala sortu zen: COMECON edo Ekonomi Laguntza Bateraturako Kontseilua. COMECON erakundearen bidez herrialde partaideen merkataritza Ekialderantz zuzentzea erdietsi nahi izan zen, deskonexioa errealitatea bihurtuz. Sobiet Batasunak beste herrialdeekiko izandako gidaritza zorrotzak ere aipaturiko xedea gauzatzen lagundu zuen.

Ekialdeko blokearen isolaketa honek eta eraldaketa sozialistaren irizpideak, benetakoak zein ustezkoak, garapen-eredu eta estrategia propio bat hezurmamitu zuten. Koordenatu hauek kontuan hartuz, Europako Ekialdeko garapen-eredu sobietarraren giltzarriak aztertuko ditugu ondoren.

Eredua bi habe zituen ekonomi sistema sozialista batean txertatzen zen. Lehenik, produkzio-bitarteko gehienen jabego estatala izan zen, jabego pribatu kapitalistari aurre egiteko irizpidea; honela, produkzioaren soberakinak edo plusbalioa estatuak eskuratzen zuen. Bigarrenik, merkatuak eginiko baliabideen esleipena eta prezio-ezarpena errefusatu, plangintza zentralizatuaren aldeko aukera hartu zen. Plangintza honetan, bosturteroko egitasmo orokorra zela bide, produkzioaren helburuak finkatzen ziren; produktu soziala kontsumo eta inbertsioaren artean nola banatu erabakitzen zen eta produkzio-faktoreak esleitzen edo izendatzen ziren.

Plangintza estatalak prezioen ezarpena administratiboki egina izatea eskatzen zuen, eta horregatik, prezioak ez ziren aldatzen denborarekin. Banaketa-arloan ere, estatuak gordetzen zuen atzerriarekiko merkataritza-elkartrukeen monopolioa. Plangintza zentralizatuan moneta- eta finantza-sistema bertikalki eskuhartuta zegoen eta bertan monetak zein kredituak ez zuten berezko baliorik –interes-tasarik eza– eta funtzio pasiboa zuten. Honela, moneta- eta aurrekontu-politika ohiak erabat erabiltezinak ziren hemen. Gainera, banka-sistemak ez zuten Mendebaldean bezala aurrezki eta inbertsioaren arteko bitartekaritza eskuhartzen, zeren, esan dugun bezala, funtzio hori Estatuak berak betetzen baitzuen.

Aztertutako bi elementu hauek, produkzio-bitartekoen jabego estatala eta plangintza zentralizatua, sobietar sistema sozialistaren muinean kokatzen ziren. Oinarri sistemiko hauen ganean, ñabardurak gorabehera, ezaugarri bateratu batzuk zituen

garapen-eredua ipini zen indarrean, lehenik Sobiet Batasunean, gero Europako Ekialdean eta beranduago, emaitza desberdinekin, Hirugarren Munduko hamaika herrialdetan ere horren aldeko saioak izan ziren.

Garapen-eredu sobietarraren ezaugarri behinenak honako hauek ziren: autarkia ekonomikoa *herrialde bakar bateko sozialismoaren* ideiaren ondorioz, eta izaera hedakorreko hazkuntza eta industrializazioa. Azken honek natur eta lan-baliabideen eskuragarritasun mugagabea hartzen zuen oinarritzat, eta baita ere lehen aipatutako gaineratikoaren eskuraketa estatala eta beronen inbertsio zentralizatua. Hazkuntza kuantitatiboari emandako lehentasuna lotzen zen honekin, herrialde kapitalista aurreratueta indar produktiboen garapen-maila erdiestea helmugatzat hartuz. Honen guztiaren ondorioz, industria astunerako desoreka zuen industrializazio bizkorra, eskala handikoa, aukeraketarik gabekoa eta inportazioak ordezkatzera zuzendutakoa izan zen ereduaren bizkarrezurra.

Industrializazio-eredu sobietarra hedakorra izan zen mendebaldeko industrializazio trinkoarekin erkatuz, produktuaren hazkuntza hemen produktibitatearen igoeran eta han eskalaren zabaltzean baitzetzan. Ekialdeko industri enpreetan lan-produktibitatean igoera nabarmenak eman ez zirenez, arras zaila suertatu zen industrializazio hedakorretik industrializazio trinkorako urratsa jorratzea. Izan ere, bai teknologiaren sarrera eta bai lan-zatiketa edo espezializazio produktiboa oso urriak izan ziren eta, halaber, enpresa-kudeaketaren gestio burokratiko eta geldoak traba baino ez zuen egiten horretarako bidea. Halaber, hein handian arlo militarra zuzendutako industria astunari (ondasun-ekipoak eta makineria) emandako epe laburreko lehentasuna, adar hauen hipertrofia ekarri zuen.

Honekin batera, energi kontsumo handiko industria eraiki zen, Mendebaldekoetan baino 2.5 bider handiagoa baitzen produktu-unitateko energi kontsumoaren ratioa. Beste baliabide eta lehengaien erabilpen-tasa ere oso handia izan zen, bertako ustiapenen zenbatekoek autosufizientziarako beta eskaintzeak hori ahalbidetu zuelarik. Hala eta guztiz ere, baliabideak eskuratzeko eta esleitzeko arintasunak, hala nola altzairutegiak edo porlandegiak eskala handiko eraikinak altxatzeko, ekonomi eraginkortasunaren itxura eskaintzen zion ereduari.

Bestalde, industriari emandako lehentasunak nekazaritzaren alboratzea ekarri zuen, salbuespenak salbu (Txina eta Vietnam). Lehen sektoreko soberakinak eta produkzio-faktoreak industriak xurgatu zituen, zenbait unetan elikagaien gabezia eragiteraino. Industriaren hazkuntza arineko ereduak errenta-mailen igoera mugatu zuen, kontsumo-ondasunen produkzioa bigarren mailan atxiki baitzuen.

Ezaugarri hauen inguruko egoerak oso aldakorrak izan dira herrialde batetik bestera, zeren Sobiet Batasuna, Ipar Korea edo Bulgaria bezalako herrialdeetan zentralizazio handia eta gainindustrializazioa oso indartsuak izan baziren, Txina edo Vietnam bezalakoetan deszentralizazio eta nekazaritzaren pisu handiagoak ezagutu ziren.

Eredu honen emaitza aipagarrienak desenplegu-eza eta populazioaren oinarriko beharren neurri bateko asebetetzea izan ziren. Ildo honetan ere, errenta nazionalak hazkuntza jarraia ezagutu zuen, nahiz motela izan zen. Horregatik, 1980ko hamarkadaren erdira arte, garapen-eredu sobietarrak *prosperitate handirik gabeko hazkuntzaren fenomeno*a eragin zuela esan ohi da.

IRAKURGAIA

AIZaren teoria adierazgarriak

Eredu neoklasiko konbentzionalen esparruan, kanpoko inbertsioak zio argi bat du: kapitalaren errentagarritasun eta produktibitate handiagoaren bilaketa. Gainera, inbertsio fluxuek orientabide zehatza har dezaten espero da: nazio aberatsenetatik txiroenetara, izan ere errendimendu beherakorren baldintzapean zenbat eta kapital gutxiago duen nazio batek, zenbat eta atzeratuagoa den, alegia, kapitalaren produktibitate handiagoa duela suposatzen da. Ikuspegi honetatik, nazioarteko kapital-mugimenduek ekonomi hazkuntza eta teknologi aurrerapena hedatzen laguntzen dute.

Gaur egun baliagarriak izaten jarraitzen duten elementu adierazgarriak eduki arren, teoria zehatz honek ez du, aldiz, errealitate konplexuagoa adierazten uzten; errealitate honetan garapen-maila berdineko herrialdeen artean AIZaren fluxu inportanteak ezartzen dira; areago, batzuetan aberastasun gutxiagodun herrialdeetatik aberatsagoetarako fluxuak ere ematen dira. Teoria honek ez du, ezta ere, azalpenik ematen AIZak ekonomi jarduera bakoitzean duen trinkotasun desberdinentzat.

(...)

Mikel Buesa eta José Molero

IRAKURGAIA

Gerraosteko zikloa (1945-1992)

“Mende erdia amaitu berri da: denboraren urruntasunagatik, badirudi ziklo historiko hau amaitu eta erabat itxita dagoela. Ziklo berri batean sartzen ari gara probabilitate handiz, eta itxuratzen ari den gisa, amaitu berri den mende erdikoekiko guztiz bestelakoak dira bere ezaugarriak.(...)”

Neure aldetik gerraosteko sistemaren ezaugarriak hiru habe hauetan bereizten ditut: fordismoa Mendebalde kapitalistan, sobietzaletasuna Ekialdeko herrialdeetan eta garapenzaletasuna Hirugarren Munduan. Aipatuko dut nola, zegokion eskualde bakoitzarentzat, habe bakoitzak ordenu sozial eta politiko bat definitzen zuen, hala nola beren arteko harremanetako oreka maila ekonomikoan baina baita politiko eta ideologikoan ere. Aipatuko dut, halaber, lehian dauden baina hein berean osagarriak diren sistema hauek pixkanaka suntsitu ziren, honela zikloa bera itxiz.(...)

Gerraosteko mende erdia hiru garai desberdinetan bana daiteke, honela banatu ere:

- a) 1945-1955: sistema, bere hiru dimentsioetan, abian jartzeko garaia. (...)
- b) 1955-1975: Bandung-eko garaia, zeinetan mundu-sistemaren hedapena Hirugarren Munduaren bultzadaren inguruan antolatu zen. (...)
- c) 1975-1992: sistemen krisia eta hondoraketa. Krisia Mendebalde kapitalistan lehertu zen lehenik. Mugagabeko hazkuntzaren mitoa zalantzan ipini zen (...) eta 1980tik jazarpen neoliberalaren bidea ireki zen, baina honek ez zuen mendebaldeko gizartean krisi luzearen irteera ekarri, ezta hazkuntza mugagabearen ilusioa berpiztu.

Halaber, metaketa kapitalistaren krisiarekin batera eman zen “Iparra-Hegoa” harremanen gogortzeak, Hirugarren Munduko garapenazetasunaren ilusioaren galera arindu zuen. Erregimen erradikalak suntsitu egin ziren bata bestearen atzetik, eta, horrela, 1980ko hamarkadan Mendebaldeak ezarritako “egitura doikuntzarako” politika atzerakorrei atek ireki zitzaizkien. (...)

Gerraosteko hirugarren habea –sobietazetasuna– hondoraketa izugarriena jasan zuena izan zen. (...). Duela mende erdia itxuratu eta bat-batean azeleratutako kapitalismo “arruntaren” aldeko barne-bilakaeraren eta kanpo-erasoaldiaren –Washingtonen irabazitako arma-lasterketa– emaitza elkartua izan zen hondoraketa hau.

Historiak ez du inoiz amaierarik. Gerraosteko zikloa dagoeneko burututa, beste edozein garai bezala ikusia izan daiteke, bere aurretikoa eta jarraitu bide dionaren arteko *trantsizio* bezala, alegia.

Bigarren Mundu-Gerratik irtetean, indarrean zegoen benetako kapitalismoak, mundu-sistema gisa izandako itxuraketa historikotik jasotako funtsezko bi ezaugarri mantentzen zituen oraindik:

- a) Historikoki horrela eraikitako Estatu-nazio burgesek nazio-ekonomia kapitalisten (kapital nazionalak aise kontrolatutako eta zuzendutako produkzio-sistema nazionala) kudeaketa sozial eta politikoaren esparrua osatzen zuten, bata bestearen aurkako lehia bizia gailenduz.
- b) Zentroek beren industri iraultzak bata bestearen ostean XIX. mendean zehar egin zituztenetik, zentroak/periferiak polarizazioak zentroen industrializazioaren eta periferiako industri gabeziaren arteko ia erabateko kontrastearen itxura hartua zuen.

Nolanahi ere, bi ezaugarri hauek desitxuratu egin ziren pixkanaka gerraosteko zikloan:

- a) Beren independentzia politikoa berreskuratu ostean, periferiak industrializazio-aroan sartu ziren, modu desberdinean izan arren, ordura arteko industri gabezia komunak eraikitako azaleko homogeneousitateak, erdi-industrializatutako *Hiruga-*

rrer *Munduaren* eta bere industri iraultza hasi ez duen *Laugarren Munduaren* artean diferentziazio hazkorra utzi zion lekua.

- b) Zentro guztien mailako kapitalen arteko elkarloturak lehertarazi egin zituen produkzio-sistema nazionalak, eta munduratuak produkzio-sistemaren zati modura itxuratu zuen berrosaketa.

Beraz, gerraosteko zikloa antzinako sistematik sistema berriranzko trantsizio-garai gisa ikus daiteke. Baina, sistema berria ezaugarritz hornitzeko arazoa sortzen da orduan, bere funtsezko zantzuak, bere kontraesanak, bere erregulazio-sistema eta bere garapen-dinamikaren guneko joerak identifikatzeko”.

Samir Amin eta Pablo González (zuzend.) (1995: 13/19)

Bibliografia

- Amin, S. *Capitalism in the age of globalization*. Zed Books, Londres, 1997.
- Amin, S. eta Gonzalez, P. *La nueva organización capitalista mundial vista desde el Sur*. Anthropos, Bartzelona, 1995.
- Boyer, R. eta Drache, D. (arg.). *States against markets. The limits of globalization*. Routledge, Londres, 1996.
- Chesnais, F. *La mondialisation du capital*. Syros, Paris, 1994.
- Ferrer, A. *Historia de la globalización: orígenes del orden económico mundial*. FCE, Mexiko, 1996.
- Keenwood, A. G. eta Loughheed, A. L. *The growth of the international economy, 1820-1990: an introductory text*. Routledge, Londres, 1992.
- Maddison, A. *Monitoring the World Economy, 1820-1992*. OECD, Paris, 1995.
- Martínez Peinado, J. eta Vidal Villa, J. M. (koord.). *Economía mundial*. McGraw-Hill, Madril, 1995.
- Palazuelos, E. (ed.). *Las economías capitalistas durante el periodo de expansión 1945-1970*. Akal, Bartzelona, 1986.
- Szentes, T. *The transformation of the world economy: new directions and new interests*. Zed Books, London, 1988.

Datu iturriak

- Munduko Bankua. *World Development Report*. Washington.
- UNCTAD. *World Investment Report*. New York.

2. GAIA

Iparraldeko produkzio-sistemaren krisia

2.1. Hedalditik krisialdira: ekonomi bilakera zifratan

XX. mendearen bigarren erdian, ekonomi hedaldiaren ostean, krisialdia bideratu zen. II. Mundu-Gerraren ondoren ekonomiaren garapen eredu osotua hezur-mamitu zen, zeinak kapital-metaketa bizkorra ahalbidetu zuen. Honen gainean aurrekaririk gabeko ekonomi hedaldia ipini zen abian, 1970eko hamarkadaren hasieran agortu zen arte. Une horretan kapital-metaketarako dinamika moteldu egin zen eta garapen-ereduko habeak pitzatzen hasi ziren. Azken hiru hamarkada hauetan nozitzen ari garen krisiaren ingurunean, aurreko garapen-eredua arras zaharkitu da, kapital-metaketaren dinamika kinka larrian ipiniz.

Garapen-ereduaren eta bere suntsiketaren nolakoaz, hurrengo ataletan arituko gara. Ekonomialdi hauek nola adierazten diren azalduko dugu hemen, zein erakuslehoi duten, alegia. Horretarako, hainbat ekonomi indize edo adierazleren bilakaeraren azterketa laburra egingo da bertan, indize hauen zenbatekoak ekonomiaren egitura-egoeraren adierazle edo sintoma direla ahanzteke. Kausa eta ondorioren arloa garamatza ñabardura honek. Izan ere, sarritan entzun ohi da, adibidez, inflazioak edo inbertsioaren gainbeherak atzeraldia zio direla. Bada, aipaturiko eta bestelako ekonomi indizeak ez dira krisiaren edota ekonomi atzeraldia zein hedaldiaren erantzule. Ekonomi egoeraren iragarleak dira, bere bilakaeraren nola-koa neurtu eta unean uneko ekonomi osasunaren gorabeherak eta sintomak bistaratzen dituztenak.

Ez litzateke zuzena izango, indize hauek ekonomiaren ibilbidean inolako ondoriorik ez dutenik esatea, horratio. Izan ere, ekonomi politiken neurriak zehazteko oinarri gisa hartzen baitira, eta, jakina da, ekonomi autoritatearen neurri diskrezionalek nolabaiteko eragina dutena ekonomi bilakaeran.

Ekonomiaren bilakaerari erreparatzerakoan, txosten eta azterketa gehienek hazkuntza ekonomikoa hartzen dute abiapuntutzat. Aldagai horri atxekiz, Mendebaldeko hainbat herritako Barne Produktu Gordinak 1960tik aurrera izan dituen batezbesteko urteko hazkuntza-tasak erakusten ditu 2.1. taulak. Azpimarraztekoa da, ia eremu guztietan hazkuntza-tasak geldotze nabarmena nozitu duela 1973. urtearen ostean. Urte honetatik aurrerako urtealdi guztietan gauzatu da hazkuntza ekonomikoaren balaztatzea, 1979-1983 aldian apartekoa izanik. Ondoren suspertzeko joera agertu dute hazkuntza-tasek 1980ko hamarkadako amaiera bitar-

tean. Batzuen ustez, krisiaren bukaera iragartzen zuen BPGaren hazkuntza honek, krisia lehertu aurretiko hazkuntzatik hurbil kokatzen baitzen. Baina 1990eko hamarkadaren lehen erdiko tasen apaltasunak bere lekuan ipini zuen krisiaren sakontasuna, eta baita kapitalismoak krisialdi honetatik irteteko zituen berezko mekanismoei buruzko baikortasuna ere. Hain dira xumeak 1989-1994 aldiko hazkuntzak, non ordura arte urtealdi guztietan zehar hazkuntza sustengatua ezagutu zuen mendebaldeko ia herrialde bakarrak –Japoniak– berak ere geldotze bikaina jasan zuen.

2.1. TAULA. Herrialde garatuen ekonomi hazkuntza. 1960-1995.

(Urteko batezbesteko hazkuntza-tasak)

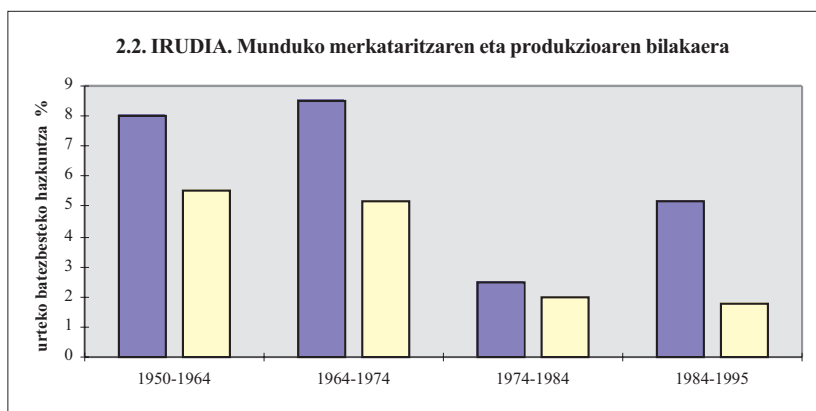
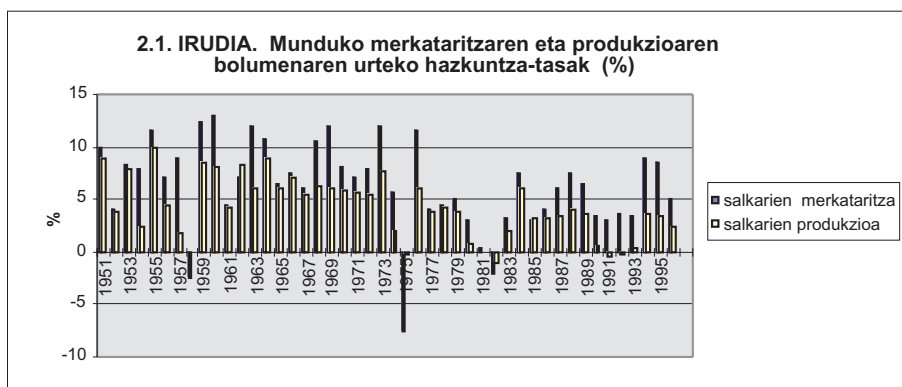
	1960-1968	1968-1973	1973-1979	1979-1983	1983-1989	1989-1995
Barne Produktu Gordina						
Estatu Batuak	4,4	3,2	2,4	1,3	3,2	1,9
Japonia	10,4	8,4	3,6	3,7	4,2	1,9
Alemania ¹	4,1	4,9	2,3	0,6	2,9	2
Frantzia	5,4	5,9	3,1	0,8	3,3	1,3
Erresuma Batua	3,1	3,2	1,5	0,3	3,8	1
Italia	5,7	4,6	2,6	0,8	3,5	1,3
Kanada	5,4	5,4	4,2	0,8	4,6	1,2
Zazpi Handiak	5,1	4,5	2,7	1,4	3,5	1,7
Europako Batasuna	4,6	4,9	2,4	0,6	3,4	1,5
Europako Mendebala	4,6	4,9	2,4	0,9	3,2	1,6
O.E.C.D. guztira	5,1	4,7	2,6	0,9	3,9	1,8
Produktibitatea						
Estatu Batuak	2,6	1	0	0,7	0,9	1,2
Japonia	8,8	7,3	2,9	2,5	3	1,1
Alemania ¹	4,2	4,1	2,9	1,4	1,4	
Frantzia	4,9	4,7	2,8	1	3	1
Erresuma Batua	2,7	3	1,3	2,1	1,7	1,4
Italia	6,3	4,9	1,7	0,4	3,1	3,3
Kanada	2,6	2,5	1,3	0,2	1	0,7
Zazpi Handiak	4	3,3	1,4	0,7	2	0,7
Europako Batasuna	4,5	4,4	2,3	1,2	2,2	0,7
Europako Mendebala	4,4	4,2	2,1	0,8	1,4	0,7
O.E.C.D. guztira	4,1	3,4	1,5	1,1	2,4	0,9

¹ Alemaniako 1989ra arteko datuak Alemania Federalekoak dira.

Iturria: OECD, Historical Statistics (1997)

Taula honetan bertan produktibitatearen hazkuntza-tasen bilakaera azaltzen zaigu. Indize honen bilakaera 1968tik aurrera jadanik beherakorra bazen ere, leizea 1973tik aurrera somatzen da, produktibitatearen hazkuntza-tasak nozitu zuen jaitsiera erdira baino haratago iritsi baitzen. Indize honek ere behin-behineko igoera ezagutu zuen 1980ko hamarkadan, beranduago inoizko mailarik apalenean amiltzeko.

Gainera, ekonomi hazkuntzaren ibilera honetan munduko merkataritzak badu zerikusirik, 2.1. eta 2.2. irudiek ohartarazten duten legez. Kausa eta eragina nahasten badira ere, argi asko agertzen da, bi aldagaiak elkarrekin mugitzen direla eta, zehazki, produkzioaren joera merkataritzarenaren gibeletik ibili ohi dela. Irudietan, ongi irudikatzen da krisiaren sasoia, merkataritzaren zein produkzioaren bolumenen hazkuntzak murriztu egiten baitira.



Jo dezagun orain, desenpleguaren bilakaera aztertzer. Horretarako 2.2. taulaz baliatuko gara. Bertan mendebaldeko herrialde desberdinetako desenplegua populazio aktibo osoaren portzentaia gisa agertzen zaigu. Ez da harrigarria, indize horren joera gehikorra egiaztatzea, baina hemen ere aipatzekoa da, desenplegua 1973 eta gero bizkortu izana. Goranzko joera honek 1983-1990 urtealdian du salbuespena, garai honetan eman zen hazkuntza ekonomikoari esker batez ere. Hala ere, mendebaldeko egungo desenplegu-maila aspaldian ezagututako handiena da, nahiz herrialdearen arabera oso aldakorra den. Iparraldeko desenpleguaren zenba-tekoa ekonomiaren sakoneko arazo estrukturalaren isla baino ez da, zeinak kapitalaren eta lanaren arteko ordezkapen arina eta produkzioaren nazioarteratze orokorra dituen erantzule nagusi, besteak beste.

2.2. TAULA. Herrialde garatuetako desenplegua. 1960-1995.

(Populazio aktiboaren portzentaia)

	1960-1967	1968-1973	1974-1979	1980-1984	1985-1990	1991-1995
Estatu Batuak	5,0	4,6	6,7	8,0	6,1	6,6
Japonia	1,3	1,2	1,9	2,4	2,5	2,6
Alemania ¹	0,8	0,8	3,5	6,5	7,3	8,5
Frantzia	1,1		4,5	8,3	9,9	11,1
Erresuma Batua	1,5	2,4	4,2	9,8	8,6	9,1
Italia	4,9	5,7	6,6	8,8	9,7	10,2
Kanada	4,8	5,4	7,2	9,9	8,7	10,6
Zazpi Handiak	2,9	3,2	4,9	7,1	6,5	7,0
Europako Batasuna	2,1	2,7	4,8	9,4	9,4	10,4
Europako Mendebala	2,7	3,4	5,3	9,4	9,0	9,8
O.E.C.D. guztira	3,1	3,4	5,2	7,8	6,9	7,5

¹ Alemaniako 1989ra arteko datuak Alemania Federalekoak dira

Iturria: OECD, Historical Statistics (1996) eta Economic Outlook (1996)

Eskari agregatuaren osagai baten ibilera aztertuko dugu ondoren: Kapital Finkoaren Erakuntza Gordina edo inbertsioa. Honi buruzko informazioa 2.3. taulan jaso ahal da. Lehenik, inbertsioak mendebaldean ezagututako hazkuntza-tasen bilakaera aztertzen da bertan. Honen arabera, berriro 1973. urtea agertzen da inflexio-data gisa, honen ostean inbertsioak oso hazkuntza xumea ezagutuko baitzuen herrialde guztietan 1980ko hamarkadako bigarren erdira arte. Sasoi honetan nabarmen piztu zen KFEGa mendebalde osoan susperraldiaren testuinguruan, baina honen ostean berriro ere apaldu egin zen. Bigarren indizea ere badugu taula honetan, zeinak inbertsioa BPGaren portzentaia gisa ere erakusten duen. Indize hau bi aldagaiez dago osatuta, eta biek antzeko joera ezagutu dutenez, erlazioak adierazten duena ez da askorik aldatu azken urteotan, nahiz 1980tik

2.3. TAULA. Herrialde garatuetako desenplegua. 1960-1995.

(Populazio aktiboaren portzentaia)

	Batezbesteko hazkuntza-tasak				
	1968-1973	1973-1979	1979-1985	1985-1990	1990-1995
Estatu Batuak	3,7	1,9	2,4	1,3	3,3
Japonia	12,3	1,5	2,3	12,0	-0,6
Alemania 1	5,5	0,5	-0,7	5,5	1,5
Frantzia	6,8	1,0	0,4	5,1	-1,3
Erresuma Batua	2,0	0,2	0,9	5,9	-1,4
Italia	3,2	-0,5	1,7	4,3	-1,6
Kanada	5,4	5,0	2,4	3,1	0,2
Europako Batasuna	4,9	0,3	-0,1		
Europako Mendebala	5,0	0,3	0,2	5,6	-0,4
O.E.C.D. guztira	5,9	1,0	1,5	5,2	0,9

2.3. TAULA. Jarraipena				
BPGarekiko portzentaia				
	1968-1973	1973-1979	1980-1989	1990-1995
Estatu Batuak	18,4	18,7	19	16,3
Japonia	34,6	31,8	29,1	30
Alemania ¹	24,4	20,8	20,2	22,2
Frantzia	23,5	22,7	20,6	19,5
Erresuma Batua	19,1	19,3	17,5	16,2
Italia	20,6	20	21,3	18,3
Kanada	22,1	23,5	21,5	19,1
Europako Batasuna	22,6	21,2	20,3	19,7
Europako Mendebala	22,9	21,6	20,5	20
O.E.C.D. guztira	22	22	21,2	20

¹ Alemaniako 1989ra arteko datuak Alemania Federalekoak dira.

Iturria: OECD, Historical Statistics (1997) eta Economic Outlook (1997).

zertxobait behera egin duen. Alabaina, indize honek herrialde bakoitzak egindako inbertsio-esfartzua adierazten du. Hemen islatzen da Alemaniak eta batik bat Japoniak inbertsio-arloan eginiko saiakera, eta hauen aurrean Estatu Batuek pairatutako inbertsioaren dinamikotasunaren apalagotzea. Kontuan izan, inbertsioaren tamainak herrialde baten etorkizun ekonomikoa determinatzen duela produkzio-ahalmena handiagotzen duen neurrian; eta, beraz, herrialde baten ekonomi joerarako elementu adierazgarria da.

2.4. taulak eskari agregatuaren beste osagai baten urteko portzentai aldaketa azaltzen du, kontsumo pribatuarena alegia. Hemen ere nabarmen agertzen da 1973. urteko lubakia. Izan ere, errealitate desberdinak egon arren, mendebalde osoan

2.4. TAULA. Herrialde garatuetaiko kontsumo pribatuaren bilakaera. 1960-1994. (Urteko batez besteko hazkuntza tasak)				
	1960-1973	1973-1979	1979-1989	1989-1995
Estatu Batuak	4,2	2,8	2,8	2,1
Japonia	8,7	3,9	3,4	2,3
Alemania ¹	4,9	3,2	1,8	2,7
Frantzia	5,3	3,1	2,4	1,3
Erresuma Batua	6	3,7	3,2	0,9
Italia	3	1,3	3,4	0,9
Kanada	4,9	4,4	3,1	1,1
Zazpi Handiak	4,9	3	2,9	1,9
Europako Batasuna	4,9	2,8	2,4	1,6
Europako Mendebala	4,9	2,9	2,4	1,7
O.E.C.D. guztira	5	3,1	2,7	1,9

¹ Alemaniako 1989ra arteko datuak Alemania Federalekoak dira.

krisiaren kontestuan kontsumo pribatuaren hazkuntza-tasa geldotu egin zen eta geroztik kontsumoaren dinamikaren geldialdia areagotu egin da. Kapitulu honetan ikusiko dugunez, honek garai bateko kontsumo masibo eta trinkorako dinamika kinka larrian ipini du, kontsumo-araua bera zalantzan jartzearaino.

Aurrera eginez, moneta-alorreko adierazle baten ibileraz hausnarketa egitea ezinbestekoa da. Iparraldeko herrialde batzuetako inflazioaren bilakaera erakusten du 2.5. taulak, kontsumorako prezioek urtez urte izan duten aldaketaren portzentaiarena, hain justu. Bertako datuek arreta berezia merezi dute; izan ere, inflazioarako joera 1973. urtea baino lehen azaleratzen hasi zen, krisiaren moneta-dese-gokitzapenak iragarritz. Inflazioaren goranzko ibilerak 1970eko hamarkadan jo zuen goia. Sasoi honetan krisiak bete-betean eragin zuen eta ekonomi hazkundeak geldialdi bortitza nozitu zuen, 2.1. taulan agertzen den legez. Honela, *estagflazioa* izenpean ezagutzen den fenomeno ekonomikoa eman zen lehen aldiz 1970ean krisia lehertzearekin bat; hots, inflazioaren eta hazkuntzaren geldialdia elkarrekin agertu ziren Iparraldeko ekonomietan. Ordura arte, gertakizun kontrajarri modura agertu ohi ziren inflazioa eta geldialdia: hazkuntza ekonomiko bizkorra suertatzean, inflazioarako joera pizten zen; eta, ostera ere, geldialdian ekonomiaren hazkuntza *hoztu* egiten zen eta prezioek ere murrizturik mantentzen ziren. Horregatik, desentplegua kontrolpeko prezioaldietan agertu ohi zen eta, alderantziz, inflazioa enplegu bete edo ia-beteko egoeretan. Ekonomi politikek helburu bakarrari ekin behar izaten zioten eta, horregatik, politika antiziklikoek arrakastarako baldintza hobeak zituzten. Baina *stagflazio*-garaian ekonomi politikak lehentasunak hartu behar izan zituen. 70eko hamarkadatik aurrera gailenduko den neoliberalismoak, inflazioaren kontrola hartu zuen xede nagusitzat, ekonomi hazkuntza eta, beraz, enplegu-sorkuntza aipatu helburupean itoz. Inflazioaren aurkako politika honek nolabaiteko arrakasta ezagutu zuen, 2.5. taulan azaltzen den gisan, 80ko eta 90eko hamarkadetan prezioen igoerak apaldu egin baitira herrialde guztietan. Dena den, ezin ahaztu politika horiek desentpleguaren igoera, ekonomi geldialdia eta giza alboraketa izan dutela ondorio, eta hauen eragin negatiboek inflazioaren leuntzearen onurak aise gainditzen dituztela.

2.5. TAULA. Herrialde garatuetao inflazioaren bilakaera. 1952-1996. (Kontsumorako prezioak. Aurreko urteko batezbestekoarekiko portzentai aldaketa)						
	1952-1961	1962-1969	1970-1973	1974-1979	1980-1992	1993-1996
Frantzia	3,3	4	6,2	10,7	6,4	2,6
Alemania ¹	1,3	2,5	5,3	4,6	3	3,2
Erresuma Batua	2,4	3,8	8	15,6	7,2	3,4
Japonia	3	5,6	7	10,4	2,4	0,7
Estatu Batuak	1,3	2,6	4,9	8,5	5,3	3,8
Espainia	5,2	6,7	8,4	17,9	9,3	6,2

Iturria: FMI, International Financial Statistics (urte desberdinak).

¹ Alemaniako 1989ra bitarteko datuak Alemania Federaletakoak dira.

2.6. TAULA. Herrialde garatuetoako gastu publikoaren bilakaera BPGarekiko.1950-1994. (Portzentaia)			
	1950	1973	1995
Estatu Batuak	20	30,6	33,5
Japonia	22,4	36,4	
Alemania ¹	28,3	41,5	56,9
Frantzia	21,7	38,3	54,2
Italia		37,8	52,1
Erresuma Batua	30,2	46,3	42,9
Kanada	19	35,4	48,3
Austria	21,2	41,3	53,2
Holanda	23,9	45,8	60,3
Suedia	23,7	44,7	67,2
Espainia		23	45,6

¹ Alemaniako 1989ra bitarteko datuak Alemania Federaletakoak dira.

Iturria: OECD, Economic Outlook (urte desberdinak).

Azkenik, Estatuaren parteharmena neurtzen duten bi adierazleren bilakaera aipatuko dugu: gastu eta zor publikoak. Aurrekoek ez bezala, indize hauen bilakaera ez dator guztiz bat krisiaren denbora-ibilbidearekin. Aitzitik, Estatuaren eskuharmenaren nolakoaren esparruan kokatzen da bilakaera hauen zergatia. Horregatik, BPGaren portzentaia-gisa neurturik, gastu publikoak etengabeko gorakada izatea gertakizun arrunta dugu, are gehiago azken hamarkada hauetan zerbait leundu dela egiaztatzean. Gastu publiko hazkorra ordaindu ahal izateko, estatu gehienak gero eta gehiago zorpetu behar izan dira eta, beraz, BPGarekiko zorraren hazkuntza eman da 2.7. taulak azaltzen duen bezala. Estatuaren eskuharmena eta bere krisia aztertuko dugu 2.5. atalean eta bilakaera hauez sakonago hausnartzeko parada izango dugu.

2.7. TAULA. Herrialde garatuetoako zor publikoaren bilakaera BPGarekiko. 1965-1994. (Portzentaia)			
	1965	1973	1994
Estatu Batuak	52,1	41	63,2
Japonia	0,7	17,1	81,7
Alemania ¹	17,3	18,6	54,6
Frantzia			56,8
Italia	35,4	56,2	122,6
Erresuma Batua		68,1	51,6
Kanada	59,5	46,2	94,6
Austria		17,5	59
Holanda		42,7	79
Suedia		30	79,4
Espainia		13,2	63,5

¹ Alemaniako 1989ra bitarteko datuak Alemania Federaletakoak dira.

Iturria: OECD, Economic Outlook (urte desberdinak).

2.2. Garapen-ereduaren egiturazko oinarriak

II. Mundu-Gerraren ondoren kapitalismoaren bilakaeraren sasoi berria zabaldu zen. Uhin luze berri bati atea ireki zitzaizkion. Garai honetan ekonomiak aurrekaririk gabeko hazkuntza ezagutu zuen munduan zehar eta batik bat Mendebaldean, aurreko atalean ikusi ahal izan dugunez. Laburbilduz, hedaldiaren erakusgarri gisa honako ekonomi adierazleak nagusitu ziren: errenta eta produktuen hazkuntza paregabeak, enplegu *betea*, inflazio-tasa leunak, sektore publikoaren zereginaren gehikuntza eta, beraz, gastu publikoaren igoera, nekazaritza-sektorearen indargaltzea (enplegu zein balio erantsian neurturik).

Dena den, aldagai hauek guztiak ekonomi dinamika trinko baten neurgailuak baino ez dira. Bilakaera honen oinarrian garapen-eredu osoa itxuratu zuten egitura eragileak daude. Eragile edo faktore hauek aztertu aurretik, ezinbestekoa da garaiko testuinguru geopolitikoaz aipamen xehea egitea. Izan ere, II. Mundu-Gerraren ostean EEBBetako nagusitasuna ezarri zen Mendebaldean, Japonia eta Europaren sunsaketak bitarteko. Bestalde, Ekialdean Sobiet Batasunaren lidergoa finkatu zen eta, honekin batera, 1990 arte iraungo zuen *gerra hotza* indarrean ipini zen.

Estatu Batuek mendebaldean zuten lehentasuna, Nazioarteko Ekonomi Ordenua eraikitzerakoan islatu zen, eta eraikuntza honetatik sortu ziren erakunde eta instituzioen egituraketan lidergo honen eragina nabaria izan zen.

Gerraren osteko Europa zein Japoniako berreraikuntzak, horretarako Estatu Batuek bideratutako dirulaguntzak, Europan inbertsioen bolumen bikaina egin izanak eta energia merkearen eskuragarritasunak hazkuntza ekonomikorako atea ireki zituzten.

Aipatu ditugun faktore eragileei garrantzia kendu gabe, garai honetako hazkuntza ulertzeko, garapen-ereduko egitura-oinarrietara jo beharrean gaude. Honela, garapen-ereduan sakonduko dugu, bertan aurkitzen baitira ekonomi hazkuntzarako funtsezko giltzarriak; hauek gerora lehertuko zen krisian determinanteak izan zirela ahanzteke.

Gerra-osteko garapen-ereduari erreparatuko diogu segidan. Garapen-eredu honetako elementuetatik, eremu produktiboa analizatuko dugu hasiera batean. Bertan, ondasun eta zerbitzuen ekoizpen edota produkzioaren esparruaren antolaketan eta definizioan suertatutako berrikuntza eta xehetasun garrantzitsuenak aipatuko dira. Horretarako, teknologia, energia eta lan-antolaketaren arloak bereiztuko dira aipatutako eremu produktiboan. Produkzio-arloko egituraren biziberritzearekin industri garapen trinkoa eta enpleguaren gehikuntza uztartu ziren. Orobat, enpleguaren gehikuntzak zirkulazio eremuko beste aldagai batzuk piztu zituen: batezbesteko errenta-maila eta, ondorioz, kontsumo pribatua; eta testuinguru honetan, estatuaren eremuari dagokion politika sozialeko neurri berriak hartu ziren.

Garapen-ereduko beste osagaia zirkulazioaren eremua da, hain zuzen. Hemen, sortu zen kontsumo-eredua aztertuko da, kontsumoaren gehikuntza barne, eta baita ere kontsumo horren gauzatzea ahalbidetzen duten banaketa eta finantziazio erak.

Arestikoarekin lotuz, estatuak ekonomian egindako eskuharmenaren nolakoa eta bere bilakaera ahanztezinak dira garapen-eredu honen azterketan. Nolanahi ere, berezko garrantzia duenez, bere azterketarako leku propioa du gai honek azkeneko atalean.

Azkenik, ekonomi garapena itxuratzerakoan, nazioarteko eremuak ere antolaketak eta oinarri zehatz batzuk eskatzen ditu, batez ere ekonomiaren nazioarteratze-prozesua aurreratua dagoen garaietan. Gerra osteko garapen-eredua nazioarteko ekonomi ordenu batean lekutu zen eta ordenu hori esparru desberdinetan hezur-mamitu zen. Honela, Nazioarteko Moneta- eta Finantza-Sistema Bretton Woods-en eraiki zen, moneten arteko gorabeherak ekiditeko. Moneta-egonkortasunak eta GATTen merkataritza-arauketak nazioarteko merkataritzaren hazkuntza azkarra eta ziurra bermatu zuten, kanpo-sektorea garai honetako hazkuntzaren eragile inportantea bihurtzeraino. Baina, Nazioarteko Moneta-Sistema eta nazioarteko merkataritza 5. eta 4. kapituluetan aztertuko ditugu, hurrenez hurren; beraz, oraingoz garapen-ereduaren egitura elementuetara mugatuko gara.

a) Sare produktiboaren berrikuntza

Teknologi eraldakuntzak

Teknologi berrikuntza sakonak produkzio-bitartekoen multzoa eraldatu zuen: lehengaiak eta ordezkioak, energia, lan-tresnak eta makineria, lantegiak, muntaketa eta mantenurako sistemak, etab. Honek produktu/salkari-moten zein lan-antolakuntzaren oinarritzko eraldakuntzak eskatzen zituen, hein berean.

II. Mundu-Gerran ikertutako eta erabilitako teknologia militarra izan zen hedaldirako oinarri teknologikoaren jatorria. Gerra-erabilpenak arlo zibilera aplikatu nahi izan ziren. Sonarra, gerragaien serieko ekoizpena (hegazkinak, tankeak...), energia atomikoa, etab., gisako berrikuntza militarren aplikazio zibila teknologi iraultza berriaren bizkarrezurra izan ziren.

Berrikuntzen hedapena sektore guztietan suertatu zen, baina batez ere, industri sektorea izan zen teknologi berrien kokagune nagusia, eta, are gehiago, adar ezagun batzuk, garai honetako puntako adarrak izan ziren petrokimika edota metalurgia kasu. Berrikuntzaren ikuspegitik beste industri adar inportanteak honako hauek ziren: garraiobideak, telekomunikabideak eta ekipamendu-ondasunak eta makineria. Halaber, azken adar honetako berrikuntzek produkzio-teknika berrien garapena ahalbidetu zuten. Puntako industri adarretatik sare produktibo eta ekonomia guztira hedatu ziren aurrerapen teknikoak.

Berrikuntzak bai produktuetan eta bai prozesuetan ere eman ziren. Prozesu honen emaitza gisa, bitarteko ondasun berriak, salkari edo merkantzia berriak eta

prozedura produktiboen eraberritzea gauzatu ziren. Bitarteko input berrien arteko adierazgarrienak material berriak izan ziren (plastikoak, aleazioak, etab.).

Berrikuntzen finkapena eman osteko bilakaeraz esan daiteke, 40ko, 50eko eta 60ko hasierako hamarkadetan berrikuntzen hedapen geografikoa zein sektoriala gertatu zirela, aurrerapen zientifiko-teknologikoaren aroa indarrean ipiniz. Teknologi aurrerapiderako funtsezko arrazoia, enpresarteko lehia izan zen, berrikuntzaren ildoan aurreratuen zegoenak produktibitate zein kalitate diferentziek ahalbidetzen duten onura eskura baitzezakeen.

Teknologi iraultza hau gerraosteko ehun produktiboaren funtsezko hiru ezaugarrien erdigunean lekutu zen: masa-produkzioan, erdiautomatizazioan eta zientziaren industrializazioan. Orobat, teknologi sistema berri honek garaiko ekonomian izan zituen ondorio zuzenen artean honako hauek dira aipatzekoak:

- Kapital eta lanaren arteko erlazio orokorraren igoera, alegia, lanaren ordeko kapitalaren aldeko truke azkarra. Fordismoaren garapenarekin loturadun produkzioaren automatizazioa eta robotizazioa dira aipatutako erlazioaren eraldaketaren zio inportanteenak.
- Kapital finkoaren (makineria, eraikuntzak, ekipamendu-ondasunak) errotazio-aldiaren murrizketa. Beraz, kapital finkoaren bizialdi baliagarria laburtu egin zen eta, hain zuzen, teknologi zaharkitzearen azkartzea izan zen horren arrazoia. Enpresarteko lehia medio, edozein berrikuntza agudo estandarizatu eta zahartzen zen, teknologi berri batek orderkatzen zuelarik. Honela gero eta denbora laburragoan geratzen zen zaharkitua makineria edota ekipamendu-ondasuna.

Ondorioz, inbertsioak gero eta arriskutsuago bihurtu ziren, kapital-ekipamendua eraberritzeko gero eta finantza-erreserba gehiago behar zelako. Beraz, honek guztiak enpresaren epe labur eta luzeko planifikazioaren beharra indartu zuen.

- Teknologi berrikuntzaren eta produkzio-erlazioen eta beharren arteko loturak tinkotu egin ziren, jarduera zientifikoa produkzio-prozesuan estrukturaliki txertatuz eta zientzia beste produkzio-adar bat bezala azalduz.

Energi oinarriaren eraldakuntzak

Ekonomi hedaldia energi kontsumo trinko baten ganean finkatuz eman zen. Produkzio-sistemaren berrikuntzarako ezinbesteko ardatza, energia merkearen politika izan zen. Horrela, ekonomi sektore eta adar guztien bitarteko energi kontsumoa indarrez handitu zen. Dena den, energi kostuen murrizketak zerikusi handia izan arren, ez da bitarteko kontsumoaren igoera trinkoaren arrazoi bakarra. Besteak beste, teknologi eraldakuntzek, garraioen hedakuntzak eta kontsumo-eredu berriaren ezaugarriek ildo berean ziharduten igoera hori eragiten. Gainera, sasoi honetako bi energi iturri behinenak, petrolioak eta elektrizitateak, energia merkearen politika honetarako aukerak ireki zituzten.

Ikatzaren erabilpena alboratuz, petrolioaren nagusitasuna ezarri zen. Gas naturalaren eta energia nuklearraren garrantzia handitu arren, petrolioak gailendu zen produkzioarako lehen energi iturri gisa. Horretarako arrazoi nagusiak honakoak ditugu:

i) ikatzarekiko petrolioaren hobari tekniko-ekonomikoak (ustiakuntza eta banaketa –oliobideak– kostu merkeagoak, hura baino garbiagoa, petrolioak petrokimikaren industri adarraren lehengaita);

ii) garapen-ereduaren beste osagarriekiko petrolio-eskariaren egokitzapena. Lehengoan adibide gisa: aire- eta errepide-garraioen beharren igoera, produkzio-eskala handiak, ondasun-motak, etab.;

iii) petrolioaren industrian produkzio eta banaketaren monopolizazioa. Izan ere, *Zazpi ahizpak* deritzon kartelak petrolio-erreserben eta bere ustiakuntza eta banaketaren gaineko kontrola zuen. Kontrol honen ondorioz, 1950 eta 1970 bitarteko urtealdian petrolioaren prezio erreala %40-50 murriztu zen. Honez gain, presiogune boteretsua izanik, kartel horrek gobernu-politiketan eragin zuen beste energi alternatibekiko laguntzak lortuz.

Eskaintza produktiboaren eta lan-antolaketaren berrikuntza

Produkziogintza bideratzeko baldintzak eta elementu osagarriak aztertuko ditugu ondoren. Ekonomi hedaldiaren garai honetan, presio demografikoa eta lanindarrean emakumearen presentzia gero eta handiagoak zirela medio, populazio aktiboaren hazkuntza nabarmena azpimarratu behar da. Joera honekin bat, enpleguaren hedapen trinkoa bideratu zen, mendealdeko herrialde garatuetan desneplegu-tasa urriak ezagutuz, ia enplegu beteko egoera lortzeraino.

Produkziogintzaren arloen bereizketari dagokionez, aipatzekoa da II. Mundu-Gerraren ondoren jazotako ekonomi sektore eta adarren arteko osaketa berria, lehen aurreratu dugun zentzuan. Hiru sektore tradizionalak hartuz, nekazaritza-sektorearen indargaltzea industriaren garrantzia gorakorrarekin batera suertatu zen, sektore bakoizko enplegu nahiz produktuaren bilakaera erlatiboa kontuan hartuz. Hirugarrenak, hots, zerbitzu-sektoreak, hazkuntza berantiarra izan zuen, bere dinamika hazkorra 60ko eta 70eko hamarkadetan piztu baitzen.

Industri adarren bilakaerari so egiten badiogu, azpimarratzekoa da adar kimiakoak eta eraldaketarako metalurgiak (produktu metalikoak, mekanikoak eta garraio-ekipamenduak) irabazitako presentzia. Ostera, oinarritzko metalurgia, elikadura eta ehungintza ahuldu egin ziren erlatiboki.

Alabaina, produkzioaren arloak jasandako eraberritzerik adierazgarriena lanaren antolakuntzan gertatutakoa izan zen. Produkzio-prozesuaren lan-antolakuntza zientifikoa mendealdeko produkzio-sistema guztira hedatu zen, gerra aurretik EEBBetan aplikatzen zen antolaketa taylorista-fordista eredutzat harturik.

Lan-antolaketa sozial eta tekniko berriaren hastapena XIX. mendearen amaieran eta XX.aren hasieran taxutu zen taylorismoarekin, honekin *lanaren zuzendaritza zientifikoa* deitu zena lan-prozesuetan sartuz. Antolaketa era honek produkzio-arau bat ezartzen du. Arau honen arabera produkzio-prozesuko giza jarduera, oinarrizko eragiketa errepikakorretan zatikatu zen. Eragiketa desberdinen artean hierarkia zegoen eta honen ondorioz alokairu edo soldaten arteko desberdintasunak ematen hasi ziren.

Taylorismoaren helburua produktibitatearen igoera lortzea zen eta, horretarako, kontrolatu eta koordinatu egin zuen giza jarduera. Honela, lanaren espezializazioaren bidez lan-zatiketa handiagoa eta produkzio-maila jakin baterako lan-denboraren murrizketa ahalbidetu zuen antolaketa tayloristak.

Beranduago, EEBBetan ere, Ford-ek arau tekniko hau eskuratu eta hobetu zuen, fordismo izenaz ezagutzen den lan-antolaketa asmatuz eta aplikatuz. Beraz, fordismoa taylorismoa eta produkzioaren semiautomatizazioa elkartuz eraiki zen. Automatizazioak produktu eta prozesuen estandarizazioa bideratu zuen, masa-produkzio modura ezagutzen den ekonomi fenomenoari ateak irekiz eta sektore zein adar guztietara hedatuz. Urrats gehigarri bat emanez, produkzio-prozesuaren ordenaketa lineala estuki lotzen zitzaion masa-produkzioari. Ordenaketa lineala aski ezaguna den kateko muntaia baino ez zen. Bertan langile bakoitzak funtzio finko bakarra zuen, lanpostu zehatza alegia, eta kateko erritmoen berdintasuna eta uniformetasuna ziurtatzen zen. Langileak zeharo galtzen zuen autonomia, eta koalifikaziogabea zen maiz. Lanaren antolaketa tekniko honi esker, II. Mundu-Gerraren ostean kapitalismoaren historiako produktibitate-igoera azkarrenak jazo ziren.

Nolanahi ere, fordismoa ez da lanaren antolaketa teknikoa soilik; areago, antolaketa soziala ere bada. Lan-antolaketa fordistak honako beste esparru hauek ere biltzen ditu:

i) alokairu-erlazioa: fordismoa alokairu-ordainketarako berezko modua ere bada. Erlazio honen funtsa, alokairuaren bilakaera produktibitatearenari lotzea da; horrela, antolaketa teknikoak ahalbidetu zuen produktibitate igoera trinkoa eta alokairu errealean hazkuntza indartsua parekaturik eman ziren hedaldi-garai honetan.

ii) industri erlazioak: negozioazio kolektiboa instituzionalizatzeko modua; honela, lan-merkatuaren kudeaketa edo gestioa arautzen zen (estatua, patronala eta sindikatuen eskumena).

iii) kontsumo-araua: masa-kontsumo gisa ezagutu zen kontsumo uniforme eta hedatua. Alokairu-erlazioaren itzalean mendebaldeko herrialdeetan sortutako klase ertainek eskuratutako erosahalmenari esker gauzatu zen kontsumo masiboa.

Lan-antolaketa fordistaren aplikazio orokorrak ondorio ugari izan zituen, baina lan-merkatuan bertan izandakoak dira nabarmenenak. Merkatu honetan bikoiztasunak agertu ziren, langile koalifikatu eta ez-koalifikatuen artean batetik, eta eskulana eta lan intelektualaren artean bestetik, etab.

b) Eskaria eta banaketaren berrikuntza

Eremu honetako berrikuntzak ugariak izan ziren. Aurrerapen teknikoak eta nekazaritzatik industriarako eskulanaren mugimenduak mendebaldeko ekonomien produktibitatea bizkortu zuten. Industriegintzaren hazkuntzak errenta nahikoak bideratzen zituen, soldatapekoek eskariaren maila garaiari eutsi ziezaioten. Kontsumoaren hedakuntza azkarrerako oinarriak ezarri ziren.

Testuinguru honetan izandako hiru eraldaketa inportateenak aipatuko ditugu.

Lehenik, aurreko atalean adierazitako masa-kontsumoaren eztanda da aipagai. Batetik, mendebaldeko klase ertainek ezagututako kontsumo-mota dela errepikatu behar da, eta bestetik, ondasun eta zerbitzuak bereizi eta ugaltu arren, arau homogeneoa (adibidez, coca-cola) ezarri zela.

Gainera, elkartrukean integrazio sakonagoa gertatu zen, hots, produkzio eta kontsumoaren momentuen arteko zirkulazio-denboraren murrizketa. Integrazio honen azpian, jarduera ez-industrialetara (marketing eta publizitatea, garraioak, merkatariza-sareak, etab.) zuzendutako inbertsioen gehikuntza dago.

Azkenik, kontsumo gorakorra finantzatzeko beharrezkoak ziren gero eta baliabide ugariagoak. Honako finantza-mekanismo hauek bideratu zuten kontsumoaren hazkuntza:

- * Fordismoaren alokairu-erlazioak taxututako alokairu-egitura. Etxe ekonomien erosahalmena nabarmenki handitu zen produktibitate-igoerek eragindako alokairu-igoerei esker.
- * Erosahalmenaren zeharkako igoera, oinarritzko kontsumoaren beharren merkeztearen kariaz, elikagaien eta ehunen kasuetan adibidez.
- * Estatuaren eskuharmenari esker, birbanaketa-mekanismoen bidez giza sektore defaboratuenen aldeko erosahalmenaren igoera.
- * Finantza-sektorearen jardueraren bidez, kontsumo pribatuari maileguak emateko politika.

2.3. Egiturazko krisia

Egun ekonomi atzeraldia eta krisiaren nahasketa konzeptuala hain hedatua dugu, ezen ekonomi pentsamenduaren eremura ere heldu den. Oinarritik hastea nahitaezkoa da, beraz: egungo krisia egiturazko krisia dugu eta krisialdi honetan zehar ekonomi atzeraldia edo geldineak nagusi izan badira ere, susperraldiak ere ezagutu ditugu Mendebaldeko herrialdeetan. Beraz, atzeraldia eta krisiak ez dute eduki berbera adierazten. Eskuarki, haxe esan daiteke, alegia, atzeraldia ekonomikoak produktuen gehikuntzaren geldinearekin lotu ohi diren bitartean, krisialdietan ekonomi sistemaren egitura-oinarriak direla kolokan ipini eta apurtzen direnak.

Pairatzen ari garen krisia, mende-laurden batez nozitu dugu mundu osoan, Hegoaldean zein Iparraldean, trinkotasun desberdinez baina zorroztasun berberaz.

Krisia mundu-mailako gertakizuna da, eta azpimarratzekoa da munduratzeko eta globalizazio-prozesuekin duen lotura estua. Konbentzioz, 1973. urtea hartu izan da Mendebaldean krisia lehertu zeneko urtetzat, une honetako petrolioaren prezio-igoerak izan zituen berehalako ekonomi eraginak medio. Dena den, 60ko hamarkadaren buruan hazkuntza-garaiko ekonomi egituraketaren mugak antzeman zitezkeen jada. Dataren halabeharrezko argiketa honek kausa eta sintomen arteko bereizketaren arlora garamatza. Langabezia, inflazioa, inbertsioaren ahulezia, pagamendu-balantzaren arazoak, aurrekontu-defizitak edota hazkuntza-tasaren apaltasuna krisiaren adierazleak dira, ekonomi egoeraren larritasun-sintomak. Sintoma hauek krisia are gehiago sakontzen duten arren, ekonomi politiketan duten eraginagatik batik bat, eragile hutsak baino ez dira. Krisiaren zergatiak beste nonbait daude.

Aurreko bereizketa ulertu gabe, paradogikotzat jo zitekeen krisialdian emandako produktuaren hazkuntza-tasa inportantea. Honela, oro har, mundu-mailan 70eko hamarkadaren hasieran urteko ekoizten zena bikoiztu egin da gaur egun. Azken kapituluko gaia bada ere, aurreratzekoa da, produktu-biderketa honek ez dituela ase-bete munduko populazioaren premiarik larrienak; oster, garapenean dauden herrialdeetako pobrezia eta azpielikaduraren arazoa areagotzeaz gain, garatutako lurraldeetara ere hedatu da zenbait kasutan, langabeziaren eta bazterketa-egoeren eraginean.

Aurreko atalean ikusi dugun bezala, II. Mundu-Gerraren ondorengo ekonomi egonkortasun eta hedaldiak kapitalismoaren historian ezagutu gabeko enplegu osoko egoera ahalbidetu zuen, ekonomi politika keynesiar aktiboen laguntzaz. Krisiaren leherketak langabezia eta inflazioa elkarrekin azaleratu zituen lehendabizikoz, ordura arteko ekonomi politikak zalantzan ipiniz. Estanflazio-egoera (atzeraldia + inflazioa) krisi honen bereizgarria dugu; izan ere, ordura arte inflazio-prozesu trinkoak hedaldietan soilik jazo baitziren.

Honela, aurretiko hazkuntza iraunkorra hautsi eta ekonomi hazkuntza motela nagusitu zen 70eko hamarkadan. Geroztik, egiturazko krisiaren testuinguruan, kateaturik ezagutu ditugu atzeraldiak eta hedaldiak: inflazioarekin batera 70eko hamarkadaren erdialdera arte hazkuntza-tasa apalak eman ziren mendebalde kapitalistan; ondoren, eta 80ko hamarkadaren hasiera bitartean, hazkuntza-tasak azkartu egin ziren; 1983-1984ra arte berriro geldiuena, eta oster ere bigarren aurrerakada ezagutuz hamarkada honen bigarren erdian. Segida honen amaiera 90eko hamarkadaren geldiuena dugu, gaurdaino dirauena, nahiz 1994tik aurrera joera hobera egin duen.

Krisi orokorraren testuinguruan urtealdi hauetako koiuntura-dinamikaren logika –bere hedaldi eta atzeraldiekin– ez da halabeharrez ekonomi krisi estrukturalarena, bere osotasunean harturik. Lehenengo dinamikan, epe laburreko faktoreek edota ekonomi politika zehatzek eragin erabakiorra izan dezakete. Esaterako, 80ko hamarkadako politika neoliberalen emaitza dugu 90eko hamarkadan nozitzen ari garen atzeraldia. Hau horrela, atal honetan ez ditugu krisialdiaren gorabeherak aipagai izango, ezta ere proposatu diren edo beharrezkoak liratekeen ekonomi politikak.

Ondoko orrialdeen muina egungo ekonomi krisiaren ulermena dugu; horretarako, krisiaren barne-logika zein den aztertuko dugu, eta aurreko egoera kritikoei-ko faktore bereizgarriak azalduko dira, krisi honen adierari ongi heltzeko. Horiek horrela, krisia orokorra dela ahanztezina dugu eta aztertuko ditugun ekonomi sistemaren barne-eragileez gain, gogoan izan behar dugu, garapen-eredu fordistaren beste elementuak ere (fordismoaren muinari lotzen ez zaizkionak, alegia) krisian sartu zirela garai berean, eta eragin areagotzailea izan dutela ekonomi krisiaren bilakabide zehazkabeen. Esaterako, hedakuntza-sasoiko Estatu Batuen hegemonia orokorra eta bakarra zalantzan ipini zen 70eko hamarkadatik aurrera, ekonomi potentzia berrien sorrera medio (Japonia eta Alemania). Gainera, hegemonia baka-rreko egoeraren amaiera azken aurreko kapituluan erakusten den hiru ekonomi eremu globalen eraikuntzaren bulkadaz finkatu da, lidertasun hirukoitzaren egoera berria iragarritz.

Krisiaren kanpo-bultzagilea da, halaber, moneta zein finantza-arloetako desegonkortasuna, Bretton Woods-eko ordenuaren suntsipena alegia. Halaber, azken atalean analizatuko dugun Ongizate-Estatuaren noraezak zalantza dosi gehigarria ezarri die krisiaren ibilbideari eta balizko irteerari.

Hausnarketaren ildo nagusira itzuliz, hots, krisiaren barne-faktoreek zedarritzen duten eremura, krisi honen ezaugarri bereizgarriak aztertuz, krisia industrial dela eta munduratzeko-prozesu bati atxikita dagoela baieztuko da. Erreflexio-gune aparta izango dugu industri izaeraz jarduterakoan zeren, krisia funtsean industrial izan arren, industria ez baitago krisian, metaindustriak (manufaktura-gunea oinarri izanik beste sektoreetako adarrak ere biltzen dituen jarduera-sare zabala) produkzio-sisteman duen eta izango duen rola ikusirik. Industri krisia aipatzean, eskulangintza-lantegietako lan-antolaketa tekniko eta sozialak jasan duen porrota eta lan-prozesuetan ematen ari diren eraldaketak ditugu aztergai. Industriako lan-antolake-tako eraldakuntza teknologi sistemaren norabide berriarekin zein energi trantsizioak ekarriko duen energi ereduarekin uztartzen da, ohiko masa-produkzioaren ere-duaren eta petrolio oroahaltzuaren hegemoniaren garaiak atzean geratu direla ohartaraziz.

a) Krisiaren adierazleak eta birdoikuntza produktiboa

Kapitulu honen hasieran ekonomi krisiaren adierazleak erakutsitako bilakae-rari erreparatu diogu. Gogora ekarri behar dugu hemen hiru indizek izandako gainbehera: inbertsioa, produktibitatea eta enplegua. Hiru indize hauen arteko erlazioa ez da nolanahikoa; aitzitik, krisiaren erakusle behinena dugu. Eta berauen dinamika azkarraren etendura industri sektorean gauzatzen da bete-betean. Horre-gatik, azken ekonomi krisia industri krisia gisa eman da ezagutzera.

Ikasi dugunez, krisiarekin inbertsioaren hazkuntza-tasaren murrizketa iraun-korra suertatu da eta, aldi berean, produktibitatearen hazkuntza-dinamikaren motel-tzea zein desenpleguaren gehikuntza itzela. Baina, hiru indize hauen arteko eragin gurutzatuek arreta berezia merezi dute.

Industri ahalmen produktiboaren gairak islatzen duen inbertsioaren indargetzeak industri ehunaren narriadura ekarri zuen hasieratik; izan ere, inbertsio ahula produkzio-ekipoaren zaharberrikuntzarako galga da. Narriadura eta galga hauek produktibitatearen geldotzea bultzatu zuten. Honela, krisialdiaren lehen sa-soiko produktibitate-hazkuntza leunak lanaren *arrazionalizazioa* zela medio lortu ziren; hots, lan-kaleraketek mantendu zituzten nolabaiteko produktibitate-igoerak. Helburu honen menpe desentzuen gehikuntza izan zen ondorio nagusia. Krisialdiak aurreratu ahala, produkzio-prozesuaren berrikuntzak ugaltzen hasi ziren eta batik bat faktore honi esker produktibitatearen bilakaerak bere joera hazkorra mantendu du 80ko eta 90eko hamarkadetan. Azkenaldi honetako dinamika desentzuen gorakada ekarri du, berrikuntzek lanaren desplazamendua berraztertzen baitute.

Beraz, krisialdiaren lehen zati bigarren zati honetan produktibitate-igoeren helburuari emandako lehentasunak desentzua handitzea ekarri du, zuzenean eta zeharka. Hain da sakona krisialdi honetako desentzua-arazoa, non beronen ikur eta giltzarri garrantzitsuena izatera heldu den. Honela, egoera berriak itxuraldatu egin du lan-merkatua. Alde batetik, populazio-zati handi bat lan-merkatu ofizialetik at geratu da, *lurpeko* ekonomian jarduera-eremua bilatuz; hauen artean batez ere gazteak, emakumeak, emigranteak... moduko sektore desfaboratuak daude. Bestalde, lan-merkatua bera bikoiztu egin da, banatu alegia. Lan-merkatuaren banaketa-lerroa langile iraunkor eta aldirakoen arteko lubakiak marrazten du nagusiki, eta honi batzuetan lanaren ezaugarriek eginiko leizea ere lotzen zaio: koalifikazio garaia/apala, lan sofistikatu/arrunta, etab.

Hiru indize hauen arteko eraginaren emaitza laburbilduz, krisialdian ekonomi hazkuntza geldoa ematen ari da. Gainera, hazkuntza ez da hedakorra, trinkoa baizik, zeren, leunak izan arren, produktibitate-hazkuntzek eragiten baitute hazkuntza orokorrean, eta ez entzuen gehikuntzek.

Sektorearteko doikuntza

Krisiaren testuinguruan birdoikuntza produktiboak ematen ari dira mendebaldeko produkzio-sarean (baita munduan zehar ere). Sektore eta adar produktibo batzuk presentzia galtzen ari dira, beste batzuk indartuagotzen diren bitartean. Produkzio-berregokipen hauek produkzio-eremuan suertatzen ari diren eta jarraian aipatzen diren doikuntzekin uztartzen diren arren, ez dira beren emaitza soilak. Hainbat kasutan sakoneko berregituraketa estrukturalaren dinamikaren gainean txertatzen da krisiak eragindako doikuntza produktiboa, produkzio-hierarkia berria eta sektore zein adar produktiboen arteko artikulazio berri baten eraikuntzaren atzetan ipintzeraino. Hauxe da zerbitzu-sektorearen aurrerakadaren dinamikarekin gertatzen dena eta, neurri batean, industri sektorearen beherakada erlatiboarekin: atzetik datozen joerak izanik, krisiak azkartu eta sakondu egin du horien berezko joera estrukturala.

Sektorez sektoreko ibilbide laburrari ekingo diogu produkzio-doikuntza aztertzeke, nekazaritza-sektorearekin hasiz. Mendebaldeko **nekazaritza**-sektorearen pisuak etengabeko beherakuntza ezagutu duela ikus dezakegu 2.8. taulan. Hala eta

guztiz ere, mendebaldeko estatuak gogor eskuhartzen eta kontrolatzen duten sektorea da, eta merkataritzaren babes handikoa. Sektore murritzua izan arren, garrantzi handia izaten jarraitzen du, beraz, jarduera estrategikoa den heinean. Honela hartua izan daiteke, elikadura-autosufizientziarako (elikadura-segurantza bermatzeko) eta ingurugirorako beharrezkoa baita eta, halaber, ikuspegi sozial zein politikotik nekazaritzak dituen eraginengatik.

2.8. TAULA. Enpleguaren banaketa sektoriala garatutako ekonomietan.				
1968-1994. (Portzentaiak)				
Nekazaritza				
	1968-1973	1973-1979	1980-1989	1990-1995
Estatu Batuak	4,6	3,9	3,2	2,9
Japonia	16,7	12,1	8,9	6,4
Alemania ¹	8,5	6,5	4,6	3,7
Frantzia	13,3	9,8	7,6	5,2
Erresuma Batua	3,2	2,7	2,5	2,2
Italia	20,4	16,1	11,6	8,2
Kanada	7,5	5,9	5	4,2
Europako Batasuna	13,4	10,9	8,4	5,9
Europ. Mendebaldea	18	15,5	12,7	10,2
O.E.C.D.	13,6	11	8,7	8,1
Industria				
	1968-1973	1973-1979	1980-1989	1990-1995
Estatu Batuak	34	31,2	28,2	24,8
Japonia	35,8	35,7	34,7	34,3
Alemania ¹	47,9	45,1	41,3	39,2
Frantzia	39,1	37,7	32,7	28,6
Erresuma B.	44	40,5	32,6	26,7
Italia	39,1	38,5	34,7	32,5
Kanada	31	29,3	26,2	23,1
Europako B.	41,1	39,1	34,4	31,6
Europ. Men.	38,7	36,8	33	30,4
O.E.C.D.	36,6	34,7	31,4	28,5
Zerbitzuak				
	1968-1973	1973-1979	1980-1989	1990-1995
Estatu Batuak	61,5	64,9	68,6	72,3
Japonia	47,5	52,3	56,4	59,3
Alemania ¹	43,6	48,4	54,1	57,1
Frantzia	47,6	52,5	59,7	66,2
Erresuma B.	52,8	53,7	64,9	70,8
Italia	40,4	45,3	53,6	59,3
Kanada	61,5	64,8	68,8	72,7
Europako B.	45,5	50	57,2	62,5
Europ. Men.	45,4	49,9	54,3	59,4
O.E.C.D.	49,8	49,9	54,3	59,4

¹ Alemaniako 1989ra bitarteko datuak Alemania Federaletakoak dira.
Iturria: OECD, Economic Outlook.

Ez da kasualitatea GATTek sektore honi horrenbesteko babesa eskaini izana, ezta ere Europako Batasuneko Nekazaritza-Politika Bateratuak (PAC) lehenetasuneko garapena ezagutzea. Nekazaritza-sektorearen gaineko eskuharmen hauen eta bestelakoen xede orokorrak hauexek dira: nekazaritza-produkzioak eta sarrerak bermatzea, merkatuen egonkortasuna, elikadura-nahikotasuna eta eskari eta eskaintzaren arteko doikuntza. Horiek erdiesteko tresna erabilienak, honako hauek dira: prezio eta errenten gaineko neurriak, babesgintza edo merkataritza-protektzioa (EEBBetan nekazaritza-esportazientzako dirulaguntzak eta EBean zein Japonian kanpo-nekazaritza-gaien inportazioekiko oztupoak, nagusiki) eta nekazaritza-produkzio eta antolakuntzaren egituraren gaineko neurriak.

OECDeko herrialdeen nekazaritzaren babes eta autosufizientziarako neurri hauek ondorio zuzenak dituzte sektorearen barne- eta kanpo-egoeran. Azpimarraztekoak dira, besteak beste, babesgintzak eragindako produktu batzuetako soberakin mardulak eta horien eraginak. Hauen artean, mendebaldeko ekonomietan nekazaritza-prezioek aparteko igoerak jasan izana –faktore inflazionista garrantzitsu eta gastu publikoaren areagotzaile bihurtuz– munduko prezioen gainean ehuneko berrogei gehiago izatera iritsiz zenbaitetan. Mendebaldeko nekazaritza-soberakinen errealitateak Hirugarren Munduaren aurka aldarazten du nekazal kanpo merkataritzaren nondik norakoa.

Mendebaldeko **industri** bilakaera gainbeherakorraz, erruz mintzatu da. Lehen atalean, mendebaldeko industri balio erantsiak eta, batez ere, industri enpleguak gaur egunera arte izandako pisu erlatiboaren galera egiaztatu ahal izan dugu. Joera hori aspaldikoa da mendebaldeko herrialde batzuetan, krisi aurretikoa bederen; hots, dinamika estruktural bati erantzuten dio, gero krisiak bizkortu eta sakondu zuen arren. Baina, gogoan izan behar da, ekonomi krisiak industri arloan duela sorgunea eta sektore honetan hezurmamitzen direla atal honetan aztertzen diren krisiak piztutako eraldakuntza behinenak eta esanguratsuenak.

2.9. TAULA Estatuaren garrantzia ekonomian.						
(Kontsumorako prezioak. Aurreko urteko batezbestekoarekiko portzentaia-aldaketa)						
	Gastu publikoa (BPGaren %)			Superabit/defizita (BPGaren %)		
	1980	1992	1995	1980	1993	1995
EEBB	21,7	24,3	22,9	-2,8	-4	-2,3
Alemania	30,3	24,6	33,9	1,8	-2,4	-2,5
Frantzia	39,3	45,4	47	-0,1	-3,8	-5,5
Erresuma Batua	38,2	39,5	44	-4,6	-5,1	0,1
Holanda	52,7	52,8	50,8	-4,5	-0,9	-4,9
Italia	41	51,6	49,9	-10,7	-10,1	-10,5
Espainia	27	34,2	39,4	-4,2	-3,7	0
Suedia	39,5	47,5	45	-8,1	-12,2	-6,9
Japonia	18,4	15,8		-7	-1,6	0

Iturria: Munduko Bankua, World Development Report, 1997

Krisiaren eta munduraketaren testuinguruan ere, industri lekualdaketen fenomenoa indar bikaina ezagutzen ari da. Produkzio-baldintza hobeak eta kostu-abantailak eskainiko dion herrialdean lekutzea, enpresa-ekimen gero eta arruntagoa bihurtzen ari da. Lekualdaketak mendebaldeko herrialdeen baitan gauzatzen dira neurri handi batean. Baina, Hegoalderako lekualdaketak ere garrantzia handikoak dira. Dena den, aipatzekoa da Hegoalderako lekualdaketek erantzukizun xumea dutela mendebaldeko industri gainbeheran (egun alderantziko lekualdaketa ere ematen ari baita, Jungizen Daewooren lantegiaren eraikuntza kasu). Horren erakuslea da, mendebaldeko herrialdeek munduko industri produkzioaren bi herenak kontzentratzea, hots, mundu-mailako industri polarizazioa zorrotza izatea. Polarizazioa mendebaldearen barnean errepikatzen da, EEBB OECDeko industri produkzioaren herenaren erantzule baita, eta EEBB, Alemania eta Japoniaren artean mendebaldeko ehuneko hirurogei ekoizten baitute.

Orobat, doikuntza produktiboaren eremu nagusia industri adarren arteko aldaketei dagokie, hau krisiaren ondorengo oinarritzko eraldakuntzen isla baino ez delarik. Krisi-garaian, pisu erlatiboaren galera ezagutzen ari dira honako produkzio-adarrak, batik bat: ehungintza, papergintza, elikadura, eraldaketa metalikoak eta oinarritzko metalurgia (siderurgia). Honek ez du esan nahi, adar hauek alboratuta geratzen ari direnik; alderantziz, hauetako batzuk beren lehen mailako presentzia mantentzen dute oraindik, hala nola elikadurak, kimikak eta metalmekanikak (industri produkzio osoaren hiru laurdenak bilduz) edo oinarritzko metalurgiak, ehungintzak eta papergintzak (industri produkzioaren ehuneko hogeia).

Bestalde, teknologi sistema berriaren garapenarekin eta lan-antolaketaen ildo berriarekin produkzio-berregituraketarako lerro nagusiak aurreikus daitezke. Besteak beste, mikroeletroika, telekomunikabideak, informatika... adarrak dira gaur egun produkzio-aukera berriztatuak eskaintzen dituztenak. Hala ere, adar hauek ernaltzen ari dira, eta oraingoz beren ahalmenek ez dute eztanda egin, industri prozesuaren katalizatzaile- eta bultzagile-funtzioa izateraino.

Beste bi sektoreek pisu erlatiboa galdu duten heinean, **zerbitzu**-sektoreak irabazi egin du. Zerbitzu-jarduerak Mendebaldean izan duten gorakada dela-eta, ekonomien *tertziarizazioaz* mintzatzen da gaur egun, Mendebaldeko ekonomia garatuek beren produkzioaren eta enpleguaren erditik gora zerbitzu-sektoreko jarduerak betetzen dutela adierazteko eta prozesu hau aurrera doala azpimarratzeko. Tertziarizazio-prozesua estrukturala da, eta industri krisiak bizkortu duen arren, honen aitzinean ere abian zegoen dinamika da, 2.8. taulan egiazta daitekeenez.

Dena den, zerbitzuen produktibitatearen hazkundera geldoa izan da eta hala jarraitzen du izaten industri produktibitatearekin erkatuz. Hazkuntza trinkorako aukerak motelagoak izateko arrazoia, batez ere, zerbitzuetako kapital-horniketa zein teknologi ekipamendua industrian baino ahulagoak izatea da. Alabaina, zerbitzu-jarduerak oso diferenteak dira elkarrekiko. Bizkarzaina, medikua, ezinduen zaintzailea, publizista edo programadorea zerbitzuen kategorian sartzen diren arren, izaera- eta produkzio-logika disparekoa dute. Zerbitzuen sektorea beste bi

sektoreetan lekurik ez duten jardueraz dago osatuta, zeregin oro onartzen duen sektore gisa itxuratuz. Hain dira handiak zerbitzuen arteko disparekotasun hauek, non zerbitzu-sektorearen eta ekonomi jardueren kategorizazioaren erabilgarritasuna zalantzan ipinia izan den.

Zerbitzuen izaera desberdinak zail egiten du sektore honen hazkuntza estrukturalaren arrazoiak aztertzea, finean jarduera adina zio aurkitu ahal baita. Adibidez, *Ongizate*-estatuaren garapenak Mendebaldeko herrialdeetako zerbitzu publikoen hedapena ekarri du. Turismoa eta, oro har, asialdi zein bestelako zerbitzu pertsonalen hazkuntza, hala herritarren kontsumorako jokabidean izandako eraldakuntza nola zerbitzu batzuen errenta, elastikotasun-garaian aurki daitezke. Ezin da alboan utzi finantza-kapitalaren garapenak duen eragina finantza- zein merkataritza-zerbitzuen hedapenean, are gutxiago munduko ekonomiaren *finantzarizazioa* gero eta inportanteago den garai honetan.

Haatik, zerbitzu jardueren hedapenak eta indartuagotzeak badu zerikusirik ere berregituraketa produktiboaren prozesuko eraldaketa-multzoarekin. Hau erakusten du produkziara zuzendutako zerbitzuak ezagutzen ari diren gorakada bikainak (ingeniaritzak, informatika-zerbitzuak, aholkularitzak, publizitateak, administrazioa eta kudeaketa, etab.). Oro har, ekonomi zeregin hauek zabaldu egin dira industri jarduerekin uztartu diren neurrian. Produkzio-prozesuak berregokitzen joan dira II. Mundu-Gerra ondoren *aldaketa estrukturala* bultzatuz, hots, produkzio-prozesuetako zerbitzuen hedakuntza eta industriako produkzio-prozesuetako bere presentzia gehikorra. Produkzio-logika berria nagusitu da honako zentzuan: industri produkzioa erdigunean kokatzen bada, aurretiko sorkuntza-faseak (diseinua, ingeniaritza, etab.) eta ondorengoak (publizitatea, merkataritza, etab.) indartu egin behar dira, produkzio-prozesuan gero eta balio erantsi gehiagoren eragile baitira. Logika produktibo hau fordismoa indarrean zegoen garaian nagusitzen hasi zen eta ondoren tinkotu egin da. Gainera, informazio eta telekomunikabideen teknologia berriek eta lan-antolakuntza postfordistek are gehiago sakondu dute logika honetan. Industri prozesuen robotizazioak, programaketak, hornitzaileekiko erlazioak edota *just-in-time* teknikaren kudeaketak garrantzia hazkorra eskaintzen diete industrialak ez diren jardueri.

Ezin ahanztz daiteke, bestalde, ere ETNen dibertsifikazio-politikek zerbitzuetarako bihurtzea ekarri dutela zenbait kasutan edota enpresa erraldoiek beren zerbitzu-jarduerak industri enpresetatik *kanporatu* dituztela, honela lehen izkutuan edo industri sektorearen barruan agertzen ziren zereginak zerbitzu modura kontabilizatzea ahalbidetuz.

Horrenbestez, zerbitzuetako garapena eta hedakuntza ez da industriaren dinamikatik kanpo gertatzen, are gutxiago industri gainbeherari esker. Aitzitik, zerbitzu-jardueren hazkuntza industriaren bilakaerarekin eta industriaren produkzio-prozesu zein produktuen berrikuntzekin uztartzen da. Gero eta arruntagoa da zerbitzu franko eduki material bati atxikirik eskaintzea –disketean eginiko txostena kasu– eta ondasunak zerbitzu desberdinez hornituta merkaturatzea

–diseinuak, salosteko zerbitzuek, publizitateak eta beste batzuek gero eta garrantzi handiagoa dute ondasuna osatzerakoan–.

Beraz, sarritan egin den moduan *industriosteko gizartearen* sorreraz mintzatzeari funtsik gabekoa da, mendebaldeko zerbitzuen garapenak ez baitu alboratzen ondasun materialen ekoizpena. Ildo honetan, ekonomia *serboindustrial*a edo *metaindustrial*a esatea adiera zorrotzagoa litzateke, ekonomia produktiboan indartuagotzen ari den bi jardueren arteko loturaren trinkotzea egokiago adierazten baitu azken kategoria honek.

b) Egiturazko krisiaren barnetik

Krisialdiaren luzamenduak hasierako ekonomi testuinguruaren itxuraldaketa erraztu du, eta krisia bera eta krisiaz zegoen iritzia eraberrituak suertatu dira. 70eko hamarkadan zehar gaur egungo krisiaren egitura-izaera azpibalaratua izan zen. Gaur egun, aldiz, ikuspegi orekatuagoa dago bai ekonomi desberdinen indarraz eta ahultasunaz, eta bai nazioarteko erregimenaren egonkortasunaz ere.

Aurreko metaketa- edo garapen-ereduan indarrean zeuden lotura sistemikoak apurtzean, duela hogeitau urte baino ageriagoan dago egun krisi honen izaera estrukturala. Ereduak eredu, sistema kapitalistak bera osatu eta egituratzen duten honako elementu eta erlazio organikoak barneratu eta artikulatzen ditu:

- faktore tekniko eta sozialak: indar produktiboak eta produkzio-erlazioak,
- produkzioa eta zirkulazio-eremua, hots, eskaintza- eta eskari-faktoreak,
- ekonomi soberakinaren sorrera eta banaketa.

Halaber, kontuan hartu behar da sistema kapitalistaren barne-logikak bere dinamikaren joera nagusiak determinatzen dituela, nagusiki ondokoak: dinamika ziklikoa, kapitalaren kontzentrazioa eta zentralizazioa, bere erlazio eta elementuen internazionalizazioa eta hazkuntza disparekoa (periferia eta zentroa).

Egunoa bezalako egiturazko krisia, aipatutako loturen apurketa gauzatzera-koan lehertzen da. Beraz, egiturazko krisiak sistema kapitalistarekiko logika endogenetik uler daitezke soilik. Barne-logika osatuz, ezin dira ahaztu krisiaren azalpena aurrera dezaketen kanpo-faktore areagotzaileak. Finean, barne- eta kanpo-faktoreak nahasitu egiten dira, eta krisia sortarazten duen elementu-sorta osatuz dihardute. Honela, kausa bakarraren alorretik krisiaren plurikausalitatera egiten da jauzia, eta honekin batera, krisia prozesu gisa ulertzeko oinarriak ezartzen dira.

Aipatutako lotura organikoen hausturan indar eta elementu ugarik hartu zuen parte, metaketa-eredua (garapen-eredu fordista) zalantzan ipiniz eta egitura-hedaldiari amaiera emanez. Laburbilduz, egiturazko krisiaren sorrera eragin zuen garapen-eredu fordistaren porrota bost alorretan jorratu zen, elkarren arteko mugak oso nahasiak izanik, eta elkardependentziak, estuak.

Sistema teknologikoaren ahidura

Produkzioa/kapitala erlazioaren beherapenak, lanaren itxurazko produktibitatearen geldineak, produkzioguneen erraldoitasunak eta, hauekin batekin, masa-kontsumoaren asebetetzeak, aurreko sistema teknologikoaren metaketa trinkoak zituen mugak mahaigaineratu zituzten. *Sistema teknologikoa*, produzitzeko-era definitzen duen ezagupide zientifikoen eta tekniken multzo egituratua da.

70eko hamarkadako geldineak aurretiko sistema giza-teknologikoen historia errepikatu zuen. Oro har, sistema honen geldinearen funtsa produktu eta produkzio-prozesuen berrikuntzen arteko oreka-ezean datza. *Aldaketa teknikoaren logika* ulertzeko, bereiztu egin behar dira *asmakizuna* eta *berrikuntza*. Lehenak teknika berri baten aurkikuntza edota jadanik ezaguna den baten hobekuntza adierazten du. Aitzitik, berrikuntzak asmakizunaren ekonomi ustiapena adierazten du, hots, asmakizunaren aplikazioa sare produktiboan. Arestian zirriboratu dugun legez, teknologi garapenak honako ibilbidea izan ohi du. Sasoi eta sektore desberdinetan barreiatutako berrikuntza *mordoxken* uhinak suertatzen dira. Uhin hauek zaharkituta uzten dituzte ordura arte hegemonikoak ziren sektore diferenteetako eredu teknologikoak. Berrikuntza-multzo horrek *masa kritiko* nahikoa lortzen duenean, teknologi sistema osoan eragiten du eta teknologi eredu berriak bultzatuz teknologi sistema berria ahalbidetuko du, honela teknologi iraultza berria burutuz.

Hazkuntza kapitalistaren fase bakoitza, produktibitatearen aurrerapena eta eskariaren garapena elkartzen duen errotiko berrikuntza-multzo baten gainean eraikitzen da. Honela, kapitalismoaren historiako uhin luze bakoitza sistema giza-teknologiko batekin elkarturik doa, eredu teknologiko batekin alegia. Beraz, *teknika ez da neutrala*, produkzio-moduaren eta metaketa-ereduaren xede estrukturalen txertatzen da, eta nabarmena da bata bestearikiko duen lotura estrategikoa.

II. Mundu-Gerrarren osteko eredu teknologikoak elektronika, petrokimika, aero-nautika eta kontsumo iraunkorreko adarrak ipini zituen ekonomi hedaldiaren oinarrian. Berrikuntzak oinarritzko adar hauetan sortzen zirela, ohiko teknologi ibilbidea burutu zen, ibilbide hau ez-lineala baina uhin itxurakoa izanik. Lehenik, produkzio-prozesuetako berrikuntzak enpresa transnazionalen gidaritzapean burutu ziren aipaturiko adarretan, batik bat. Lehiakortasuna helburu, enpresek pizgarriak zituzten berrikuntzak asmatu eta erabiltzeko fase berriaren hasieran. Ondoren, oinarritzko berrikuntzetatik eratorritakoak hedatu egiten dira produkzio-sisteman zehar (adar zein enpresa berrietara), eta baita biderkatu ere.

Denborak aurrera egin ahala, berrikuntzen erritmoa geldotu egin zen; honen isla Mendebaldeko Ikerketa+Garapena (I+G) motako gastuek 70ko hamarkadan –Japonian salbu– ezagutu zuten murrizketa da. Produkzio-prozesuetako berrikuntzek ahalbidetzen zuten eskala-ekonomiak *nazio* zein nazioarte mailan ustiatzea izan zen azken urratsa. Baina, eskala ekonomien ustiaketaren bidez berrikuntzak estandarizatuz joan ziren, honela 1970eko hamarkadaren hasieran teknologi orokortasunaren unera iritsiz. Prozesuaren emaitza, teknologi ikerkuntzan inber-

titzeko pizgarririk ezean, berrikuntzari lotutako produktibitate-gehikuntzen balaztaketa eta geldiunea dugu. Honenbestez, bistakoa da 1970eko hamarkadako orkortzeak teknologi geldotzea ekarri zuena, teknologi uniformetasunak batetik eta prozesuetako berrikuntza-ezak bestetik horretara eramanez. Horregatik, oinarrizko berrikuntza gehigarririk ezean, abiadan zeuden produkzio-prozesuetako teknikak eta produktuak arrazionalizatzeari ekin zioten garai honetan enpresek, produktibitate-hazkuntzei –xumeak izan arren– nola edo hala eusteko.

Teknologi geldotzearen zioak ondoko lau hauetan laburbil daitezke. Lehenik, eremu publikoko gastu militarren joera hazkorrak, *gerra hotza* medio, aukera-kostuak gehitu zituen; honela 70eko hamarkadako teknologi ikerketa produktibora zuzen zitezkeen baliabideak desbideratuz, aukerak areago murriztu zituen. Bestalde, aplikazio zibilerako baliagarria suerta litekeen berrikuntza militarren erritmoa ere moteldu egin zen.

Bigarrenez, lehenean bezala eskaintzaren aldetik hemen ere, merkatu-egitura monopolistiko/oligopolistikoak indartu ahala enpresetan berrikuntza gehigarriak sartzeko pizgarriak gero eta xumeagoak ziren. Azken finean, merkatu oligopolistikoetan lehia ez da guztiz ohiko zentzuan gorpuzten, hots produktibitate- eta prezio-hobekuntzen bitartez, baizik eta erraldoitasunaren indarrak eta merkatua banatzeko ilunpeko –edo ageriko– itunen bidez. Testuinguru horretan berrikuntzen dinamika bigarren mailan geratzen da.

Hirugarrena, nazioarteratzeak eragindako balaztaketa da. Mugimendu honek berrikuntzek enpresetan, adar produktiboetan eta herrialdeetan zehar hedatzeko bidea erraztasunez egin dezaten bultzatzen du, berrikuntzen estandarizazioa bultzatuz. Halaber, nazioarteratzearen egungo maila sakonak honako esangura hau du, alegia, enpresentzat merkatu berriak –lurraldearen ikuspegitik– eskuratzeko aukerak agortu egiten direla. Honela, berrikuntzarik ezean enpresek bestelako estrategiaz eskuratu behar izango zituzten merkatu zaharrak, esaterako, kalitatea eskainiz. Horregatik, 70ko hamarkadan prozesuetako berrikuntzak apalak izan baziren ere, produktuetako berrikuntzan eginiko gastua mardula izan zen, nahiz produktuen lerro berriak aurretiko produktuen garapenak edo eratorpenak ziren.

Orain arteko arrazoiek eskaintzaren aldetik sortu baziren ere, azkenak eskaintza eta eskariaren arteko uztarduran du jatorria. Merkatuen dimentsio eta ezaugarrietako aldaketek (ondoren azaltzen direnak) bitarteko zein ondasun finalen eskaintza eta eskariaren arteko doikuntza-ezak eragin zituzten. Doikuntza-gabezia hau industri nahi zerbitzu-adarren berregokitzapen-prozesuan islatzen da, hots, garapen-eredu berrirako trantsizioaldian sektore eta adar produktiboen arteko behin behineko proportziogabetasunean.

***Teknologi sistemaren berrikuntzaz**

Teknologi geldiunea 1970eko hamarkadan burutzen da, aurreko sistema teknologikoa zaharkitzeraino iritsiz. Hori dela eta, 1980ko eta 1990eko hamarka-

detan teknologi eredu berri baterako urrats sendoak eman dira. Egun, teknologi iraultza berri baten prozesuan murgilduta gaude eta honek sistema teknologiko berria iragartzen du. Teknologi ereduaren berrorientabide hau biziki uztartzen da azken bi hamarkadetan I + G gastuek Mendebaldean ezagutu duten aparteko gorakadarekin.

Indarrean dagoen teknologi iraultza amaitu gabe dagoenez, ezinezkoa da sistema teknologiko berriaren xehetasunak azaltzea. Alabaina, teknologi berrorientabidearen lerro nagusiak marraztu ahal dira. Hauen artean aipatzekoak dira ondokoak:

i) Gero eta estuagoak dira ezagupide zientifikoaren eta teknologiaren arteko loturak. Hots, helburu lehiakordun industri teknologiaren garapena eta oinarritzko ikerketaren arteko uztardura sendotzen ari da. Esate baterako, bioteknologia dugu industri helburuari zuzenean atxikitzen zaion ikerketa-eremua.

ii) Egungo teknologia kritikoek sektoreartean hedatzeko ahalmen indartsua dute. Teknologia hauek produktu ugarien kontzeptzioa zaharberritzeko eta berriak asmatzeko aukerak eskaintzen dituzte. Areago, lanaren antolakuntzan zein kukeaketa-tekniketan eraldakuntza bikainak ekartzen ari dira.

iii) Teknologi eredu berria sektore hauetako berrikuntzen garapenean oinarritzen da: mikroelektronika, telekomunikabideak, informatika, biogenetika, etab. Hala ere, zenbait teknologi aurrerapen diziplina zientifiko eta tekniko desberdinak elkar elikatuz suertatu dira: kimika aplikatua eta mikroordenagailuz programatutako industri jardueren artekoa, kasu. Oro har, teknologi ereduak zantzu sistemiko nabariak ditu eta sistema edo sektore handietako ekarpenez gain (teknologia espaziala, telekomunikabideak...), teknologia xumeagoak baina aurrekoak bezain iraultzaileak ere badaude (ordenagailuz lagundutako kontzeptzioa eta ekoizpena, zenbakizko kalkuludun makina-erremintak, etab).

Teknologi iraultza honek eragin makroekonomiko bikainak ditu, hala hazkuntzan nola enplegu-mailan. Baina ondorio zuzenak ditu, bai lehia mikroekonomikoen baldintzetan zein enpresen konkurrentzi jokabideetan; izan ere, enpresak beren I + G gastuak seriooki igotzera behartuta egon dira.

Teknologi aldakuntza bizkor honen testuinguruan enpresarteko lankidetzahitzarmenak eta aliantza estrategikoak gehitzen ari dira, hauen bidez enpresek baliabide osagarriak eta teknologi erabilpen funtsezkoenak eskuratu baititzakete, arriskua gutxituz eta banatzeko aukerak gordez. Hauexek dira, hain zuzen ere, konkurrentzi politiken tresna garrantzitsuenetariko bat.

Fordismoaren porroterako kontraesan sozial eta ekonomikoak

Alor honek zerikusi estua du sistema teknologikoaren ahidurarekin. Hedakuntza-sasoian indarrean zegoen garapen-eredu fordistaren suntsipena bi maila desberdinetan gauzatu zen. Krisia eragin zuen lehena, estatu-nazioaren barrutian gauzatu zena da, estatu bakoitza isolaturik bailegoen: ereduaren beraren krisia zen.

Bigarrena, nazioarteko maila da, ekonomia *nazionalen* arteko harreman gehikorren ondorioz ematen dena. Eskala-errendimenduen lorpena fordismoaren habea izanik, *nazio*-merkatua txikiegi bihurtu zen inbertsio eraginkorrerako gutxiengo tamainua nabarmen handitzen zela ikusi zuten industri adarrentzat. Beraz, nazioarteko ikuspegidun esportazio-, inbertsio- eta, beranduago, produkzio-estrategia bultzatu beharrean aurkitu ziren enpresa handiak. Hau zela eta, *nazio*-mailako instituzio-era desberdinak eta kudeaketa publiko zein pribatuaren metodo anitz zalantzan ipinita edo zaharkituta geratu ziren. Baina, aldi berean, nazioarteko mailan erregulazio-era berriak eraikitzeko, nazioarteko instituzio egokiak ez ziren behar adinako abiadan garatu, arlo produktiboaren nazioarteratze bizkorra eta nazioarteko sare instituzionalaren ahulezia ageriko kontraesanean jarritz.

Maila honetan globalizazio-prozesuak du eragin erabakiorra, ekonomi munduraketak estatu-nazioaren ohiko ekonomi jitea eta funtzioak kolokan ipintzen ari baita.

Lehenengo mailan, herrialde barnean alegia, lanaren antolaketa fordistak muga teknikoak eta sozialak jasan behar izan zituen. Enpresetako lan-antolakuntza fordistak bere onena emana zeukan, eta eraldakuntza tekniko, sozial, makroekonomiko eta instituzionalen testuinguruan bere horretan agortu zen garapen-ereduko ardatz nagusi modura.

Kapitulu honen hasieran ohartarazi dugunez, 60ko hamarkadaren bigarren erdialdetik produktibitate-hazkuntzak ahultzen hasiak ziren garatutako herrialde kapitalistetako industri adar gehienetan. Bitartean, borroka sozialek eraginda alokairu errealean igoerek betikoan zirauten eta kapital finkoaren kostuak gorantz egin zuen alokairudunekiko. Baldintza horietan –inflazioa barne– enpresen irabazitasek (urteko mozkinak eta higiezinako kapitalaren arteko erlazioa) murrizten hasi ziren, eredu fordistaren amaiera iragarritz.

Fordismoaren apurketa, garapen-eredu gisa, beronen euskarri diren lau zutabeetan zehaztu zen:

i) Lanaren antolaketa teknikorako eraren apurketa

Taylorismoaren garapen gisa eraiki zen lanaren antolaketa fordistak, muga tekniko eta sozialekin egin zuen topo 60ko eta 70eko hamarkadetan. Muga teknikoen xehetasunak arakatuko ditugu, hasteko. Lehenik eta behin, lanaren antolaketa fordistak ezin zien erantzun egokirik eman eskariaren dimentsioan eta osaketan garaian suertatzen ari ziren aldaketei. Fordismoa, beraz, zurrun bihurtzen ari zen kontsumoaren behar berriekiko. Lanaren antolaketa fordistaren zurruntasuna hamaika eremutan islatzen da: kateko sekuentzian, lanpostuen izendapen eta hierarkian, lanaren koalifikazioan, produkzio-zatien arteko loturan zein lanpostuen artekoan, produkzioaren barne-kudeaketan, etab.

Hau guztia areagotuz joan da munduko merkatuaren garrantzia handitzearekin batera, kanpoko merkatuen zabaltzeak nazioarteko lehia sakondu baitu, aipatu zurruntasunen eragina tinkotuz.

Bestalde, teknologi aurrerapenen arteko diferentziek zailago bihurtzen zuten muntaketa-kateetako lehengo orekari eustea: antzina ez bezala, produkzio-fase bateko hobekuntza posibleak ez ziren jada halabeharrez lotzen beste fase edota lantegietakoekin. Honenbestez, lehengo produkzio-sekuentzia mantentzea gero eta zailagoa zen, eta produktibitate-mailan atzerapen nabariak ematen hasi ziren.

Honekin batera, lanaren antolaketa fordistak muga sozialekin egin zuen topo. Fordismoak eraikitako lan-sisteman langile bakoitzari zeregin finkoa dagokio eta erritmo zehatz bati lotzen zaio. Honek sortzen zuen egunerokotasuna eta ohikeriak jota, enpleguak lan-antolaketa honen aurkako jarrerak erakusten hasi ziren. Hasieran, uniformetasunaren eta alienazioaren aurkako jarrera hau banakako jokabideen bitartez azaldu zen: nagitasuna, lanuzteak, gaixotasun fisiko zein psikikoen ugaltzea, etab. Baina, urteen poderioz eta kontraesanak handiagotzen ziren heinean, bakarkako jokabideak hedatu eta gizarteratu egin ziren, grebak eta sabotaiak ugalduz, eta lan-sistemaren aurkako borroka politizatuz. Ondorioz, lan-kostuak handitu egin ziren eta haustura teknikoagatik lanaren produktibitateak erakutsitako joera beherakorra trinkotu egin zen.

ii) Alokairu erlazioaren haustura

Fordismoaren egonkortasunerako funtsezkoa zen alokairuen igoera eta produktibitate-gehikuntzen arteko korrespondentzia eten egin zen 60ko hamarkadaren amaieran. Etenaren lehen unetan, garaiko langilegoaren indar soziala medio alokairuen goranzko joerak bere horretan zirauen, teknologi geldialdiak eta lanaren antolaketaren mugek lanaren produktibitatearen hazkuntza-tasak murriztu zituzten bitartean. Beraz, alokairu-erlazioaren lehen uneko etena alokairuen hazkuntza-tasa produktibitatearena gainditu zuelako gauzatu zen.

Osterako haustura 70ekoaren erdialdetik aurrera mamitu zen: nahiz xumeak izan, produktibitatearen hazkuntza-tasak positiboak ziren eta batzuetan suspertzen ere hasiak ziren –lanaren arrazionalizazio edo langileen kaleraketen eraginagatik, batez ere–, artean alokairuen igoerek geldiuena ezagutu zuten lan-merkatuaren segmentazio- eta prekarizazio-prozesuaren testuinguruan. Eraitza gisa, produktibitatearen hazkuntza-tasak alokairuen igoerei gailentzen hasi zitzaizkien. Hots, kontrako zentzuan izan arren, alokairu-erlazioaren etena finkatu egin zen 70eko hamarkadaren bigarren erdian eta 80koan zehar.

iii) Masa kontsumoa zalantzan

Krisiak eztanda egin ondoren kontsumo pribatuaren joera hazkorrak geldiuena ezagutu zuen. OECDko iturrien arabera, Mendebaldeko herrialdeetan 1973tik gaur arte uzurtu egin da kontsumo pribatuaren joera. Aldaketa koantitabo hau, aldaketa koalitatibo batekin uztartu zen 80ko hamarkadan.

Laburbilduz, masa-kontsumo estandar batetik kontsumo diferentziatuagorako bidea urratzen ari dira Mendebaldean. Masa-kontsumoaren sasoiko uniformetasuna errenta-mailaren araberrako kontsumo homogeneoan gorpuztu zen, hots, herrialdeko

kultur eta beste berezitasunak salbu, errenta-mailak ezartzen zituen kontsumo-diferentziak herrialde garatueta, eta ondasun iraunkorrek kontsumitzen ziren nagusiki (telebista, autoa, elektrotresnak, etab).

Gaur egun, aldiz, kontsumo-diferentzia esparru zabalagora heltzen da. Egia da errentaren eraginpeko diferentziak bere horretan dirauela; areago, egungo errenta-desberdintasun handiagoek kontsumoaren desberdintasunak sakontzen dituzte. Baina errenta-maila ezezik, adina, kultur maila, sexua, lanbidea, etab, motako faktoreak bereizgarriak dira kontsumoaz erabakitzerakoan, eta kontsumo-mota atomizatuagoak definitzen ari dira. Era berean, ondasun iraunkorrek kontsumo osoan duten partaidetzak behera egin duen bitartean, turismo, kultur zerbitzu, enpresen-tzako zerbitzu eta, eskuarki, zerbitzu-mota guztiek kontsumo-saskian duten pisua handituz doa.

Egoera honek kontsumo malgurako trantsizioa erakusten du, eraldaketa horretarako arrazoi desberdinak izanik, besteak beste, teknologi eta antolaketa-aldakuntzak, tertziarizazio produktiboaren prozesua, aipatutako errenta-banaketa desberdintasunen igoera, famili eta giza egituraren aldaketak (hala nola seme-alaben kopuruen gutxitzea, kultur mailaren igoera, emakumearen autonomiaren gehikuntza, norba-nakako jokabideen indartzea...), etab.

iv) Ongizate-estatuaren krisia

Garapen-eredu fordistan estatuak izan zuen rola ere eraldatzen ari da, kapitulu honen azken atalean ohartarazten den legez. Doktrina neoliberalak gailendu dira 80ko eta 90ko hamarkadetan mundu osoan, estatuaren funtzio eskuhartzailea zalantzan ipiniz. Honez gain, neoliberalismoari lotutako desregulaketa- eta privatizazio-uhinek hustuagotzen ari dira estatuaren ohiko eskuharmen-funtzioa.

Honenbestez, zenbait herrialdetan estatuak erosahalmena indartzeko hartu ohi dituen zuzeneko zein zeharkako neurriak ahuldu egin dira eta, honekin batera, fordismoaren masa-kontsumoa bermatzen zuen estatuaren habea pitzatu egin da.

Masa-produkzioa eta produktu estandarren zurruntasuna

Eskariaren aurrikuspen fidagarriaren gain oinarritu zen fordismoa, honela mekanizazioa eta estandarizazioa bultzatzeko aukerak zabalduz. Bestalde, fordismoaren krisiak gorabehera zabaleko bilakaera makroekonomiko eta internazionalak eragin zituen. Gorabehera hauek nahiko harrigarriak dira lehengo erregulartasunei erreparatu gero. Testuinguru honetan, hain zuzen, gobernuak eta enpresak zurruntasun-multzo batez jabetzen hasi ziren. Zurruntasunak egoera zalantzakorraren aurrean ematen ziren egokiera-kostu eta zailtasun gisa itxuratu ziren.

Baina, zalantzak ez dira orain soilik koantitatiboak, koalitativoak ere baizik, zeren eskariaren aldakortasuna gehitzeaz gain, produktuen diferentziaziorako joera gero eta indartsuagoa baita. Gainera, egun produktuen berriztagarritasun azkar batek errenta oligopolistikoen behin-behineko berrindartzea ahalbidetu du eta, halaber, estrategia hauen hedapen orokorrak finean produktuen zaharkitze bizkorra

eta fordismotik jasotako lehiarako moduen desegonkortasuna ekarri du. Laburbilduz, egungo krisiaren jatorrietako bat, produkzio-teknika zurrunen eta aldakorragoa bihurtu den eskariaren arteko kontraesanean datza.

Hau guztia eskariaren bolumenari eta osaketari dagokien egoera zalantza-korraren isla da. Honekin batera, lehenago aipatu ditugun fordismoaren muga tekniko eta sozialak, krisiaren –nazio eta nazioarteko mailan– ezaugarri zehatzak eta informazio eta komunikazioaren teknologia berriek, produkzio-eredu berri baten sorrera bideratzen ari dira. Beraz, gainbehera dagoen lanaren antolaketa fordista desagertu ez den honetan, eredu berri bat nagusitzeko bidean da: postfordista edo espezializazio malguaren eredua.

* **Lanaren antolaketa berriaz**

Oraindik guztiz egituratzeke dagoen eredu honen indartuagotzea bi faktoretan datza. Alde batetik, masa-produkzioak ez du jadanik gaurkotasunik, egungo kontsumitzaileek produktuen diferentziazio eta kalitate handiagoa bilatzen baitute. Informazioa lantzeko kostuen beherapenak eta langileen heziketaren hobekuntza etengabeak egoera berrirako baldintzak berrezartzen dituzte. Bestalde, ekonomi ikuspegi hutsetik, eskala-ekonomien ordeztasun-ekonomiak gailentzen ari dira hala enpresen barne-antolaketan, nola azpikontratazio eta lehia bidezko beren arteko harremanetan edo politika makroekonomikoen orientabideetan. Masa-produkzioari egokitutako kontzepzio eta praktika keynesiarrek ez dira baliagarriak eredu berrian.

Honela, epe luze eta erdira, espezializazio malguak masa-produkzioa ordeztatuko luke progresiboki, enpresek eskari zalantza-korrago bati eta kontsumitzaileen behar berriei erantzun behar baitizkiete.

Lan-antolaketa berriaren eraikuntza, beraz, lan-prozesua antolatzeke era *taylorista-fordista* gainditzearekin bat ematen ari da. Postfordismoaren testuinguruan zatikatutako lan-eragiketak automatikoki egiten dira *robotizazioari* esker. Makina-erremintetan zenbakizko kalkulua sartzeak, produkzioaren diseinuan zein kontrolean lanaren antolaketa berria ahalbidetzen –eta eskatzen– du. Antolaketa berri honetan banakako eskulangile deskoalifikatua (kateko osagai baten antzo) desagertu egiten da ia erabat, eta hori ekoizpen-prozesu guztiaz arduratzen den espezializatutako langile-taldeak ordezkatzeko du, non langile bakoitzaren kreative-tate-ahalmena aintzat hartzen den hierarkia produktiboaren maila guztietan.

Esperientzia postfordisten oinarria hau izanik, lan-antolaketa berriaren mota desberdinak daude adar eta enpresa diferenteen arabera. Alabaina, Toyota automobil-enpresa japoniarra aitzindaria izanik guztien artean, *toyotismoa* da antolaketa-era zehatz ezagunena eta garrantzitsuen. Toyotismoa robotizazioan oinarritzen da eta honen gainean lan-talde *autonoma eta arduraduna* eraikitzen du. Gainera, lan-antolaketa honen bidez enpresa eta merkatuaren arteko erlazioan funtsezko eraldakuntza gauzatzen da, *just-in-time produkzioa* edo *produkzio*

malgua adierazpenek laburbiltzen dutena, hain zuzen. Eredu berriaren produkzio-rako ezaugarri nagusienetatik hauexek dira aipatzekoak:

- Ekoizpen-denborak eta kostuak ahalik eta gehien murriztearekin kalitatea etengabe hobetzea.
- Ekoizpen prozesuetako denbora *hilak* ezabatzea.
- Produkzioa zuzenean merkaturatzeko egituratzea.
- Ahal den neurrian, bilketa galaraztea.
- Hornitzaileekiko denbora menpekotasuna iraultzea.

Azken finean, lan-antolaketa toyotistan langilearen rola kapital-jabegorik gabeko artisau berri batenaren antzekoa da, langile fordistak baino ekimen, kreatibitate eta efizientzia handiagoko lan-talde ttikien partaidea baita. Eredu mikroekonomikoan eredu berriak langilearen inplikazioa bilatzen duten estrategien multzo orokorra bere egiten du, hala nola lan-antolaketa eraginkorra, soldataren norbanakotzea eta eskulanaren koalifikazio-maila garaia.

Ondoko taulan konparatzera ematen dira eredu fordistak eta postfordistak arlo desberdinetan –enpresaren tamainua, teknologia, lana, kudeaketa, produktua, lehiarako jokabidea eta esparru instituzionala– erakusten dituzten berezko ezaugarriak.

2.10. TAULA. Eredu fordista eta post-fordista		
	fordismoa/masa-produkzioa	posfordismoa/produkzio malgua
<i>enpresaren tamainua</i>	handia (korporazioa)	handia eta txikia
<i>teknologia</i>	espezialdutako makineria	helburu orokordun makineria
<i>lana</i>	heziketa urria sorkuntza eta ekoizpena zeregin errepikakor eta zatikatua lan klasifikazio estua	heziketa sakona sorkuntza eta ekoizpena elkarturik banaturik zeregin anitzak eta desberdinak lan klasifikazio zabala
<i>kudeaketa</i>	hierarkikoa eta formala	hierarkia leuna, informala
<i>produktua</i>	kopuru handia produktu estandarren kopuru mugatua	pakete handi zein txikiak, unitate soilak produktu ugari/pertsonalizatuak
<i>lehiarako jokabidea</i>	merkatua kontrolatzeko estrategia	aldakuntza eta berrikuntzarekiko egokitzapen azkarra
<i>instituzio-esparrua</i>	zentralizatua keynesianismo nazional zein internazionala	dezentralizatua lehia eta elkarkidetza batzen dituzten instituzio lokalak

Dena den, lan-antolaketarako eredu desberdinak modu heterogeneoan daude ezarrita industria eta enpresa diferenteetan, izan ere kapitalen dimentsioa, merkatuetako ezaugarriak (lehiakorragoak edo oligopolistikoagoak), etab. ere ugariak baitira. Egun industria edo enpresa batzuetan eredu malguaren aplikazioa zailagoa da edo horretarako beharra leunagoa, esaterako, ezaugarri teknikoak medio edo lekuko/nazioko merkatu zatikatura zuzentzeagatik. Industri adar hauetan eredu fordista mantendu egingo da, merkatu horretan atxikitzerakoan lehiakortasuna bermatzen den heinean. Halaber, lan-antolaketa desberdina erabiltzen duten adar bateko kapitalen arteko lehia suerta daiteke (esaterako, autogintzako edo elektronikako muntaketa industrietan). Egoera honetan, fordismoa ekoizpenaren lan-kostuak minimotzekotan soilik lehia daiteke produkzio malguarekin, eta horrek ekoizpenaren munduraketa dakar ezinbestean, hots, herrialde desberdinetan lekututako lantegie-tan ekoiztea. Industri dinamika honek bizkortu egiten du hain garrantzizkoa den *produkzioaren globalizazio-prozesua*, eta suspertu egiten du lanaren nazioarteko zatiketa berria.

Nazioarteko ordenuaren leherketa

Lehenago bilakaeraren ondorioz sortutako desegonkortasun eta estanflaziorako joerek nazioarteko ekonomiaren kohesioa galarazten dute. Hots, II. Mundu-Gerraren metaketa-ereduak herrialde mailako politika keynesiarren ezarpena behartzen zuen bitartean, sortzear dagoen ereduak –internazionalizatuagoa izanik– ekonomi politiken koordinaketaren alorrean arau baliokideen gabezia nabaria erakutsi du gaur arte.

Errealitate honen arabera, 70eko hamarkadan lehertu zen krisiaren sorrera, *nazio*-mailan diharduten erregulazio-eren eta mundu mailan hipotetikoki ezartzear dagoen metaketa-eredu berriaren arteko gatazkatik eratortzen da, besteak beste.

Nazioarteratzeak lehenago aztertutako faktoreekiko lotura estuak ditu. Bate-tik, industri berrantolaketaren trinkotasunean eta norabidean du eragina. 70eko eta 80ko hamarkadetan esportatutako produkzio-zatia eta, beraz, barne-merkatuetako sarbidea, etengabe hazi da Mendebaldeko herrialde gehientsuenentzat, eta aldi berean, inbertsio zuzenaren eta nazioarteko maileguen garrantzia handituz joan da⁶. Bestetik, industrializazio berriko herrialdeek, Asiako hegoekialdekoak batik bat, lehiarako presio indartsua egiten dute Mendebaldeko herrialde industrializatuentzat.

Dena den, Bretton Woods-eko merkataritza arautegia zalantzan ipinia izan denez, konkurrentziak bideratzen duen desegonkortasuna eragin zuzena du Iparraldeko zein Mendebaldeko egituraketa produktiboaren hautapen-prozesuan. Baldintza hauen pean, kanbio-tasekin, ekonomi politika *nazionalekin* eta zorraren kitapenarekin zerikusia duten lankidetzarako estrategiak oro gerorako hazkunderaren pizgarri lirateke. Honez gain, teknologia berrien sarrera hazkuntza egonkorren

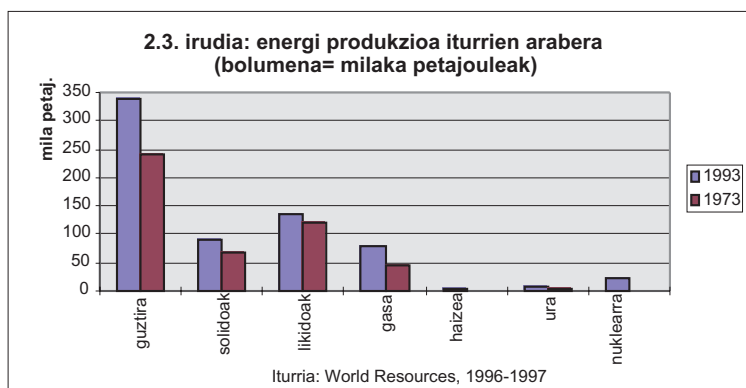
6. 30koen krisiarekiko egoera hau berria da; izan ere, garai hartako krisian munduko merkataritzaren eta nazioarteko maileguen erorketa ezagutu zen.

garaietan gorabehera handikoetan baino errazagoa denez, koordinaketa-prozedurak nazioar-teko mailara hedatzeko ekonomialari keynesiar berrien proposamena onurazkoa dirudi. Baina, beharrezkoa izanik ere, ez da nahikoa.

Izan ere, ekonomialari keynesiarrek gertaera produktiboei ematen dioten garrantzia eskasak kolokan ipintzen du beren proposamenen sendotasuna. Honela, 1929ko krisiaren jatorria eskari nazionalaren kudeaketa desegokia izan bazen (*eskari-krisia*), neurri handi batean behintzat, egungo krisiaren kausa nagusia fordismoaren muga produktiboak dira (*eskaintza-krisia*), eta ez soilik koiunturaren amaierarako arautegiaren aldeko hastapen keynesiarren utzikeria.

Energi oinarriaren eta ekologiaren hondamendia

Ez da kasualitatea 70eko hamarkadan lehertutako krisia hasiera batean energi krisi gisa identifikatu izana. Hamarkada honetan petrolioaren prezioek izan zuten bi igoera zorrotzek erregai fosilen eta, oro har, lehengaien muga fisikoaren arazoa gori-gorian ipini zuten. Ondorioz, produkzio-sistemak erabilitako energi iturrien errotiko aldaketa eman ez bada ere, energi paradigmak bilakaera koantitatibo eta koalitatibo desberdina ezagutu du, energi aurrezpenarekin batera, eguzki-, haixedo itsaso-energiak bezalako beste iturri alternatiboen erabilerak gora egin baitu.



Petrolioren prezioak 1973an lau bider handiagotu eta 1979an biderkatzeko arrazoia Lurralde Petrolio-Esportatzaileen Erakundeak (LPEE) izandako portaeran eta garai hartan erregaiaren eskaintza zein eskariaren egituran zeuden baldintzetan datza.

Eskariaren ikuspegitik, petrolioaren eskaria elastikotasun apalekoa zen. Batetik, epe laburrean energi iturri ordezkagarriak ez baitzen 70ko hamarkadan. Bestetik, petrolioarekiko dependentzia hori areagotu egiten zen berarekin uztartutako petrokimika adarraren industri garapenak garapen eredu fordistan zuen garrantziagatik.

Petrolioaren garaiko eskaintza sektoreko enpresa iparramerikar transnazional erraldoiek bideratzen zuten (Zazpi ahizpak). Baina, herrialde produktugileetako nazionalizazioekin herrialde garrantzitsuenen produkzio-gintzaren jabetza-kuota

esanguratsua eman zen. Honela, LPEE kartel bezala osatu eta gero (1973an) herrialde-multzo hauek munduko petrolio-produkzioaren %55 eta erreserben %75 beren eskuetan zeukaten. Kartelak herrialde partaide bakoitzaren kuotak murriztean, gehiegizko eskariaren egoera eman zen, eta prezioak igo egin ziren.

Jokabide honek eragin zuzena izan zuen Mendebaldeko ekonomian –mundu osoan ere–. Hasteko, ekonomi krisi orokorra eragin eta bizkortu zuen. Arlo produktiboan, bestalde, prezio erlatiboen egitura eraldatu zuen eta petrolioaren erabilpenari zegokionez trinkoak ziren prozesu teknikoan, materialen zein ekipoen birmoldaketa akuilatu zuen energi aurrezki lehiarako baldintzatatzat ezarriz. Japoniaren estrategia eredugarria izan zen hemen ere.

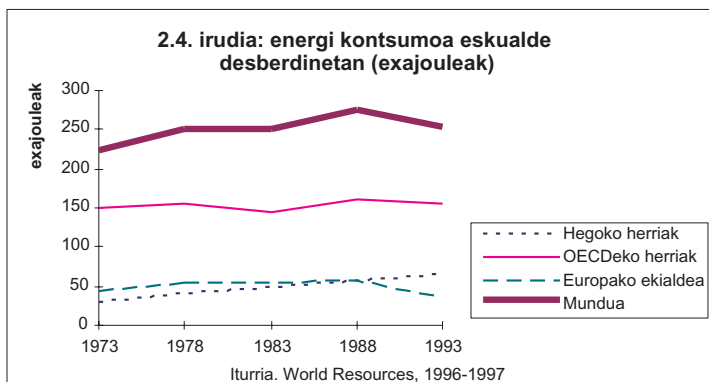
Zirkulazio-arloan petrolioaren prezioaren eztandak inflazioa piztu zuen eta nazioarteko merkataritzan prezio-erlazioa aldatu zuen eta LPEEko herrialdeetako merkataritza-superabit erraldoiak eragin zituen. Beranduago, petrodolarren itxurapean nazioarteko finantza-merkatuen ikaragarritzko hazkuntzan zerikusi zuzena izango zuten kanpo-sektoreko superabit horiek.

Petrolioaren krisiak eragin desberdina izan du energi arloan garaiaren arabera. 1970eko hamarkada hartuz, petrolioaren prezio-igoerek petrolio merkatuaren ohiko baldintzak hankaz gora ipini zituen, LPEEak merkatuaren kontrola erdietsi baitzuen. Haatik, hamarkada honetan ez zen aldaketa sakonik eman produkzio eta kontsumoaren dimentsioan –beherapen leunak–, ezta berauen egituretan ere –erregaiak bere merkatu-kuota mantendu zuen–. Kontuan hartu behar da, produkzio-sistema osoa eta kontsumo-eredua erregai fosilaren erabateko nagusitasunaren gainean eraikita zeudela eta epe laburrera eraikuntza honi bestelako alternatibak eskaintzea arraz zaila zela.

Oso bestelakoa izan zen 1980ko hamarkadan energi arloak izandako bilakaera; izan ere, Mendebaldeko zenbait herrialdek, petrolioaren eskaintza-urritasunari erantzunez, tartean energi neurri berriak hartzeko beta izan zuten. Honela, hamarkadaren lehen erdian energi kontsumoaren eta produkzioaren hazkuntza guztiz moteldu zen eta energi aurrezkiaren fenomenoak zein beste energi iturrien erabilera hedatzen hasi ziren.

Baina, LPEE petrolioaren merkatuaren gaineko kontrola galtzen hasi zen hamarkada honetan. Petrolioaren kontsumo dinamika murriztearekin batera eskaintzaren aldetik Kanada, Norvegia eta Erresuma Batua bezalako petrolio-produktugileak indarrez merkaturatu zituzten beren erregaiak LPEEaren merkatu-kuota jaitzaraziz. Honez gain, beste energi iturri batzuk (berriztagarriak, ikatza, nuklearra, etab.) petrolio ordezkatzen hasi ziren pixkanaka. Beraz, LPEEaren nagusitasunaren galerarekin petrolioaren prezioak merketu eta 80ko hamarkadaren bigarren erditik ohiko energi eredurako itzulera leuna eman zen, kontsumoaren eta produkzioaren hazkuntza-tasak eta petrolioaren erabilera berpiztu egin baitira geroztik.

Energi arloko gorabehera hauek energi eredu berri bateranzko trantsizio-prozesuan gaudela egiaztatzen du. Energi eredu berri horren zutabeak aurreikus ditzakegu jadanik trantsizioak erakusten dituen joerak behatuz:



- Petrolioaren hegemoni galerarekin batera iturri anitzeko eredua finkatu da. XXXX irudiak erakusten duen bezala ikatza, zentral nuklearrak eta energia hidroelektrikoa gero eta erabiliagoak dira. Eta aipatzekoa da, halaber, energi iturri *berriztagarrien* ekoizpena adierazgarri bihurtzen ari dela. Oraindik eskala txikiko erabilpenen iturri diren arren, teknologia egokien garapenak eta ekonomi errentagarritasunak hauen ekoizpen eta kontsumo orokorrerako aukerak zabaldu bide ditu.
- Teknologi eduki handiko eredu gisa eraikiko da. OECDren Energiaren Nazioarteko Agentziak energia berriztagarrien ikerketa eta garapenean (I + G) eginiko gastua hagitz trinkotu du azkenaldian. Petrolio-konpainiak ere beste energi iturri alternatiboetako teknologi inbertsio erraldoiak egiten ari dira. Izan ere, energi teknologien garapena mundu-sistemaren energi azpiegituraren gaineko nagusitasunerako bermea da.
- Energi aurrezkia eta ingurugiro-eragina barneratzen duen eredua izango da.
- Energi eredu berriak dezentralizaziorako aukera gehiago zabaltzen duen arren Zentroa/Periferia artean dagoen energi kontsumoaren disparekotasuna iraunaraziko du. Ildo honetan, eredu berriak ezingo du egungo kontsumoaren erritmoan mundu osoko energi erabilpena oratu baliabideen muga fisikoen arazoa medio.

Oro har, energi baliabideen mugak eta kutsaduraren hedapen gehikorra produkzio- eta kontsumo-sistema ukitzen dituen ekologi krisi zabal eta sakona iragartzen ari dira. Krisi ekologikoak zalantza jarri du garapen-ereduaren logika produktibista. Eta arazoari emandako behin-behineko erantzuna, hainbat herrialdetako arautegi *ekologisten* abiaraztea izan da. Arautegi *berde* hauek herrialde horietan ekoiztutako produktuen kostuak igo dituzte. Maiz igoera urria izan den arren, produkzioari erantsitako kutsadura-kostu hauek areagotu egin dute *eskaintzaren* edo produkzio-sistemaren krisia. Testuinguru honetan enplegu ala ekologiaren arteko hautu faltsua planteatu izan da ekonomi korrante ofizialetatik eta enpleguak –produkzioak– lehentasun osoa izan du, alternatiba berdea irtenbide utopikotzat joz.

IRAKURGAIA

Krisiaren adierazpide teorikoak

Ekonomi eskola nagusiek krisiaz duten eraikuntza teorikoa bi sail nagusitan bana dezakegu faktore eragileen izaeraren arabera: teoria konbentzionalak (ofizialak) eta besteak (ez-ofizialak).

Teoria konbentzionaletan (neoklasikoak eta keynesiarrak) krisia kanpo faktoreen kausaz suertatzen da. Hauen iritsiz, ekonomi bilakaeran zikloak irudikatzen dira, bertan gorabeherak kateatuz. Ikuspegi hauen arabera, krisia zikloaren beheraldi edo atzeraldi sakonago bat izango litzateke, gertaera guztiz arrunta dena metaketa kapitalistan, alegia. Atzeraldi sakon hau zuzentzeko, eskola bakoitza interpretazio zehatzean oinarritzen da. Neoklasikoentzat (neoliberalentzat) merkatuak berez zuzentzen ditu atzeraldien desagokitzapenak; keynesiarrentzat, aldiz, estatuaren eskuharmena ezinbestekoa da zikloaren zuzenketarako.

Neoliberalismoa.

80ko hamarkadan munduan zehar nagusitu zen doktrina ekonomikoa, neoklasikoen paradigma teorikoari Friedman-en planteamendu monetarista edota Barro, Lucas edo Sargent-en igurikapen arrazionalen teoria erantsiz gauzatu zen.

Neoliberalen arabera, krisiaren oinarrian Estatuak ekonomian duen eskuharmena eta merkatuko perfektzio-ezak daude. Zehazki, defizit publikoek, mailegu eta diru gehiegikeriek, zerga garaiek eta merkatuko zurruntasunak lukete eragin negatiboaren erantzukizuna, besteak beste. Gobernuak lirateke krisiaren lehen errudunak, eta inflazioa ekonomi gainbeheraren zio nagusia. Hauez gain, krisi honen elementu areagotzaile gisa, Nazioarteko Moneta-Sistemaren krisia eta 70eko hamarkadako petrolioaren prezioen igoerak hartzen dira.

Ondorioz, ekonomi krisiei buruzko azterketa zehatzik ezean, estatuaren eskuharmenean datza erantzukizun osoa, eta honen arabera dira neoliberalen ustez hartu behar diren neurri politiko urriak: estatuaren zeregina ahuldu eta merkatuak desarautu. Halaber, inflazioaren arazoak lehentasuna izanik –langabezia inflazioaren kontrolaren ondorio gisa murriztuko litzateke–, doikuntza-politikak moneta-eskaintzaren kontrola ziurtatzera mugatzen dira.

Keynesianismoa

Keynesen jarraitzaileen iritziz, 70eko hamarkadako krisia lehertzeko arrazoiak, honako kanpo-faktore hauek lirateke: petrolioaren prezio-igoerak, NMSaren krisia, 60ko hamarkadaren amaierako alokairu-igoerak, Vietnamgo gerrak eragindako ekonomi desorekak, etab.

Petrolioaren prezio-igoerek Iparraldeko herrialdeetatik petrolio-ekoizleengana baliabideen transferentzia izanik, inbertsio produktiborako aukerak murriztu eta mundu mailako aurrezpen-soberakina sortu zuten. Krisia adierazten duen

funtsezko gertakizuna hasierako desoreka batean datza, keynesiarren ustez: inbertsioarekiko aurrezkiaren gaineratikoan. Krisi honetan ere aurrezki- eta inbertsio-gehikuntzen arteko makroekonomi oreka da apurtzen dena, honela eskaintzaren aldetik gainahalmena sortaraziz edo, baliokidea dena, azpieskaria. Prezioek eta alokairuek beherantz duten zurruntasuna dela medio, doikuntza produkzioaren gainean egiten da; beraz, azpieskariak keynesiar langabezia sortzen du.

Krisialdi honetan zehar finantza-eremua eta ekonomia errealaaren arteko leizearen sakontzeak, aurrezkiak derrigorrez produkzioaren finantzapenera zuzendu ez dadin ahalbidetzen du, eta, honela, ekonomi krisia sakondu egiten da, keynesiarren aburuz.

Hemen ere proposatzen diren neurri politikoak diagnostikoaren arabera dira. Ekonomi politikaren zeregina eskarian eragitea izango da, maileguak emanez edota gastu publikoa gehituz. Politika honen emaitza inflazioa eta merkataritza-desorekak izan dira zenbaitetan, krisi hau garatu ahala, batik bat. Honela uler daiteke 80ko hamarkadaren hasieratik esparru teorikoan monetaristek izandako arrakasta.

Honaino, orain arte Mendebalde kapitalistan indarrean egondako doktrina ofizialen laburbilpena. Ondoren, krisia kapitalismoaren garapenaren baitako gertakizun gisa ulertzen duten teoria heterodoxoen esparrura luzatuko gara. Hauen arteko teorizazio aipagarrienak marxismoa eta erregulazioarekin lotutakoak dira.

Marxismoa.

Marxismoaren baitan ikuspegi desberdinetako egileak egonik ere, guztien ustez, krisiaren izaera zehazteko elementu zentrala irabazi-tasaren joera beherakorren legea da. Lege honen oinarrian, posiblek ekonomi sistema kapitalistan jokatzen duten lehen mailako zeregina dago. Ekonomialari marxista batzuen iritziz (Mandel, Grossman, Saikh, Bertrand, besteak beste) irabazi-tasaren joera beherakorra, plusbalioa tasa konstante izanik kapital-osaketa gehikorra delako ematen da. Beste batzuen arabera (Glyn, Sutcliffe, Body, Crotty, Ominami, Hausmann) oster, kapital-osaketaren aldaketarik ezean plusbalioa tasak behera egiten duelako.

Kapital-metaketa arruntetik krisialdirako trantsizioa kapitalaren gain-metaketa absolutuaren unetzat hartzen du marxismoak. Izan ere, enpresaren irabaziek geldia ezagutzen duten une horretan, kapitalaren balioaren aurretiko hedaldia enpresaren irabazien hazkundera baino handiagoa da. Hemen sortzen da, egile hauen ustez, krisiaren zioa.

Dena den, ekonomialari ugari, marxistak barne, irabazi-tasaren joera beherakorra delako legearen determinismoaren aurka azaldu dira. Hau dela-eta, zenbait egile marxistak beste nonbait jo du, krisiaren kausak aurkitzeko helburuz. Aipatze-koak dira irabazi-tasaren jokabidea alboratuz, kapital-gainmetaketaren arrazoia uhin luzeetan edo azpikontsumoan lerrotzen duten egileak (Wallerstein eta S. Amin lehengoan artean daude eta Kalecki, Luxemburgo, Baran, Sweezy edo Magdoff azkenekoen multzoan kokatzen dira).

Egile hauen artean krisiaren interpretazio monokausala nagusitzen bada ere, metodologikoki ekonomi krisiaren ikuspegi interesgarria aurkezten da, azterketa dinamika kapitalistaren izaera zikliko, estruktural eta endogenotik abiatzen da-eta.

Erregulazioaren teoria.

Hemen Frantziako erregulazio-korrontearen interpretazioaren azalpena egiten den arren, aipatzekoa da Iparramerikan badela antzeko lerro nagusiak jorratu dituen ekonomi ekarpena: metaketaren egitura soziala (Gordon eta Bowles dira egile esanguratsuenak).

Eskola hauek krisiaren izaera soziala, instituzionala eta ideologikoa –ekologikoa ere maiz– eranstean diote marxismoaren ikuspegi zaharkituari. Oinarri teoriko hauetatik monetarismo eta keynesianismoari egindako kritikek alternatiba teoriko osatuaren gorpuzka hartzen dute.

Erregulazioaren eskolak, zehazki, iturri marxistatik edaten du –marxismo ortodoxoari eginiko kritikak barne–, keynesiar ekarpenak onartzen ditu eta instituzionalisten antzinako galderak zaharberritzen ditu. Korronte honen baitako diferentziak nabariak izan arren, egile guztiak bat datoz krisiaren zioa aztertzerakoan. Erregulazioa sistemak aurreko kapital-metaketaren erregimenaren iraunkortasuna eragozten duenean lehertzen da krisia.

II. Mundu-Gerraren osteko ekonomi hedaldia erregulazio-sistema fordistak ahalbidetu zuen. Fordismoak masa-kontsumoan eta produkzioaren eskala-ekonomietan oinarrituriko garapena eta hazkuntza bultzatu zituen. Estandarizazio- eta eskala-ekonomiek eragindako produktibitate-hobekuntzek alokairuen igoerak bideratu zituzten eta, gainera, estatuaren babespean errenta-banaketak eman ziren. Honela, gizarteko erosahalmena banatuagoa aurkitzen zen eta masa-kontsumorako zutabeak ezarri ziren. Haratago, fordismoaren ekonomi onurak bai kapital-jabeari eta baita langileari iristen zitzaenez gero, oreka sozialaren gaineko ekonomi oreka eta egonkortasunaren ezarpena bermatu ziren.

Oro har, erregulazioaren teoriaren arabera fordismoaren habe nagusiak honako lau hauek dira:

- i) lanaren antolaketa teknikoa.,
- ii) alokairu-araua (produktibitate-hazkuntzak eta alokairu-igoeren parekotasuna) eta negoziazio kolektiboa,
- iii) kontsumorako era zehatza: masa-kontsumoa,
- iv) estatuaren parteharmena ekonomian.

Erregulazio-sistema honen pean alokairuak/mozkinak eta aurrezkia/inbertsioa bikoteen arteko oreka makroekonomikoak gauzatzen ziren, egile hauen arabera.

Dena den, erregulatzaileen artean bi joera bereizten dira (sinplifikatuz, Grenoble eta Parisko eskolak). Lehenik eta behin, Grenoblekoen ustez erregulazioa

metaketaren menpeko soila baino ez den bitartean, Pariskoan iritziz erregulazioa sistemako giza konpromezua ere bada. Areago, Grenoblekoek diote erregulazioa ezin dela independenteki analizatu eta Pariskoek, aldiz, metaketa-erregimenaren eta erregulazio-eraren arteko bereizketa dagite. Azkenik, krisiari dagokionean ere, ikuspegi bikoitza aurkezten zaigu, ñabardura-kontua baino ez bada ere: lehenen ustez erregulazio-krisi baten aurrean geundeke eta hemendik lehertzen da beste guztia; aitaitik, bigarrenen iritziz metaketa-krisia litzateke hau, hots, fordismoaren krisi soila.

Oro har, batzuen zein besteen arabera, emaitza erregulazio-era fordistaren apurketa litzateke, eskari-eskasiaren edo gainprodukzioaren itxurapean gorpuzturik. Horretarako, faktore erabakior desberdinak leudeke, hala nola irabazi-tasaren joera beherakorra, eskari agregatuaren murrizketa edota transnazionalizazioak eragindako produkzio-sistema nazionalen deuseztapena.

Erregulatzaileek eginiko ekarpen emankorra arras interesgarria dugu, krisi honen berezitasun espezifikoek helden baitie. Ekarpene hau hain da zorrotza, non kapitulu honetan egungo industri krisiaren dinamikan sakondu eta hausnartzeko habe gisa hartu dugun.

2.4. Garapen-ereduaren zaharberrikuntza

Eginiko azterketak gerorako hausnarketa dakarkigu halaberharrez, eredu fordista ordezkaturiko duen [duten] etorkizuneko garapen-eredua aurreikusteko lehen irakaspideak eskainiz. Krisi estrukturalaren eraginpean gauden arren, ekonomiaren bilakaera egonkorragoa bermaturiko duen metaketa-eredu berriaren hainbat osagai aurreratu ditugu jada. Eredu zaharkituaren osagaiak guztiz ezabatu gabe dauden honetan, sortzeaz dagoenaren behin-behineko ardatzak marraztu ezezik, zenbait arlotan errealitate sendo direla egiaztatu ahal izan dugu. Hala ere, eredu berriaren eraikuntza-prozesua kontraesanez eta atzerapausoz beteta dagoela izan behar dugu gogoan, eta berau zeharo finkatu arte, ziurtaezina da zeintzu izango diren bere behin-betiko oinarriak. Zehazki, aurreko atalean jorratu dugun bidetik, aurrera begira, honako hauek dira azpimarra litezkeen giltzarriak.

Abiadan dauden joerak anitzak eta partzialki kontraesankorrak dira

Aurreko atalean aipaturiko ikuspegiak edo elementuak kontrajarriak azaldu ohi dira sarritan edo, bederen, bata bestearikiko isolaturikoak, horietako ikuspegi bakoitza mugatzen duten faktore kontraesankorrak kontuan hartu gabe. Horregatik, hemen etorriko den metaketa-ereduaren itxuraketaz ariketa kritikoa egingo dugu, aurreko atalean aurreratutako elementuak zalantzan ipiniz.

Esaterako, enpresa-mailan malgutasun produktiboa eta ekonomikoa agintzen da eta, hala ere, joera honek adar produktiboan edota eskualdearen eremuan osagarritasun berriak agertarazten ditu. Azalezko dezentralizazio produktiboak ezinbesteko ordaina du: metaketa-eredu berriaren oinarriak eraikitzeko ezinbeste-

koak diren sektoreen kontzentrazioa (telekomunikabideak, garraioak, ikerketa- eta garapen-egitasmoak, eskulanaren hezkuntza). Partenarietza edo sare-elkarketa gisako eragiketen ugalketak hauxe erakusten du, alegia, zatiezintasunak eta bereizketa produktiboen areagotzea elkarrekin egiten ari direla gorantz.

Era berean, masa-produkzioa malguarazteko aukera ezin da gainbaloratu. Berrienak izanik ere, produkzio-prozesuek berez mugak aurkitzen dituzte automatizatze eta dibertsifikatzeko garaian. Malgutasun teknikoaren bilaketa, sarritan, bere kontrako dialektika bihurtzen da: ekonomi zurruntasun gehikorra. Nazioarteko mailan egoera berbera topatzen dugu, enpresak edo nazioak elkarrekiko lehian sartzen dira eremu berdinetan nagusitzeko (informazio teknologien eremuan esaterako); baina nazio-ekonomiak elkarrekiko konkurrenteak baino gehiago osagarriak bihurtu dira azkenaldian, egoera honek nazioarteko sistemarako ondorio zuzenak ekarriko dituelarik.

Azken bi hamarkadetako joerak ezin dira besterik gabe extrapolatu

1930eko hamarkadako krisialdia esanguratsua da. Garai honetako pentsalari askoren ustez, nekazaritza-kutsu handiagokoa eta familiarragoa izango zen ekonomia eraikitzen ari zen. Ez zen horrela izan eta, aldiz, alokairu-erlazioaren eta moneta eta maileguaren kontrolaren instituzionalizazioaren ahultasuna izan zen egoeraren giltza.

Itxuraketa paradogiko honi buruzko hausnarketa egitea komenigarria zaigu gaur egun. Adibidez, zuhertasunez jokatu behar da, espezializazio malguaren eta enpresa txikien aldeko joera baieztatukoan: joera hau industri ereduaren benetako eraldaketa historikoaren emaitza izan daiteke, baina instituzionalizazio-era fordistaren deskonposaketa eta desegituraketaren ondorio zuzena izatea ere posibleztat jo daiteke; esaterako, kapitala/lana erlazioaren arloan, herritarren eta estatuaren arteko harremanen edota nazioarteko arauen arloan konpromezu berriak sortuko balira. Kontuan hartzeko da, 1990eko erdialdeko doikuntza makroekonomikoen ondoriozko nolabaiteko egonkortasunak enpresa handien nagusitasuna finkatu dutena.

Halaber, bilakaeraren norakoa ez da derrigorrez estatuaren eskuharmena ahultzearen bidetik etorri behar, beste nonbaitetik baizik. Eztabaida akademiko eta politikoen gunea, merkatu oroahaldunak estatuaren eraginkortasun-ezaren aurka daraman borrokaren inguruan ematen den arren, historiaren ironiaz gerta liteke izkutuko erronka, interes pribatuak eta publikoak, elementu ekosozialak eta ekonomikoak, eta eraginkortasuna eta berdintasuna artikulatzen dituen *bitarteko mekanismoen* erainkuntza izatea. Gogoan izan, 1980ko eta 1990eko hamarkadan indartu diren ekonomiak, aipatutako bidea jorratu duten herrialdeenak direla: Japonia, Alemania, Hego Korea, Taiwan, Austria eta eskandinaviar estatuak.

7. Honen adibide dira Britaina Handiko eta Estatu Batuetako edo bereizkuntza malguaren erresuma izan den Italiako ekonomiek dituzten egitura-arazoak.

Produkzio malgua ala masa-produkzioaldi berria

Garai kritikoaren testuinguruan epe laburreko malgutasunaren aginduak estalarazi egin ditu beste helburu guztiak. Baina, gero eta gardenago azaltzen zaigu, malgutasun defentsiboa abiarazteko neurrien multzo batek (giza desregulazioa, lan-merkatuko lehiakortasun gehikorra...) arrakastarik gabeko jardunbide makroekonomikoak bultza ditzakeela⁷. Ostera, Asiako Ekialdeko ekonomien 1997ko finantza-krisira arteko arrakasta erlatiboak, datozen urteetako erronka argitzeko giltzarria erakusten du: merkatuaren dinamikarekin lotuta egongo den eta masa-produkzioaren itxuraketa berria ahalbidetuko duten antolakuntza-erak bilatzea. Ikuspegi honetatik, produktuen diferentziazioa eta kalitatearen bilaketa-prozesua, sorkuntza geroztik industrializazioan etengabe eragin duten joera luzeen jarraipena baino ez lirateke izango.

Toyotismoa: produkzio-metodo berrien ikurra

Hausnarketa honetan, arlo mikroekonomikoan hedatzen eta indartzen ari diren produkzio-sistema berrien artean, aparteko gunea eskeini behar zaio toyotismoari. Izan ere, lana antolatzeke sistema japoniarra produkzio malguaren ikur gisa hartua izan da; beraz, bere garrantziaren zenbatekoari buruzko eztabaida alboan utzirik, sistema tekniko honen giltzarriak aztertuko ditugu labur.

Toyota konpainiak aspalditik abian duen lana antolatzeke araua hiru hastape-nez dago osatuta, ondoko arloei lotuta daudenak hain zuzen: lanaren banaketa, lantegiaren itxuraketa eta lan-erritmoak. Lehen hastapenaren ondorioz lan-banaketa lan-taldeetan hezurmamitzen da. Lan-taldeak osatzen dira eta zeregin-multzo nahiko homogeneousak administratzen dituzte langileek bertan. Taldeko lanak, hala ezagupideetan nola bere aplikazioan, polibalentzia-maila bat eskatzen du.

Bigarrenez, lantegi edo konpainiaren barneko itxuraketari dagokionez, produkzio-lerroen sarea sortzen da. Sare honetan lerroen arteko erlazioa gauzatzen da, baina lerroak ez daude elkarrekiko kate-sekuentzian, fordismoan gertatzen zen gisa. Honela fordismoko sekuentzia produktiboen arteko menpekotasuna hautsi egiten da, eta halaberean tarte produktibo bakoitzak aurreko eta atzeko tartearekin duen produktibitate-lotura. Honen eraginez, hirugarren hastapenak dio lan-erritmoak malguak direla, langile-taldeek norbanakako erritmodun zereginak aukera baitituzakete. Hiru hastapen hauek sarean antolatutako eta erritmo malguko sistema dimentsio anizduna ekartzen du lantegira.

Toyotismoak fordismoak baino antolaketa egokiagoa eta eraginkorragoa dirudi egungo merkatuetako baldintzak aintzat harturik. Kontsumo desberdinagoa da egungo joera eta horretarako antolaketa toyotistak produktu-mota anitza kopuru apalagoan produzitzea ahalbidetzen du. Honela eskariaren beharrekiko egokitasun eta aldagarritasun handiagoa eskuratzen da produkzio-prozesuetan. Beraz, makineria aldakorragoa da produktuaren barietate desberdinei egokiro erantzuteko; lana ere polibalentea da, eta salkarien bilketa-prozesua ere malgutu egiten da *just-*

in-time metodoaren aplikazioaren bidez. Sistema honek bitarteko inputen horniduran eta azken produktuak merkaturatzean hutsik dauden stockak lortzea du helburu. Honela, bilketa ekiditean denbora-galerak saihesten dira lanaren produktibitate erreala igoaraziz.

Bestalde, malgutasunaren hobariez haratago, lan-prozesuetan langileak duen inplikazioa indartu egiten da, lan-prozesuarekiko duen autonomia erlatiboak ku-deaketarako nolabaiteko aukera irekitzen baitio. Hemen ere, emaitza produktibitate-igoera orokorra da.

2.5. Estatuaren eskuharmena ekonomian

Kapitalismoaren historian zehar estatuak beti izan du nolabaiteko eskuhartzea ekonomi arloan. Koalitatez eta kantitatez, garai bakoitzeko eskuharmena maila desberdinekoa izan arren, estatuak ekonomian izandako partehartzearen sasoirik oparoena, nolakoari eta zenbatekoari behatuz, II. Mundu-Gerraren ondorengoa dugu, hain zuzen ere. Eskuharman hau kontuan hartu gabe, ezin da ulertu garai horretako hazkunde azkarreko garapen-eredua, eredu honen bermea eta bere osagai nagusienetarikoa izan baitzen.

Oro har, estatuak ekonomian duen rola eta jarduera ez da neutrala, ekonomi egituraketaren funtsezko elementua izan zen eta den heinean. Honenbestez, bista-koa da metaketa-prozesuen erregulazioan estatuak berebiziko funtzioa betetzen duena. Adibidez, zergen bidezko errenten harreran zein gastu publikoa medio, estatuaren eragina itzela da. Eta gastu publikoaren zenbatekoak *nazio*-ekonomia-aren sektore anitzen lehen bezeroa bihurtzen du estatua, eta baita populazio ez aktiboa-ren kontsumoaren kudeatzaile ere.

Estatuaren eskuhartzeak dituen xede nagusiak honako hauek dira:

i. Merkatuaren inperfekzioei (kanpo-eraginak, monopolioak,...) aurre egin eta berauek gutxitzea.

ii. Ziklo ekonomikoaren aurkako jarduera, beti ere hazkunde egonkorren ildoari jarraituz. Hau enplegu betea eta prezioen kontrola helburu bikoitzean hezurmamitu ohi da, nahiz egungo politika neoliberalak lehena alboratu duten.

Aro keynesiarrean hirugarren xedea errenten banaketaren alde ekitea zen, eta honek eduki sozial trinko batez hornitzen zuen estatuaren jarduera ongizate-estatuaren kontestuan. Gaur egun birbanaketarako asmoa desitxuratuta azaltzen den arren, oraindik ere egonkortasun soziala bermatzeko, ezinbestekoa da, Mendebaldeko estatuentzat bederen, errenta-transferentzia batzuk bideratzen jarraitzea (desenplegurako eta jubilaziorako dirulaguntzak...).

Estatuaren garrantzia ekonomia kapitalistetan betetzen dituen funtzioetan datza. Lehendabizi, ekonomiaren garapenerako ezinbestekoa den esparru instituzionalaren eraikuntza eta mantenuaren bermea da estatua. Izan ere, ekonomi elkartrukerako eta sektore pribatuaren jarduerarako joko-arauak ezarri eta arbitro-

-lana betetzen du. Estatuak garapen-ereduaren eraikuntza instituzionalaren eta bere erregulazioaren erantzule nagusia da.

Baina kapital-metaketarako duen funtzio *erregulatzaileaz* gain Estatuak ekonomi jardueraren funtzio *sustatzailea* ere betetzen du, merkatuetan aktiboki partehartzen duen neurrian. Horretarako estatuak erregulatu eta arautu egiten du, politika fiskalaren bidez, bere jardueraren finantzarako beharrezkoa den ogasun publikoa kudeatzen du eta, gero eta gutxiago bada ere, enpresa publikoez baliatzen da.

Estatuak ekonomian duen zeregin bikoitza (erregulatzailea eta sustatzailea) betetzeko, ekonomi politikaren tresna erabiltzen du, honen osagaiak moneta-politika eta politika fiskala izanik. Hala ere, aipatutakoez gain, badira partehartzeko bestelako tresna politikoak, hala nola aurrekontu-politika, energi politika edo azpiegiturarena, etab.

Ekonomi hedaldian estatuak duen eskuharmen-eraren jatorria, Estatu Batuetako *New Deal* delako akordioan datza alde batetik, eta bestetik *gerra hotzaren* testuinguruan sindikatuen indarren gehikuntzan. Azken puntuari dagokionez, langilegoaren indarbilketaren eta borroken presiopean, eta Eki Europako sozialismo errearen hedakuntzaren beldur, Mendebaldeko estatuak enpresen nazionalizazioei ekin eta giza ekipamenduez eta zerbitzu sozialez hornitu behar izan zituzten beren herrialdeak. Honela, ekonomiako gune pribatuak sektore publikoari gero eta esparru zabalagoak utzi behar izan zituzten egonkortasun soziala bermatzeko.

Gainera, Estatu Batuetan 1929an lehertu zen krisia gainditzeko, *New Deal* akordio orokorra adostu zen, Keynesen 1936ko “Teoria Orokorra” oinarritzat harturik. Hemen estatuaren partehartzeari berebiziko garrantzia ematen zaio, eta bere zereginen artean eskuharmen estabilizatzailea da inportanteena, hots, ekonomi zikloaren depresioaldiak zuzentzearena. Horretarako, estatuak eskari agregatuan zuen eraginaz baliatzea proposatzen zuen Keynesek, inbertsio eta kontsumo publikoa handituz, batik bat.

II. Mundu-Gerraren ostean, politika antizikliko hau orokortu egin zen eta helburu zabalagoak barneratu zituen: ekonomia sistematikoki arautu eta erregulatzea. Ekonomi sisteman *enplegu betea* eta *ekonomi hazkundea* izatea bihurtu ziren helburu estrategiko iraunkorrak estatu keynesiarrean. Laburbilduz, ordurarte estatuaren eskuharmena puntuala eta soilik krisialdietan eginikoa izan bazen ere (estatu *suhiltzailea*), geroztik eskuharmen sistematikoa eta aurreikuslea izatera iritsi da (estatu *ongile-jagolea*).

Bere jarduera koantitatiboki neurtzen badugu, egokiak dira sarreraren zenbatekoak. Estatuaren sarrerak iturri desberdinak ditu: sarrera fiskalak, bere ekonomi jardueratik jasotako sarrerak –enpresa zein zerbitzu publikoak– eta hala kanpola barne-zorpekuntza. Haatik, gastu publikoa da estaturen eskuharmenaren dimentsioaz egokien informatzen duen adierazlea. Adibidez, gastu publikoa/NPG portzentaiak honako bilakaera eskaintzen du Mendebaldeko hiru herrialde hauetan:

	<u>1913</u>	<u>I.I.M.G.ostean</u>	<u>1971</u>	<u>1992</u>
Britaina Handia	%13	%42	%49	%41
	<u>1929</u>	<u>1950</u>	<u>1970</u>	<u>1992</u>
Estatu Batuak	%8	%24	%33	%38
Alemania	%28	%36	%43	%48

Gastu publikoa Estatuak ekonomian duten eskuharmen-ahalmen koantitatearen isla dugu. Datuek nabarmen azaltzen dute, ahalmen horren indartzea II. Mundu-Gerraren ostean suertatu zela. Mendebaldeko Europako herrialdeetan (gehienetan, eta ez Alemanian eta Britaina Handian soilik) estatuaren parteharmena Estatu Batuetan baino sakonagoa da, taulan agertzen den portzentai leizeak erakusten duen bezala. Oro har, OECDeko herrialdeetan 70eko hamarkadaren hasieran aipatu ratioa %33-50 tartean kokatzen zen (2.6. taula). Tarte honen gutxieneko kopurua erreferentzia gisa hartu arren, herrialde baten urteko produktu osoaren herena litzateke gastu publikoak adierazten duen zenbatekoa. Gastu publikoaren izaera anitza da eta osagai desberdinak barneratzen ditu. Hauen artean inportanteenak honakoak dira:

- Gastu sozialak. Hauek ere bitan banatzen dira: inbertsio soziala (giza kapitalean –hezkuntza, lanbide-heziketa, etab– eta kapital fisikoan –azpiegiturak, hiri-gintza, etab–) eta kontsumo soziala (ondasun eta zerbitzuen kontsumo arrunta, ondare publikoaren mantenua, gizarte-segurantzak –osasungintza, desenplegu-laguntzak, pentsioak eta jubilazioak, etab.).
- Ekonomi prozesuari lotutako gastuak (enpresa publikoetako inbertsioak, enpresei emandako dirulaguntzak, jarduera produktiboari lotutako zerbitzuen eskaintza, I + G adibidez).
- Finantza-gastuak. Eskuarki, kanpo- zein barne-zorren interesen pagamenduari lotzen zaizkio.
- Gastu militarrik. Hauek industri sektore pribatu indartsu batekin uztarturik doaz.

Halaber, beste erlazio edo ratio batzuek ere erakusten digute estatuaren zenbatahuneko eskuharmenaren garrantzia. Aipatzekoak dira honako ratio hauen gerra-osteko handiagotzea:

- inbertsio publikoa/inbertsio osoa,
- langilego publikoa/populazio okupatua,
- gizarte-segurantzak/gastu publiko osoa*,
- hezkuntza-gastuak/gastu publiko osoa*,
- transferentziak/gastu publiko osoa*,
- zorren interesak/gastu publikoak.

Azken erlazioaren etengabeko hazkuntzak denboraren poderioz zenbait estaturen krisi fiskala ekarri zuen. Bestalde, * zeinupeko erlazioak *ongizate-estatuaren* erakusle koantitatibo egokiak dira. Zenbait zerbitzu sozial bermatzeko joera, estatuaren eskuharmenaren ezaugarri esanguratsu bihurtu da II. Mundu-Gerraz geroztik eta giza ongizatea helburu estrategikotzat hartu du. Honela, gastu publikoaren eskuhartzearen nolakoari esker, Mendebaldeko estatuak *ongizate-estatu* bilakatu dira.

Gastu-politika *ongile* honen bitartez *ongizate* izaeradun estatuak bi funtzio orokor betetzen ditu: kapital-metaketa bermatu eta erraztea, batetik, eta estatuaren giza zilegitasunaren euskarri izatea, bestetik. Horrela, *guztion* estatu modura agertzen da, finean giza talde murriz baten menean dagoen eraikuntza politiko-instituzionala. Horren bidez, *ongizate*-estatuak kapital pribatuarentzat errentagarriak ez diren jarduerak bere gain hartu eta kostuak sozializatzen ditu; bestetik, herritarrei zerbi-tzuak eskaintzen dizkie, populazio ez-aktiboaren erreprodukzio-kostua asumituz eta kontraesan sozialak gutxituz.

Orobat, jokabide horren lekuko dira jarraian erakusten diren eskuharmen-ildoak. Estatuaren jardueraren nolakoa aztertzerakoan, ezin da ahaztu, estatuak ekonomi hazkuntza iraunkorra suspertzeko funtzioa betetzen duela. Horiek horrela, Mendebaldeko estatuen politika eta neurri-multzoen artean honako hauek dira behinenak:

- i) Produzitzeko kapitala merketzeko neurriak:
 - azpiegituren eraikuntzak: errepideak, trenbideak, ur-sareak, elektrizitatea,...
 - oinarritzko ikerkuntzaren finantzaketa (asko helburu militarerako),
 - errentagarritasunik gabeko enpresen nazionalizazioak (energia, trenbideak, aire-garraioa,...).
- ii) Lan-kostuak merketzeko neurriak, etekin pribatuak bermatzeko helburua izanik honako politika sozialak garatuz:
 - oinarritzko heziketaren eta lanbide-heziketaren bermea,
 - lan- eta alokairu-politika egokiak ziurtatzea,
 - zeharkako alokairu edo soldata gehigarriak bideratzea: etxebizitzak, osasungintza, garraioa,...

Neurri eta politika hauek guztiak lanaren eta kapitalaren arteko gatazka historikoaren emaitzak izan arren, finean ekonomi hazkundera eta giza eta ekonomi egonkortasuna bermatu bide dute.

- iii) Estatuak kapital pribatuari emandako laguntza zuzenak:

- dirulaguntzak eta beste transferentzia batzuk (lanpostuak sortzeko, esportazioak bultzatzeko,...),
- salbuespen fiskalak,

- mailegu merkeak,
- garraio, lehengai,..., energiaren prezio *politikoak*,
- etekin pribatuaren aldeko enpresa publikoak sortzea,
- sektore pribatuaren aldeko laguntza orokorrak,
- ...

iv) Merkatuen hedapena bermatzen duten ekintzak eta neurriak:

- eskari militarrek (Estatu Batuetan hain inportanteak direnak),
- erosketa publikoak: eraikuntza, makineria, garraioak...,
- arlo publikoko enpleguaren gehikuntza,
- giza estaldura: langabezia, gaixotasuna, jubilazioa. Hemen *ongizate-estatuaren* izaera bermatzen duten neurri multzoa kokatzen da.

Neurri hauen bitartez arlo pribatuko etekinaren gutxieneko maila gauzatzea nahi zen, eskari agregatuaren egonkortasuna eta nahikotasuna bermatuz.

Estatuak ekonomi agente gisa ere eskuhartzen du: enpresari bezala gero eta urriagoak diren enpresa publikoetan duen parteharmentari esker, eta baita finantza-merkatuetan ere defizit publikoa finantzatu ahal izateko maileguak eskaintzen dituenean.

Dena den, estatuak baditu aipatu ez diren beste eskuharmen eremu zabal batzuk ere:

- kanpoaldean: estatuak bertako jatorridun enpresa transnazionaleri politikoki eta militarki lagunduz eta nazioartean interes *nazionalen* aldeko defentsa bultzatuz.
- barnealdean: bake sozialaren lorpenarako neurri legalak eta judizialak eta, eskuarki, ekonomi jardueraren araugintza estatuala ezarritik. Hemen, lan-merkatuaren arauketak eta negoziazio kolektiboak berebiziko garrantzia dute, fordismoaren ardatzetako bat izanik eta alokairu erlazioa bermatuz, hau guztia eskari agregatuaren egonkortasuna ziurtatzeko.

Azken eskuharmen-eremu horiek nabarmen erakusten dute estatu *ongilea* estuki lotzen zitzaioala fordismoari eta, zehazki, bere egituraketaren funtsa den masa-kontsumoari.

Estatua, bada, ekoizle, eskarigile- eta erregulatzaile-zereginetan murgilduta dabil aspaldion.

Baina, estatuaren eskuharmen orokor hau mugatzen hasi zen 1973ko krisiaren ostean, 80ko hamarkada eta gero batik bat. Eta honekin batera, estatuak ekonomian izan beharko lukeen eskuharmen-mailari buruzko eztabaida piztu zuen hamarkada horretan ekonomi doktrina neoliberalak.

Estatuaren eskuharmenaren mugatzaile dira ekonomi krisiaren leherketa eta nazioarteratze- eta munduratze-prozesua, zeinak *nazio*-ekonomiak sakonki eraldatu dituen, honela estatuaren ekintzarako ahalmena urrituz. Krisia *ongizate*-estatuaren mugatzaile den arren, ez da bere arazoen zioa ezta ondorio zuzena ere. *Ongizate*-estatuaren krisia ekonomi krisiaren alor zehatz bat baino ez da, hain justu, inportanteenetakoa izanagatik ere. Hala da, batez ere, ekonomi krisia gainditzeko plazaratzen diren proposamen gehienak estatuak arlo ekonomikoan eta sozialean duen eskuharmenaren mozketan, enpresen pribatizazioan, soldaten murrizketan, lan-merkatuaren desarauketan eta gastu sozialen gutxitzean arreta berezia ipintzen duela egiaztatzen baita.

Ongizate-estatuaren krisia ez da neoliberalismoa indartuagotzearen ondorioa ere. Hau da, estatu ongilearen krisia ez da soilik konfidantza-krisia, ideologikoa alegia. Bere ekonomi funtzionaltasuna eta edukia nabarmen eraldatu dira azken hamarkadetan, eta ez bakarrik paradigma teorikoan izandako aldaketengatik. Ongizate-estatuaren aurkako jazarpenak neoliberalismo-uhinaren igoerarekin ematen badira ere, bere arazoak ez dira eraso horien eratorpen hutsa. Areago, arazo horiek ez dira aipaturiko erasoekin hasten. Hein handi batez, doktrina neoliberalaren aitzineratzea, ongizate-estatuaren krisiaren zio baino gehiago, beronen adierazpena da, lehenak eskuharmenaren krisia sakondu duen arren. Beraz, ongizate-estatuaren krisiak dimentsio bikoitza du, ideologikoa eta materiala, elkarren arteko eragina gogorra izanik.

Baina azter dezagun ongizate-estatuaren krisia eragin zuten faktoreak. Horretarako ezinbestekoa da, Mendebaldeko estatuak gastu publikoaren bidez izandako eskuharmenaren bilakaerari arreta eskaintzea. Krisialdi ekonomikoaren lehen garaian (70eko hamarkadan) gastu publikoa NPGarekiko igotzeko joerari jarraitu zitzaion, batez ere pentsio, langabeziarako gastu, zorraren interes, dirulaguntza, osasungintza eta heziketa-gastu bezalako ataletan. Hamarkada horretan herrialde gehienetako gastu publikoaren igoera Estatuaren sarrerren igoera baino handiagoa izan zen; honela, ondorengo defizit publikoaren hazkuntza nabarmenerako baldintzak ezarri ziren. Mendebaldeko estatuen defizit fiskala⁸ estrukturala da, ongizate-estatuaren barne logikarekin uztartzen da alegia. Beraz, hala egungo defizit publikoen jatorria nola finean ongizate-estatuaren krisiarena ez da ekonomi krisia ezta neoliberalismo sutsua ere, baizik eta ongizate-estatu beraren garapena. Defizit fiskala eta Estatuaren eskuharmen keynesiarraren estualdia ekonomi krisiaren eztandak larriagotu egin zituen, langabeziaren gehikuntza eta ekonomi geldiuneak eragindako sarrerren murrizketak medio.

Arestian esan dugunez, 80ko hamarkadako neoliberalismoaren aurrerapau-soek krisi fiskal orokorraren testuingurua itxuraldatu zuten. Hamarkada honetako politika neoliberal hegemonikoak gastu publikoaren eta, paradoxikoki, zergen murrizketa ditu defizita leuntzeko bitarteko gisa. Gastu publikoari dagokionez, bere jaitsieraz gain, azpimarratzekoa da bere osagaien berregituraketa ere ematen hasi

8. J. O'Connor egileak *Estatuaren krisi fiskala* izenaz ezagutzera eman zuena.

zela aipatu hamarkadan: gastu sozialen (hezkuntza, osasungintza, etxebizitzak,...) pisu erlatiboak behera egin du eta, aldiz, industri politikaren neurriak bultzatzeko finantza-baliabideak gora.

Honekin batera, neoliberalismoak kritika ideologiko zorrotza zuzentzen dio estatuaren eskuharmenari, honela ekonomi eraginkortasuna hobetuko delakoan. Zentzu horretan planteatzen dira pribatizazioak (enpresa publikoen eta zerbitzu publikoen jabego pribatuaren eskuetan uztea alegia) eta desarauketa (hots, estatuaren presentzia xehetu eta merkatuari esparru zabalagoak eskaintzea).

Neurri neoliberal hauek bultzatuta, gastu sozialaren murrizketari ekiten zaio beste edozeinenaren aurretik gaur egun ere, defizit publikoaren aurkako borrokaren lehentasunaren testuinguruan. Hala ere, herrialdeen arteko desberdintasunak gora-behera, gastu sozial oro ez da gutxitzen ari; adibidez, langabezi tasaren handitzean eta jubilazioaren hedapenagatik hauei dagozkien gastuak, gora egin dute 80ko eta 90eko hamarkadan zehar, nahiz hauen bideragarritasuna ere zalantzan ipini duten ideologo neoliberalak.

Neoliberalismoak akuilatutako egungo ekonomi politiken lehentasuneko helburuak dira, batez ere, begipuntuan ipini dugun ongizate-estatuari egiten zaion eraso iraunkorra, moneta-politika fiskalaren gainetik aplikatzea eta merkatuak desregulatzea edo desarautea, lan merkatua batik bat. II. Mundu-Gerraren osteko eskuharmen estatalaren eraispena da, doktrina hegemonikoak lortu nahi duena; kapital-metaketarako aro berri baten ateetan gaudela ohartarazten digu honek.

Honen guztiaren ondorioz, ekonomi krisiak eragindako kostu soziala biderkatu egin da Mendebaldean. Sistema produktibotik at dagoen populazioaren babes soziala murriztua izan denez, artean Mendebaldean oso urrunekoak ziren pobrezia eta bazterketa herritar askoren errealitate bihurtu dira, *bikoiztasun sozialaren* fenomenoak agertaraziz.

Alabaina, ongizate-estatuak ekonomian duen zeregina krisian dagoen arren, ezin da estatuaren eskuharmenaren eraispena gertatzen ari denik baieztu, oraingoz bederen. Esaterako, ez da eman ongizate-estatuaren instituzioen errotiko eraldakuntza: asko jota, sistema mistoak sortu dira zenbait alorretan. Hori bai, giza babes edo protekzio-sistemen eraginkortasun-irizpidearen beharra eta giza beharren asetze indibidualaren ideia sendo finkatu dira neoliberalismoarekin.

II. Mundu-Gerraren osteko eskuharmen estatalaren eraispena da doktrina hegemonikoak lortu nahi duena; kapital-metaketarako aro berri baten ateetan gaudela ohartarazten digu honek. Estatuaren funtzioa ekonomian, orain arte eman eta oraindik ematen den moduan, mundu-mailako kapital-metaketa eta hedapeneko oztopo bihurtu da. Finean, ekonomiaren munduraketa-esparruan estatuaren orain arteko jarduerak kapital-metaketaren erregulatzaile eta sustatzaile gisa duen funtzionaltasuna da gaur egun zalantzan dagoena.

IRAKURGAIA

Ongizate-estatu korporatiboa eta fordismoaren krisia

(...) Estatuaren etorkizuneko itxura eta funtzioa ez daude aurreordenatuta, eta neurri batean bideragaitzak dira. Horregatik erokeria litzateke, estatuen etorkizuneko nolakotasunaz aurreikuspenak egitea.

Hala eta guztiz ere, joera batzuk nabarmenak dira. Estatuak egungo internazionalizazio-fenomenoen eraginpean daude, batez ere. Kapitalaren nazioarteratzeak planifikazio eta kontrol ekonomikoaren ohiko botere ugariz desjabetu du estatua. Bere ekonomi konpromezuak betetzeko estatuak duen ezintasunak “estatuaren arrazionalitate-krisia” ekarri du, Jurgen Habermas teorialari eta politikari alemanaren esanetan. Honek “zilegitasun-krisia” dakar, hein berean. Aditu batzuek instituzio gisa estatuak duen gainbeherarako joeratzat hartu dute hau guztia (behar bada, Europako Batasuna bezalako talde handiagoz ordezkatuak izateko).

Nolanahi ere, argudio hau ez dator bat esperientziarekin. Gizabanako eta gizatalde anitzek ikusten dute, estatuaren boterea, indartzen ari dela, ahuldu orde. Izan ere, herrialde kapitalista aurretatueta estatuak gertakizun ekonomikoetan eta beren nazio-ekonomien produktibitate orokorrean eragiteko ahalmena galtzen ari dira eta, beraz, produzitutakoaren banaketa are estuago administratzen saiatzen dira. 1970eko hamarkadatik aurera gero eta zorrotzagoak dira inmigrazio- eta hiritartasun-politikak (batzuetan jarrera arrazistak hartzeraino) eta etekin soziala neurtzeko eta baloratzeko bitartekoen eraldaketa. Bilakaera hauek estu lotzen zaizkio lehen aipatu diren joera totalizatzaileari. Ongizate-estatu hedakorrena eta eskuzabalena den Suedian ere, azkenaldiko aldaketa politikoei ongizate-gastuak murrizteko saioak ekarri dituzte. Ekonomi politikak nazio-ekonomien “nazioarteko lehiagarritasuna” handitze alderako joerak bultzatu ditu. Europako Batasunean, oro har, horrek sarritan atzerriko inbertsiogileak erakartzeko saioak areagotu ditu, soldata apalagoen bidez, gobernuaren arauketa murriztuz, edota, gutxitan bada ere, lanekuaren koalifikazio-maila hobetuz zein ikerketa eta garapenean egindako inbertsioaren bidez.

Dena den, ikusteko dago horrelako neurriak eraginkorrak izan ahal direnzentz, eskariaren aldeko neurriak hartzeke. Eskari orokorraren hazkunderik gabe, eskaintzaren aldeko lehiagarritasun hazkorak soldata-ebakuntzak eta desarauketa gehigarriko zirkulua elika ditzake, beti ere inbertsio mugatuaren zatiak eskuratzeko saioen ondorioz.

Laburbilduz, estatuak erregulazio-mekanismoen hutsegitea eta ondorizko zilegitasun-krisia gainditzeko saiatzen ari dira, zilegitasun-gune berriak bilatuz.

Joe Painter, *The regulatory State: The Corporate Welfare State and Beyond* in Johnston, R. J. et al. (1995)

Bibliografia

- Aglietta, M. *Regulación y crisis del capitalismo*. Siglo XXI, Madril, 1979.
- Amin, A. *Post-Fordism. A reader*. Blackwell, Oxford, 1994.
- Berzosa, C.; Bustelo, P. eta De la Iglesia, J. *Estructura económica mundial*. Síntesis, Madril, 1996.
- Boyer, R. *La théorie de la régulation: une analyse critique*. La Découverte, Paris, 1986.
- Boyer, R. eta Drache, D. (arg.). *States against markets. The limits of globalization*. Routledge, Londres, 1996.
- Bowles, S.; Gordon, D.M. eta Weisskopf, T. *Tras la economía del despilfarro. Una economía democrática para el año 2000*. Alianza Universidad, Madril, 1992.
- Coriat, B. *El taller y el robot*. Siglo XXI, Madril, 1993.
- Heilbroner, R. L. *El capitalismo del siglo XXI*. Península, Bartzelona, 1996.
- Johnston, R.J.; Taylor, P.J. eta Watts, J.W. (arg.). *Geographies of global change*. Blackwell, Oxford, 1995.
- Lipietz, A. *Choisir l'audace*. Economica, Paris, 1993.
- O'Connor, J. *La crisis fiscal del Estado*. Península, Bartzelona, 1981.
- Palazuelos, E. (et al.). *Dinámica capitalista y crisis actual*. Akal, Bartzelona, 1988.
- Torres, J. *Desigualdad y crisis económica. El reparto de la tarta*. Sistema, Madril, 1995.
- Zaldua, I. eta Zurbano, M. (arg.). *Industrializaziotik desindustrializaziora? Euskal Herria kapitalismoaren garapenaren testuinguruan*. Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 1995.
- Zabalo, P. eta Zurbano, M. "Globalización, estado-nación y soberanía económica", in Gómez Uranga, M. (et al.). In *Soberanía económica y globalización en Euskal Herria*. Robles-Arangiz, Bilbo, 1998.

Datu iturriak

- NMF (IMF). *International Financial Statistics*. Washington.
- Munduko Bankua. *World Development Report*. Washington.
- OECD. *Historical Statistics*. Paris.
- OECD. *Economic outlook*. Paris.
- OMC (MME). *Informe sobre el comercio mundial*. Geneva.

3. GAIA

Zentroz kanpoko ekonomiak: Hegoa eta trantsiziobideko ekonomiak

3.1. Azpigarapenaren egitura

Bigarren gaian, kapitalismoaren dinamika historikoa aztertzerakoan, beronen garapen disparekoa azpimarratu da. Kapitalismoaren garapen dispareko honen isla nabarmenena, kapitalismoaren erdigunea den Mendebalde industrializatuaren eta periferia den Hegoalde azpigaratuaren arteko leize iraunkorra da. Honela kapitalismoaren ibilbide historikoa zehar zentroa/periferia erlazioa birproduzitu da, kapitalismoaren errepresentazio espazial nagusia binomio kontrajarri honetan gorputza hartuz modu iraunkorrean.

Ikusi dugunez, bere geografi hedakuntzarako prozesuan, Lanaren Nazioarteko Zatiketa hierarkikoa eta desberdina birsortzen du kapitalismoak. LNZak produkzio-egitura mailakatuen errealitatea oratzen du eta mailaketa hau lurraldeartean gauzatzearen zergatia erakusten. LNZaren kontzeptuak azpigarapenaren iraunkortasuna ulertzeko bidea errazten du. Alabaina, azpigarapenaren errealitatea bere osotasunean oratzeko, funtsezkoa da Mendebaldeko garapenaren beste aurpegia baino ez dela jabetzea, nahiz azpigarapenaren egungo itxuraketak ñabardura berriak dituen antzinakoarekin konparatuz. Ekarpen berri hauek orain arte aztertutako gaietan jorratu ditugu.

Periferia osatzen duen Hirugarren Munduko menpeko ekonomiak herrialde-multzo heterogeneo gisa kontsidera daitezke, baina, hein berean, Zentroa osatzen duten Iparraldeko herrialdeekiko ezaugarri desberdin berak dituzte.

Hona hemen Periferiako herrialdeek Zentroko herrialdeekin erkatuz dituzten bereizgarriak:

i. Periferiako herrialdeen “garapena” eratorria da, hots ez-autonoma. Bestela azalduta, herrialde hauetan produkzio-sareak eta merkatuen egituraketak eta hedapenak ez diete erantzuten barneko faktoreei ezta beharrei ere, kanpokoei baizik.

Adierazpena zehazteko esan behar da, Periferiako herrialdeetan produkzio-indarren garapena eta produkzio-erlazioen arteko barne-korrespondentziarik eza nabarmentzen dela, korrespondentzia hori kanpoko izanik. Ildo honetan, Hegoaldeko herrialdeetan elkarrekin ematen dira produkzio-era aurrekapitalistak eta, LNZaren arabera, adar produktibo zehatz batzuetan soilik zentroko garapenari egokitutako produkzio-era kapitalistak.

Lehen ezaugarri honen ondorioz ondoko bigarren bereizgarria egituratzen da Periferian.

- ii. Garapenaren desartikulazioa maila guztietan ematen da herrialde hauetan:
 - Sektorearteko artikulazio koherenterik eza; honen ondorioa, produkzio-adar desberdinen arteko teknologi difusio urria da.
 - Lehen ondasunen produkzioaren eta normalean aurrekapitalistak diren ekipamendu-ondasunen produkzioaren arteko proporziorik eza.
 - Barne-merkatuak eza edo horren ahulezia. Estatuak errentaren birbanaketa-funtziorik ez du betetzen eta eliteak dira erosahalmena (oso handia) duten giza talde bakarra. Honela bertako merkatuak ahitu egiten dira eskari-ahalmen nahikorik ezean.
 - Zerbitzu-sektorearen hipertrofia edo gehiegizko garapena ematen da, sarritan ekonomia informalearekin edo merkatu beltzaren fenomenoarekin bat datorrelarik. Jarduera txiki ugari eta aldakorak inongo egonkortasunik gabekoak eta maiz bihurrikeri itxura hartzen dutenak dira hauek, epe laburreko helburu larri batez gauzatzen direnak: iraunbizitzea.

iii. Kanporako joeradun garapena. Ezaugarri hau kolonialismotik zuzenean jasotakoa da (ikus 1.4. atala).

Ezaugarri honek duen esangura honakoa da: herrialde hauetako jarduera produktiboaren osotasuna edo zati bat kanpo-merkatuetara dago bideratua eta kanpo-merkatu hauek arautzen dute.

Areago, Hegoaldeko ekonomien jarduera produktiboa Mendebaldeko herrialdeenaren osagarria da. Bertako merkatuak ezak eta Mendebaldeko eragile produktiboen zuzendaritzak, besteak beste, bultzatzen dute horretara. Osagarritasunaren ildotik, Hegoaldeko herrialdeek Iparraldeko produkzio-hutsuneak bete eta lan trinkodun eta teknologia apal edo ertaineko produkziogintzan aritzeko aukera izaten dute.

Ezaugarri hau aurrekoarekin lotuta dago. Izan ere, kanporako joera hau esportazioekiko dependentzia modura azaltzen da, baina baita lekuko produkzio-sektoreetatik ekonomi susperketa sortzeko ezintasun modura ere.

Munduko sistema kapitalistan integratzerakoan, Hirugarren Munduak zeregin garrantzitsuagoa du produktugile gisa kontsumitzaile gisa baino. Gainera, kontsumoaren eta produkzioaren arteko orekarako asmorik ezean, leize horrek bere horretan irautea da etorkizunerako aurreikusten den aukera bakarra.

Aipatu ditugun xehetasunak Periferiako edozein herrialderen kasuan dira baliagarri, bere garapen-eredua nolana den delarik ere.

Ezaugarri hauek Hegoaldeko ekonomien menpekotasunaren egoera ahalbidetzen dute. Eta menpekotasuna edo dependentzia birproduzitzeko mekanismoak ugariak dira. Segidan aipatuko ditugu Hirugarren Munduko ekonomien dependentziarako mekanismo nagusiak.

Lehenak merkataritza-harremanetan aurki ditzakegu, hemen Elkartrukearen Erlazio Errealak eta bere joera beherakorra, eta Enpresa Transnationalek duten papera dira azpimarratzekoak (ikus 4.gaia). Dependentziarako mekanismoak finantza-harremanetan edo kapitalen-transferentzietan ere ematen dira. Barne-aurrezkitarako ahalmen-ezagatik kanpo-finantzen fluxu pribatu zein publikoen behar estrukturala suertatzen da Hirugarren Munduan. Behar honek eraginda sortu zen herrialde hauetako kanpo-zorren egungo arazo larria.

Beste mekanismo-mota batzuk ere aipagarriak dira, hala nola teknologia eskuratzeko zailtasun iraunkorrak eta kontsumo-eredua, Iparraldeko masa-kontsumoaren eredutik aldentzen dena. Herrialde hauetan kontsumo-ahalmena eliteen eskuetan baino ez dago eta errenta-banaketarako mekanismoen gabezia gehien-goaren kontsumo zabalarerako bideak hertsita daude.

Mekanismo hauek guztiek desoreka produktiboa biziagotzen eta iraunarazten dute, industri adar esanguratsuenak eta kanporako joera gehienekoak indartuagotzen dituztelako, bestelako aukerak ezabatuz. Desoreka produktiboa trinko egiten da kontsumorako aukerak eta errenta-disparekotasunak gehitu egiten baitira dependentzi mekanismoak direla medio, honela barne-produkzioaren dibertsifikazioa ezinezko bihurtaraziz.

Laburtutako egoera eta faktore hauek kanpo-dependentziaren eredua birproduzitu eta etorkizunean ekonomi menpekotasuna apurtzeko aukerak eragotzi egiten dituzte.

3.2. Ekonomia lehen-esportatzailea

Lanaren Nazioarteko Zatiketak garabideko herrialdeen baitan ere badu eraginik. Beraz, Periferiaren barnean egitura produktiboen diferentziak eta beraien arteko hierarkiak egon badaude, eta honek ekonomi eraketa desberdinak ondorioztatzen ditu.

Oro har, Hirugarren Munduko ekonomi era desberdinak ondoko sailkapenean laburbil daitezke:

i. Herrialde “txiroak”. Afrikarrak dira batik bat talde honetakoak, eta “iraunbizipenerako nekazaritza-ekonomien” eredua jarraitzen dute. Natur baliabideen eskasiak eta industriarik ezak herrialde hauen bideragarritasuna nazioarteko finantza-“laguntza” gainean datza. Ondorioz, herrialde hauek atzerriarekiko duten menpekotasuna erabatekoa da.

ii. Herrialde “lehen-esportatzaileak”, jarraian aztertuko ditugunak.

iii. Herrialde “industrializatu edo erdi-industrializatuak”. Herrialde hauen bilakaera hurrengo atalean analizatuko dugun arren, talde honetan dauden bi bideetan erreparatu behar da: batetik, inportazioak ordezkatzeko industrializazioaren eredua (IOI) eta oinarri esportatzailearen industrializazioaren eredua, bestetik.

Sailkapeneko lehen multzoa alboan utziko dugu eta azken bien bideak urratu. Atal honetan eredu lehen-esportatzailea azalduko dugu labur, bere ezaugarri orokorrekin ohartaraziz.

Hegoaldeko ohiko ekonomi eredua da hemen aztertzen ari garen ekonomia lehen-esportatzailea. Eredu hau sustengatzen, LNZ klasikoa dago, zeinaren arabera garabideko herrialdeek oinarritzko edo lehen produktuak produzitu eta esportatzen dituzten eta Iparraldetik manufakturak inportatzen. Beraz, LNZaren eredu klasikoa lotuta dago lehen sektoreko produktuetako espezializazio honekin, zeina eskulan ugari edo natur baliabideen jabegoa moduko hobari konparatiboen gainean datzan.

Lehen sektoreko produktuen esportazio-dinamika honen testuinguruan txertatu ohi dira HMko herrialdeak nazioarteko ekonomian. Egun eremu batzuk ekonomi eraketa honetatik kanpo egon arren (batik bat industrializazio-ereduak jorratu dituztenak), eredu hau oraindik orain garabidean dauden herri ugari jarraitzen du.

Ekonomia hauetan, orokorki, honako dinamika produktiboa errepikatzen da:

- natur baliabideen hustiakuntza:
 - monoekoizleak edo biezkoizleak dira, hots produktu bakarra edo bi ondasun ekoizten dituzte, oro har,
 - meatze- edo landa-hustiakuntzak dituzte;
- oinarritzko ondasunak Zentrora esportatzen dira;
- industrializatorik ez dago edo, egotekotan, oso urria da.

Lehen-esportatzaile eredu hau finkatzen, faktore desberdinak daude; horietatik agerikoenak hauek lirateke:

i. Aipatutako LNZaren eredu klasikoa, honen bitartez Hegoaldea lehengai eta elikadura merkearen erreserba bihurtzen delarik.

ii. Merkataritza- eta finantza-fluxuen erraztasuna eta garraioen kostu apala eta bere trinkotasuna.

iii. Garraio- eta komunikabide-azpiegiturak eraikitzeke Iparretik Hegora egindako hasierako transferentziak.

iv. Iparraldeko herrialdeek lehen sektoreko hustiakuntzetan egindako inbertsio zuzenak.

Faktore hauei bestelako elementu bat erantsi behar zaie: XX. mendean zehar garapen teknikoak Iparraldean eta Hegoaldean izandako eragin diferenteak. Oro har, aurrerapen teknikoak produkzio-kostuak murriztu eta lan-produktibitatea igo

ohi du. Kostuen murrizketak Iparraldean mozkinen eta alokairuen artean banatu izan badira nola edo hala, Hegoaldean mozkinak gizontzera bideratu ohi dira soilik kostuen beherapenak. Teknikak eragindako kostuen murrizketa eta produktibitatearen igoera medio, beraz, Hegoaldeko enpresariak aukeran izan du lehen ondasunen prezioen jaitsierarako urratsa errazago ematea, etekinak aipatutako bidetik ziurtatu ondoren. Honela uler daiteke Hegoaldean, eta batik bat herrialde hauetan, jasandako Elkartrukearen Erlazio Errealaren beheranzko joera.

Ekonomia lehen-esportatzaile honen baitan bi mota bereiz daitezke:

1. Barruti-ekonomiak: mea eta oinarritzko produktudunak dira eta lehen sektoreko enpresak atzerriko jabegopean daude, hots, kanpora begira zeharo.

2. Gehiago integraturiko ekonomiak: klima epeleko landaberedunak dira eta zituak eta okela ekoizten dute batik bat; bertako enpresak jabego mistoa –atzerritarra eta bertakoa– dute gehienetan.

Amaitzeko, ekonomia lehen-esportatzaileen menpekotasuna azpimarratu behar da. Lehenik, berauen hazkundera esportazioen menpe dago; kanpo-eskariaren arabera da, alegia. Bestalde, ekonomia hauek nazioartean duten txertaera dela-eta, elkartrukearen erlazio errealaren etengabeko narriadura ezagutzen dute. Azkenik, aipatzekoa da menpekotasun-egoera hau desberdina dela herrialdeen arabera, barruti-ekonomietakoa gogorrena izanik.

3.3. Hirugarren Munduko industrializazio-prozesuak

Hirugarren Munduan emandako industrializazio-prozesuak erdiguneko Iparraldean emandakoekin erkatuz gero, apartekoak direla baieztatu daiteke. Lehenak izendatzeko, deitura desberdinak daude: erdi-industrializazioa, menpeko industrializazioa edo industrializazio berantiarra. Guztien artean azkenak laburbiltzen du ondoen HMko herrialde gehienek ezagutu duten industri garapena.

Hegoaldeko herrialde batzuen industrializazioak hamarkadetan daude abian beraz, nola izenda ditzakegu industrializazio berantiar gisa? Erantzun arruntena, hau, Iparraldeko herrialde gehienak baino beranduago industrializatu direlako esatea litzateke. Baina, definizio zehatzago batek erantzun egokiagoa eskaintzen digu. Definizio honen arabera, jatorrizko teknologia bat monopolizatze gaitasunaren hobari konbaratiborik gabeko industri garapena ezagutu duten herrialdeek pairatu dute industrializazio berantiarra. Hobetsi dugun definizio honen iritziz, Zentroko industrializazio goiztiarra asmakuntzen edota berrikuntzen gainean oinarritu zen bitartean, Hegoaldeko industrializazio berantiarra teknologia eta eza-gupideen mailegutzari esker garatu da. Industria berantiardunek goiztiarrek garatutako teknologia aurreratua erabili ohi dute, batzuetan jatorrizko teknologia hobetzeraino.

Nolanahi ere, industrializazio berantiarra ezagutu duten herrialde guztiak ez dira Hegoaldean kokatzen. Japoniaren kasua litzateke esanguratsuena, herrialde honen industrializazioa berantiartzat jo daitekeelarik, egun puntakoen artean koka-

tzen baita, industrigintzaren garapenari dagokionez. Hala ere, industrializazio berantiarraz hitzegitean, Hegoaldeko prozesuez ari gara eskuarki.

Hirugarren Munduko industrializazio berantiarra historikoki Enpresa Transnacionalen ekimenari lotzen zaio, Hego Amerikan batez ere eta, leunago, Asiako Hegoekialdean. Horrela, garabideko herrialde gehienak industri bidetik at doaz eta kasu bakan batzutan industri adar arruntenak garatu dituzte, erdizka garatu ere.

Bestalde, Hegoko industrializazio berantiar askotan ekipamendu-ondasunen produkzioa oso urria da, honek ekonomi birprodukzio autosustengagarria finkatzeko oinarrien gabezia dakarrelarik.

Herrialde hauetan industri bidearen hasierako kapitalak atzerriko inbertsioaren bidez eta balio erantsi gutxiko natur baliabideen esportazioek utzitako dirusarreraren bidez eratzen dira.

Honaino jorratu ditugun aspektuak Hirugarren Munduko industrializazio berantiar gehienen kasuan egiazta daitezke. Hemendik aurrera Hegoko industrializazio-eredu hedatuenak aztergaitzat izango ditugu: lehen-esportatzaile motako ereduaren krisiaren ondoren, Hego Amerikan garatutako inportazioak ordezkatzeko industrializazio-eredua (IOI), eta batik bat Asiako Hegoekialdean hedatutako oinarri esportatzaile edo esportazioak ordezkatzeko industrializazio-eredua (EOI) eratu ziren.

Dena den, bi eredu hauek ez daude kontrajarrita elkarren artean eta ez dira Hirugarren Munduan urratutako industriabide bakarrak. Izan ere, Amerikan IOIaren esperientzia ahitu eta gero, oinarri esportatzaile gisako industriagintzari ekin zaio, arrakasta epelarekin; eta, bestalde, Asiako EOI bidearen hastapenean inportazioen ordezkapen politikarik ere egon zen.

Gainera, Indian edo Argelian (...) industriagintzarako bestelako estrategiak bideratu zituzten. Herrialde hauetan, beste adarretan eragin kateatuak zituzten industri adarrak –industria astuna, gehienbat– lehentasunez garatu ziren, ekonomi autonomia helburu izanik. Eredu honen eremu mugatua eta bere aplikazioen ugaritasuna dela-eta, ez diogu tratamendu espezifikorik eskainiko.

a) Inportazioak ordezkatzeko industrializazio-eredua

Industrializazio berantiarren artean, Hego eta Ertamerikako herrialde batzuek (Argentina, Brasil, Mexiko, Txile, Uruguay,...) inportazioak ordezkatzeko industrializazio eredu jorratu zuten, nabarmenki 1950eko hamarkadatik aurrera. Herrialde hauetan, barne-merkatua hornitzeko enpresa nazionalak garatu nahi izan zituzten lehenago inportatu egiten ziren ondasunez. Estrategia honek, barne-merkatua asebetetz eta inportazioei oztopoak ipiniz, industri garapen orekatu bat ziurtatzeko asmoa zuen. Agerian dago, ISI estrategiak protekzioaren bidetik jo zuela, babes-neurriak finkatuz, horretarako Latinoamerikarako Ekonomi Batzordearen (CEPAL) analisi teoriko aitzindarian oinarrituz.

Inportazioak ordezkatzeko industrializazio-estrategiak honako helburuak ditu:

- kanpo-menpekotasuna ahultzea,
- ekonomiaren dibertsifikazioa zabaltzea,
- merkataritza-balantza orekatzea.

Industrializazio-mota honen hastapenean eragile desberdinek bultzatu zuten prozesua, esaterako oinarritzko ondasunen esportazioen gorakadak, zeinak populazio-sektore batzuetan erosahalmena gehitu zuen, honela manufaktura-ondasun jakin batzuen eskaria gehitu egin zelarik. Halaber, lehen-esportazioen igoerak medio, finantza-baliabide gehigarriak eskuratu ahal izan zituzten herrialde hauek. Azkenik, aipatu babes-neurri gorakorrek nazio-merkatuaren gero eta zati handiagoa ziurtatzen zieten lekuko industri ondasunei.

IOI estrategia bereganatu zuten herrialde guztietan ez zen industrializazio-maila bera suertatu, maila horren zenbatekoa nazio-merkatuen ahalmenaren nolakoaren arabera zegoelarik eta azkena honako faktore hauen menpean:

i. Esportazioen izaera eta zenbatekoa: zenbat eta handiagoa izan sektore hau eta zenbat eta balio erantsi gehiago sortu, hainbat eta finantza-ahalmen handiagoa, industrian erabili ahal izateko. Ezaugarri honek ere esportazio sektoreak eskulana bereganatzeko duen ahalmena ere adierazten du; eta, beraz baldintzatu egiten du populazioaren erosahalmena.

ii. Aurretiko azpiegitura-mota, hots, esportazio-jarduerarekin eraikia izan zen sarearen nolakoa.

iii. Lan-merkatuaren izaera, zeinak alokairu-tasan eragina duen.

iv. Jarduera esportatzaileko inbertsioen jabegoan atzerriko kapitalen esku-hartze-maila, honek bertako etekinen eraberriratzearen zenbatekoa baldintzatzen baitu.

IOI estrategiaren ibilbidean bi urrats bereiz daitezke: 1950eko hamarkadako erdira artekoa, “sasoi erraza” deritzona, eta ondorengoa, “sasoi desnazionalizatzaile” izenaz ezagutzen dena.

IOIaren “sasoi erraza”

IOIaren hastapeneko garaian honelako produkziogintzaren ardatzak hartu ziren: batetik, kontsumo iragankorreko (elikadurak, ehunak, edariak eta tabakoa, etab.) ondasunen produkzioa hartzen da bizkarrezur modura; bestetik, laneskuaren eduki handiko enpresa txikia da produkzio-unitate adierazgarria.

Horiek horrela, industrigintzarako aitzineratze honek muga batzuk izan zituen, jarraian aipatuko ditugun arrazoiak medio:

i. Esportaziorako lehen sektoreko jarduerak zuten lehentasuna bere horretan mantendu zen.

- ii. Esportazio-jarduera hauei lotutako taldeen interesak.
- iii. Garabideko herrialde hauetan izandako Iparraldeko ekonomi eragileen sarrera.

II. Mundu-Gerraren ostean bakarrik gairitu ziren muga hauek, eredu lehen-esportatzailearekin jarraitzeko aukera-ezagatik. Lekuko burgesiek orduan ekin zioten industrializazioari, etekinak lortzeko bide alternatibo gisa, babesaren aldeko nazioarteko testuingurua gailendu baitzen.

Eredu lehen-esportatzailearen krisialdia eman zen eta honek estatua ekonomian modu sistematikoan parte hartzera bultzatu zuen. Estatuaren eskuharmena gehitu egin zen, gastu publikoaren gehikuntzarako beharrak (azpiegiturak, zerbitzu soziala, etab..) eta inportazioak gidatzeko (ekipamendu-ondasunenak bultzatuz) ahaleginak zirela medio.

Lehen sektore esportatzailearen krisia eman zen arren eta IOIaren prozesua ireki zen arren, kanpo-sektoreak berebiziko garrantzia izaten jarraitu zuen herrialde hauetan, ekipamendu-ondasunen inportazioetarako eta kapitalak eskuratzeko dibisen hornitzaile-funtzioa baitzuen.

IOIaren hasierako urratsa blokeatu egin zen 1950ko hamarkadaren erdialdean kanpo- eta barne-oztopoak eman zirelako. Inportazioek jasandako igoera eta esportazio-sektorearen egitura tradizionalaren iraunkortasuna barneko muga behinenak ziren. Bi elementu hauen konbinaketak herrialde hauen kanpo-desoreka bultzatu zuen eta IOI ereduarekin kontraesanean ipini.

Bestalde, barne-mugak ere azaleratu ziren, hala nazio-merkatuen egitura eta dimentsio urria, nola inportatutako teknologiaren izaera edo sarreraren banaketa disparekoa.

Faktore hauek guztien eraginez, IOIaren sasoi berri bati hasiera eman zioten Hego Amerikan, transnatzionalizazio eta oligopolizazioaren dinamikak nagusituko zirenekoa hain zuten.

Desnatzionalizazioaren bigarren IOIaren sasoi

1950eko hamarkadaren erdialdetik aurrera Enpresa Transnatzionalak nolabaiteko industri oinarria eta barne-merkatua zuten Hego Amerikako⁹ industri sektore desberdinetan finkatu ziren. Honela, lehengo IOI eredua arau oligopolikoago eta dependenteago bihurtu zen.

Sasoi honetan garatu zen IOIaren ezaugarri nagusiak aztertzerakoan, industri sektorearen egitura bitxia da azpimarratu beharreko lehena. ETNen produkzioa luxuzko kontsumora eta kontsumo iragankorreko ondasunak ekoiztera bideratu zen batez ere. Luxuzko kontsumora zuzentzen zirelarik, ez zen inportazioen ordezkari

9. Argentina, Brasil eta Mexikon batik bat, baina baita Txile, Kolonbia, Peru eta Venezuelen ere.

penik gertatu, lehen inportatzen ziren ondasunak ez baitziren produzitzen, eliteen kontsumora zuzendutakoak baizik. Bestalde, kapital- edo ekipamendu-ondasunak herrialde soil batzuetan eta neurri apalean produzitzen ziren, eta honek ondorio okerrak izan zituelarik teknologi eta inportazioekiko dependentziaren areagotzea ekarri zuelako.

Aurrekoari, sarrera-banaketaren eta industrializazio-arauaren arteko harremanen emaitza gehitu behar zaio. Herrialde hauetan errenta-banaketa oso disparekoa zen. Herritar gehienek oso erosahalten urria zuten eta gutxi batzuek, aldiz, diru-sarrera garaiak. Errenta-banaketaren egitura honek industrializazio-arauan eragin zuen bete-betean merkatuaren kontsumo egituraren bitartez. Honela, sarrera garaiko gutxiengoari zuzendutako industrializazio oligopolikoa izan zen sasoiko araua. Industrializazio-arau honek ezarritako merkatu-egiturak honako ezaugarriak izan zituen: eskari murriztua, eskari oso dibertsifikatua (produkzio-kopuru apaleko kontsumo-ondasunen ugaritasuna) eta luxuzko ondasunen kontsumo garrantzitsua.

Bestalde, azpimarratzekoa da industrializazio-prozesu honek eragindako teknologi desagokitzapena ere. Industrializazioak eskatzen zuen teknologia ez zen bertakoa, inportatua baizik. Honela, teknologi aplikazioa ez zitzaion interes nazionalari atxiki, ETNek bere estrategia produktiboaren arabera sartu zituelarik. Teknologi desagokitzapena arlo desberdinetan gauzatzen zen:

i. Produkzioaren dimentsioan eta produkzioaren eskalan, lehenik. Iparraldeko enpresek burututako teknologia eskala handietarako zegoen pentsatuta. Hegoko herrialde hauetako produkzioaren eskalak txikiagoak izanik, ahalmen produktiboaren zati bat erabiltzeke zegoen.

ii. Teknologia honek inportatutako industri input gehigarrien eskaria handitu zuen, pagamendu-balantzaren defizitak areagotuz.

iii. Kapital trinkodun teknologiak izanik, enpleguaren gainan zuten eragina oso mugatua zen.

Gainera, ETNen kokapenekin batera, kapitalaren kontzentrazioaren eta desnazionalizazioaren fenomenoak finkatu ziren. Izan ere, ETNek bertako enpresa nazional dinamikoenak irentsi edo jarduera arruntagoetara desplazatu zituzten, sare produktiboaren desnazionalizazio-prozesua eta barne-polarizazioa bizkortuz. Honekin batera, ETNen kapitalaren erabilpen trinkoagoa zegoenez, desenpleguaren igoera azkartu egin zen.

IOI eredua bultzatuz eta lagunduz, estatuaren eskuharmena aipagarria izan zen, xede hori burutzeko hainbat tresna erabili zituelarik, hala nola merkataritza-politikak, kreditu- eta finantza-politikak, politika fiskala, etab...

Eredu honen ibilbidea jorratu ahala, gero eta nabarmenagoa egin zen bere bideragarritasun-eza, batik bat, herrialde hauek metatzen ari ziren kanpo-defizita zela-eta. Finean, ETNek beren ekoizpen prozesuetarako kapital-ondasunak atzerriko etxe nagusitik inportatzean, merkataritza- eta pagamendu-balantzak desorekatzen

zituzten herrialde hartzaileetan. Kanpo-desoreka hauek inflazio gogorra agertarazi zuten eta baita finantza-baliabide gehigarrien beharra ere, zeina kanpo-zorren arazoaren iturburu izan zen.

Honen guztiaren eta nazioarteko ekonomi krisiaren eraginpean, 1970eko hamarkadan IOI ereduak krisi sakonean amildu zen. Krisi honen atzean Inportazioen Ordezkapenaren ondorioz Hego eta Ertamerikan emandako barne- eta kanpo-desartikulazioak daude. Barnealdeko desartikulazioa ekonomikoa eta soziala izan zen eta kanpokoa herrialde hauek nazioartean ezagutu zuten kokapenaren dependientea.

b) Oinarri esportatzaileko industrializazioa

Oinarri esportatzailearen industrializazioa esportazioak ordezkatzeko industrializazio (EOI) izenaz ere da ezaguna, bere xedea lehen sektoreko ondasunen –oinarriko ondasunen– esportazioak industri produktuen esportazioez ordezkatzea baita.

Eredu hau batez ere Asiako Hegoekialdean izan da arrakastatsua, Industrializazio Berriko Herrialdeetan (IBHetan) alegia. Asian ohiko IBHak Taiwan, Hego Korea, Hong-Kong eta Singapur dira. Baina EOI ereduak Asia-Pazifikoko beste eremuetarako hedapen-prozesua bete-betean ari da, IBHak bestelako herrialdeetara zabalduz (Malasia, Tailandia, Indonesia,...) eta Txinaraino, bertaraino ere. Ezin da ahaztu, IOI prozesuaren porrota eta gero, Hego eta Ertamerikako hainbat herrialdek oinarri esportatzailearen eredu hau urratu dutela, Asiakoaren arrakastaren parekoa izan ez arren.

Nolanahi ere, EOI ereduaren arrakasta Asiako Hegoekialdeko IBHen ekonomien bilakaera sendoarekin identifikatu izan da; horrexegatik sortu du eredu horrek Hirugarren Munduko herrialdeetan beren etorkizunerako itxaropen-izpi bat. Izan ere, bilakaera ekonomikoren datuek esperientzia industrializatzaile honek IBHetan izandako arrakasta islatzen dute. Arrakasta hau ekonomi hazkuntzaren dinamikan islatzen da, IBHetan azken hiru hamarkadetako NPGaren urteko hazkuntza %6,5-%7,5 inguruan finkatu baita (%2,5 Hirugarren Munduan osotara eta %2,4 OECDn), 1997-1998an hazkundera moteldu den arren. Arrakasta, IBHetan izandako egiturazko aldaketan eta bizi-kalitateren mailaren igoeran ere islatzen da.

Areago, IBHetako 1950ko eta 1960ko hamarkadetako abiapuntua aztertuz, Hirugarren Munduko beste herrialde batzuekin konparatuz, herrialde hauetan egoera desfaboragarria zela ondoriozta daiteke. Honela, IBHetako barne-merkatuak oso txikiak ziren, industrializazio-maila urria, natur baliabideen gabezia zegoen, etab... Hala ere, abiapuntuko egoera desfaboragarri hori ez zen oztopo izan bizpahiru hamarkada beranduago IBHek kanpo-merkataritzaren arloko ondoko emaitza bikain hauek eskuratzeko:

- Mundu-mailako IBHen esportazio-kuota %10,1 zen 1995an, Japonia eta Frantziaren adinakoa alegia, Merkataritzaren Mundu-Erakundeko 1997ko

txostenaren arabera. Datu hau are esanguratsuagoa da, 1967ko kuota %1,7koa baino ez zela kontuan hartuta.

- IBHetako esportazioen egiturari dagokionez, esportazio guztien %90 baino gehiago industri ondasunen esportazioak dira. Singapur salbuespena da, bertako industri ondasunek esportazioetan duten kuota hiru laurden ingurukoa baitzen 1995an.
- IBHetako esportazioen helmuga ez da Hirugarren Mundua edo Japonia, Estatu Batuak baizik. Hemen salbuespena Hong-Kong da, hurbiltasun fisiko eta kulturalagatik bere helmuga nagusia Txina delarik.
- Aipatu industri ondasunen esportazioen osagaiak ez dira –ehungintza, zapata-gintza, altzairu edo jostailugintza, etab. gisa– lanean trinkoak diren adarretako ondasunak soilik; aldiz, autogintza, untzigintza, kimika, elektronika, informatika... bezalako teknologia eta kapital trinkodunen adarretako ondasunek ere garrantzi kuantitatiboa dute IBHetako esportazio orokorretan.
- IBHetako inportazioen garrantzi hazkorra, kapital ondasunen arlokoena batik bat. Honela IBHen merkatuak lehen mailako merkatu bihurtzen dira OECDko herrialdeen esportazioei dagokienez.

IBHetako esperientzia industrializatzailearen arrakasta, kanpo- eta barne-arrazoi ugarien bategitearekin ahalbidetu zen. IBHetako industrializazio-prozesu hauek bultzatu zituzten faktore nagusiak aztertuko ditugu ondoren, herrialde bakoitzeko bilakaera zehatza saihestuz eta faktore orokorretan erreparatuz.

Japoniar kapitalarentzat IBHak oinarri esportatzailea izatearen egitatea kanpo-faktore eragilea da. Honen bitartez, batez ere industrializazioaren hastapenean Japoniarekiko merkataritza-harremanek lehentasuna izan zuten, eta harreman hauek prozesuaren habe tinko bihurtu ziren.

Bestalde, Asiako Hegoekialdean Japoniak izandako estrategia hedatzailearen emaitza zehatz modura, Enpresa Transnazional japoniarrak IBHetan lekutzen hasi ziren, beranduago Estatu Batuetako eta baita Europako enpresak ere bertaratu zirelarik. Atzerriko inbertsio zuzen honek ere bere ekarpena izan zuen, IBHen industrializazio-prozesuak behar zituen kapital gehigarriak eskuratzen lagundu baitzuen.

Alabaina, faktore honek IBHen industrializazio-prozesuan izandako eragina uste baino apalagoa izan da eta, edonola ere, denborak aurrera egin ahala, japoniar eragilea ahuldu eta nazioarteko merkataritzan IBHek berezko izaeradun txertaketa sendotu dute.

Baina, IBHen industrializazioan determinanteak izan dira barne-faktoreak. Hauek bi sailetan laburbil ditzakegu: batetik herrialde hauen hobari konbaratiboak daude eta, bestetik, estatuak betetako zeregina eta eskuharmena.

Lehenengoan artean, eskulan ugariak eta merkeak (azkenaldion ezereztu bada ere) eta, batzuetan, eskulanaren kualifikazioak ere, besteak beste, hobetsi egin

zuten beste herrialdeekiko IBHen ekonomi bilakaera.

Esportazioak ordezkatzeko industrializazio-ereduak Asiako Hegoekialde honetan izandako emaitzak, estatuak bertan izan zuen eskuharmenaren nolakoaren eta zenbatekoaren erantzukizun dira, hein handi batean. IBHetako estatuen eskuharmena bizkortu egin zen nabarmenki ekonomia hauen berrikuntza-prozesuan, beren zeregina arlo desberdinetara zabalduz:

- Planifikatzaile estrategiko gisa, estatuak industrializazio-prozesua lagundu zuen, prozesu honi eta bere eduki sektorialari lehentasuna eskainiz; eta estrategia hori ingurune aldakorrari egokitu zion.
- Estatuak nekazaritza-sektorea babestu zuen, honek industrigintzarako oinarritzko kapitalizazioa ahalbideratuz.
- Estatuak hasierako kapital-metaketa ahalbideratu zuen, inportazioak selektiboki ordezkatzeko politikei pizgarriak emanez. Honela, batez ere prozesuaren hastapenean, barne-merkatuak babestu egin ziren, Mendebaldeko ondasun jakin batzuk sar ez zitezen, eta abian zeuden lehen industri adarrek merkatu nazionala ziurtatua eduki zezaten. Beraz, hastapeneko industri adar hauetako kapitalizazioa bermatuz jokatu zuen estatuak, honela industrigintza beste adar aurreratuagoe-tara hedatzeko baldintzak ezarri.
- Estatuak finantza-bitartekaritza¹⁰ erregulatu eta industrializazioaren helburu estrategikopean ezarri zuen.
- Estatuak lehentasun osoa eskaini zion lanaren egokipenari eta formazioari.
- Azpiegituren sarea bultzatu zuen.
- EOI bidea ere apoiatu zuen, ekonomi politikako neurriak norabide horretara tolestuz (debaluazioak, hobari fiskalak, kreditu-erraztasuna,...).

Beste herrialde batzuetan, esaterako IOI prozesua jorratu zuten Hego Amerikan, aurretiko industri oinarriaren abantailarekin jokatu ahal izan zuten.

Oinarri esportatzailearen industrializazioa, herrialde desberdinetan urratu nahi izan den prozesua da. Hala ere, nazio bakar batzuk baino ez dute jakin, edo aukera izan, faktore eragileak eta barne-baliabideak prozesu horren menpean era egokian mobilizatzen.

IOI prozesuarekiko EOiak hobekuntza batzuk erakusten ditu bere ibilbidean. Lehenik, esportazioen dibertsifikazioa ematen da, hots, ondasunak hein handiagoan esportatzen dira, eta horrek dibisen sarrerak gehitzea ahalbidetzen du. Bestalde, IOI prozesuan ez bezala, barne-merkatua eta bere dimentsio urria ez dira ekonomi hazkuntzarako oztopo. Kanpo-merkatuetara zuzenduz, bertako enpresek ekoizpena biderkatu eta eskala-ekonomiez profita daitezke. Dena den, honek beste irakurketa bat ere iradokitzen du, finean kanpo-merkatuekiko erabateko joerak merkatu hauen

10. Finantza-bitartekaritzaren irudiak finantza-instituzioek eta sektore produktiboak (enpresak) elkarrekiko dituzten finantza-erlazioen multzoa adierazten du.

bilakaeraren menpean jarrarazten baititu herrialde esportatzaileak. Horretaz jabetzeko nazioarteko merkataritzaren atzeraldian edo babes-politika orokorrak nagusitzean gerta litekeenaz hausnartzea baino ez dago.

Gainera, IOIaren beste hobari bat hauxe da: eskulanaren zati handiena enplega-tu egiten dute, honela errenta-banaketa berdinagoa ahalbidetuz.

Azkenik, pagamendu-balantzaren hobariak daude, nahiz kapital-ondasunen inportazioak direla-eta Hego Koreak, esaterako, kanpo-defizit handiak dituen.

IBHen egungo egoera

IBHetan ekonomi hazkuntzak bere horretan iraun du, baita krisi-sasoi orokorra izan den 80ko eta 90ko hamarkadan zehar ere. Hazkuntza egiturazko aldaketarekin batera jazo da, dibertsifikazio produktiboa areagotu delarik. Dibertsifikazioa medio, produkzio-berrikuntza teknologia eta kapital trinkodun jardueretara hedatu zen.

Egitura produktiboaren aldaketaren iturburuak zeintzuk izan ziren azalduko ditugu ondoren, hauexek hain zuzen:

- alokairu apaleko beste herrialde batzuen lehia,
- Mendebaldeko merkataritzarako babes-neurrien gorakada (lan trinkodun ondasunetan batik bat),
- alokairu errealean igoera, eskulanaren eskasia erlatiboagatik,
- sektore esportatzaileek bitarteko ondasunen eta kapital-ondasunen inportazioen ordezkapenaren gainean dituzten herrestada-eraginak,
- bertako teknologi aurrerapen-prozesuak.

Hau guztia jazo delarik, dibertsifikazioak honako industri adar arrunt hauen hazkuntza ekarri du: metalurgia eta makineria elektrikoa eta elektronikoa; eta baita puntako adar hauen garapena ere: informatika, kontrol numerikoa duten makina-erremintak, erdieroaleak, etab...

Honez gain, IBHetako enpresen nazioarteratze-prozesua bizkortu egin da. Honela, IBHetako herrialdeek atzerrian egindako inbertsioak azkartuz doaz. Norabidea ugaria da, baina inbertsioaren lehen jomuga Europar Batasuna eta Estatu Batuak dira, bertako merkatuetan sartu, merkataritza-sareak sortu eta teknologia aurreratua eskuratzeko asmoz. Beste helburu batzuk alokairu apaleko inguruko herrialdeak dira, bertan produkzio-mota arruntak lekutzen dituztelarik (ehungintza, jostailuak, etab...). Hego Amerikara eta, batez ere, Mexikora ere zuzentzen dira IBHetako inbertsioak eta, berriki, Eki Europako zenbait herrialdetara ere.

Nolanahi ere, azken bi urteotan Tailandian lehertu eta inguruko beste herrialdeetara berehala hedatu den finantza-krisiak zalantza biziak sortu berri ditu eredu esportatzailearen etorkizunaz eta, batez ere, eredu honek beste lurraldeetan izan dezakeen aplikagarritasunaz. Hala suertatu da, Asiako hegoalde herrialde jarraitzaileetan (Tailandia, Indonesia, Malasia, etab.) ezezik, Hego Korean eta

Japonian bertan ere, hots, esportazioetan oinarria duen industrializazio honen iturburu diren herrietan, finantza-desegonkortasunak ekonomi hazkundearen ezusteko atzeraldia ekarri baitu 1998an (ikus 5.4. atala). Adibide gisa, Koreako industri produktua 1998ko urtarrilean aurreko urtekoarekiko %10eko jaitsiera izan du eta langabezi tasa ia bikoiztu egin da, 1997an populazio aktiboaren %2,6 izatetik 1998an %4,5era iritsiz¹¹.

Honek guztiak baditu berehalako eragin sozial eta ekonomikoak aipatutako Asiako herrialdeetan, baina interesa du, halaber, ere eredu honen aplikagarritasunaz eta hedapenaren eraginkortasunaz. Ziurgabetasuna areagotu baino ez da egiten, Nazioarteko Moneta-Fondoaren egiturazko doikuntza-egitarauak eredu esportatzailearen aspektu zehatzak garatu dituztela kontuan hartzen badugu, eta horiexek direla 1997-1998an Asiako ekonomietan zein Hego Amerikakoetan atzeraldi ekonomikoa lehertarazi dutenak.

Esportazioen ordezkapenaren esperientziaz

Industrializazio Berriko Herrialdeen ekonomi bilakera onuragarria dela-eta, ekonomi korronte desberdinek beren paradigmen aplikazioen ondorio gisa erakutsi dute jokabide hori.

Alta bada, neoklasiko edo neoliberalen aburuz, IBHen arrakasta garapenaren estrategia liberala urratzeagatik eman omen da. Ikuspegi honen alde haxe diote, alegia, inportazioen ordezkapenik ia ez dela ematen (ezta babes-eskuharmenik ere, beraz) eta politika neoliberal ortodoxoak ezarriak izan direla.

Inportazioen ordezkapenak, ikusi dugun legez, kapital-metaketarako eta barne-merkatua finkatzeko garrantzia izan zuen, eta gertaera honek gaitzetsi egiten du neoklasikoek emandako lehen argudioa. Neoklasikoen balorazioaren bigarren argudioa ere ezereztatu egiten du IBHetako Estatu eskuharmen sistematikoak, EOIrako funtsezkoa denak. Besteak beste, muga-sarien sistemaren garrantzia azpimarratu behar da (esaterako Hego Korean); eskuhartutako prezioen eginkizuna ere itzela izan da Korean; esportazioak bultzatzeko pizgarrien sistema ezinbestekoa izan da batik bat lehen urratsetan; etab.

Bestalde, dependentziaren teoriak ere hutsuneak ditu IBHen errealitatea analizatzeko garaian. Teoria honek IBHen izaera dependiente aldarrikatzen du, beren garapena Enpresa Transnazionalen menpean dagoelakoan. Errealitateak frogatzen du, IBHetako atzerriko inbertsioa HMko beste herrialdeetakoa baino murriztagoa dela, Singapurren izan ezik. Gainera, bertako (Taiwanen jatorri publiko) enpresa nazional handietan, atzerrian lekutzeko dagoen joera bizkortu da –aipatu dugun legez–, eta gaur egun “Samsung”, “Daewoo”, “Hyundai”,... bezalako IBHetako markak ezagunak dira mundu zabalean. Beraz, IBHen nazioarteko merkatuetan berezko sarbidea dutela egiazta daiteke, eta honi teoria dependentista-ren iritzia kontrajartzen zaio.

11. *South Korea's Production Tumbles. Unemployment Soars*, Reuters, 1998ko otsaila.

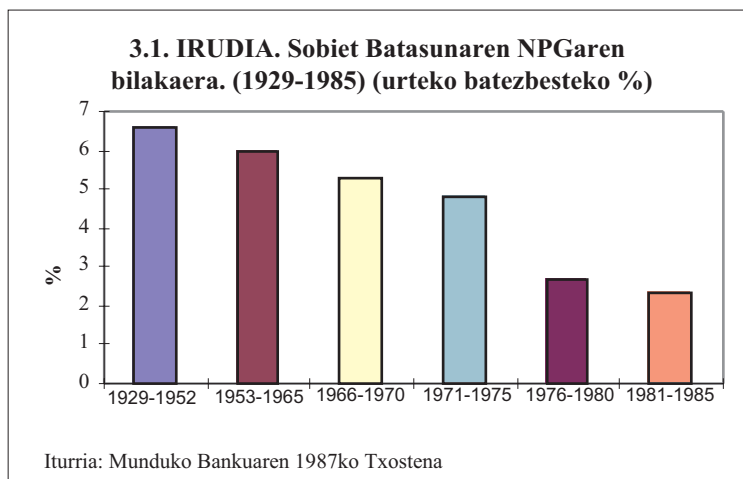
3.4. Ekialdeko ekonomien mundu-sistamarako integrazioa

Tirabira politikoen malgutzeta zein plangintza zentralean ekonomi sistemaren arazoen areagotzea, Ekialdeak bere isolamenduari amaiera emateko indar eragileak izan ziren. Aldaketa politikoak ezinbestekoak izan arren ere, barne-ekonomiako arazoak izan ziren Mendebaldearekiko ekonomi harremanak zabaltzeko pizgarri nagusia. 1960ko hamarkadan nekazaritzan eta industri sektorean ekonomi zailtasun gogorrak agertzen hasi ziren, 1980koan krisi-dimentsioa hartzeraino iritsiz. Ekonomi dinamikaren atzerantzako joera 3.1. taulak eskaintzen dituen NPGaren hazkuntza-tasen bilakaeran islatzen da. Bistan da, produktuaren hazkuntza tasek 70eko hamarkadako bigarren erdian eta, batik bat, 80ko hamarkadako hasieran behera egiten dutena, nabarmenki egin ere. Txinan, salbuespen gisa, produktuak gorantzako bilakera izan zuen 80ko eta 90ko hamarkadetan, izan ere sasoi honetan Txinak merkatua aitzineratzeko erreforma orokorraren prozesuari ekin zion.

3.1. TAULA. Transiziobideko herrialde batzuen BPGaren hazkuntza-tasak. (urteko batezbesteko portzentaia)				
	1970-1980	1980-1993	1994	1995
Albania	6,3	-1,8	7,4	6
Bulgaria	6,6	0,9	0	3
Errumania	10,5	-2,5	2,4	7
Errusia	5,6	-0,5	-12,6	-4
Hungaria	4,6	1,3	2,5	2
Kazajstan	4,6	-0,6	-25	-9
Polonia	7,9	0,7	5,5	7
Txina	6,8	9,5	11,8	10,2
Ukrania	4,5	0,5	-24,3	-12
Uzbekistan	6,3	2,2	-4,5	-2

Iturria: Mundu-Bankua, Mundu-garapenari buruzko txostena, 1994 eta 1996

Denboraldi luzeagoa harturik, XX. mendea ia osotara, 3.1. irudian Sobiet Batasunak jazotako produktu-hazkuntzak izandako balaztaketa agerian dago. Munduko Bankuaren datuen arabera ere, produktuaren hazkuntzak aparteko jaitsiera izan du Sobiet Batasunean 70eko hamarkadako bigarren erditik aurrera. Beraz, hirurogeita hamarrekiko hamarkada arte, hazkuntza hedakorrekiko garaian alegia, sobietar ezaugarriko ekonomiek aitzineratu egin ziren, batzuetan Mendebaldean bertan baino gehiago. Baina, ekonomia hauen hedakuntza-erritmoak beheratu egin ziren hirurogeita hamarrekiko hamarkadaz geroztik. Hala ere, gastu militarren zenbateko garaiak eta petrolio zein urre bezalako lehengai batzuen prezio altuek erraztuta krisiaren agerpen garbia 70eko urteen amaierara eta 80ekoen hasierara arte atzeratu zen Sobiet Batasunean, Mendebaldeko herrialdeetan ez bezala. Produktu eta errenta-mailen apaltzearekin batera, krisia inflazio-tasaren igoeran ere islatu zen.



Ekonomi arloko krisia lehertzeko arrazoiak arakatuko ditugu ondoren. Nahiz fenomenoaren konplexutasunak eskatzen duen xehetasunetara edo herrialde bakoitzaren berezko errealitatera jaitsiko ez garen, sozialismo estataleko ekonomien gain-behera ulertzeko, barne- eta kanpo-giltzarri garrantzitsuenei hartuko diegu kargu.

Barnekoen artean azpimarratzekoa da, lehenik, bigarren kapituluan aipatu zen sektoreen arteko desoreka, bigarren sektoreari emandako lehentasunez gainindustrializazioa eta nekazaritzaren depreziazioa ekarri zituen alegia. Nekazaritza-sektoreko kapitalizazio urriak eta produkzio-faktoreen zein baliabideen industriarako desbideraketak produktibitate-hazkuntza xumeak eragin zituzten. 1960ko hamarkada arte elikagaien esportatzaile netoa izanik, Sobiet Batasuna inportatzaile neto bihurtu zen geroztik.

Gainera, lehentasun osoko industri sektoreko hazkuntza hedakorrek ere bere mugak erakutsi zituen 70eko hamarkadan, produkzio-faktoreak bizkor barnertzeko aukerak murrizten hasiak baitziren, baldintza fisikoak, ekonomikoak eta teknikoak medio: nekazaritza-eskulaneko kopurua gehiago murrizteko zailtasunak, natur baliabideen agorpena, aurrezki-tasa zedarri batetik haratago igotzeko ezintasuna, etab. Sobiet Batasuna eta Ekialdeko herrialdeek hazkuntza trinkorako urratsa eman beharrean aurkitu ziren, zeina produktibitatearen hobekuntzez erdiesten zen, hots, produkzioaren eraginkortasuna bilatuz. Baina, ez zuten lortu hazkuntza hedakorretik trinkorako urratsa jorratzea. Hazkuntza trinkoaren oinarria teknologi eta ezagutzaren aplikazioa da: makineria eta produkzio-prozesu urreratuak, informazio-eta komunikazio-teknologiaren sarrera, kudeaketa era sofistikatuak, energi aurrezkoa, etab. Sozialismo estataleko sistemak zailtasun larriekin topo egin zuen produktibitatea hobetzerakoan, hein handi batean, plangintza zentralaren nagusitasunagatik.

Sektore militarreko teknologi berrikuntzak ez ziren Mendebaldean bezala arlo zibilerara hedatu; horregatik ekipo-ondasunen zein eraikinen teknologi zaharkitzea gero eta nabarmenagoa izanik, honek kapitala/produktua erlazioaren gehikuntzara bultzatu zuen. Testuinguru honetan, produkzioaren hazkuntza-tasa mantentzeko

gero eta kapital-inbertsio handiagoak behar ziren. Areago, merkatu gatibuak zeude-nez, hots, enpresen produkzioak irteera bermatua zuenez, ez zen pizgarririk –ezta aukerarik, hala nahi izanda ere– kostuak murriztu edota kalitatea hobetzeko, eta prezioek ez zuten informaziorik ematen, kostuen bidez produktibitatea nola hobetu jakiteko uanean.

Barne-faktore mugatzailea, sektoreko eskaintzaren eta eskariaren arteko desorekak ziren. Horrela, ondasun batzuen gabezia nabariak –kontsumo-ondasunenak batik bat– eta besteen soberakinak elkarrekin suertatzen ziren, gaineratikodun sektoretatik defizita zutenetara jarduera eramatea ezinezkoa izanik.

Nolanahi ere, ekonomiaz kanpoko gertakizun desberdinek ere izan zuten zerikusi estua plangintza zentraleko sistemaren krisian. Hauen artean aipatzekoak dira, besteak beste: 80ko hamarkadako petrolioaren prezioen jaitsiera (Sobiet Batasunean eragina izan zuena); gerra hotzaren azken fasearen eskakizun gorakorrak asebetetzeko gastu militarren hazkuntza; Comecon Ekialdeko merkataritza-eremuaren hondoraketa; Berlingo harresiaren 1989ko erorketaren ondorengo aldakuntza politiko bizkorrak eta muga politikoen birdefinizioa (antzinako Sobiet Batasunean, Txekoslovakian zein Jugoslavian).

Hasierako debekuen gainetik, produktibitate-hazkuntzak bermatzeko, Ekialdeko herrialdeek saio desberdinak izan zituzten: erreforma ekonomikoak indarrean ipini, Comecon eremua berpiztu edo atzerriko teknologia eskuratu. Denek huts egin zuten eta ekonomi, giza eta ingurugiro-arazo larriek bultzaturik, 1980eko hamarkadaren hasieran herrialde hauek erreforma ekonomiko zorrotzei ekin behar izan zieten.

1985ean Sobiet Batasunean *perestroika* izenaz ezagututako ekonomi berregituraketarako egitaraua ipini zen indarrean. Egitarau honen helburuak honako hauek izan ziren: plangintza zentraleko maila leunagotzea, prezioak liberalizatuz eta enpresei autonomia gehiago eskainiz; arlo pribatuaren garapena; atzerriko kapitalari mugak zabaltzea eta kanpo-merkataritzaren nolabaiteko liberalizazioa.

Lehen egitarau honen aplikazioaren porrota ikusirik, 1990ean perestroikaren bigarren fasea abiarazi zen. Bigarren fase honetan merkatu ekonomiarako transizioaldia arautu zen funtsean. Horretarako, epea laburra izatea aurreikusi zen (500 egunekoa) eta bitarteko neurrien artean honako hauek garrantzia handia zuten: enpresen pribatizazio orokorra eta gastu publikoen mozketak gogorrak, zein moneta-politika murrizkorragoa oratzen zituen egonkortasun-plan zorrotza. Baina, perestroikaren bigarren aldi honetako emaitzak ezin okerragoak izan ziren: produktuen hazkuntzarik ez omen zen egon 1987tik aurrera, eta 1990 zein 1991ean negatiboa izan zen. Haatik, krisiaren gorengo maila 1991ean izan zen, Sobiet Batasunaren desagiketak Estatu Independienteen Elkartearen (EIE) sorkuntzari bidea ematean.

Honen ostean, Europako Ekialdeko herrialde guztiek merkatu-ekonomiarako trantsizioa prestatzeari ekin zioten. Plangintza zentraleko sistemaren berrikuntzaren ezinak, herrialde hauek mundu-sistema kapitalistan egokiro integratzeko estrategiak

aplikatzera bultzatu zituen. Horretarako, NMFaren eta, eskuarki, Mendebaldeko instituzioen *laguntza* erabakiorra izan zuten, hauen ekonomi doktrinaren hastape-nen isla diren egiturazko doikuntzarako egitarauak herrialde hauetara ere hedatuz.

Txokezko terapia modura ezagunak diren egitarauak barreiatu dira nonahi 1992 urtetik aurrera. Egitarau hauen neurri nagusien artean, austeritate-planen ohiko neurriak daude, hala nola, aurrekontu-defizitaren murrizketa, inflazioaren kontrolerako interes-tasen igoera, esportazioak gehitzeko moneten debaluazioak, enpresa estatuen pribatizazio orokorra edo prezioen liberalizazioa. Terapia honen berehalako ekonomi emaitzak ez dira uste bezain arrakastatsuak izan, 3.2. taulak erakusten dituen datuei erreparatuz gero egiazta daitekeen legez. Inflazioaren azken urteetako tasek hobera egin badute, barne-eskariaren depresio gogorrak, alokairu errealean beherapenak eta moneta gogorreko politikek eragin dutelako izan da. Azpimarratzekoa da desenplegu-tasen agerpen itzela herrialde gehienetan, Txekiar Errepublikan izan ezik.

Kanpo merkataritzaren ikuspegitik haxe esan behar da: nahiz MMEan sartu diren edo Europako Batasunarekin lehentasunezko akordioak lortu dituzten, Comecon delako merkataritza-eremuaren suntsipenak merkataritza-desoreka orokorrak ekarri ditu herrialde gehienetan. Besteak beste, bertako moneta gehien termino errealeko apreziazioek (interes-tasen igoerek eragindako kapitalen sarrera masiboak medio), Europako Mendebaldeko 90ko hamarkadaren hasierako atzeral-diak eta Europako Batasuneko merkatu ahaltsuen babes politikek, mugasariz

3.2. TAULA. Transiziobideko herrialdeen BPGaren eta inflazioaren bilakaera (1990-1996) (%)							
BPGaren hazkuntza-tasak							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Albania	-10	-27	-9,7	11	8	7	5
Bulgaria	-17,5	-25,2	-7,7	-2,4	1,4	4	3,5
Errumania	-7,4	-13,5	-15,4	1,3	3,5	4	2,5
Errusia	-4	-11	-19	-12	-15	-2	5
Hungaria	-3,3	-7,6	-4,5	-2,3	2,7	0,5	2,3
Polonia	-11,6	-7,6	1	3,8	5	6	5
Txekiar Errep.	-1	-15	-7,1	-0,3	2,1	5	3,5
Kontsumorakoen prezioen indizearen hazkuntza-tasak							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Bulgaria	19	338	79	65	122	40	30
Errumania	6	165	199	295	62	30	25
Errusia	7	92	2530	930	220	145	90
Hungaria	29	35	22	21	21	29	18
Polonia	558	70	44	38	30	22	20
Txekiar Errep.	10	58	13	18	10	9	8

Iturria: OECD

kanpoko neurripekoek batik bat merkataritza-defiziten orokortzea ekarri dute. Gainera, inportazioen liberalizazioek areagotu egin dute aipatutako merkataritza-desoreka orokorra.

Ikuspegi sozialetik behatuz gero emaitzak are okerragora egin du. Errenta- eta giza-polarizazioa handituz joan dira etengabe, herritar gehienek erosahalmena murriztua izan den bitartean, gutxi batzuk (lehengo erregimenaren *nomenklatura* bera gehienetan) azkar aberastu dira. Pobreziaren eraginak gora egin du (esaterako, Errusiar Federakuntzan populazioaren %40 iraunbizitzeko baldintzatan bizi da) eta, aldiz, osasun publikoaren gainbeherak nabarmen igoarazi ditu hilkortasun-tasak.

Oro har, bistakoa da, trantsiziorako neurri gradualistagoak ezarri dituzten herriek –Hungaria kasu– txokeko terapia gogorra aplikatu dutenak baino emaitza hobeak eskuratu dituztena.

Nolanahi ere, 1990eko hamarkadaren lehen erdian, Europako Ekialdeko eraldakuntza ekonomikoa eskuarki apalagorako berregituraketaren bidez zertu da. Balio erantsi handiko sektore tradizional aurreratuenak, merkatu sobietarraren ohiko hornitzaileak alegia, ez dira Mendebaldera berrorientatzeko gauza izan, gehienetan. Teknologia garaiko sektoreak, berriz, mendebaldeko eginkariek erosi dituzte. Trantsizioaldia amaitu eta Europako ekonomi esparruan txertatzeko, herrialde hauen hobari konbaratiboak balio erantsi ahuleko eta lan trinkotasun handiko produkzio estandarizatueta dautzala dirudi.

Zalantzan dagoena, finean, Europako Batasunarekiko ekonomi loturaren nolakoa da. EBarekin lorturiko lehentasunezko akordioak, herrialde hauek Mendebalderako bidean jartzeko plataforma gisa hartuak izan dira, XXI. mendearen hasieran EBeko partaide osoak izatekotan baitira. Baina, litekeena da, herrialde hauen etorkizun geoekonomikoa EBaren periferia izatea, EBarekiko berauen elkar-kidetza eskubide osokoa izan beharrean mugatua izatea ere aukeran baitago.

3.5. *Ekonomi ordenu berriaren aldarrikapenetik HMaren zatiketara*

II. Mundu-Gerraren ondoren Hirugarren Munduko herrialde gehienek independentzia politikoa eskuratu zuten. Egoera politiko berriak, hala ere, ez zuen nazioarteko lanaren zatiketa klasikoa aldatu, eta Hegoko kolonia ohiek lehen produktuen ekoizle gisa txertatzen jarraitu behar izan zuten nazioarteko ekonomian. Denboraren poderioz, ekonomi eskema honek Hirugarren Munduko garapenerako nahikeria eta beharra asebeteko ez zuena agerikoa izanik, herrialde hauek beren politika zein nazioarteko ekonomiari buruzko iritzi propioak garatzen hasi ziren. Hirugarren Munduko eskaerei men eginez, Nazio Batuen Erakundeak 1974ean Nazioarteko Ekonomi Ordenu Berri baterako ebazpena onartu zuen, zeinak manufakturen saltzaileak ziren herrialde garatuen eta lehengaien esportatzaileak ziren azpigaratutako herrialdeen arteko harreman parekatuak agintzen zituen (elkartrukearen erlazio errealearen narriadura tarteko). Ordenu horren oinarriak fin-katzeko, Hirugarren Mundua instituzio bat lortzeraino iritsi zen: UNCTAD (Merka-

taritza eta Garapenerako Nazio Batuen Konferentzia) zen. Ebazpen hau, PLEEak petrolioaren prezioak igotzean Mendebaldearentzat suertatutako ondorio larrien testuinguruan onartu zen.

UNCTAD erakundea Hirugarren Munduko adierazpenen plataforma bihurtu zen eta 77koen taldea –hasierako herrialde azpigaratuen kopurua, gaur egun 130 baino gehiago izanik– eratu zuten presiobide gisa. 1980eko hamarkadan 77koen taldeak eginak zituen bere erreibindikapenak arlo osagarri desberdinetan: oinarritzko ondasunen prezioak egonkortu eta dagozkien merkatuak arautzea, elkartruke-terminoen narriadura galaraztea, herrialde garatuek azpigaratuekiko duten babesgintza lehentasuneko sistema orokor batez murriztea, Hirugarren Mundurako teknologiaren transferentzia erraztea, etab. Oro har, 77koen taldearen, eta UNCTADen, aldarrikapenen berrikuntza, laguntza baino areago merkataritza erreibindikatzea izan zen (*“Not Aid but Trade”* eskaerak laburbiltzen duena).

Nolanahi ere, PLEE kartela zen eredia, azpigaratutako herrialdeentzat lehengaien merkaturen gaineko kontrola eta zuzendaritza eskuratzeko bidean. Petrolioaren merkatuaren esperientziak eraginda, Hegoko herrialdeak baikor ziren, berau imitatuz ekoizleen elkarrekin zein ondasunen inguruko hitzarmenetatik lor zezaketenaz; eta baikortasun horrek Hirugarren Munduko batasuna ekarri zuen. Usteak erdi ustel: ez zen funtsezko arrakastarik izan lehengaien inguruko gainontzeko hitzarmen edo elkarketetan, nahiz Hirugarren Munduko erreibindikazioak tinkoak ziren. Honela, 1970etik aurrerako urteak Hirugarren Mundua munduko merkataritza- zein produkzio-ardatz nagusietatik alboraketaren lekuko izan ziren. Areago, 1970eko eta 1980ko hamarkadeta, Hegoko herrialde azpigaratuen arteko desadostasunak ugaritu egin ziren. Alboraketaren errealitatea eta desadostasunak batetik eta kanpo-zorren arazoak izandako eragina bestetik, nazioarteko erakundeek horretara beharturik, herrialde gehienak bakarkako estrategiak aplikatzen hasi ziren eta, beraz, ekonomi ordenu berria aldarrikapen hutsean ahitu zen.

Orobat, garapen fordistaren ereduaren krisia lehertu bezain laster, lanaren nazioarteko zatiketa klasikoa beste bide bat urratzen hasi zen. IOI menpeko industrializazio periferikoa eta, batez ere, esportazioak ordezkatzeko industrializazioa, LNZ klasikoa zalantzan jartzen hasi ziren. Iparraldeko fordismoaren krisiak, teknologi oinarri berriak eta produkzio-sistema kapitalistaren munduraketak aldaketak ekarri zituzten lanaren nazioarteko zatiketan. Honen bidez, Hegoko ekonomia periferiko batzuk, enpresa transnazionalen finantza-, produkzio- eta merkataritza-politikak medio, esportaziora zuzendutako industrializazio-dinamika hasi edo finkatu zuten. Beraz, espazialki barreiatutako manufaktura-enpresa transnazionalen berlekutzearen ondorioz, ekonomia periferiko batzuk industriaren mundu-merkataritzaren eta produkzio-ehunean sartzea lortu dute. Hots, enpresa transnazionalek definitzen dute gaur egun lanaren nazioarteko zatiketa berria, bere kanpoko filialen funtzioa aldatzen duten neurrian; izan ere, hauek muntaketarako enpresa soilak izateari utzi eta sarean integratutako teknologia eta balio erantsi garaiko lantegiak dira, gero eta gehiago.

Alabaina, hurrengo kapituluan aztertuko dugunez, oraindik gaur egun LNZ klasikoak gorpuztutako lehen sektorearen nagusitasuna, Hirugarren Munduko herrialde anitzetako errealitatea da.

Hala eta guztiz ere, globalizazioaren aroan xahutu egin da Hirugarren Mundu bakar baten irudia. Asiako hegoekialdearen ekonomi abiada, kanpo-zorren zaztadaren eraginpeko Latinoamerika, Saharapeko Afrikaren urruntzea, PLEEkoen irabazien gainbehera..., Hirugarren Munduko zatien arteko leizea areagotzen ari deneko erakusgarriak dira. Azpigarapen orokorrak Hirugarren Mundua desberdintasun gabeko pobrezian oso-osorik batzen zuela zirudien. Garapen-mailan aurreratu ahala, lubakia handituz doa, herrialdeen arteko diferentziak argi hautemanez.

Hirugarren Munduaren ekonomi zatiketa 70eko hamarkadatik aurrera aipatutako gertakizunengatik suertatu zen. Norabide berean, eredu sobietarraren eraginpeko “garapen hirugarren munduzalea” izeneko esperientzien porrota dago. Gainera, elektronika, informatika eta telekomunikazioen hedapena bultzatzen duen iraultza tekniko berriarekin uztartzen da Hirugarren Munduko zatiketa hau. Herrialde industriadun zaharrek jorratutako bide bera Hegokoentzat baliogabea dela egiaztatzen du honek: lehenak mende bat edo bitan egindakoa, Asiako hegoekialdeko batzuk agian hamarkada bakan batzuetan erdietsiko dute. Honez gain, sozialismo sobietarraren eredia apurtzean, 90eko hamarkadan Eki Europako herrialdeak ere munduko merkatura zabalduko dira, baina zentroko egituraketatik kanpo.

Laburbilduz, egungo munduraketak eta ekonomi prozesuek Hirugarren Munduaren adiera klasikoa lehertarazi dute. Deskolonizazio garaian –50eko hamarkada–, 60ko eta 70eko Iparra eta Hegoaren arteko ohiko lehiaren unean, garatutako herrialdeak eta azpigaratutakoak, hots, Iparra (Mendebaldea alegia, Ekialdea sistematik at baitzegoen) eta Hegoa bi eremu diferente modura ikusiak izan zitezkeen. Geroztik, kontzeptuak aurkariak desitxuratu egin ziren, Hirugarren Mundua bera ere bereiztuz: Asiako hegoekialdeko herrialde dinamikoak Japoniaren blokeari lotuak, Estatu Batuen eremuan hazkuntza egonkorra bilatzen duten Hegoamerikakoak, eta noraezean dauden Afrika beltza edo Hego Asiako herrialde txiroak, zeintzuentzat izendapen gehigarria erabiltzen den: Laugarren Mundua edo Gutxien Garatutako Herrialdeak.

Dena den, zatiketak zatiketa Iparraren eta Hegoaren arteko gatazkak ez dira desagertu; aitzitik, munduko integrazioak ezarritako baldintza berrien pean, gatazken formulazio berrien aurrean aurkitzen gara. Hirugarren Munduaren identifikazio-guneak ez dira jada deskolonizazioa, Mendebaldearekiko oldartzea eta azpigarapenaren kontzientzia. Egun, Iparraren eta Hegoaren arteko aurkakotasunak bi ardatzetan laburbiltzen dira: garapenerako eskubidearen esangura eta ondorioak eta gizate-riaren mendebalderaketa.

Herrialde guztientzako garapenerako eskubidea, Europako hedakuntzaren ondorioz gizarte guztiek historia bakar baten bidean biltzean heltzen da. Baina garapenaz dauden adierak desberdinak dira bai eremu teorikoan –Munduko Ban-

kuarena, PNUDen, ohikoa...– nahiz praktikoan. Garapenerako eskubideak, garapenaren beharrak alegia, Iparra/Hegoa edo aberatsak/txiroak gatazka berrixturatzeko du. Esaterako, GATTen Uruguay-ko txandan klausula soziala eztabaidagai izan zen: Mendebaldeko Estatu batzuen ustez, elkartrukeen liberalizazioak klausula sozialaren baldintzapean egon beharko luke, hots, Hegotik inportatutako ondasunak herrialde aberatsetako berme sozialen antzeko onurak jasotzen dituzten langileek ekoiztua izan behar luke. Klausula hau babesgintza moztarotua izango litzatekeela erantzun zuen Hegoak, zeren finean, kanpo-merkatuetan saltzekotan, produktibitate- zein aberastasun-maila xumeagoekin, herrialde hauentzat ezinezkoa da langileei lehengoan pareko hobari sozialak eskaintzea. Orobat, klausula ekologikoaren gaiak antzeko liskarra azaleratzen du. Mendebaldeko herrialdeek, kontzientzia ekologikoan oinarriturik, inportazio guztiak kontrol ekologikoaren pean izatea aldarrikatzen dute. Hegokoen behapuntutik, beren aberastasunak nahi bezala ustiatzeko askeak dira, eta Mendebaldea –natur baliabide hauek irensten dituen– da ingurugiroaren suntsiketaren erantzukizun behinena duena.

Iparraren eta Hegoaren arteko tirabirak mundu-mailakoak dira eta etengabe birrosatzen dira eta horren aurrean Estatu bakoitzak garapen-mailan duen kokapen aldakorren arabera erantzuten diu Garapenaren inguruko gatazkaz gain, gizate-riaren mendebalderatze-prozesu orokorraren aurrean aurkitzen dira Hegoaldeko herrialdeak; izan ere, Hegoaldeak Mendebaldekin duen askatasun-borrokaren, bere baloreak eta kontzeptuak mendebalderatu egiten dira (herrien burujabetasun-eskubideak, estatua, nazioa, berdintasuna, norbanakoa). Mendebalderatzeren eta identitatearen birformulaketa hauen arteko tirabirek elkarrekiko loturan dauden liskarrak sortarazten dituzte, egunero antzeman ahal denez, eta gerora egoera aurreikustezinak ekar ditzakete, Iparraren eta Hegoaren arteko aurkakotasunaren norakoa ilunagoa bihurtuz.

IRAKURGAIA

Asiako herrialdeen arrakasta errepika ote daiteke?

(...) Barne-baldintzek ezinbestekoak izaten jarraitzen dute. Esportazioen garapenaren bidez munduko merkatuetako sarbidea areagotzea, ez da nahikoa herrialde bat azpigarapenetik atera ahal izateko; esportazioen hedapena aipatzean, tokian tokiko produkzioaren hazkuntza, hots, dibertsifikazioa, esan nahi baita. Industri garapenerako ingurune onuragarria sortzeko, beharrezkoak dira barne-politika estrukturalak. Sektore pribatuaren dinamismotik haratago, estatuak epe luzeko garapenerako estrategia ipini behar du indarrean, zeina ekonomi bitartekoetan (elkartruke-tasen kontrola, mugaren babesa, etab.) ezezik, giza bitartekoetan (hezkuntza-sistemaren garapena, aberastasunaren banaketa) ere oinarritzen den.

Beste agindu bat: esportazioetatik ateratako baliabideak sektore produktiboan inbertitu behar dira, hazkuntzaren kate dohatsua ibilarazteko. Oraindik sarritan, herrialdearen aberastasuna estatu errentazale baten edota beren interesak gordetze-ko irrikitan dagoen gutxiengo baten (atzerriko beren kontuei begira dagoena

alegia) eskuetan dago. Azkenik, azpigarapenetik irteteko, beharrezkoa da, batez ere, egonkortasun politikoa, berau gabe epe luzeko garapen-estrategia oro bideragaitza baita.

Alternatives Economiques, 32 zbk., 1997: 65 orria

IRAKURGAIA

Industri lekualdaketen eraginak

Herrialde aberatsetako iritzi publikoak estigmatizatu egiten ditu lekualdaketak. Langabeek salatu egiten dituzte, langabeziaren hazkuntzaren neurri bateko erantzule gisa hartuz. Konkurrentziak lekualdaketak erabiltzen dituztelako saihestezina direla onartzen dutenek batzutan zerga sistemak dituzte gogoan, honela ekonomiari eta soldatapekoiei eginiko kalteak kitatzen direlakoan(...). Garabideko herrialde batzuetako botere publikoek ere onartzen dute, lekualdaketen eraginez kontzentrazioa eta espezializazio sektoriala indartu egiten direla. Eta honek aipatutako herrialdeak ahultzen ditu, eskariaren eta teknologiaren bilakaera bizkorren aurrean.

(...). Doktrina liberalaren arabera, kapitalen nazioarteko mugimenduak nazioen artean konpartitutako garapenaren ardatza lirateke. Lekualdaketek alderantzizko joera baino gehiago, joera konplexuagoa azaleratuko lukete. Garabideko herrialdeek migrazio garrantzitsuak ezagutzen dituzte eta kapitalek herrialde aberatsak uzten dituzte. Baina honek guztiak garapenean amaitu beharrean, alokairuen arteko polarizazio indartsua sortzen du, eta baita garapen-mailen arteko lubakia ere.

Enpresa transnazionalak erakartzeko (inbertsio-esparru gero eta eskuzabala-goak indarrean ipiniz) lehia bizian dauden garabideko herrialdeetako botere publikoen jarreraren eta behatutako benetako emaitzen artean, kontraesan zorrotza dago. Azken hauek erakusten dute, kasu guztietan, lekualdaketak dagokion enpresaren interesen zerbitzuan daudela, lehenik eta behin. Inportantea da, negozioazio-ahalmena erabiliz, harrera-herrialdeek kokapen-moduen definizioan parte hartzea, batez ere ekonomia lokaletan eragin handikoak diren merkatu eta jardueren hautaketaren orduan. Hirugarren Munduko herrialde guztiek ez dute aipatutako negozioazio-ahalmena eta konformatu egiten dira, sarritan, enpleguan izandako berehalako eragin zuzenarekin.

Lahsen Abdelmalki eta Patrick Mundler (1995): 147 eta 148. orrialdeak

Bibliografia

- Abdelmalki, L. eta Mundler, P. *Economie du développement. Les théories, les expériences, les perspectives*. Hachette, Paris, 1995.
- Amin, S. eta González, P. (arg.). *La nueva organización capitalista mundial vista desde el Sur*. Antrophos, Bartzelona, 1995.
- Arrizabalo, X. (et al.). *Crisis y ajuste en la economía mundial. Implicaciones y significado de las políticas del FMI y BM*. Síntesis, Madril, 1997.
- Berzosa, C.; Bustelo, P. eta De la Iglesia, J. *Estructura económica mundial*. Síntesis, Madril, 1996.
- Banco Mundial. *De la planificación centralizada a la economía de mercado. Informe sobre el desarrollo mundial 1996*. Washington.
- Bustelo, P. "Los cuatro dragones asiáticos". ESIC, Madril, 1994.
- Crow, B.; Thorp, M. (et al.). *Survival and Change in the Third World*. Polity Press, Londres, 1992.
- Daniels, P.W. eta Lever, W.F. (arg.). *The global economy in transition*. Longman, Londres, 1996.
- "Les Tiers Mondes". Cahiers Français. 270. La documentation française, Paris, 1995.
- Martínez Peinado, J. eta Vidal Villa, J.M.. *Economía mundial*. Mc Graw Hill, Madril, 1995.
- Massey, D. *Spatial divisions of labour: social structures and the geography of production*. MacMillan, Londres, 1984.
- Palazuelos, E. (arg.). *Las economías capitalistas durante el periodo de expansión 1945-1970*. Akal, Madril, 1986.
- Palazuelos, E. (arg.). *Dinámica capitalista y crisis actual*. Akal, Madril, 1988.

Datu iturriak

- OMC (MME). *Informe sobre el comercio mundial*. Geneva.
- Munduko Bankua. *World Development Report*. Washington.

4. GAIA

Nazioarteko merkataritza-harremanak

Merkataritza interdependentzia orokorraren elementu bat da eta, halaber, herrialdeen arteko eta baitako giza integrazioaren osagaietariko bat. Herrialdeen arteko loturan gehien eragiten duen faktoretzat hartu ohi da, espezializazioaren gai eta mailaren arabera egituratuz.

Analisi estrukturalak munduko ekonomia nazio edo herrialdeen batuketa soila baino zerbait gehiago ere badela erakusten digu. Aitzitik, herrialdeen ekonomiak ez dira bakarrik munduko ekonomiaren zatiak. Herrialdeetako barne-ezaugarrietariko batzuk munduko ekonomian duten sarbidearen arabera hezur-mamitzen dira. Osotasuna –munduko ekonomia– zati bakoitzean –herrialdeetako ekonomietan– islatzen da. Gaur egungo herrialde gehienak kanpora begira daude eta kanpotiko dependentzia nabaria dute. Esaterako, produktuak merkaturatzeko garaian, beharrezko ondasunak eta zerbitzuak eskuratzeko eta produkzio-teknikak lortzeko aukera bera ez galtzeko, kanporako joera ezinbestekoa da edozein herrialderentzat.

Orobat, nazioarteko merkataritza-harremanen bilakaerak munduko ekonomiaren partaideen arteko indar-erlazioan suertatzen diren aldaketak ezezik, lanaren nazioarteko zatiketan herrialde bakoitzak duen garrantzia erlatiboa ere islatzen du.

Dena den, kontuan hartu behar da, herrialdeen arteko lotura tinkotuz merkataritzaz haratago kapitalen mugikortasunak eta transnazionalizazioak ere berebiziko garrantzia dutela gaur egun, eta egoera berri honek ekonomiaren kanporaketa edo nazioarteratzea areagotzen duela, nazioarteko merkataritzak munduko ekonomian duen funtzioa berkokatzera bultzatuz.

Horiek horrela, kapitulu honen hasieran egungo nazioarteko merkataritzaren bilakaeraren azterketa egiten da, nazioarteko elkartrukeen joera berrien errepasoa burutuz. Krisiaren testuinguruan ondasun eta zerbitzuen fluxuek duten norabide eta osagai berriei buruzko hausnarketa egiteko parada izango dugu hemen. Merkataritzaren garapenerako dagoen esparru instituzionala analizatu aurretik merkataritza-politiken ohiko bi jokabide nagusiek (babesgintza eta librekanbioa) eginiko ekarpenaz arituko gara. Bi politika kontrajarri hauen arteko tirabira, II. Mundu-Gerraren ostean GATTek hitzartutako merkataritza-neurrietan nola islatu den ikasiko dugu. Halaber, merkataritzaren instituzionalizazioaren arloan GATTetik Merkataritzaren Mundu-Erakundea sortzean jazo den eraldakuntzaz ohartarazi nahi dugu.

Azkenik, merkataritzaren dinamikak Hirugarren Munduko herrialdeen garapenean ezartzen dituen murriztapenez ere gogoeta egiten da, bertan enpresa transnazionalak betetzen duten zeregina aztertuz eta, oro har, kanpo-merkataritzak Iparraren eta Hegoaren arteko leizea handitzean duen erantzukizuna ahanzteke.

4.1. Nazioarteko merkataritza: bilakaera eta esanahia

a) Merkataritza-interdependentziaren igoera

XX. mendean zehar eta, batez ere, II. Mundu-Gerraren ostean nazioarteko merkataritzak hedapen bikaina ezagutu du. Hedapen hau ez da berdina izan sasoi honetan guztian zehar. 1960ko hamarkadaren amaiera arteko hazkuntza berezia, garai honetako ekonomi hedakuntza orokorraren testuinguruak, ahalbidetutako aldeanitzeko merkataritza-liberalizazioari esker suertatu zen. Baina ekonomi krisi estrukturalaren leherketarekin joera trukatu egin zen, eta Mendebaldeko herrialdeetan babes-neurri berriak aplikatzen hasi ziren merkataritzan, produktuen nazioarteko elkartrukeen hedapen erritmoa murriztuz. Babes-neurri berri hauek GATTen kontroletik kanpo mantendu dira eta lehengaien eta eraldaketa-maila apaleko produktuen esportatzaileak diren herrialdeei egiten diete kalte gehien.

Nazioarteko merkataritzaren hedakuntza honek eragin zuzenak izan ditu munduko ekonomian eta, batez ere, Mendebaldean. Dakigunez, nazioarteko salkarien elkartrukeen gehikuntza-ekonomiaren nazioarteraketa-prozesuan eragile nagusienetarikoa da. Merkataritzaren hedakuntzarekin batera, nazioarteko merkatuak ere hedatu egin dira eta honek produkzio-arloko eskala-ekonomia garrantzitsuak ahalbidetu ditu. Dagokion teknologia egokia aplikatzean, eskala handiko produkzioak produktibitate-hazkuntza arinak ekarri ditu eta honela lanaren zatiketa eta produkzioaren espezializazio sakonagorako baldintzak ezarriak izan dira. Aztertu dugunez, honek guztiak nazioarteko merkatuen oligopolizazio-dinamika eta enpresa transnazionalak merkatu hauetan duten nagusitasuna erraztu ditu.

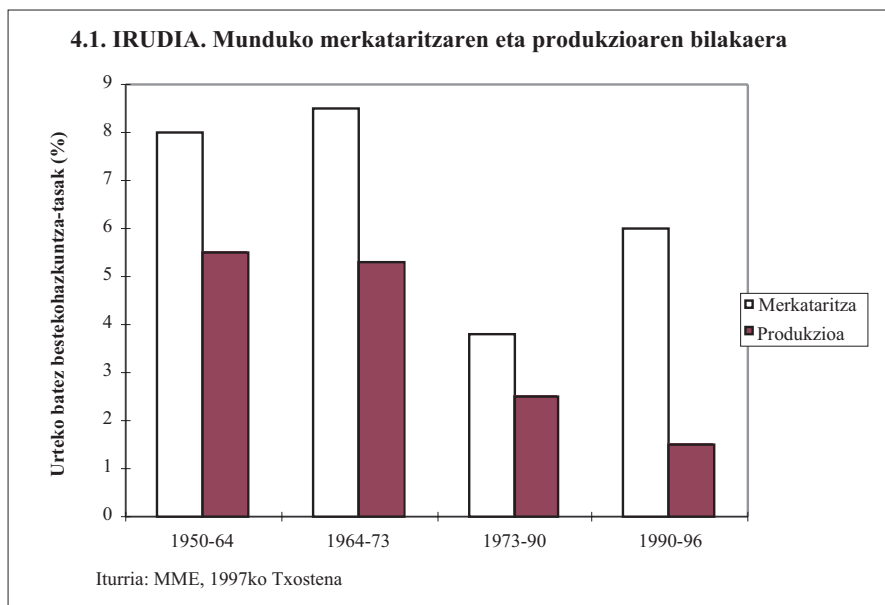
Baina, merkataritzaren hazkuntzak bestelako eraginak ere izan ditu munduko ekonomian. Esate baterako, merkatu-esparruak zabaltzean lehiarako baldintzak aldatu egin dira. Prezioak lehiarako aldagai ia bakarra izan zireneko garaia iraganak dira. Prezioek eta produktibitateak itxuratzen duten bikoteak ezezik, beste faktore batzuk ere gero eta inportantzia handiagoa dute nazioarteko merkatu-konkurrentziarako; hala nola, kalitatea eta produktuen diferentziazioa, nazioarteko banaketa-sareen gaineke kontrola, publizitatea, etab. Oro har, gogoan izan behar da, nazioarteko merkataritzaren hedakuntzak bi aurpegi dituen konkurrentzia-joera bizkortu duela: baldintza eraberritueta islatzen den nazioarteko lehia biziagoa eta, hein berean, nazioarteko merkatu inportanteenen oligopolizazioa, zeina enpresa transnazionalen nagusitasunean gorpuzten den.

Nazioarteko lehia-baldintza hauek *nazio* merkatuan diharduen enpresa *nazionala* ukitzen dute batik bat; horrexegatik izan dira azkenaldion Estatuak babes-neurri eraberrituak ezartzeko zio nagusi. Beraz, arlo politiko-instituzionalak

ere badu zerikusirik merkataritzaren bilakaeran, unean uneko merkataritza-joerak bizkortuz ala joerei galga eginez. Eskuarki, merkataritza-politika *nazionalak* bertako kapitalen metaketa bermatzeko xedea dute, eta, gutxi-asko, *nazio*-merkatuak babestu ohi dituzte, babes-neurri klasikoei tresna berriak eta zuhurragoak erantsiz.

Ondoren salkarien nazioarteko elkartrukeak izandako gorakada, datuen bidez analizatuko dugu, oro har, merkataritza-interdependentzia bizkortu egin dela ohar-taraziz. Horretarako, 4.1. irudia behatuko dugu. 4.1. irudiaren arabera, nazioarteko merkataritzak ia etengabe egin du gora, XX. mendearen bigarren erdian, hiru urtetako salbuespenarekin. Gainera, munduko merkataritzak produkzioak baino arinago egiten du aurrera, munduko produktuetatik gero eta kopuru handiagoa baita nazioartean banatzen dena. Hots, herrialdeen arteko ekonomi loturen sareak tinkotu egin dira, nahiz egoera oso desberdina den eskualdeen eta garaiaeren arabera. Esaterako, krisiaren lehen garaian merkataritzaren hazkuntza eta produkzioarena ia berdindu egin ziren lehen aldiz kapitalismoaren historian. Iparreko herrialde industrializatueta liberalizazioak, Atzerriko Inbertsioaren hazkuntzak eta ETNen eragiketen hedapenak haxe ondorioztatu dute, alegia, nazioarteko espezializazioko ekonomia orokor batetik konkurrentzia-espazio orokor baterako urratsa jorratzea, bertan *barne-merkatua* eta *kanpo-merkatua* kontzeptuek nahasiagotzen direla.

4.1. irudian elkartrukeen hazkuntza ekonomi krisaren testuinguruan nabarmen geldotu zela egiaztatzen da. Merkataritzaren hazkundearen galga krisiaren lehen unean gertatu zen batez ere, 1980ko eta 1990eko hamarkadetan berrindartu baita berau, krisi aurretiko erritmora iristen ez den arren.



Alabaina, ekonomi krisiak eragin arren, nazioarteko merkataritzaren hedakuntzak aurrera egin du, nazioarte-mailan herrialde batzuen jarrera aldatzen duten

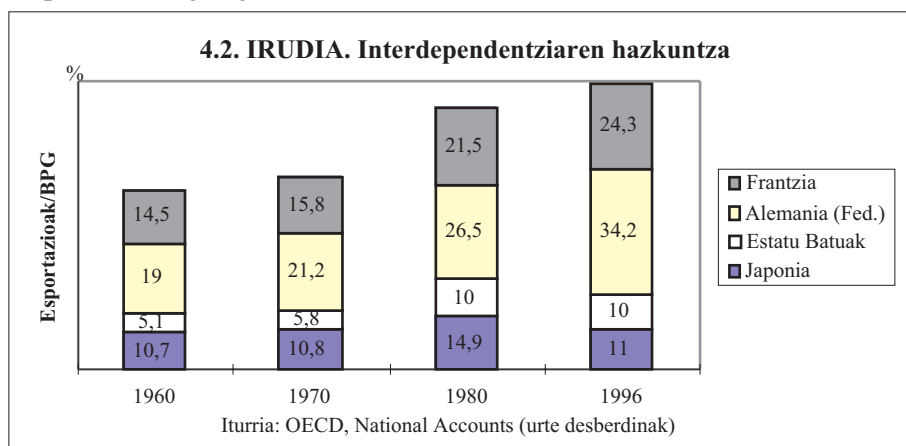
doikuntzak eta berregituraketak suertatuz. Izan ere, nazioarteko elkartrukeen hazkuntza-dinamika ez da homogeneoa mundu-mailan; aitzitik, oso aldakorra da herrialdetik herrialdera, 4.1. taulak azaltzen duen legez. Munduko esportazioen hiru

4.1. TAULA. Nazioarteko merkataritzaren hazkundera. 1965-1995.			
Urteko batezbesteko esportazioen hazkuntza-tasa (%)			
	1965-1980	1980-1990	1990-1995
Errenta apaleko ekonomiak		5,7	11
<u>idem. Txina eta India izan ezik</u>		1	4,4
Etiopia	-0,5	1,2	-9,4
Sierra Leona	-2,7	-2,1	-15,2
Haiti	7	-2,9	-19
Nikaragua	2,3	-4,4	7,2
Txina	5,5	11,4	15,6
Senegal	2,4	2,6	-0,9
<u>Erdimailako errentadunak</u>		3,5	7
Bolivia	2,8	1,7	6,7
Filipinak	4,7	2,9	9,4
Maroko	3,7	4,2	3,1
El Salvador	2,4	-2,8	13,6
Argelia	1,5	2,5	0,2
Polonia		4,8	9,4
Turkia	1,4	12	9,4
Venezuela	-9,5	1,6	4,9
Brasil	9,3	6,1	7,4
Malasia	4,4	11,5	14,4
Hungaria		3	-1,5
Mexiko	7,6	12,2	6,8
Hego Korea	27,2	13,7	13,4
<i>Saharapeko Afrika</i>	6,6	1,1	2,5
<i>Asiako Ekialdea</i>	9,7	10,7	13,9
<i>Asiako Hegoaldea</i>	1,7	6,5	11,9
<i>Ekialde Hurbila eta Ipar Afrika</i>		-2,3	1,1
<u>Sarrera garaiko herrialdeak</u>		5	6,4
Portugal	3,4	12,2	3,3
Espainia	12,4	6,9	10,1
Australia	5,5	5,8	6,8
Erresuma Batua	4,8	4,4	4,3
Italia	7,7	4,4	8,1
Singapur	4,7	12,1	16,1
Kanada	5,4	5,7	9,5
Holanda	8	4,5	3,7
Frantzia	8,5	4,1	4
Suedia	4,9	4,6	6,7
Alemania	7,2	4,6	2
EEBB	6,4	3,6	7,3
Japonia	4,9	5	3,4
MUNDUA	6,1	4,8	6,8

Iturria: Mundu-Bankua. Informe sobre el desarrollo mundial (1989 eta 1997).

laurdenen ardura duten Mendebaldeko herrialdeetan ere, hazkuntza-erritmo oso desberdinak egon dira, eta daude. Aipatzekoak dira Erresuma Batua, Frantzia, Alemania, Estatu Batuak eta Japonia bezalako herrialde handien azkenaldiko merkataritza-jarduera motelak. Herrialde hauek dira munduko merkataritzaren geldotzearen erantzule nagusiak. Beste muturrean, Asiako ekialdearen merkataritza-dinamika biziarekin egiten dugu topo. Taulan ikus daitekeenez, eskualde honetako hazkuntza-tasak mundukoenak baino nabarmen garaiagoak dira aukeratutako hiru aldietan (%9,7, %10,7 eta %15,4, hurrenez hurren). Honekin batera, Asiako hegoaldeko azken bi hamarkadetako datuak kontuan hartzen baditugu (%6,5 1980ko hamarkadan eta %8,5 1990eko hamarkadaren lehen erdian), Asiako Hegoa eta Ekialdea munduko merkataritzaren egungo akuilu sendoenak direla jabetu ahal gara eta baita eskualde hau munduko merkatuetan hartzen ari den presentziaren garrantziaz ere.

Laburbilduz, ekonomien kanporaketarako joera indartu egiten da azken hamarkada hauetan. Joera hori islatzen dute 4.2. irudiak zein 4.2. taulak. Irudiak Barne-Produktu Gordinarekiko esportazioek adierazten duten urte desberdinetako ehunekoa azaltzen du Mendebaldeko lau herrialderen kasuan (Japonia, Estatu Batuak, Alemania eta Frantzia). Kasu guztietan bistakoa da, denborak aurrera egin ahala produzitutakoak kanporako bidea hartzen duena, gero eta gehiago. Merkatal interdependentzia igo egiten delako seinalea da hau.



b) Kanpo-joera desberdinak

Gainera, 4.2. taulak aipatutako indizea erakusten du herrialde askoren kasuan. Indize honek ekonomien kanpo-irekiera neurtzen du, herrialde bakoitzak kanpoko edo nazioarteko merkatuekiko erakusten duen menpekotasuna bistaratzuz. Oro har, herrialde txiroenen artean (Gutxien Aurreratutako Herrialdeak) kanporako irekiera apalagoa da, beren ekoizpenaren bostena esportatzen baitute ozta-ozta. Mendebaldeko eta erdimailako errentadun herrialdeen irekiera-tasa garaiagoa da, BPGaren %25 eta 26,4 esportatzen baitute, hurrenez hurren. Hirugarren Munduko herrialdeen egoerak desberdinak diren arren, bi eskualde dira bere kanporako joeragatik

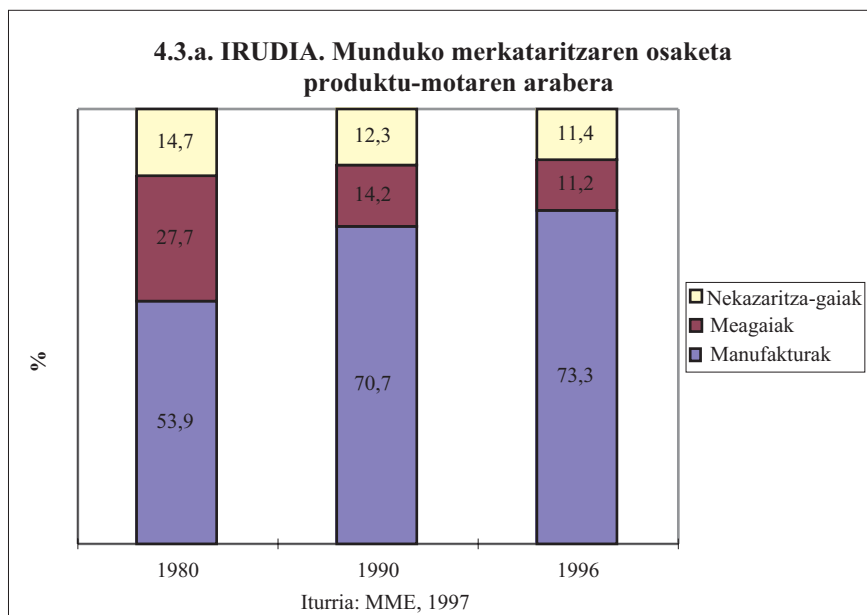
4.2. TAULA. Kanpo-irekitasuna (esportazioak/BPG) eta estaldur- tasa (esportazioak/inportazioak). (%). 1995		
	X/BPG	X/M
<u>Errenta apaleko ekonomiak</u>	19,6	83,1
Etiopia	10,2	47,3
Haiti	3,9	29,6
Nikaragua	32,1	32,1
Txina	19,7	105,3
Senegal	27,1	77,5
<u>Erdimailako errentadunak</u>	26,4	86,2
Bolivia	22,1	73,4
Filipinak	37,7	86,4
Maroko	23,3	71
El Salvador	22	56,2
Argelia	21,4	75,1
Polonia	23,9	85,6
Turkia	19,8	98,3
Venezuela	32,7	119,8
Brasil	10,7	93
Malasia	95,9	93,8
Hungaria	28,9	69,7
Mexiko	14,5	62
Hego Korea	36,6	95,7
Argentina	7,5	66,9
<i>Saharapeko Afrika</i>	30	78,4
<i>Asiako Ekialdea</i>	30,2	93,6
<i>Asiako Hegoaldea</i>	13,4	75,3
<i>Ekialde Hurbila eta Ipar Afrika</i>	14,8	73
<u>Sarrera garaiko herrialdeak</u>	24,7	102,7
Portugal	26,6	81
Espainia	21,3	92,1
Australia	18,1	84,4
Erresuma Batua	36,1	101,5
Italia	25,2	108,3
Singapur	156,2	102,7
Kanada	33,3	90,9
Holanda	58,1	109,2
Frantzia	31,3	104
Suedia	40,3	103,3
Alemania	27,1	102
EEBB	12,4	87,3
Japonia	13,8	129,5

bereizten direnak. Hala Asiako ekialdea nola Saharapeko Afrikak %30eko tasa erakusten dute. Lehen eskualdearen aparteko kanpo-joera bere merkataritza-dinamika bizkorra esplikatzen du. Hemen Singapurreko datua da argitu beharrekoa; izan ere, ez baita oso arrunta produzitzen dena baino gehiago esportatzea. Honen azalpena hiri honen kokaera eta berresportaziorako plataforma modura erabili izatean datza. Inguruko herrialdeetan produzitzen duten enpresa ugari, azpiegitura eta erraztasun fiskalengatik esportaziorako kokagunetzat hartzen dute Singapur (Hong Kong hiriaren antzo). Bestalde, kanpo-zorra kitatzeko hartutako egituraren doikuntzarako egitarauen aginduz abiarazitako esportazioen sustapena da Saharapeko Afrikaren jarrera adierazten duena. Bestalde, Mendebaldeko batezbesteko kanpo-irekitasunaren maila asko beheratzen da Japonia eta Estatu Batuen tasa apalaren eraginez.

4.2. taulak herrialde desberdinetako estaldura-tasa ere erakusten du. Bertan esportazioek inportazioen finantzaketan duten ekarpena neurtzen da, pagamendu-balantzaren merkataritza-balantzak eskaintzen duen informazioaren ildo beretik. Oro har, herrialde garatuek jarrera hobea dute merkataritza-defizitari so eginez. Hirugarren Munduko eskualde gehienetan esportazioek ez dute estaltzen inportazioen faktura. Hemen salbuespena Asiako ekialdea da, non fluxuen irteerek sarreren %94 estaltzen duten. Hegoko beste eskualdeetan estaldura-tasa hiru laurden inguru eskasean kokatzen da, herrialde hauetan merkataritza-defizit garrantzitsuak sortaraziz.

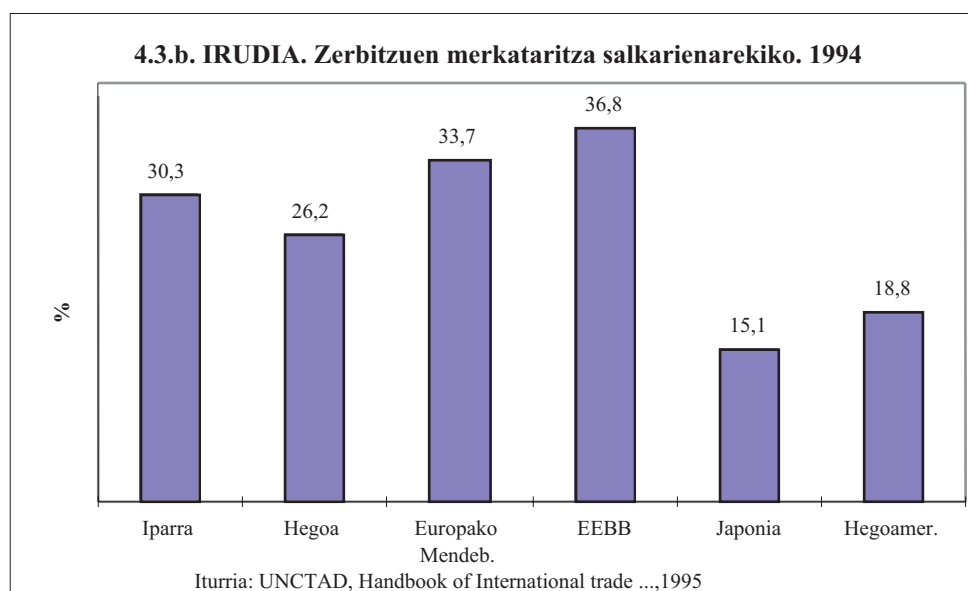
c) *Industri merkataritzaren gorakada*

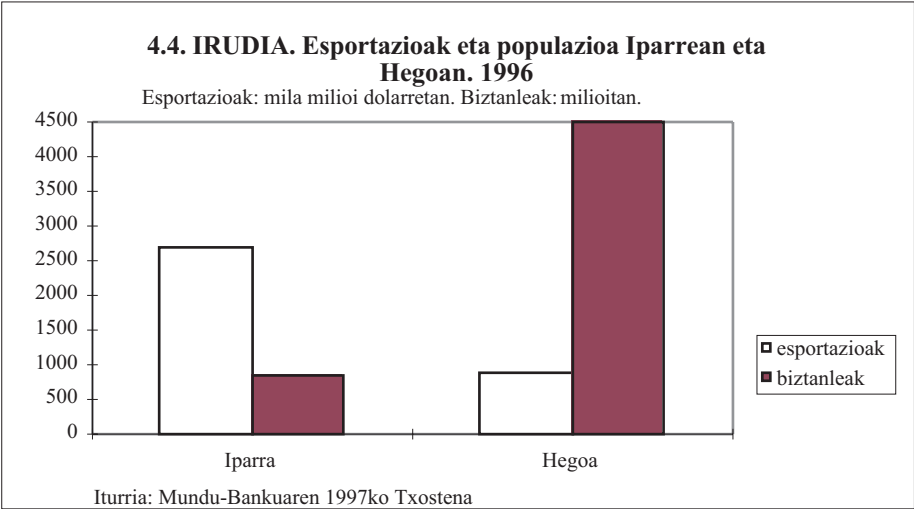
Nazioarteko merkataritzaren bilakaeraren diagnostiko honetan ezinbestekoa da esportazio gaien ibilbideari erreparatzea. Munduko merkataritza batik bat industrial dela egiazta dezakegu. Analisi honetarako 4.3.a. irudiak lagun gaitzake. Bertan azaltzen denez, munduko merkataritzaren osaketan gero eta pisu handiagoa hartzen



ari dira manufakturak eta, aldiz, lehengaien kanpo merkaturaketa gutxitu egin da erlatiboki. Irudi honetan eraldaketaren nolakoa eta zenbatekoa egiazta ditzakegu: 80ko hamarkadaren hasieran industri ekoizkinen merkataritza mundukoaren erdia gailentzen zuen ozta-ozta; 90ekoaren erdian industri merkataritza mundukoaren hiru laurdenak osatzera iritsi da. Industri merkataritza indartuagotzen ari da, hots, munduko merkataritzan industri ekoizkinen joan-etorriek duten pisua gero eta handiagoa da. Munduko merkataritzaren industrializazio hazkor hau lehengaien elkartrukeen kaltetan suertatzen ari da. Meagaien nazioarteko elkartrukeen gainbehera da, batez ere, bilakaera honen arrazoi behinena. Izan ere, 1980an munduko elkartruke guztien laurdena baino gehiagoren erantzule izanik, hamalau urte beranduago ehuneko hamar baino ez zuen ordezkutzen meagaien merkataritzak. Dena den, meagaien prezioek manufakturekiko ezagutu duten prezioen gainbehera kontuan hartzekoa bada ere (erregaiena da ezagunena, baina ez bakarra), ezin dugu ahaztu industri prozesu berrietan lehengai sintetikoek maiztasun hazkorreko erabilera meagaiena desplazatzen ari dela.

Baina, merkataritzaren osagaien bilakaeraren errealitate osoa biltzeko, zerbait gehiago erantsi behar da, zerbitzuen merkataritza hartzen ari den garrantzia hain zuzen. Zerbitzuen datuak duela gutxi hasi dira argitara ematen eta hauek merkataritzaren indartuagotzea azpimarratzen dute. Nazio Batuen Erakundea hasi berri da lan honetan, eta berak estimatutako datuen gainean eginga izan da 4.3.b. irudia. Irudi honek argi uzten duenez, Iparraldeko salkarien merkataritzaren %30 adina ordezkutzen du zerbitzuenak, Hegoan proportzio hori %26koa izanik. Eskualde batzuetan zerbitzuen elkartrukeen garrantzia erlatiboak gora egin du, hala nola Europako Mendebaldean eta Estatu Batuetan, non aipatu erlazioa %33,7ra eta %36,8ra heltzen den, hurrenez hurren. Zerbitzuen merkataritzak duen protagonismo gorakorren isla, GATTen azken txandan zerbitzuen inguruko eztabaidagaia sartu izana da.

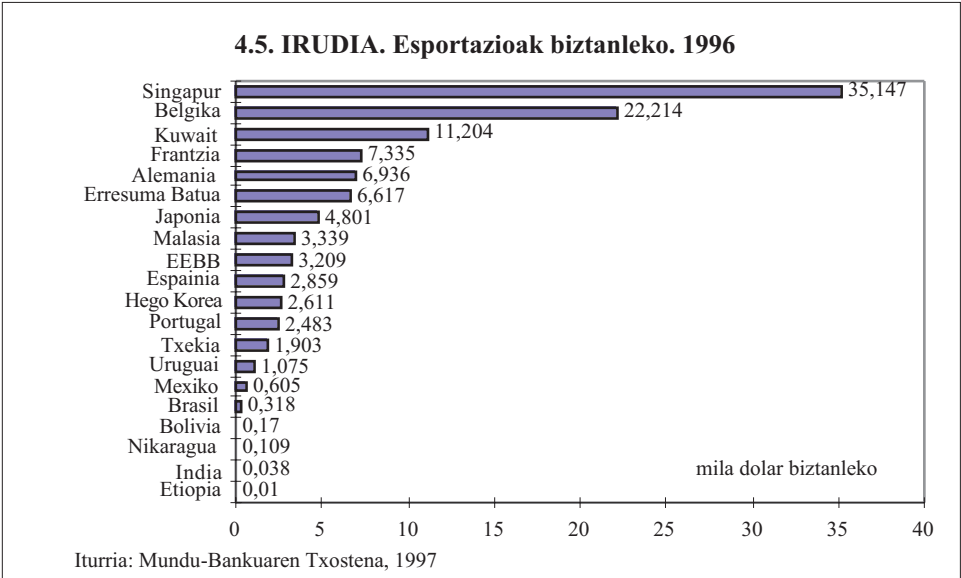




Honenbestez, jakina dugu munduko merkataritza-harremanak gero eta gehiago industri eta zerbitzuen merkataritza direna, kolonialismo garaiko eskema zahar-kitua ordezkatzuz.

d) Merkataritzaren polarizazioa ardatz hirukoitzaren inguruan

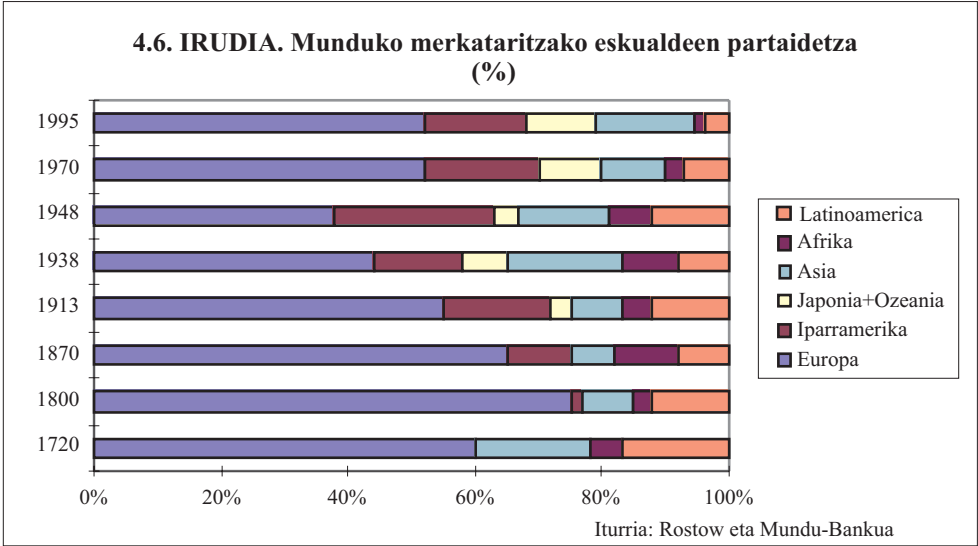
Bestalde merkataritzaren diagnostiko honetan beraren izaera polarizatua egiaztatzen da. Hasteko, 4.5. irudiak erakusten duen gisa herrialde garatuek Hegokoek baino askoz gehiago esportatzen dute erlatiboki zein absolutuki. Irudi honetan Mendebaldeko (OECDeko) zein Hirugarren Munduko esportazio eta populazioaren kopuruak ematen dira. Esportazioen banaketaren disparekotasuna nabarmen islatzen da bertan. Esportazioen banaketaren egitura dispareko hau 4.5. irudian baieztatu daiteke. Bertan herrialde aukeratuaren urteko biztanleko esportazioen



balioa agertzen da. Honela, Etiopia edo India bezalako herrialdeetako biztanle batek nazioarteko merkataritzari eginiko batezbesteko ekarpena hutsaren hurrengoa da, merkataritzaren erraldoiekin ezezik, esportatzaile handiak ez diren Portugal edo Txekia bezalako herrialdeekin erkatuz gero. Oro har, Hirugarren Munduko biztanleak ezin ditugu munduko merkaturako saltzaile arrakastatsutzat hartu; salbuespenetara gero joko dugu. Elkartrukeen polarizazioa ez da soilik Iparraren eta Hegoaren artean ematen, haatik. Bi eremu hauen baitan ere aurkitzen ditugu merkataritza-egoera disparekoak. Hegoaren baitako leize nagusia hurrengo atalean aztertuko dugularik, Iparraren ere diferentziak egon badaudela azpimarratu behar da. Merkataritzaren bolumenaz haratago, beronen emaitza ez da berdina Iparrereko herrialdeen artean, esaterako, merkataritza- zein pagamendu-balantzaren errealitate anitzi erreparatuz gero (Alemania eta Japoniako superabitu iraunkorrak batetik, eta Estatu Batuak, Erresuma Batua eta Frantziako defizit kronikoak bestetik).

Disparekotasun nagusira itzuliz, Mendebaldeko merkataritzaren indarra edo Hirugarren Munduko merkataritzaren ahulezia egungo garai historikoan ematen dira gordinen; beste garai batzuetan merkataritza-polarizazioa ez da horren sakona izan, alegia. Iraganeko sasoi batzuetan Hirugarren Munduko esportazioek munduko merkataritzan zuten parteharmena oraingoa baino nabarmen handiagoa izan zen. Hau horrela izan zen batik bat Hegoko herrialdeetako lehengaiak lehengo merkaturatu zirenean, gehienbat lehengaiak ondasun berriak zein jada ezagunak ziren ondasunen eskaintza-iturri berri edo hobetu modura aurkezten zirenean. Baina, XX. mendean zehar eta batez ere bigarren erdian, aztertu dugun joera berri bat agertu da, nazioarteko merkataritzaren hedapena produktu manufakturatuen eremuan gorpuztu baita, manufaktura eta lehengaien arteko elkartrukea bigarren maila soilean geratuz. Hori dela eta, Hirugarren Munduko merkataritzaren pisua apalagoa izan zen 1920ko hedakuntza-garaian, eta 1929ko krisiaren ostean handituz joan zen, 1960ko hamarkadako hedakuntza-garaira arte. 1970eko hamarkadan, Mendebaldeko herrialdeak krisialdian murgildu zirenean, Hegoak aurrera egin zuen berriro munduko merkataritzan zuen partaidetza-mailan. Garai honetan suertatutako petrolioaren prezioen igoerek zerikusi estua izan zuten aurrerakada honetan. Hurrengo hamarkadetan, 1980ko zein 1990eko hamarkadetan, aldiz, Hirugarren Munduko partaidetzak atzera egin zuen eta orduan ere petrolio prezioen beherapenak aparteko eragina izan zuten.

Bilakaera gorabeheratsu hau 4.6. irudian azaltzen da. Bistakoa da, Hirugarren Munduko eskualdeek 1930eko eta 1940ko hamarkadetan zein 1970ekoan merkataritzan pisua irabazi dutena. XX. mendearen erdiaz geroztik Afrika eta Hego Amerika bere partaidetzaren galera handiena ezagutu dutenak direla ere hauteman dezakegu. Asian (Japonia kanpo) ordea, ez da periferiako beste eskualdeetako jokatibea errepikatzen eta azken hamarkada hauetan aurrerapausu bitxiak eman dira merkataritzaren partaidetzan. Hurrengo atalean ildo honi atxikiz, Hegoko herrialdeek merkataritzan duten protagonismoaz zabal arituko gara.



Baina horri heldu aurretik, munduko merkataritzaren diagnosi honen azken ezau-garri bat ipiniko dugu begipuntuan: elkartrukeen *eskualdekatzearen* fenome-noa, hots, Europako Batasuna, Iparramerikako NAFTA eta Asia-Pazifikoak osatutako ardatz hirukoitzaren inguruan merkataritza-eremu trinkoagoak eratzeko joera sendoa. Zazpigarren kapituluari ekonomi integrazioa aztertzean joera honez sakon arituko garen arren, errealitate honek jadanik arreta berezia merezi du. Horretarako 4.3. taulak ematen duen informazioa erabiliko dugu.

4.3. TAULA. Salkarien esportazioen nondik-norakoa. 1996				
Jatorrizko herrialdeko esportazioen %				
	Ipar Amerika	Latinoamerika	Europako M.	Europako Ek.
Ipar Amerika	35,9	13,6	18,6	0,9
Latinoamerika	50,2	21,2	15,6	0,8
Europako Mendebaldea	7,5	2,4	68,2	4,9
Europako Eki. eta S.B. ohia	4,7	2,3	56,8	18,9
Afrika	15,5	2,5	52,5	0,8
Ekialde Hurbila	10,9	1,8	21,2	0,6
Asia	23,1	2,2	16,1	1,1
Mundua	18,4	5,1	42,1	3,3
	Afrika	Ekialde H.	Asia	Mundua
Ipar Amerika	1,4	2,5	26,3	100
Latinoamerika	1,2	1,2	9,6	100
Europako Mendebaldea	2,7	2,6	9,5	100
Europako Eki. eta S.B. ohia	1,7	2,3	10,6	100
Afrika	9,4	1,7	14,6	100
Ekialde Hurbila	3,6	7,2	48,9	100
Asia	1,4	2,5	51,9	100
Mundua	2,2	2,6	24,5	100

Iturria: Merkataritzaren Mundu-Erakundearen Txostena. 1997

Lauki honek, helburuko eskualdeen arabera eskualde bakoitzaren esportazioak nola banatzen diren azaltzen du. Bada, Estatu Batuak, Alemania eta Japoniaren lidergopeko Iparramerika, Europako Mendebaldea eta Asiako eskualdeen esportazioen proportziorik garaienak, eskualdeko beste herrialdeetara eginikoak dira. Gainera, enparauko eskualdeen esportazio-zatirik handienak ardatz hirukoitzean hurbilen dagokien eskualde nagusira bideratzen dituzte. Esaterako, Hego-Ertamerikako esportazio gehienak (%48,4) bere integrazio-eremuko buru den Iparramerikara zuzentzen dira eta gero eskualde bereko beste herrialdeetara (%20,2). Halaber, Europako Ekialdean errepikatu egiten da egoera hau Europako Mendebaldearekiko, azken eskualde honetara beren esportazio guztien %59,5 eta beren baitako beste herrialdeetara ia %16 bideratzen baitira. Afrikako integrazio-eremua Europako Batasuna izanik, ez da harritzekoa bere esportazioen erdia baino gehiago Europako Mendebaldera zuzentzea. Azkenik, Ekialde Hurbilaren egoera zalantzakorrakoa da; izan ere Asiarekin zein Europako Mendebaldearekin banatzen ditu bere esportazioen norakoen gehienak (%45 eta %23, hurrenez hurren). Beraz, munduko merkataritza hedatzen ari bada ere, hedapen honen ildo geografikoa gero eta zentratuagoa agertzen da ardatz hirukoitzaren eremu bakoitzaren baitan. Gainera, ardatz hirukoitzaren *eskualdekatzetik* kanpo geratzen diren lurraldeak alboratuta geratzen direnez, elkartrukeen polarizaziorako joera nagusitu egiten da.

4.2. Munduko merkataritza eta garapena

Merkataritzaren hierarkia

Garabidean dauden herrialdeen merkataritza-arloko jokabidea analizatzean, ezinbestekoa da azken ataleko amaierara itzultzea, Hirugarren Munduko herrialde gehienen kanpo-elkartrukeen nolakoari eta zenbatekoari erreparatuz, gero eta alboratuago baitaude munduko merkataritzaren fluxu nagusietatik. Aztertuko ditugun ñabardurak kontuan hartuta ere, merkataritzaren polarizazio-joera gorakorren aurrean aurkitzen gara gaur egun eta, esan bezala, leizea ardatz hirukoitzaren integrazio-prozesuetako dinamikek eragindako barneraketa/kanporaketa fenomenoan hezuramaitzen da. Barneraketa/kanporaketa fenomenoak ez dira ematen, horrenbestez, merkataritza poskolonialaren eskema klasikoaren esparruan, baizik eta ardatz hirukoitzeko integrazio-eremu bakoitzean lurraldeak edo herrialdeak betetzen duen produkzio- zein merkataritza-funtzioetan oinarrituz. Hala ere, atal honetan aztertuko dugunez, honek ez du esan nahi Iparra eta Hegoaren kategoriak deuseztu direnik eta ezta ere merkataritzaren eskema klasikoa ahituta dagoenik.

Munduko merkataritza-arloan ere Iparraren eta Hegoaren errealitateak arras disparekoak direla erakutsi digu jada 4.5. irudiak. Bertako bi aldagaiak erkatuz, bistakoa da biztanleko esportazioen mailan oraindik orain dagoen lubakiaren sakona. Gainera, munduko merkataritzan Hirugarren Munduak azken hamarkada hauetan (70ekoan izan ezik) jasandako ordezkagarritasuna edo pisuaren galeraren frogak, 4.6. irudiak eskaini digu. Beraz, elkartrukeen polarizazioak Hegoko herrialdeak orotara salkarien fluxuetako periferian mantentzen ditu.

4.4. TAULA. Hirugarren Munduko gainespezializazioa. 1992
(lehengai batzuen zatia herrialde desberdinetako esportazioetan (%))

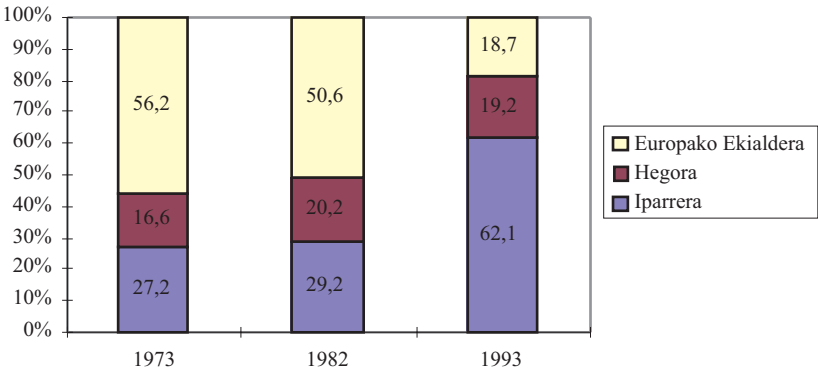
<u>Petrolio gordina</u>		<u>Elikagaiak</u>	
Nigeria	95,8	Uganda (kafea)	90,4
Angola	91,2	Burundi (kafea)	76
Oman	89,6	Rwanda (kafea)	68,6
Iran	88,9	Somalia (abereak)	43,7
Kongo	79,9	Kuba (azukrea)	77,3
EAU	78,4	La Reunion (azukrea)	75
Libia	77,8	Dominikar Errepubl. (frutak)	59,8
Gabon	77	Malawi (tabakoa)	65,7
Irak	76,8	Etiopia (kafea)	53
Barhein	75,9	El Salvador (kafea)	45,3
Saudi Arabia	71	Togo (ongarriak)	48,7
Qatar	73,2	Txad (kotoia)	41,5
		Mali (kotoia)	47
		Martinika (frutak)	44,3
<u>Meagaiak</u>		Sudan (kotoia)	40,3
Zambia (Kobrea)	81,6	Mauritania (krustazeoak)	35,9
Niger (uranioa)	79,8		
Kaledonia Berria (nikela)	63,2		
Zaire (kobrea)	58,3		
Mauritania (burdina)	48,4		

Iturria. UNCTAD, Handbook of International. Trade and Development Statistics.
New York. 1993

Polarizatuta ezezik, munduko merkataritza hierarkizatua dago. 4.7. irudiak islatzen duen legez, *Iparra-Iparra* elkartrukeen dentsitate handia jazotzen da; izan ere, herrialde hauek eginiko esportazioen hiru laurden inguruk Iparraldeko beste herrialderen bat du helburu. Irudian ikus daitekeenez, dentsitate hori trinkotu egin

4.7. IRUDIA. Munduko merkataritzaren nondik-norako egitura

EUROPAKO EKIALDEKO ESPORTAZIOAK



Iturria: UNCTAD, 1995eko Txostena, Geneva

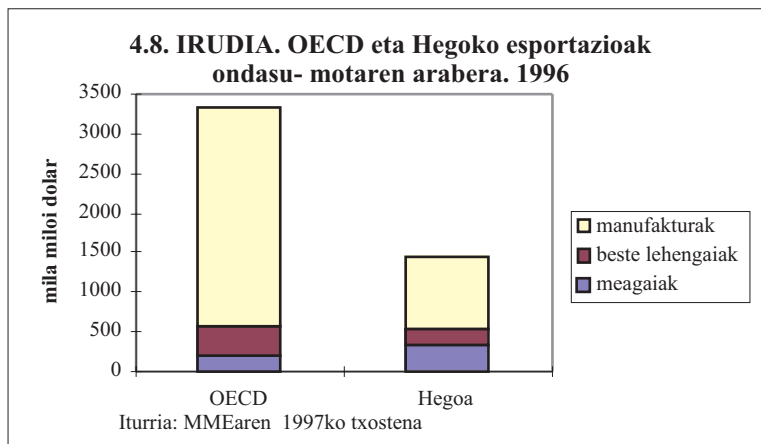
zen 80ko hamarkadan eta 90koaren hasieran, garai honetako Europako Batasuna zein Ipamerikako NAFTA eremuetako integrazio-prozesuen aitzineratzeak berebiziko garrantzia izan zuelarik dinamika horretan. Horrez gain, beste dinamika batek ere eragin zuzena du herrialde industrializatuen arteko elkartrukeen gehikuntzan: enpresen edo produkzio-prozesuen herrialde batetik besterako lekualdaketen fenomeno; honek, mundu-mailako enpresa-sareak ugaltzean, nazioz gaundiko salkarien elkartrukeak areagotzen ditu. Fenomeno hau ez da Mendebaldeko muga-tzen, baina hein handi batean lekualdaketak herri industrializatuen artean ematen dira.

Hegoaldeko herriak, aldiz, *bigarren mailako* bezero dira Mendebaldeko herrialdeentzat. Beraz, munduko merkataritza Mendebaldeko herri industrializatuen baitan bideratzen da, batez ere. Honela, industri ondasunen elkartruke gorakorra herri industrializatuen artean gauzatzen da batik bat.

Alderantziz, *Hegoa-Hegoa* elkartrukeak trinkotasun apalekoak dira. Garabidean dauden herrialdeetako esportazioen %40 da Hirugarren Munduko beste herrialdeetara doan zatia. Ostera, Mendebaldeko herrialdeak Hegoko herrialdeen esportazioetarako lehen mailako helburu dira, atzerriko beren salmenta guztien %57 inguru bertan merkaturatu baitziren 1993an. 4.7. irudiak azaltzen duen bezala, egia da azken bi hamarkada hauetan Hirugarren Munduko merkatuak bertako esportazioentzat garrantzia irabaziz joan direla eta, hein berean, Mendebaldekoak gutxituz; baina oraindik Hegoko esportazioek Iparreko merkatuekiko duten menpekotasuna agerikoa da. Iparraldearentzat, aldiz, Hirugarren Munduko merkatuek bigarren mailakoak izaten jarraitzen dute. Merkataritzaren egoera asimetrikoa itxuratu dugu Iparra/Hegoa eremuak aintzat hartuz. Baina orobat, munduko elkartrukeetako hierarkian Europako Ekialdeko trantsizio-bideko herrialdeak menpekotasun-egoeran daude. Berlingo harresiaren hondoraketaren ostean, gero eta handiagoa da Mendebaldeko eta, batez ere, Europako Batasuneko merkatuekiko duten dependentzia eta urriagoa bertako herrialdeen arteko merkataritza-loturak.

Espezializazio disparekoak

Iparra/Hegoa merkataritza-asimetria ulertzeko, ezinbestekoa da eremu bakoitzeko esportazioen soslaiaz sakontzea. 4.8. irudiaren arabera, Mendebaldeko herrialdeen esportazioen %83,3 manufaktura-gaiez osaturik zegoen 1994ean. Finean, herrialde industrializatuen arteko elkartrukeak antzeko ondasunen (ekipo-ondasunak, kontsumo iraunkorreko ondasunak, etab.) merkataritzaren gainean oinarritzen dira. Urte horretan bertan, Hegoko herrialdeen esportazioen %35-40 inguru lehengaien elkartrukea zen eta duela hamabost urte proportzio hori %65koa zen (4.9. irudia). Beraz, kontuan hartzen ditugun herrialdeen arabera, guztiz aldatzen da espezializazio-mota eta maila. Herrialde industrializatuen espezializazioa *malgua* da: herrialde bakoitzak salkari-kopuru ugaria elkartrukutzen du (antzeko produktuen elkartruke gurutzuak). Hirugarren Munduko herrialdeen espezializazioa, aitzitik, oso *zurrana* da oro har: bertako herrialde gehienek salkarien kopuru oso apala baino ez dute esportatzen, maiz bakarra izatera iritsiz. 4.5. taulak ongi azaltzen du egoera ia-monoesportatzaile hori, lehengai desberdinen produkzioan espezializatuta dauden Hegoko hainbat herrialden kasuan.



4.5. TAULA. Oinarrizko produktuen prezio nominalen aldaketak (%)

	1976-1979	1980-1991
Azukrea	-11,9	-68,8
Arroza	-4,2	-30,4
Garia	1,6	-13,5
Kautxu arrunta	10,6	-43
Eztainua	18,9	-67,1
Arrantza eta eratorriak	-0,5	-0,2
Kotoia	6,2	-31,3
Artoa	0,4	-24,8
Fosfatoak	5,8	-0,2
Kobrea	-1,6	6,8
Aluminioa	16,3	-34,8
Landare-olioa	4,1	-27,7
Behi-okela	6,7	-3,5
Zur tropikalak	7,5	49,1
Burdin mea	4,5	-0,6
Platanoak	11,4	15,1
Kakaoa	23,4	-49
Tea	14,1	-12,3
Kafea	24,6	-54,3
Jutea	3,7	-1,3

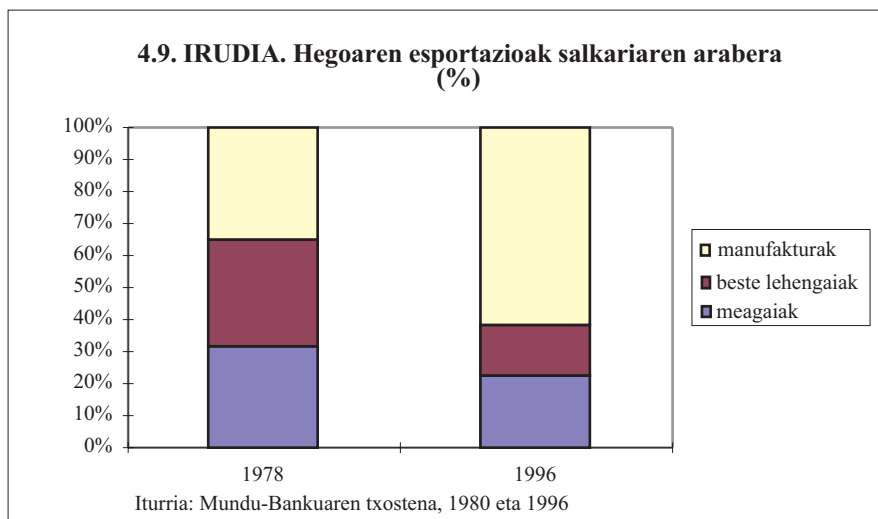
Iturria: UNCTAD. Trade and Development Statistics. Geneva. 1993

Alabaina, Iparraren eta Hegoaren arteko merkataritzaren osaketan bada berrikuntza deigarriarik. Esana dugu Mendebaldearen industrigaien esportazioak nagusitasun osoa duela atzerriko salmenten artean. Honi erantsi behar zaio, 5,8. irudiak azaltzen duen bezala, Mendebaldeko herrialdeek eginiko lehengaien esportazioak Hirugarren Mundukoarena gailendu zuela 1994ean. Hots, herrialde industrializatuek garabidean daudenak baino lehengai gehiago esportatzen dute. Meagaien

esportazioan alderantziz bada ere, elikagaienean Iparren nagusitasuna ukaezina da. Egoera hau nahiko berria da eta Mendebaldean nekazaritza-sektorean bultzatutako babes-neurri zorrotzek badute zerikusirik honetan; izan ere, merkatu horiek babestuta egoteak nekazaritza-soberakin mardulak sortu ditu, eta soberakin hauek merkaturatzeko atzerria jo dute Iparreko nekazariak.

Mendebaldeko esportaziorako nekazaritza-gai batzuk Hirugarren Munduan ere landatzen direnez (zituak, artoa, soja, abereak,...) oinarritzko produktuen munduko merkatuetan herri industrializatu eta Hirugarren Munduko herrien arteko lehia bizia piztu da azkenaldian. Elikagaietan ezezik, Hegoko meagaien esportazioak ere konkurrentzia biziago baten aurrean aurkitzen dira, industriagai berriek (zuntzak, plastikoak, etab.) eragindako meagaien ordezkapen-prozesua dela medio. Hurrengo atalean analizatuko ditugun lehengaien merkatuak oligopolistikoak izan ohi dira, eta merkatu hauetan Hegoko ekoizleek etekin ahulak eskuratu izan dituzte. Baina aipaturiko lehia berri hauek kanpoko diru iturri ahul horien etorria bera ere galarazteraino iritsi dira garabideko herrialde frankoren kasuan.

Bestalde, azpimarratzekoa da Hirugarren Munduko esportazioen soslai berria. Soslai berri horren arabera gaur egun Hegoak osotara manufakturgaiak esportatzen ditu gehienbat. Oro har Hirugarren Munduko esportazioak ez daude osatuta batez ere lehengaez edo oinarriko produktuez, manufakturgaez baizik; alegia. 4.8. eta 4.9. irudiek argi erakusten dute, 1994an manufakturgaiak eremu honetako esportazioen erdia baino gehiago osatzen zutela. Merkataritzaren errealitate berri honek berehalako eragina du Hegoko merkataritza-fluxuen inguruan dagoen uste errotuenetarikoa baten balioztapenean, hots, merkataritza klasikoaren eskemaren iraupean.

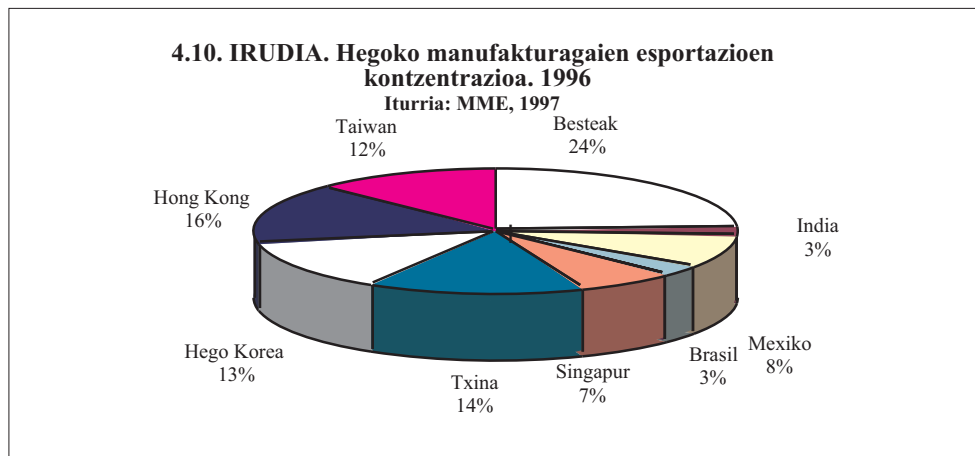


Hau guztia aurreko kapituluaz aztertu zen Lanaren Nazioarteko Zatiketaren (LNZ) ildoko eztabaidan txertatzen da. Bertan LNZ berria itxuratzen ari denentz

galdegin genuen. Hemen galdera horren ihardespena ongi neurtuta eman beharrean gaude. Izan ere, 4.8. eta 4.9. irudietako informazioaren esanetara, Hirugarren Munduari lehengaien hornitzaile soilaren eta manufakturagaien inportatzailearen funtzioa ematen zion Lanaren Nazioarteko Zatiketa klasikoa zalantzan jarri da. Batetik, Hegoak manufakturagaiak esportatzen ditu batez ere, eta, bestetik, gero eta gehiago dira Hegoak Iparreko herrialde industrializatuetatik inportatzen dituen lehengaiak.

Haatik, oso kontuan hartzekoak dira ondoko hausnarketak. Lehenik eta behin, Hegoaren esportazioen osaketa hau errealitate berria da. 4.9. irudira itzuliz, hamabost urte baino ez dira, Periferiatik eginiko esportazioen gehiengo zabala lehengaez osatuta zegoela. Egoera hau, beraz, bereziki azkarrek izan diren eraldaketen ondorio da eta, esan gabe doa, Industrializazio Berriko Herrialdeen (IBH) sustapenarekin lotuta dago. Honek bigarren ñabardura batekin egiten du topo: manufakturagaien esportazioaren fenomeno berria Hirugarren Munduko herrialde-sorta urri baten erantzukizuna da.

Dagoeneko Asiako Hegoekialdeko herrialdeen esportazioen susperduraz aritu gara. Besteak beste, 4.6. irudia behatzean, Japoniaz enparauko Asiaren kanpo-merkataritzaren indartuagotzearen arrastoak irudikatu ditugu. Herrialde hauen kanpo-dinamismoa egiazta daiteke da 4.5. irudia berraztertzean. Dena den, 4.10. irudiak eskaintzen du arestiko baieztapenaren giltza. Irudi honek Hirugarren Munduko manufakturagaien esportazioen kontzentrazio espaziala erakusten du. Bertan adierazten diren zortzi herrialdeak Hirugarren Munduko manufakturagaien esportazioen hiru laurdenen erantzule ziren 1996an. Eta lau IBHek eta Txinak, Hegoko industri ondasunen esportazioen ehuneko hirurogei bideratu zuten urte horretan.



Beraz, Hirugarren Munduko esportazioen industrializazioa gertakizun guztiz berria da, eta herrialde-sorta labur batean kontzentratzen da. Herrialde hauek eta, batez ere, IBHek LNZan sarbide berria dute, eskema klasikoaren funtziotik alden-duz eta industrigile eta esportatzaile modura kokatuz. Baina lau IBHek Hirugarren

Munduko populazioaren %2 biltzen dute soilik. Horrenbestez, Hirugarren Munduko herrialde eta populazio gehienek kasuan, esportazio arloko arau tradizionala, merkataritzaren eskema klasikoa hain zuzen ere, indarrean dagoela ziurtatu ahal da. Nahiz garabideko herrialde ugartan industriagaien esportazioen hazkuntzarako joera somatzen den, honek ez du halaberharrez aldaketarik ekartzen esportazioen egituran zein osaketan. Inoiz gertatu da, herrialde baten industri esportazioen gehikuntza erlatiboa ohiko oinarritzko produktuen esportazioen gainbehera larri baten ondorio izatea. Hirugarren Munduko herrialde askoren kasuan, manufakturgaiak esportazioen garrantzi estatistiko gorakor baten gibelean lehengaien esportazioen porrotak aurkitzen dira, eta berauen erosahalmenaren beherapena.

Alabaina, besteak beste Txina bezalako herrien dinamikak erronka eraberri-tua planteatzen du, LNZ klasikoak Hirugarren Munduan etorkizunean izango duen ezarreraz eta bere hedapen mailaz. Hegoko merkataritza-dinamikaren bilakaera hurbila ez dago itxita, eta azken urteotan esperientzia berriak hedatzen ari dira Asia-Pazifiko eremuko beste herrialde batzuetara ere. Hedapen hori Hirugarren Munduko zati zabal bat LNZ klasikotik at desplazatzeko gauza ote den jakitean datza gakoa. Eta horrek lau IBHen ibilbidea errepikatzea eskatuko luke. Baina, hori ez da hain erraza: IBHen abiatze-garaiko, hots, 70eko hamarkadako, munduko ekonomi baldintzak ez dira gaur egungoak, kanpo-faktore eragileak ez baitute horren alde jokatzeko (Japoniak zailtasun ekonomikoak ditu gaur egun, eta EEBBek ez dituzte *Gerra Hotzeko* pizgarri politikoak eremu honetan inbertitzeko) eta munduko merkatuetako saturazioak zailago egiten du saltzaile berrien presentzia.

Hegoko elkartruke-erlazioaren gainbehera

Elkartruke terminoak esportazioen erosahalmena inportazioen mailara bihurtzen du. Termino hauetan narriadura ematen bada, inportazio-gaien prezioak esportazio-gaiena baino arinago hazten direlako da. Honela, ba, atal honetan erakusten da, nola elkartruke-erlazioak gero eta desfaboragarriagoak diren Hirugarren Munduko herrialde gehienentzat.

Elkartruke terminoa kontzeptu batez deskribatu ohi da: **elkartrukearen erlazio erreala** (EEE). Elkartrukearen Erlazio Errealak esportazio-prezioen egitura eta inportazio-prezioen egitura erlazionatzen ditu, bien arteko koefizientean islatuz (esportazio-prezioen indizea/inportazio-prezioen indizea).

Adibide batez erakusteko eman dezagun bi herrialdeen arteko elkartruke-erlazioak neurtu nahi ditugula: B eta G herrialdeak. B herrialdeak garbigailuak inportatzen ditu Gtik eta kafea esportatzen du G herrialdera. Kafearen prezioa lehen urtean kiloko 2 \$ da eta hurrengo urtean 2,05 dolarretara igo da; beraz, kafearen prezio-igoera %2.5 da. Garbigailuen prezioa unitateko 500 \$ da lehen urtean eta bigarrenean 530 \$, prezioa %6 igoz. Honela elkartrukearen erlazio erreala $102.5/106 = 96.7$ da. Honek esan nahi du, B herrialdearentzat urte bateko elkartruke-erlazioaren narriadura %3.3koa izan dela.

Errealitatera itzuliz, Hirugarren Munduko herrialdeen ikuspegitik, termino honen bilakaera zalantzazkoa izan da. Lehen behaketa batez, badirudi 4.5. eta 4.6. taulek ongi erakusten dutela EEEn gainbehera Hegoan. 4.12. irudiak 4.5. taularen informazioa osatzen du. Oinarrizko produktuen prezio errealak XX. mende hasieratik eta, batez ere, 70eko hamarkadan zehar jasan duten beherakada agerian uzten dute biek. Hamarkada horren hasieran emandako salbuespena izan ezik, erregaiak ez diren oinarrizko ondasunen erosahalmenaren etengabeko gainbehera suertatu da. Bestalde, manufaktura gehieneko nazioarteko prezio errealek gorako joera ezagutu dute garai berean.

4.6. TAULA. Elkartrukearen erlazio errealaen bilakaera

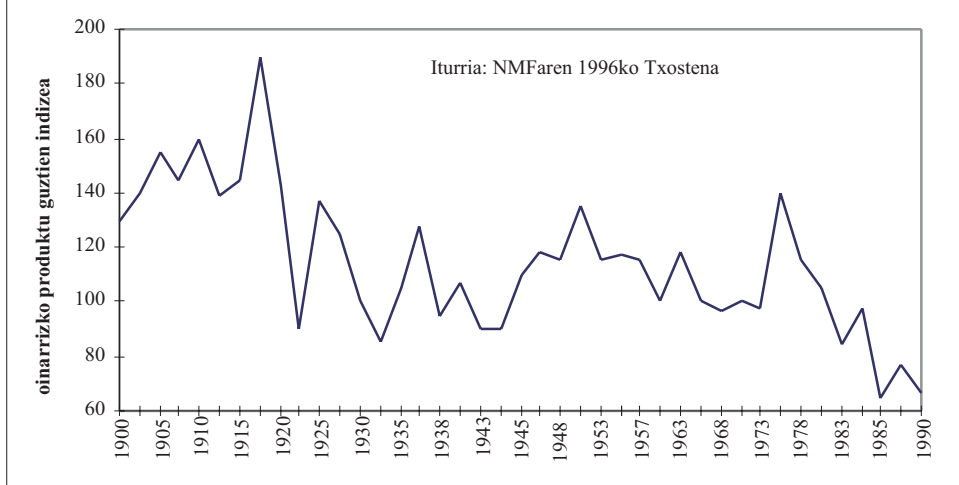
	Oinarria 1980 = 100		
<u>PERIFERIA</u>	1984	1986	1987
Sarrera apalak	97	91	84
Erdimailako sarrera apalak	96	92	78
Erdimailako sarrera garaia	94	96	88
 <u>ZENTROA</u>			
Herrialde industrializatuak	101	109	98
 <u>PERIFERIA</u>			
Petrolio-esportatzaileak	96	57	61
Zor handiko herrialdeak	96	92	84
Saharapeko Afrika	97	87	84

	Oinarria 1987 = 100			
<u>PERIFERIA</u>	1985	1990	1993	1995
Sarrera apalak	111	100	94	91
Erdimailako sarrera apalak		99		
Erdimailako sarrera garaia	110	105	102	95
 <u>ZENTROA</u>				
Herrialde industrializatuak	96	100	99	
 <u>PERIFERIA</u>				
Petrolio-esportatzaileak		98	98	
Zor handiko herrialdeak		101	98	
Saharapeko Afrika	110	100	95	91

Iturria: Mundu-Bankua. World Development Report, 1989 eta 1997eko Txostenak

Elkartruke erlazioaren narriadura honek *dispareko elkartrukearen* mekanismoz Iparra/Hegoa ustiaketa-erlazioen gogortzea dakarrela dirudi, lehen hausnarketa batean. Hala ere, zuhurki analizatu behar da puntu hau, bi arrazoiengatik batik bat.

4.12. IRUDIA. Petrolioaz besteko oinarrizko produktuen prezio errealeen epe luzeko bilakaera



Hegotik esportatzen diren lehengaien prezioek merkatu konkurrentzialeko prezio *erreal*a halaberharrez ez islatzea da lehen. Esportazio hauek enpresa transnasionalen baitan egiten dira neurri handi batean eta, gero analizatuko dugun moduan, egoera honetako prezioak (*transferentzia prezioak*) ez datoz bat merkatu-prezioekin. Garai batean *fikziozko* prezio horiek merkatukoen azpitik ezartzen zituen enpresak etekinen gaineko zergen zama murrizteko. Gaur egun, gobernu gehienek liberalizazio fiskala aplikatzen dute ETNak erakartzeko; beraz, arestiko prezioen beherapenerako baldintzak errotik aldatu dira, eta egun ETNek ez dute interes objetiborik beren enpresa barneko *esportazioetako transferentzia*-prezioak jaisten. Honela, bada, elkartruke-erlazioan benetako narriadura jazo dela egiazta-tzen du aztertutako lehen aspektu osagarri honek.

Zuhur jokatzeko bigarren arrazoia honako hau da: elkartruke-erlazioaren narriadura ez da derrigorrez kaltegarria eta ez du zertan baliabideen transferentzia negatiboa ekarri (elkartruke disparekoagoa), baldin eta prezioa beheratu deneko ekonomi jardueran lanaren produktibitatearen gehikuntza erlatibo batek narriadura kitatzen badu. Kitapen hau batzuetan eman den arren, normalean kontrakoa jazo ohi da: industri jardueretako produktibitatea lehen sektorekoa baino arinago hazten da. Errealitate honek zuzenean ukitzen ditu, Hirugarren Munduko herrialde tipiko baten esportazioetan guztiz arruntak diren landa- eta meagintza-jarduerak.

Laburbilduz, hemen azaldutako bi ñabardurak gogoan izanik ere, Hirugarren Munduko herrialde gehienek gero eta esportazio-bolumen handiagoa kanporatu behar dute, inportazio-bolumen berbera erosten jarraitu ahal izateko, hots, munduko merkataritzako bere elkartrukeen balioaren erlazioak kaltera egin du azken hamarkada hauetan.

EEEaren narriadurak baditu Hegoan bistakoak diren eragin negatiboak. Besteak beste, dibisen erreserbak bere horretan mantentzeko, kostu gehigarria dakar; epe luzeko ekonomi planifikazioa are zailago du; nazioarteko finantza-merkatuetan sartzeko oztopo erantsia da; ekipo-ondasunen inportazioak murriztera behar du, honela etorkizuneko hazkundera eta enpleguaren sorrera hipotekatuz; etab.

Merkataritza-dependentsia eta negoziatio-ahalmena

4.8. irudiak erakutsi digunez, dagoeneko, garabideko herrialdeek ez dute oinarritzko ondasunen ekoizpena eta salmenta monopolizatzen, eta garatutako herrialdeak dira lehengai frankoren ekoizle eta esportatzaile handienak. Dena den, azken hauek kontsumitzen duten lehengaien kantitatea ekoizten dutena baino askoz gariagoa denez, inportatzaile neto eta Hirugarren Munduko hainbat meagaien¹² ordaintzaile izaten darraite.

Nahiz egoerak orokortzean arreta handia izan behar den, eta negoziatio ahalmena lehengai lehengai aztertzea komeni den, orain arteko azterketa kontuan izanik, ezinbestekoa da ondorio batez ohartaraztea: aipatu berri dugun Iparra/Hegoa harremanen multzoaren itxuraketa ez da neutroa. Itxuraketa horretan botere-erlazioek berebiziko garrantzia dute, eta berauek Mendebaldeko herrialde industrializatuen aldekoak dira, horretarako arrazoiak honakoak izanik, besteak beste:

i) Iparreko herriak direlako Hegokoen bezero nagusiak, lehengaien *eskarian* eragin erabakiorra dutelarik,

ii) Iparreko hainbat herrialdek oinarritzko ondasunen ekoizpenean jarrera nagusia dutelako eta, ondorioz, ondasun horien *eskaintzan* eragin zuzenerako aukera.

Botere-erlazioen balantza Hirugarren Munduaren aldekoagoa litzateke, baldin eta bertako herrialdeek lehengaien merkataritzarako eta ekoizpenerako eskusibitatea balute, jakina¹³. Baina, egoera alderantzizkoa da, Hirugarren Munduko herrialdeen jarrera arras ahula baita. Esan bezala, herrialde garatuak ez bezala, hiperespezializatuta daude eta jarrera honek nazioarteko merkatuekiko guztiz dependiente bihurtzen ditu. Halaber, Hirugarren Munduko herrialde gehienen kasuan, lehengaien sektoreak beren produkzio zein esportazioaren zati esanguratsua ordezkatzeko du, Iparreko herrialdeen errealitatetik urrunduz hemen ere. Horrela, kanpoko irteeren gorabeherak eragin inportantea dute Hirugarren Munduko herrialdeetako ekonomi jardueraren mailan eta egoeran.

Ezin dugu ahaztu, ezta ere, hurrengo atalean aztergai duguna, hots, Iparreko enpresa transnationalek Hirugarren Munduko esporaziorako lehengaien ekoizpenean eta, batez ere, kanpo-merkataritzan duten presentzia eta kontrol-ahalmena.

12. Erregaiena, baina baita ezta, kobalto, bauxita, burdina, eta abarrena ere.

13. Ildo honetan, petrolioaren ustiakuntzarekin Hegoko herrialde batzuk nolabaiteko eskusibotasuna ezagutu zuten denboraldi mugatuan, eta hortik eratorri zen LPEEk 1970eko hamarkadan ezagututako arrakasta.

Honek guztiak Iparra/Hegoa botere-harremanak nazioarteko merkataritza-egituretan txertaturik daudela onartzea dakar. Eta harreman horiek zuzenean islatzen dira nazioartean eman diren eta ematen diren merkataritzaren inguruko negoziazioen emaitzetan, hala GATTen Txandetan nola Munduko Merkataritza-Erakundearen barne-harremanetan edo aldebiko merkataritza-negoizazioetan (bi herrialdeen artekoetan).

4.3. Nazioarteko enpresak munduko merkataritza

Bigarren kapituluaren ikasi den bezala, azken laupabost hamarkadetako ekonomi aldaketarik garrantzitsuenetakoa produkzioaren internazionalizazioa izan da; eta hau enpresa trasnazionalek herrialde desberdinetako industri jardueren gaineko kontrolean eta merkatuen arteko dependentzia hazkorran islatzen da. Jakina denez, sistema produktiboen nazioarteratze itzuliezinaren egungo urratsa pentsaezina litzateke enpresa transnacional edo multinazionalik izan ezean. ETNen jardueramaila osoa bigarren kapituluaren analizatu dugunez, oraingoan merkataritza-harremanetan enpresa erraldioen jarduerak nolakoak diren eta honek egungo ingurune ekonomikoan duen eragina aztertuko dugu.

ETNen merkataritza-jardueraren hastapenari buruz mintzatzeko, atzera jo behar da, kolonialismo-garaira. Hartan ez zen egungo ETNik, baina, nazioarteko merkataritza kudeatuz, merkataritza-elkarte erraldoiak zeuden¹⁴. Hastapen honetan, merkataritzaren errealitate protekzionistaren mugak gainditzea eta merkatu berrietara iristea zen helburua. Egoera babestaileak ekiditeko hasi zen ETNen merkataritza-dinamika hau, bada, baina estrategia zabalago eta sakonago bihurtu zen denboraren poderioz. Honela, merkataritzaren beharrak gainditu ziren, eta atzerrian inbertsioak egitean, jarduera desberdinak herrialde diferenteetan lekutzen hasi ziren, etekin mardulagoak lortzeko asmoz eta ez soilik merkatu berriak eskuratzeko. Haatik, transnationalek egun duten ekonomi eginkizun zabaletik at, merkataritza-jarduerak berebiziko garrantzia izaten jarraitzen du.

Munduko merkataritzaren dinamika hedakorrean ETNek duten erantzukizuna, gero eta handiagoa da. ETNak eragile erabakior bihurtu dira munduko merkataritzan. ETN guztien salmenta kopurua munduko NPGaren erditik hurbil badago ere, munduko merkataritzari eginiko ekarpena are garrantzizkoagoa da. Adibidez, Ingalaterran kanpoko zein bertako ETNak, hornitzaile nahiz bezero gisa, herrialdeko esportazioen %80ren erantzule dira. Esaterako, Estatu Batuetako esportazioen hiru laurdenak ETN amerikarrek bideratzen dituztela estimatzen da; eta hauetatik herena, amerikar etxe nagusi eta bere filialen arteko sare *barneko* esportazioak dira¹⁵. Beste estimazio batzuk ETNen sare barneko elkartrukeak Estatu Batuetako esportazio eta inportazioen erdia ordezkatzeko duela egiaztatzen dute¹⁶.

14. Esaterako, Britainia Handiko "Eki Indien Elkartea", "Mendebaldeko Indien Elkartea"..., edo Euskal Herriko Caracaseko Elkartea.

15. Ikus Sandretto (1995), 32. orrialdea.

16. UNCTAD. *World Investment Report*. New York, 1992.

Merkataritza transnazionala

Adibide honez baliatuz, hauxe azpimarratu behar da, alegia, salkarien eta zerbitzuen munduko elkartrukeen gero eta zati nagusiagoa ETN bakoitzeko *elkartruke gatibuen sistemako barne-eragiketen* emaitza dela, hots, ETNen baitan egiten diren elkartrukeena. Honetan datza enpresa *barneko* merkataritza edo merkataritza *transnazional* izenez ezagutzen den fenomeno indartsua. Enpresa barneko merkataritza enpresa filialen arteko eta hauen eta etxe nagusiko enpresaren arteko naziozgaindiko truke multzoa da, hau guztia elkarte transnazional beraren barruko ondasun eta zerbitzuen fluxua izanik. Beraz, enpresa barneko merkataritza ez da ohiko merkatuan gauzatzen, **merkatu barneratuan** baizik, hots, enpresa barneko *merkatuan*.

Merkatu barneratu honetako prezioak –*transferentzia*-prezioak– ETNak berak ezartzen ditu; beraz, ez ditu konkurrentzi jokuak erabakitzen, ezta ohiko merkatu oligopolisten baldintzak ere. Transferentzia-prezioak prezio arruntak baino garaia-goak edo apalagoak izan ohi dira, beti ere ETNaren estrategia orokorraren menpean, eta bere etekin bateratua gehitzeko asmoz. Honela, transferentzia-prezioak prezio arruntekiko gainebaluatu edo azpiebaluaturik egoten dira, lekuko zergak, mugasariak, truke-kontrolak,... ekiditeko edo gutxitzeko. Esaterako, etxe nagusiak filial bati egindako *esportazioen* gainebaluaketa mozkinen aberrirratze ezkutua ahalbidetzen du, metodo hau oso erabilia izanik duela gutxi arte zerga lokalen zama saihesteko.

Egungo errealtateari so eginez, OECDeko industri produktuen merkataritza guztiaren %40 gutxienez ETNek gauzatzen dutela estimatzen da. Bestalde, merkataritza barneratuaren garrantzia honako datu estimatu hauetan islatzen dira: ETNen filialen inportazio osoetatik bi herenak eta esportazioetatik erdia *merkatu* barneratuan eginikoak dira¹⁷.

Enpresa barneko merkataritzaren izaera berezia da, eta ezin da nazioarteko merkataritzarenarekin parekatu, honetan ematen den hainbat ohiko mekanismo ez baita merkataritza transnasionalean aurkitzen: ez enpresarteko lehia edo merkataritza-tarteak, ezta merkataritza-elkartrukearen beste osagai batzuk ere.

Nazioarteko merkataritzan ETNek duten pisuak eta enpresa barneko merkataritzaren indartuagotzeak ondorio zuzenak dituzte munduko ekonomian, eta arlo desberdinetan zehazten dira.

Lehena eta garrantzizkoena: ETNen merkataritza-jarduerak Estatu kanpo-merkataritzaren logikaren apurketa dakar. Batetik, kanpo-merkataritzak edo nazioarteko merkataritzak *nazio*-izaera du eta bertan erreferentzia nazionala da fluxuen kontaktetarako oinarri. Bestetik, ETNek mozkinak maximotu nahi dituzte beren merkataritza jarduerekin eta hau aipatutako merkataritzaren erreferente nazionalari kontrajartzen zaio.

17. Ikus Chesnais (1994), 192. orrialdea.

Nazio-mugek edo merkatu *nazionalek* zutik diraute arren ETNen jarduerak (merkataritza-arlokoa barne) gainditu eta baliogabetu egiten ditu aurrekoen eremuak. Ostera ere, ETNen merkataritza-jarduerak eragin ezezkorrak ditu sarritan helburuko herrialdeetan, transferentzia-prezioen erabilpena dela medio herrialdeko merkataritza-balantza desitxuratzen duelarik.

Bigarren ondorioa, produkzioaren eta eskariaren nazioartekotzearen trinkotzea litzateke.

Gainera, hirugarrenik, eta aurrekoen ondorioz, Gobernuen ekonomi politiken ahulezia areagotu egiten da, ETNek hauen aginduen gain jarri edota herrialde ego-kiagoan berkokapena burutu ahal baitute, Estatuén politika-neurri desfavoragarrietatik ihes eginez (nahiz gaur egungo uhin neoliberalaren kontestuan horrelako neurriak gero eta eskasagoak diren).

Azkenik, merkataritza-praktiken distortsioa eragiten dute ETNen jarduerak, jatorri eta helburuko lurralde desberdinei lotutako (kontrola, erabaki-guneak, etab.) funtsezko elementuei dagokien arloan batik bat. Honako eragiketek kanpo-kontabilitatean edo pagamendu-balantzan duten baliagarritasunaz hausnartzea merezi duen zerbait da:

- Estatu Batuetako ETNek Asian dituzten filialen produktuaren erdia baino gehiago Estatu Batuetara bidaltzen da, ofizialki merkataritza-balantzan Estatu Batuen inportazioak gehituz. Baina, zer esangura du Estatu Batuen inportazio gehikuntza honek?; non geratzen da filialen produkzioaren ondorioz lorturiko balio erantsia?; non dago eta nortzuen eskuetan produkzio horien gaineko erabaki-ahalmena?
- Estatu Batuetako ETNen Kanadako filialek bere produktuen %40 Estatu Batuetara *esportatzen* dituzte. Zalantza berdinak hemen ere.
- Alemaniako esportazioen %9, Frantziako %7, Erresuma Batuko %14 eta Holandako esportazioen %14 atzerriko ETNen filialek eginak dira eta ofizialki herrialde hauen esportazioen gehikuntza gisa kontabilizatzen dira. Baina oraingoan ere, zalantza berdinak planteia daitezke produkzio honen gaineko kontrolaz eta erabakigunearen jatorri geografikoaz¹⁸.

ETNak eta Hirugarren Munduko merkataritza

Tradizionalki Hirugarren Munduko ETNen jarduerak nekazaritzan, meagintzan eta petroliogintzan kontzentratu ohi ziren. Hala ere, 1950eko hamarkadatik aurrera, Hegoaldean kokaturiko ETNek industri jardueretarantz jo dute neurri handi batean. Eraldaketa hau inportazioak ordezkatzeko industrializazio-ereduaren garapenarekin hasi zen: Hirugarren Munduko beren ohiko esportazio-merkatuak babes-neurrien mehatxupean ipintzean, herrialde industrializatueta enpresek bertaratu eta lantegiak ezarri zituzten. Laugarren kapitulan, IOI ereduaren bigarren garaian ETNek funtzio nagusia jokatu zutela izan dugu ikaspide. Bertan, enpresa hauen kokapenak

18. UNCTAD (1993).

eta estrategiak izandako ondorioen artean, ekonomien *desnazionalizazioa* eta kanpo-dependentzia eraberritua ekarri zituztela ohartarazi genuen.

1960ko hamarkadaren amaieran, industri sektorean atzerriko inbertsioen mota berri bat azaldu zen Hirugarren Munduan, industri prozesuak eta produktuak bertara lekualdatuz eta han ekoiztutako ondasunak atzera Mendebaldera esportatuz. Estrategia hau oinarri esportatzailearen ereduarekin uztartzen da eta HMko herrialde-sorta baten elkartrukeen zenbatekoa eta nolakoa aldarazten du.

Esportazioak prozesatzeko HMko lehen eremua Indian finkatu zen 1965. urtean, segidan Taiwan, Filipinak, Dominikar Errepublika eta Estatu Batuekiko Mexikoko mugak jarraitu ziotelarik. 1970eko eta 1980ko hamarkadetan arin hazi ziren. Estrategia horren barruan zeuden lau IBHek, beren bide propioa jorratu ahal izan dute nolabait, ETNek zabaldutako merkataritza-sareak hein batean bere egin eta beren beharretara egokituz. Areago, lau IBHetatik bik –Singapur eta Hong Kong– merkataritza-sareen aprobeitxamenduaren itzalean eman dute ekonomi garapenerako jauzia; izan ere bi hiri hauek inguruneko herrialdeetako salkarien berresportaziorako plataforma bihurtu baitira aspaldian.

Hegoko herrialde industrializatuenetako manufakturagaien kanpo-merkataritzan, handia da atzerriko kapitaleko ETNek duten eskuharmena. Singapurren bertako industri ondasunen merkataritzaren %92 ETNek egindakoa da, Brasilen %43, Mexikon %34, Hego Korean %27,...¹⁹. ETNek botere ekonomiko eta politiko esanguratsua eskuratu dute helburuko herrialdeekiko.

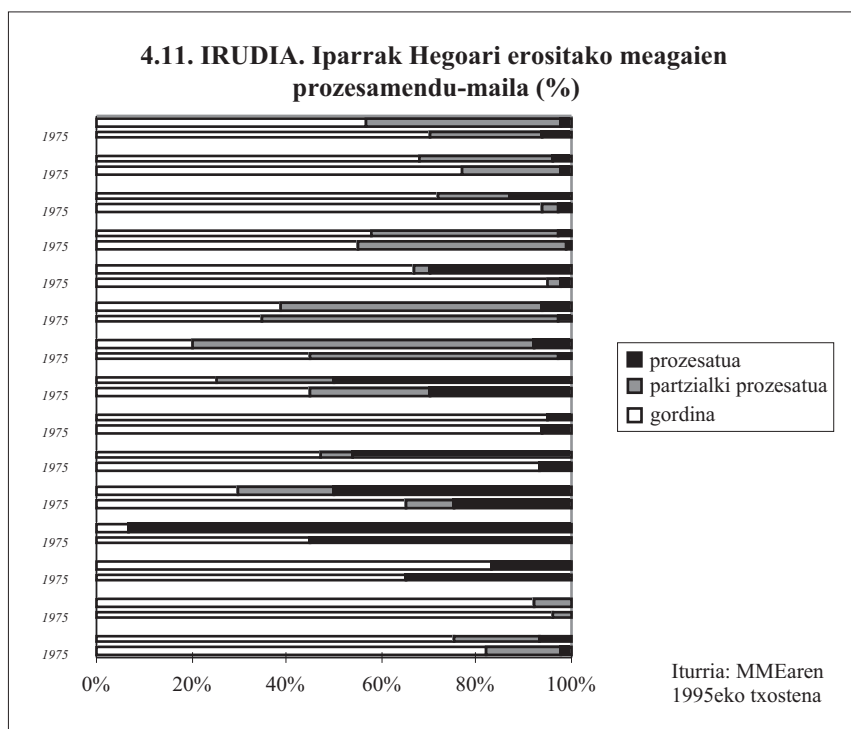
Honela, enpresa batzuen kokapen-modua botere-harreman hauetako osagai inportantea da. Esaterako, nagusiki industriagintzan diharduten ETN batzuk, beren filialen espezializazio zorrotza eta, aldi berean, geografi dibertsifikazioa bultzatzen duten estrategiak abiarazi dituzte: lantegi filial bakoitzak eragiketa espezializatua egiten du, eta eragiketa espezializatu bakoitza herrialde desberdinetako filial ugariri esleitzen zaio. *Espezializazio-dibertsifikaziorako* estrategia honek, den garestiagatik, irrazionala dirudi, baina ikuspegi estrategiko batetik, eragingarria gerta liteke: ustekabe tekniko, politiko eta sozialen eragin posibleak gutxitzen ditu (greba eta nazionali-zazioaren *manuak* saihesten ditu, esaterako).

Hala ere, esan bezala, oinarrizko produktuen esportazioak dira Hirugarren Munduko herrialde ugariren esportazio nagusiak. Lehengaietan, herrialde produktoreek ondasun hauen produkzio eta jabegoaren gaineko kontrola irabazi dute azken aldian.

Baina, honek ez du gutxien ETNekiko herrialde hauek duten menpekotasuna; izan ere, enpresa produktugilea *nazionala* izan arren, horrek ez du bermatzen teknolo-giarekiko sarbidea, ezta banaketa-sareetako eskuhartzea edota azken merkatuetara heltzea. Hiru faktore hauen bidez, ETNek Hirugarren Munduko oinarrizko produktuen esportazioen giltza eskuartean izaten jarraitzen dute. Egun,

19. Ibidem.

esportazio hauen %80 baino gehiago enpresa erraldoien pean aurkitzen da. Honela uler daiteke herrialde produktugileek kontsumitzaileen azken prezioaren %10 baino gutxiago eskuratzearen zergatia; edo azken hiru hamarkadetan Hegoan ustiatutako (erregaiak ez diren) meagai guztien %30 bakarrik bertan prozesatuak izatea²⁰. Gainera hogeitau urteotan egoerak nabarmen hobera egin ez duela erakusten digu 4.11. irudiak, lehengai gutxi batzuk bertako prozesamendu-maila garaia goa erakusten duten arren.



Beraz, nahiz eta produkzio hauen kontrola eta jabegoa gero eta gehiago transferitzen zaien Hirugarren Munduko herrialdeei, honek ez du ahalbidetzen esportazioen ondorengo sarrera-gehikuntzarik, ezta hauen gaineko kontrol-mailaren gehikuntza nabarmenik ere. Gertakizun honen erantzukizuna ondoko faktoreetan aurki daiteke:

- i) oinarrizko produktuen eskariaren eta prezioen beherapenean,
- ii) herrialde horiek munduko merkatuetan sartzeko duten ahalmen urrian,
- iii) oinarrizko produktuen merkatuen egitura eta izaera berezian. Egitura hau honela gauzatzen da: banaketaren edo merkataritzaren lehen fasean saltzaile ugari eta antolaturiko erosle gutxi dago, eta honela ia-monopsonioko egitura taxutzen da,

20. UNCTAD. *Transnational Corporations in World Development, Trends and Perspectives*. New York, 1988.

eta bertan erosleak fase honen gaineko kontrola lortzen du. Bigarren fasean, banaketa-enpresa transnazionala saltzaile eta azken kontsumitzailea erosle denean, banaketaren egitura guztiz oligopolista ematen da, hots, prezioen eta merkatuaren gaineko kontrola saltzaileak du oraingoan. Honi guztiari Hegoaldeko banatzaileen sarrera galarazten duten Mendebaldeko herrialdeen babes-joerak gehitu behar zaizkio. Honela, bananak merkaturatzeko banaketa-sarean kontrol handia dute hiru enpresa transnazionalak (United Brands, Castle and Cook eta Del Monte), bananaren munduko merkataritzaren erdiaren gaineko kontrola baitute. Kafearen merkaturan Nestlé eta General Foods enpresek munduko salmenten laurden inguru ordezkatzeko dute²¹. Nekazalgaian, dagozkien jardueretako hamabost ETN nagusienek kafe, te, kakao, arroz, banana, kotoi, tabako, kautxu, eta abarren esportazioen %70-90 inguru kontrolatzen dute²².

Beraz, lehengai gordina erosi (edo ustiatu) eta (Mendebaldeko) kontsumitzaile soilarengana iritsi arteko banaketa- eta merkataritza-lerro guztiaren gaineko kontrol garrantzitsua du Iparreko ETNak.

4.4. Librekanbioa eta babesgintza: teoria eta errealitatea

Herrialde bateko merkatuak nazioarteko merkatuarekin duen lotura handiagoa ala txikiagoa izan daiteke, bertako merkataritza-politikaren izaeraren arabera. Lotura honen nolakoa, librekanbioa/babesgintza bikoteak itxuratzen du. Bi konzeptu hauek herrialde edota merkataritza-eremu baten kanpo-irekitasun/itxitasunaren maila zehatza neurtzeko adierazpidea dira. Txanpon bakarraren bi aurpegiak dira. Kontzeptualki osagarriak dira, irekitasun/itxitasun eskala batean ez baitago guztiz liberalizatuta edo guztiz babestuta dagoen herrialde edo merkataritza-eremurik. Erabateko merkataritza-liberalizazioa Europar Batasunen eta antzeko librekanbio-eremutan ematen da²³ eta, aldiz, herrialde autarkikoetan, babesgintza osoa. Egungo munduko errealitatean tarteko punturen batean kokatzen dira herrialde guztiak.

Esan dugun legez, merkataritza-politikaren edozein neurri-multzok jokaera liberalagoa edo babestailagoa agertu du. Beraz, Estatuen merkataritza-praktika gisa zehazten dira aipatutako bi merkataritza-joerak. Dena den, ekonomi pentsamenduan ohikoak ditugu bataren zein bestearen aldeko/kontrako eztabaidak.

Babesgintza

Babesgintzaren helburua haxe da, alegia, herrialdeko produktu batzuentzat edo guztientzat nazio-merkatua ziurtatzea, horretarako produktu hauen inportazioei sarrera-trabak ipiniz.

Sarrera-traba edo babes-tresna gisa, honako hauek erabili ohi dira:

21. Ibidem.

22. Sandretto, R. (1995), 176. orrialdea.

23. Nahiz hemen ere irekitasun osoa teorian ematen den soilik, neurri babestaile izkutuak geroz eta arruntagoak baitira horrelakoetan.

- i) Suspertu nahi diren ekonomi jardueri emandako dirulaguntza estatalak.
- ii) Inportazioei ezarritako kupo koantitatiboak edota mugasariak (inportazioen gaineko eskubideak edo tasak).
- iii) Mugasariak ez diren trabak: inportaziogaien gaineko arautegi teknikoak, administratiboak, osasun-arautegiak, etab. edota esportaziorako “borondatezko” mugak...

Ikuspegi teorikotik, autore gutxi azaldu da babes-politiken defendatzaile gisa. Praktikan, oster, babes-neurriak nahiko hedatuta egon dira historikoki eta hala daude oraindik orain, beren trinkotasunak unez uneko aldaketak ezagutu baditu ere.

Mendebaldeko herrialdeetako industrigintzaren hastapena Inglaterraren hegemoniapen zegoena, babes-testuinguru nabarmenean gauzatu zen. Teoria liberalek egun bezala dituzten aurreraldietan ere arruntak dira merkataritza politika murriztaileak. Esate baterako, GATTen ondorengo Merkataritzaren Mundu-Erakundeak filosofia librekanbista zuhurra izan arren, nekazaritza-sektoreko babes-oztopoak, ehungitzakoak,... zerbitzu-sektoreko liberalizazio ezaren aurrean indarge agertzen dira. Halaber, azken harmarkadako joera liberalaren ikurra izan diren Estatu Batuen merkataritza-legean, super-301 delako artikuluan, herrialde honen interesen aurka-koa den merkataritza-jokabidea duen herrialdea zigortzeko neurriak aurreikusten dira.

Honela, bada, helburu liberalizatzailea duten herrialde eta erakunde askok, babes-neurriak erabili eta sendotzen dituzte maiz egunez eguneko merkatalgintzan. Gainera, doktrina librekanbistek berek aurreikusten dituzte salbuespen-egoerak, zeintzutan babes-praktikak onartzen diren²⁴.

BABES-NEURRI BEHINENAK

1. NEURRI KOANTITATIBOAK

i) *Mugasariak*

Mugasaria inportazioen gaineko zerga bat da eta helburu bikoitzarekin ezartzen da: Estatuari baliabide fiskalak bideratzea eta arlo hori dagokion produkzio-sektore nazionala babestea, mugasariak kanpotiko produktuen prezioa igoaraztean horien lehia-ahalmena ahultzen baitute.

Mugasarien artean *ad valorem* mugasaria dago, zeina inportatutako produktuen prezioarekiko proportzionalki zenbatzen den. Beste mugasari-mota bat, *eskubide zehatzak* dira; hauen zenbatekorako, ondasunaren ezaugarriak dira kontuan hartzen direnak, eta ez prezioa.

24. Adibidez, eraikitzeaz dagoen industri sarearen egonkortasunerako hastapenean liberalismoak nolabaiteko babesa onartu ohi du.

Babes-neurri *klasiko* honi, neurri parekideak gehitu behar zaizkio, hala nola *dumpingaren* aurkako kitapenak eta esportazioari emandako *dirulaguntzak* eta kredituak. Dirulaguntza hauek esportazioko produktuen prezioak benetako merkatu askeko egoeran baino apalagoak izatea ahalbidetzen dute.

Gainera, sektore zehatz bati denboraldi mugatu batez aplikatzen diren *salbuespen-klausulak* erantsi behar dira hemen. Klausula hauek nazioarteko merkataritza arautzean ezarri ohi ditu GATTek eta herrialde bateko edo munduko (ehungintza) sektore batek nazioarteko merkataritza askeko egoeran bizirauteko duen ezintasunean oinarritzen da.

ii) *Kuotak edo kontingenteak*

Kuota edo kontingenteen bidez, muga koantitatiboa ezartzen zaio produktu jakin batzuen inportazio askeari. Batzuetan kuoten tramitazioak ditu iturri mardulak ekartzen ditu, estatuarentzat inportaziorako baimenak onartzearekin parekatzen baita.

Munduko merkataritza zatitu eta bilateralismoa bultzatzen duten praktika hauekiko, jarrera oso zorrotza izan du GATTek eta orain MMEak; izan ere, erakunde honek salatu egiten du merkataritzari eginiko murrizketa kuantitatibo oro.

iii) *Mugasariak ez diren oztopo koantitatiboak*

Enbargoak estatu bateko produktu baten edo gehiagoren (baita guztiena ere) esportazioa galarazten du, arrazoi desberdinak direla medio: zigorra, presioa edo errepresalia, besteak beste.

Blokeoa gerra-ekintza da, enbargoa ez bezala. Blokeoak, herrialde batekiko merkataritza galaraztea ezezik, herrialde hori mundutik isolatzea du xedetzat. Honela, blokeoaren bidez, neutralak diren hirugarren herrialdeek ere ezin dute merkataritzarik gauzatu herrialde kaltetuarekin. Blokeoen adibide franko dago historian zehar baina hurbilenak Iraki eginikoa eta Cubarekiko (Estatu Batuen *Helms-Burton* legeak ezarria) egun indarrean dagoena dira.

Salbuespen-klausulak ezartzen dira sektore zein denboraldi zehatz baterako, nazioarteko merkataritza libreko egoeran dagokion sektore nazionalari irauteko ezintasuna egiaztatzen zaionean.

Esportaziorako Borondatezko Murrizketak (Voluntary Export Restriction) Nazioarteko Ekonomi Ordenuaren hierarkian garaiago dagoen herrialde batek (edo multzo batek) beste bati (edo batzuei) egindako izkutuko presioa medio, ohiko esportazioak edo baldintza arruntetan egingo lituzkeen esportazioak oztopatzeke neurriak dira. Herrialde inposatzaileak aise egin dezake ihes nazioarteko erakundeen salaketatik ezin baita bere jokabideari buruzko inolako frogarik antzeman.

2. NEURRI EZ-KOANTITATIBOAK

Gaur egungo babesgintzak zerikusi eskasa du ohiko mugasaridun babesgintza-rekin, zenbait arlotan. Neurri handi batez, bere aplikazioa ez da era irekian aitortzen; hots, lehen baino praktika izkutuago bihurtu da. Inportazioen gaineko eskubi-deak erabili ordez, mekanismo ugarien bidez, maileguak, esportazioentzako dirulaguntzak eta mugasariz kanpoko oztopoak abiarazten ditu egungo babesgintzak.

Mugariz kanpoko oztopo hauek, leunagoak izaki, eraginkortasun handikoak dira. Aipatzekoak dira, besteak beste:

- * Segurtasuneko *arau teknikoak* eta industrialak (*labelak*). Ofizialki ekoizpenaren kalitatea eta erabiltzaileen segurtasuna bermatzea da arau hauen helburua;
- * *Osasun-arauak*, hauen eragina nekazaritza-gaietan eman ohi da batik bat;
- * *Merkatu publikoetatik atzerriko enpresei eginiko alboraketa*, honela eskari publiko handiak hornitzaile nazionalen eskuetan geratuz;
- * *Oztopo administratiboak*; etab.

Gero eta sarriago ageri diren praktika hauek, borondate oneko aldarrikapen librekanbistaren itxurapean mozorrotzen dira gero eta gehiago. Jarrera honen eredu Estatu Batuak dira, non bertako agintarien berba ofiziala merkataritza librearen aldekoa den, baina bitartean “*super 301*” bezalako legeak indarrean dauden. Aipatutako lege honek Estatu Batuekin merkataritza-soberakin mardula duten herrialdeen aurkako neurri murriztaileak aurrikusten ditu.

Librekanbismoa

Librekanbismoaren helburua, aldiz, nazioarteko merkataritzari ipinitako traba oro suntsitzea da, elkartrukearen bitartez partehartzaile guztiek egoera onuragarriagoa eskura dezaten. Nazioarteko merkataritzaren arrakasta espezializazioaren eta lanaren zatiketari esker gauzatuko litzateke, ikuspegi honen ustez.

Merkataritzaren liberalizazioaren aldeko ahotsak habe teoriko indartsua izan dute XIX. mendetik aurrera: Adam Smith ekonomilariaren *hobari edo abantaila absolutuen* kontzeptua eta David Ricardo-ren *hobari edo abantaila konparatiboen* teoria. Azken teoria honen arabera, errealtatetik urrundutako hipotesi zorrotz batzuen pean²⁵, herrialde batek ekonomi egoera onuragarriagoa eskura lezake, baldin eta beste herrialdeetan baino kostu erlatibo apalagoak dituzten produktuetan espezializatzen bada eta produzitzeko erlatiboki garestiagoak zaizkion produktuak inportatzen baditu.

Teoria honen ondorioz, nazioarteko merkataritzari zenbat eta traba gutxiago ipini, hainbat eta hobeto herrialde guztientzat, espezializazio-hobariak medio.

25. Teoria honen garapenerako baldintzak, honako hauek dira: eskala-ekonomien gabezia, teknologiak herrialde guztietan berdinak izatea, produktu batzuk besteekiko diferentziarik ez izatea, nazio-faktoreen multzoa finkoa mantentzea eta eskulanaren zein kapitalaren nazioarteko mugikortasunik ez ematea.

Produkzio-espezializazioaren bidez lortuko liratekeen onuren artean ondo-koak dira behinenak:

- Nazio-produktuaren hazkuntza.
- Ondasun eta zerbitzuen prezioen minimotzea.
- Produkzio-gintzan lehiakortasuna eta trebakuntzaren gehikuntza ahalbidetzen du.
- Produkzio-eskalak handitzean, eskala-ekonomien hedapena.
- Produktuen mugikortasun ezaren ondoriozko desabantailen kitapena.

Baina teoria honen formulazio osorako, aipatutako espezializazioaren muga finkatzen da: kostuen izaera gehikorraren kausaz herrialdeak bere *hobari konparatiboak* galtzen hasi aurretiko unea edo produkzio-maila.

Hurrengo atalean ikusiko dugunez, GATT hitzarmenak *hobari konparatiboen* teorian zuen bere funtsa, eta egun teoria hau MMEaren bizkarrezurra da.

Hala ere, behin eta berriz azpimarratu behar da, errealitatean estatuek etengabe hartzen dituztela babes-neurriak, aukera honek epe laburrean berehalako etekinak eskaintzen baititu. Teoria hau errefusatzeko duen beste argigunea, azpigarapenaren iraunkortasunaren errealitatea da.

Zentzu honetan, ezin dugu ahaztu hobari konparatiboen kontzeptzio estatikoari egiten zaion kritika: teoria honen aurka, herrialde batek duen baliabideen hornikuntza ez dago emanda eta ez da finkoa. Hots, herrialde gehienek lan-eskuaren kualifikazioa, kapital-metaketa, ekipamendu-ondasunak, etab., gehitu edo murriztu egin daitezke –hala gertatu da maiz– denboraren poderioz, herrialde horretako produkzio-faktoreak eta eragileak mobilizatuz. Esaterako, atzera gehiegi jo gabe, hauxe dugu II Mundu-Gerraren osteko ekimena Mendebaldeko Europan, non babes-neurriak ezarri ziren ekonomi eta produkzio-sarearen berreraikuntzarako; baina baita Gerrak hondatu ez zuen Estatu Batuetan ere, nekazaritzaren iraunkortasunerako.

4.5. GATTetik Merkataritzaren Mundu-Erakundera (MME)

II. Mundu-Gerraren ostean nazioarteko erakunde batzuk eraiki ziren Nazioarteko Ekonomi Ordenuaren zaindari gisa. Ekonomi eremu desberdinak arautu eta erregulatzeke sortu zen nazioarteko-sare instituzionala, garai hartako nazioarteko indar koerlazioen isla baino ez zen. Aurrerago ikusiko dugun legez, nazioarteko moneta- eta finantza-sistemaren erakunde erregulatzaileak Bretton Woods-en sortu ziren, egundaino zutik dirauten Nazioarteko Moneta-Fondoa (NMF) eta Mundu-Bankua izanik. Baina, nazioarteko merkataritzaren mundu-erakunderik ez zen Bretton Woods-en sortu, ezta beste inon ere. Estatu Batuen oposizioak ekidin zuen horrelakorik, eta horren ordeztu, beranduago, nazioarteko merkataritzaren eremuan GATT hitzarmena gauzatu da.

GATT delakoa izaera multilateral duen gobernuarteko hitzarmena da, zeinak bere partaideen arteko merkataritza-harremanak ikuspegi librekanbistatik erregula-

tzen dituen. Beraz, NMFa edo Mundu Bankua ez bezala GATTa Hitzarmen orokorra da eta ez Nazio Batuen Erakundearen instituzioa.

Mugasarien oztopoen ezabapena eta merkataritzaren liberalizazioa, GATTek bere sorreratik izan dituen helburu orokorrak dira. Helburu hauek, nazioarteko herrialde guztien onura handiagorako bitartekoak direlakoan egon dira betidanik GATTeko partaideak, uste horretarako “hobari konparatiboen” teoriar oinarrituz.

Helburu horiez gain, GATTek hastapen edo printzipio bateratuak ezarri zituen merkataritza-gaietarako. Hastapen hauek hirutan banatzen ditu:

1. Diskriminazio-eza eta aldebikotasunaren hastapena.

Hastapen hau dela eta partaide diren herrialde guztiei merkataritza-onura edo hobari berberak ematen zaizkie. Bi klausulek osatzen dute hastapen honen mamia: “nazio faboratuenaren” eta “tratamendu nazionalaren” klausulek. Lehena, kanpora begira herrialde guztiek tratamendu berdina izango duteneko bermea da. Honela herrialde partaide batek, Suediak kasu, beste bati, Ukrainari esaterako, ondasun baten (garia) inportaziorako bere mugasaria %20tik %15era jaistea erabakiko balu, GATTeko partaide orok jaitsiera hori eskuratzeko eskubidea luke²⁶. “Tratamendua nazionalaren” klausularen bitartez inportazio-produktuek barne-produktuek dituzten eskubide berdinak dituzte.

2. Bigarren hastapena: merkataritza-oztopo guztien ezabapena. Hemen sartzen dira mugasarien murrizpena, mugasariez gaindiko beste trabak, dumping-praktiken ezabapena eta kontigenteen debekua.

3. Hirugarren hastapena, GATTen funtzionamenduari dagokio eta hastapen honek dioenez, funtzionamendu hori kontsulta eta ekintza kolektiboaren sistema baten bidez bideratuko da.

Alabaina, sorrera-hastapen hauen aplikazioa gauzatzekoan, GATTek berak aurreikusitako salbuespen batzuk eman ohi dira. Salbuespen hauetatik nabarmenenak honako hauek dira:

1. Hastapenaren salbuespenen artean:

- + Merkataritza libreko eremuak (EFTA, EB, NAFTA,...), non eremuko herrialde partaideen artean ondasun eta zerbitzuen zirkulazioa libre den, baina eremutik kanpo dagoen beste herrialde bati eskubide berbera ez dagokion.
- + Lehentasun orokortuen sistema (LOS), zeinaren bidez Hirugarren Munduko herrialde askok merkataritza-hobariez gozatzen duten.

2. Hastapenaren salbuespenen artean:

26. Adibidez, Argentina, Uruguay, Estatu Batuak,... eta gari ekoizle diren beste herrialdeek Suediako merkatuan garia saltzerakoan ordaingu beharko luketen mugasaria %15 izango litzateke klausula honi esker.

- + Pagamendu Balantzan zailtasun larriak.
- + Merkatuen antolakuntza-eza.
- + Nekazaritza-sektoreko egoera desberdinak.

Herrialde batek aipatutako salbuespenen bat egiaztatzean, ez du dagokion hasta-pena bete beharko, negoziazio-txanda edo erronda bakoitzean hartutako erabakien aplikazioa alboratuz.

GATTen funtzionamendu-era negoziatio-txanda edo errondetan gauzatu zen. GATTen garaian zortzi izan ziren txanda guztiak eta azkenekoan, zortzigarrenean alegia, GATTen ordezkari merkataritza-erakunde berria sortzea erabaki zen: Merkataritzaren Mundu-Erakundea (MME).

Lehen zazpi txandetan hartutako erabaki inportanteenak mugasarien birrinketaren ildotik joan ziren, industri produktuen mugasariak murrizketa handienak pairatu zituztelarik.

Azken txanda, Uruguay-ko Txanda 1986an hasi eta 1994an amaitu zen, aurreikusi baino lau urte beranduago, zailtasun ugari eta interes kontrajarriak horretara bultzatuz.

Azken txanda honetaz erreparatuko dugu jarraian, bertako merkataritza negoziatioen mamiak eta ebazpenak nazioarteko merkataritzaren egungo errealitatea ezagutzeko aukera paregabea eskaintzen baitute.

Esan bezala, GATTeko herrialde partaideak 1986an bildu ziren lehenbizikoz Uruguay-ko Txandan, 80ko hamarkadaren erdialdeko nazioarteko merkataritza-testuinguruak horretara beharturik. Sasoi horretako merkataritza-joera eta bilakaeren artean ondokoak dira esanguratsuenak:

- merkataritza-politiken gero eta babes zorrotzagoak.
- merkataritza-eremuko Estatu Batuen aldebakarreko eskuharmena, super 301 legearen aplikazioz batik bat. Bere neurriak eraikita zegoen GATTen funtzioa eta instituzio-egitura zalantzan ipintzen zituen Estatu Batuen eskuharmen honek.
- Hirugarren Munduko herrialdeen kritikak, nazioarteko merkataritzak herrialde hauetako ekonomian zituen ondorioen eta errealitatearen aurrean.
- nazioarteko merkataritzaren errealitate aldakorra:
 - merkataritzaren interdependentziaren areagotzea,
 - Enpresa Transnazionalen inbertsioen areagotzea,
 - zerbitzuen kanpo-merkataritzaren presentzia gehikorra (garaian GATTen aurreikusi ere egiten ez zena),
 - ehungintza- eta nekazaritza-merkataritza ere GATTen barnean arautzeko premia.

Honek guztiak, 80ko hamarkadaren erdialdean aldeanitzeko merkataritza-sistema (sistema multilateral) indartzeko beharra erakutsi zuen, hots, GATT bera eta bere erregulazio-sistema. Horregatik, GATTen Txanda berri bati ekiteko garaiko asmoa gorpuztu egin zen, GATTen 8. Txanda Uruguay-ko Punta del Este-n 1986 abian jarri zenean.

Aurreikusi baino lau urte beranduago amaitu zen GATTen 8. Txanda, zenbat alorretan adostasun ezagatik akordiorik lortu ez zelarik. Hutsune horiek betetzen saiatu behar izan zuen aurrerantzean Merkataritzarako Mundu-Erakundeak (MME). MMEa 1985an sortu zen, honela GATTen azken txandaren emaitza inportanteenatariko bat betetz. Harrez geroztik, MME GATTen lekua betetzen ari da, hau erabat ordezkatzuz eta bere filosofia, hastapenak eta ebazpen guztiak irentsi dituelarik, baita azken-azkenekoak ere.

Beraz, egungo munduko merkataritza erregulatzen eta arautzen erakunde bat dugu, aipatutako MME izenekoa hain zuzen, zeinak, GATTek ez bezala, izaera instituzionala duen. MMEaren zeregin orokorra aldeanitzeko merkataritza-arautegiaren kudeaketa edo gestioa da. Kudeaketa edo gestioko betebeharrak honetan sail desberdinak bereiz ditzakegu arautegiaren helburuaren arabera.

Sail orokorrera, negozioazio-prozeduretan sortzen diren diferentziak gainditzeko batzordeen kudeaketa da. Oraingoan, sail honen garapena nolakoa izango den ez dago zehaztuta eta bere eraginkortasunari buruzko zalantzak eta duda-mudak planteatzen dira gerora begira.

Ondasunen arloko MMEaren kudeaketari dagokionez, haxe azpimarra daiteke, GATTen azken txandara arteko ebazpen nagusiak arlo honetakoak izan direla, eta hauek MMEak heredatu egiten dituela bere osotasunean. Honela, ba, MMEak manufaktura-produktuek ezaguturiko mugasarien murrizpen historikoak bereganatu ditu eta baita Uruguay-ko Txandan adosturiko batezbesteko %33ko jaitsiera ere. Industri produktu zehatz baten inguruko gorabeherak ere gainditu ziren eta ehungintzaren nazioarteko merkataritza arautzen duen Mendebaldeko herrien ohial-sektorearen babes-hitzarmena, Multifibra Akordioa (MFA) hain zuzen, hamar urtetan eraistea erabaki zen. Eraispenerako trantsizio-epe honi buruz egon ziren eztabaida larriak burutzeko, azkenik Mendebaldeko herrialdeen jarrera nagusitu zen, hamar urteko epealdia adar honetako beren produkzio-sarea eraberritu eta lehiakor bihurtzeko denbora nahikoa izango delakoan.

Nekazaritza-produktuen arloan, lehen aldiz erabaki sendoak hartu ziren azken Txandan: babestutako nekazaritza-merkatuak irekitzeko ebazpena adostu zen GATTeko txanden historian. Arlo honetan, nekazaritza-esportazioei emandako dirulaguntzen beherapena ere onartu zen, honen aplikazioa batez ere Europar Batasunaren eta Japoniaren eskuetan egonik.

Zerbitzuena, MMEaren barnean dagoen sail berria da. Uruguay-ko Txandan GATS delakoaren sorrera onetsi zen. GATS izenekoa zerbitzu-merkataritzaren

gerorako erregulaziorako esparru-akordioa da; hots, GATTen eraikuntza bera litzateke, baina zerbitzuei egokitzen zaiena. Beraz, GATSen mamia eta helburuak GATTek definitutakoak dira. Dena den, MMEaren abiaraztean, honek hartu zuen GATSa garatzeko agindua eta ardura. MMEaren eginkizuna izango da GATSa edukinez betetzea, izan ere Uruguay-ko Txandaren amaieran ez baitziren alor honetan agendako onespenerako puntuak adostu eta oraingoz hutsik baitago, beraz. Ikusentzunezkoen arloan, finantza-zerbitzuen arloan edota mota desberdinetako garraioenean, Estatu Batuen eta Europar Batasunaren arteko liskarrak gaindiezinak suertatu ziren, honela hurrengo negoziazioetarako agendaren gaiordenaren lehen puntuak hor daudelarik.

MMEak osatuko duen azken saila jabego intelektualarena (TRIP) eta merkataritzarekin lotutako inbertsioena (TRIM) da. Biak Uruguay-ko GATTen azken Txandan eztabaidatu ziren lendabizikoz. Desadostasun handienak jabego intelektualaren eskubideen erregulazioan eman ziren. Mendebaldeko herrialde garatuak produktu edota teknologiarik atxikiriko autore-eskubideak, marka, industri diseinua, patenteak, etab. babestu egin behar direla zioten. Hirugarren Munduko hainbat herrialdek teknologi ezagupideak ezabatzeko eta bertako herri-ezagupideak Iparraldeko enpresa erraldoienpeko eskubide gisa geratzearen beldur azaltzen ziren. Finean, ebazpen sendorik ezean, hala TRIP nola TRIM arloen garapen osoa MMEak ziurtatu beharko du.

Inbertsioetako Aldeanitzeko Akordioa (MAI/IAA)

Iparraldeko herrien ekimenez berentzat interesgarriak diren gai berriak sartu nahi dituzte MMEaren araugintzan. Esaterako, merkataritzaren eta ingurugiroaren arteko gaia jadanik MMEan barneratu da. Baina, merkataritza beste sektore eta gaiekin lotzeko saioak ugariak dira, eta jakina da erakunde honen barnean Hegoko herrien indar negoziatzailea ahula dena.

Gai berri hauetako garrantzitsuena, nazioarteko inbertsio-politikarena da. Hegoko herriek eginiko indarragatik Uruguay-ko txandako TRIM arloa, negoziatio-multzotik kanporatua izan zena, egun gogor birplanteatzen ari da. Ekimena bi forotan garatzen ari da, MMEan eta baita OECDen ere; eta helburu bikoitza du. Lehena, garabideko herrialdeetan egun dituzten aukerekiko atzerriko inbertsiogileen eskubideak indartzea da. Bigarrena, atzerriko inbertsiogile eta enpresen sarbidea lekutzea, eta jardueraren arauketari dagokionez, gobernuen ahalmen eta eskubideen aparteko murrizketa.

OECDeko hogeita zortzi herriek Inbertsioetako Aldeanitzeko Hitzarmena (IAA) (*Multilateral Agreement on Investment, MAI*) sinatu dute, eta garabideko herrialdeek ere hitzarmena sina dezatela nahi dute. Liberalizazioaren ildotik, nazioarteko inbertsiogileen eskubide hauek aurreikusten ditu: sarbide- eta kokapen-askatasuna, enpresa lokalekiko tratamendu berdina, kapitalak sartu eta irteteko askatasuna, etab. Atzerriko enpresak beharrezkoa den traturik jaso ezean, dirusaria eska lezake nazioarteko epaimahai baten aurrean, IAAren bortxatzeagatik.

Honelako hitzarmena Hegoko enpresen garapenerako oso murrizkorra da, beren iraunkortasuna zalantzan jartzearaino. Oso larriak lirateke, halaber, Hegoko herrietako ekonomi subiranotasunerako, barne- eta giza-garapenerako, pagamendu-balantzarako eta baliabideen irteerarako ondorioak. Izan ere, IAAak biziagotu egingo du inbertsioak erakartzeko herrialdeen arteko lehia. Esan dugun bezala, garabideko herrialdeek menpekotasun handia dute atzerriko finantza-baliabideekiko, barnekoekin ez baitute nahikorik; beraz, IAAak garabideko herri ugari neurri sozialak, ingurugiroarenak edota garapenekoak ezabatzea ekarriko du, inbertsioaren etorreraren aurkakoak hartuak izango direlakoan. Lehia azkartzean, IAAak liberalizazio eta desarauketa handiagorako presioa indartuko du nonahi, herriren bat hitzarmen hau sinatzeke mantendu arren. Honela, IAAak herrien arteko lehia makroekonomikoa eta herri ororen beheranzko doikuntza bizkor litzake. Konkurrentziarako presioak ezezik, IAAak berak, bere arau askoren bidez, estatuak ekonomi prozesuetan duen eskuharmen-maila eta eragina galaraztea ekarriko du eta, horrekin batera, nazio-garapenarako estrategietan araugintzarako mekanismo zuzentzaileena ere.

IRAKURGAIA

MMEaren subiranotasunaren erronka

Kitapen-merkataritzaren (elkartruke hauetan, beharrezko ordain-kontratuaren bidez, esportatzaileak bezeroaren herrialdean erosketak egiteko konpromisoa hartzen du) zein *barne*-merkataritzaren hedapenek, MMEaren akordio orokorraren arauetatik kanpo uzten dute merkataritzaren zati gero eta handiagoa. Izaera pribatua duten babes- edo murrizpen-praktikak MMEaren eskumenetik at geratzen dira (adibidez: herrialde berdin edo desberdinetako enpresarteko akordioak prezio edo merkatuaren zatiketa-arloetan; baina baita salmenta elkartuan edo eskusibitatezko akordioetan, etab.). Beraz, arauketak ahaztutako eremu honetan babeskuntza pribatua garatu da. Bere subiranotasuna mantendu eta elkartruke iheskor hauen hedapena murriztu nahi badu, ezinbestekoa da, lehenago edo beranduago, MMEak negozioazioen zerrendetan oligopolio transnazionalak diziplinapean sartzeko berezko arauak ezartzea ezinbestekoa da.

Lehenago ere, Akordio orokorrak (GATTek) hutsune hauek handitzen lagundu du, kalte txikienaren izenean kontratu-itxuradun jarduera murrizkorren aurrean nolabaiteko tolerantzia erakutsiz. VER (Esportazioei ipinitako borondatezko oztopoak delakoen kasua da, nabarmenki, zeintzuen bidez herrialde batek bere barne-merkatua babesten duten konkurriztaile posibleen aldetik beren “borondatez” esportazioen murrizpena lortzen den(...)). Multifibra Akordioaren kasuan, GATTek berak bere oinarritzko hastapenen kontrako praktikei onespina eman diela baieztatu dezakegu...

Honelako jarrera suizida da, guztiz. Izan ere, *eremu gris* bat hedatzen uzten du eta merkataritza multilateralaren sistemaren narriadura areagotzen du. GATTek

erabilitako oinarrizko arauen aplikazio zorrotzagoa beharrezkoa izango da, baldin eta MMEaren fidagarritasuna eta subiranotasuna indartu nahi badira.

Uruguay-ko Txanda emaitzek *eremu grisa* irensteko borondatea erakusten dute. Salbuespen-neurrien iraupena mugatzeko erabakiarekin batik bat ikus daiteke aipatutakoa, hala nola legez kanpoko nazioarteko merkataritzaren arloen murrizpenarekin (ehunak, nekazaritza, zerbitzuak). (...). Nazioarteko moneta-desordenutik ondorioztatutako truke-tasen desegonkortasunak epe luzeko eragin kaltegarriak izaten jarraituko du merkataritza multilateralaren ordenuan eta MMEaren subiranotasunean.

Bibliografia

- Chesnais, F. *La mondialisation du capital*. Syros. Paris, 1994.
- Díaz M. A. *Del GATT a la Organización Mundial del Comercio*. Síntesis, Madril, 1996.
- Goldin, I. (et al.). *Trade liberalisation: global economic implications*. OECD, Paris, 1996.
- Greenaway, D. (et al.). *Global Protectionism*. Mac Millan, Londres, 1991.
- Sandretto, R. *Le commerce international*. Armand Colin. Paris, 1995.

Datu-iturriak

- NMF (IMF). *International Financial Statistics*. Washington.
- Munduko Bankua. *World Development Report*. Washington.
- OMC (MME). *El Comercio Internacional*. Geneva.
- UNCTAD. *World Investment Report*. New York

5. GAIA

Nazioarteko moneta- eta finantza-sistema

Gai honetan egungo nazioarteko moneta- eta finantza-sistemen eraikuntza eta bilakaera aztertuko ditugu. Horretarako ezinbestekoa da sistema horien zutabeak ezarri zireneko jatorrira jotzea, Bretton Woods-era alegia. Sorrera-baldintzetan aurkitu ahal izango dugu ondorengo krisiaren zergatiak, moneta- nahiz finantza-sisteman egungo desegonkortasun-egoera eraginez. Egonkortasun-eza eta ziurgabe-tasuna areagotu egin da azken hamarkadetan finantza-eremuan, batik bat, bertan emandako asaldurak eta berrikuntzak direla medio; eta Hegoaldeko zorraren arazoaren irtenbiderik ezak eta finantza-merkatuen globalizazioak ere horretara bultzaturik.

5.1. Bretton Woods-eko instituzioak: Nazioarteko Moneta-Fondoa eta Mundu-Bankua

Atal honen xedea, Nazioarteko Moneta- eta Finantza-Sistema garaikidearen erakikuntzarako habe nagusiak izan diren Nazioarteko Moneta-Fondoa eta Mundu-Bankuaren nolakoa azaltzea da. Garaikidea esaten dugu, moneta-sistemaren nazioarteko antolakuntza ez baita berriki asmatua. Kapitalismoaren historiako urre-araua nazioarteko elkartrukeak erraztu zituen moneta-sistema nagusia izan zen. Urre-araua XIX. mendean zehar eta XX. mendearen hasieran, praktikan libarren araua bihurtu zen, garai horretan Inglaterraren botere politikoa eta ekonomikoa erabatekoa baitzen mundu osoan. Urrezko (libarren) araua I. Mundu-Gerrarekin batera lehertu zen, gerrarteko sasoian nazioartean moneta-ordenurik eza nagusituz. Honela, kanbio-tasa finkorik ezean, II. Mundu-Gerraren aurretik esportazioak areagotzeko konkurrentzi devaluazioak eman ohi ziren. Honen guztiaren ondorioa nazioarteko merkataritzaren murrizketa nabaria izan zen.

Gerrarteko errealitate atzerakorra errepika ez zedin, II. Mundu-Gerraren ostean munduko finantza- eta moneta-eremuak birrordenatzeko urratsak eman ziren, hauen buruan 1944ko Bretton Woods-eko Hitzarmena gauzatuz. Bertan Nazioarteko Moneta- zein Finantza-Sistema berriaren oinarriak ezarri ziren eta baita berauek erregulatuko zituzten erakundeenak ere, Nazioarteko Moneta-Fondoaren eta Mundu-Bankuarenak alegia. Bretton Woods-en sinatutako akordioa Mendebaldeko herrialdeentzat soilik zen aplikagarri, Sobiet Batasuna eta Ekialdeko herrialde sozialistak ordenu horretatik kanpo geratu ziren-eta. Alta, errazagoa suertatu zitzaion II. Mundu-Gerraren osteko Mendebaldeko botere nagusi zen Estatu Batuei, moneta- eta finantza-ordenuaren funtsezko lerroak beren interesen arabera taxutzea.

Gerraosteko Nazioarteko Moneta-Sistema

Bretton Woods-en, bada, nazioarteko moneta-sistema erregulatzeke urre-araua berrezarri zen. Alabaina, hasieratik urre-dolarraren arau gisa abian ipini zen berau, nazioartean Estatu Batuek ordezkatzan zuten ekonomi indarragatik (hartan Mendebaldeko BPGaren erdia eta nazioarteko merkataritzaren %40 osatzen zuten) eta herrialde honen Erreserba Federalaren esku zegoelako garaiko mundu mailako urre-kantitate ezagun guztiaren gehiena (hiru laurdenak baino gehiago). Ordenuaren azken xedea, nazioarteko merkataritza eta, oro har, ekonomiaren hazkuntza erraztea eta ahalbidetzea izan zen.

Urre-dolarraren arauaren oinarriak, dolarrak urrearekiko zuen kanbio-tasa finkoa (35 \$ = urre-ontza bat) eta bien arteko trukagarritasun osoa ziren. Gainera, arauak beste moneta guztiek dolarrarekiko zituzten kanbio-tasak edo parekotasunak finkotzat ezarri zituen, nahiz edozein monetaren kanbio-tasa dolarrarekiko bere parekotasun finkoaren arabera ± 1 tartean mugitu ahal zen. Beraz, dolarra parekotasun-sistema honen giltzarri bihurtu zen. Parekotasuna aldatu ahal izateko aukera bakarra zegoen, NMFaren onarpena lortzeko: herrialde batek bere ekonomian (Pagamendu-Balantzaren defizitean, defizit publikoan, inflazio-tasan,...) funtsezko zailtasunak zituela frogatzea.

Moneten parekotasunen arteko egonkortasuna lortu zen horrela, merkataritza-helburu soila zuten debaluazio lehiakorrak galaraziz edo, behintzat, balaztatuz; hau guztia barne-egonkortasuna eskuratzeko, estatu bakoitzeko moneta-politikaren autonomiari uko egin gabe.

Baina horretarako beharrezkoa zen ere, merkataritza-defizitak zituzten herrialdeek beren behin-behineko kanpo-doikuntzarik ezak gainditzeko, dibisetako kredituak aise eskuratzeko. Honela ez zuten zertan beren monetak debalatu edota interes tasak igo. Finean, parekotasun finkoen egonkortasuna ezinbestekoa zen merkataritzaren onura ahalbidetuko zuen pagamenduen sistema multilateralala kontsolidatu ahal izateko.

Testuinguru honetan kokatzen da Nazioarteko Moneta-Fondoaren zeregina. NMFak bi betebeharrak ditu: Nazioarteko Moneta-Sistemaren erakunde gidaria izaki, NMSa egonkor eta ordenatua mantentzeko:

- * funtzio erregulatzailea, hots, NMSaren zutabe den aipatutako parekotasun finkoen sistemaren bermea izatea,
- * kreditu-funtzioa, herrialde behartsuei emandako maileguez bi helburu asebetetzeko:

- nazioarteko merkataritza-sistemari likidezia nahikoa ziurtatzea, honela nazioarteko merkataritzaren hazkuntza ahalbidetuz, eta

- debaluazio lehiakorrak ekiditea, epe laburreko finantza laguntzen bidez parekotasunaren finkotasuna mantenduz.

Finean, kredituak epe laburrekoak ziren, eta behin-behineko zailtasuna gainditu bezain laster herrialde hartzekodunak itzuli egin behar izaten zion NMFari honek aurreratutakoa.

Herrialde partaideen kuoten bidez eskuratu ohi du NMFak kredituetarako kapitala. Kuota-sistema NMFaren herrialde partaide bakoitzak munduko ekonomian zuen pisuaren arabera ezarri zen, eta herrialde bakoitzak NMFan izan duen botu-ahalmena edo botere-maila kuotako kantitateari lotuta egon ohi da. Esaterako, Estatu Batuek hasieran NMFaren kuoten %34a ordaintzen zuten eta egun %20, botu-portzentaia berberekin hurrenez hurren. Ekonomi Elkarkidetza eta Garapenerako Erakundeko (OECDeko) herrialde guztiek egun botuen %60 ordezkutzen dute.

Jarraian NMFak kredituak ematera bideratutako fondoen bilakaera agertzen da:

NMFak emandako kredituak; itzuligabeko kopuru osoa (milioi DEGak)

<u>Urteak</u>	<u>Zenbatekoa</u>
1979	8.873
1980	8.038
1981	9.545
1982	14.802
1983	23.590
1984	31.742
1985	34.793
1986	36.877
1987	33.443
1988	29.543
1989	25.520
1990	24.388
1991	25.603
1992	26.376
1993	28.496

Iturria: NMF: Urteroko Txostena, 1985 eta 1993. urteak

Ikus daitekeenez, mota desberdinetako fondo horietara jotzeko joera nabarmenki hazi da 80ko hamarkadatik aurrera, ordutik hona pagamendu balantzetan desorekak izan dituzten herrialde multzoa –Iparraldeko herrialdeak barne– gizendu egin baita.

Nazioarteko Moneta-Sistemari dagokionez, parekotasun finkoen sistemak 60ko hamarkadaren amaiera arte bilakaera egonkorra ezagutu zuen, baina 1971ean lehertu egin zen dolarraren debaluazioarekin batera, errearekiko dolarraren trukezintasuna aldarrikatu eta gero. Urrearen eta dolarraren parekotasun zentralaren

apurketarekin kanbio-tasa finkoen sistema apurtu egin zen; hots, kanbio-tasa gora-beheratsuen garaiari hasiera eman zitzaion, eta, horrekin batera, nazioarteko moneta-sistemaren krisialdiari ere. Izan ere, 1976an NMFak formalki onartu zuen jadanik gertatzen ari zena: parekotasun finkoen deuseztapena. Beraz, Bretton Woods-en ezarritako nazioarteko moneta-sistema bere horretan ahitu zen.

5.2. Nazioarteko moneta-desegonkortasuna

Aurreko atalean deskribatutako Bretton Woods-eko moneta-sistemak modu egokian funtzionatu zuen Estatu Batuetako pagamendu-balantza superabitarioa zen neurrian eta dolarraren funtzio zentrala ondo finkatua mantendu artean. Elementu hauen eraldaketa 60ko hamarkadan hasi zen, Estatu Batuen lehen merkataritza-defiziten eta Europa nahiz Japoniarako dolarren (eurodolarren) fluxu erraldoien agerpenak bitarteko izan zirelarik. Eraldaketa hau Vietnam-go gerrak puztutako gastu publikoa finantzatzeko asmoz Estatu Batuek ekonomi politika hedakorra aplikatu zutelako eman zen batik bat. Gainera, 70eko hamarkadako petrolioaren prezioen gorakadagatik ere, Estatu Batuetatik kanpo zegoen dolar-kopurua nabarmenki hazi zen.

Nazioarteko ekonomi esparrua eraberritzen, honako faktore hauek ere ari ziren garai hartan: NMFaren eta Mundu-Bankuaren funtzioen aldaketa eta seigarren gaian aipatuko ditugun nazioarteko moneta- eta finantza-merkatuen bilakaera, batetik, eta Hirugarren Munduko zorpetze orokorra, bestetik.

Eszenatoki berri honek eraginda, nazioarteko moneta-sistemaren parekotasun finkoei amaiera eman zitzaion, kanbio-flotazioa nagusituz, ofizialki 1976tik aurrera, baina errealitatean 1971etik aurrera. Honela, nazioarteko moneta-sistemaren desgongortasun eta krisialdiari hasiera eman zitzaion, egun bere horretan dirauen moneta-asaldura eta zalantza-garaia zabalduz.

Nazioarteko Moneta-Sistemaren krisia bi gertakizunetan gauzatu zen: urrearen desmonetizazioa edo trukeazintasuna eta kanbio-tasa flotanteak. Biek ipintzen zuten zalantzan dolarraren giltzarri-izaera. Dena den, 1973ko petrolioaren krisiaren ostean, dolarraren izea edo gainbehera leundu egin zen, LPEEko herrialdeei dolarretan egindako pagamenduen eraginpean. Honela, 70eko hamarkadan dolarra ahuldu egin bazen ere, aipatu faktoreari esker, ahulezia ez zen zorrotza izan. Hala ere, sortzear zeuden botere berrien monetetikiko garrantzia galdu zuen dolarrak, marko eta yenarekiko alegia.

Ondoren NMSaren krisia eragin zuten bi elementu aztertuko ditugu: Estatu Batuen ekonomi politika eta NMFaren bilakaera berria. Beste biak, hots, nazioarteko finantza-merkatuen dinamika eta Hirugarren Munduko zor publikoa, hurrengo gaian analizatuko ditugu.

Estatu Batuen ekonomi politika eta dolarra.

1970eko hamarkadan Estatu Batuetako ekonomi politika hedakorra izan zela aipatu dugu, EEBBetatik kanpoko dolar-kopurua puztuz eta dolarraren ahulezia

areagotuz. Bada, 1980ko hamarkadaren hastapenetik EEBBetako ekonomi politika zorrozki aldarazi zuen Reagan-en gobernuak. Ekonomi politika neoliberala hartu zuten eredutzat eta dagokigun gaiari loturik honako ardatzak finkatu:

i) Moneta-politika oso murrizkorra, dirua kontrolpean ipiniz eta interes-tasak nabarmenki igoz, hau guztia inflazioa apaltzeko.

ii) Aurrekontu defizit handiari aurre egin, eta berau finantzatzeko beharragatik ere garestitu zuten diruaren prezioa edo interes-tasak igo.

Interes-tasen igoerak (Europa edo Japoniarekikoak baino 2-4 puntu garaiagoak) berehalako eragina eduki zuen eta kapitalak erakarri zituen Estatu Batuetara; honekin, EEBBen merkatura jotzeko dolarren eskaria arin gehitu zen eta honela 1980-1985 aldian dolarraren apreziazioa eta indartzea izan zen horren ondorio. Urtealdi honetan eta interes-tasa altuengatik Estatu Batuetan atzerriko kapitalen sarrera etengabea eman zen, 1985an inbertsio pribatu guztien %45 izan arte. Atzerriko kapitala inbertsio zuzenera joan zen, baina baita zorroko inbertsiora ere, eta inbertsio-mota honetan espekulazio-mugimendu handiak eman ziren. Kapital honek garaiko beste hutsune bat bete zuen EEBBetan, aurrekontu-defizitaren finantzazioa alegia.

Hurrengo gaian aztertuko dugun bezala, sasoi honetako Estatu Batuetako interes-tasen igoerak eta dolarraren apreziazioak berebiziko garrantzia izan zuten Hirugarren Munduko kanpo-zorren arazoaren leherketan.

Dinamika honen guztiaren buruan Estatu Batuetako merkataritza-defizitaren edo kanpo-defizitaren gehikuntza eman zen. Azken finean, dolarraren apreziazioarekin inportazioak ugaritu egin ziren, merkeago bihurtzean, eta esportazioak murriztu, dolarretan erostea garestitu egin baitzen.

1985etik aurrera Estatu Batuetako defizit fiskala eta kanpo-defizita sustengaitzak egin ziren, Estatu Batuek munduko zorrik handiena metatu arte. Nazioartean gero eta argiago zegoen, munduko ekonomiaren egonkortasunerako dolarraren debaluazioa eta Estatu Batuen interes-tasen beherapena premiazko lehentasunak zirela. Testuinguru honetan suertatu ziren segidan aipatuko ditugun zazpi handien topaketak eta bertako ebazpenak.

NMFaren funtzioen eraldaketak

Lehen atalean azpimarratu genuenez, NMFa bi funtzio nagusi betetzeko jaio zen. Baina eraldaketak etorri ziren:

i) Moneta-errealitatearen poderioz bere funtzio erregulatzailerak ezereztatu egin zen praktikan, 1971/1976 garaian dolarrak ezagututako debaluazioak eta gero. Denborarekin funtzio arautzaile hau G-7 zazpi herrialde industrializatuenen taldeak bereganatu zuen, NMFak aholkularitza lana, txostengintza, eta antzeko motako eginkizunak baino gorde ez zituelarik.

ii) Kreditu-emaile funtzioa, aldiz, funtsezko jarduera izango da, funtzio erregulatzailea galdu ostean NMFaren ia funtzio bakarra. Baina, funtzio hau ere aldatu egin da, eta ez du hasieran zuen izaera berbera mantenduko.

Oroitzuz, NMFaren kreditu-funtzioa epe laburrekoa zen, debaluazioak ekiditeko emanak, horietako asko OECDeko herrialdeei. Baina, 1976-1982 urtealdian bere funtzio erregulatzailea galdu ostean eta lan esparru berriak eskuratu nahian, Hirugarren Munduko herrialdeen epe luzeko finantzaziogintzan sartzen da NMFak. Eta 1982tik aurrera, epe luzeko kredituak egiturazko doikuntzarako egitarauak bultzatza (ikus 5.5. atala) bideratu ziren nagusiki, Hirugarren Munduko eta beranduago Europako Ekialdeko zorraren arazoa larriagotuz. 1982. urtez geroztiko jarduera honez, NMFak kreditu-erakundeen maileguak osatu zituen berak ere *baldintzapeko* laguntzak bideratuz. Baldintzazko laguntza hauek ondokoa ekartzen dute: zordunentzat NMFaren dirulaguntza eskuratzeko aukera, herrialde hauek estuasunezko ekonomi neurriak hartzeko konpromisoa betez gero.

Beraz, bilakaera honen buruan NMFak ez ditu Bretton Woods-en izendatuak zituen funtzioak betetzen, bestelakoak baizik, batez ere egiturazko doikuntzarako politikak abiaraztea.

NMFak bere funtzio nagusienaren galera ezagutu zuen heinean, hutsune hori nolabait betetzeko, munduko zazpi handien taldea, G-7 delakoa, ordezkatuz joan da NMFaren hasierako moneta-erregulazioaren funtzioa. Aipatu bezala, BPGaren arabera Mendebaldean ekonomi garrantzi gehien duten herrialdeek osatzen dute G-7a. 1975ean honako bost herrialdeek osatu zuten G-5 Taldea: Estatu Batuak, Japonia, Alemaniako Errepublikak Federala, Frantzia eta Erresuma Batua. Baina beranduago Italia eta Kanada atxiki zitzaizkielarik, G-7a finkatu zen. Taldea nazioarteko erakundea ez bada ere, NMFan, Mundu-Bankuan, Nazio Batuen Erakundean, Merkataritzaren Mundu-Erakundean, etab., eskuharmen eta kontrol-ahalmen handia eskuratu du; esate baterako, NMFaren botuen ia erdia (%45) ordezkatzen dute. Munduko gailurretan bildu eta bertan G-7ak bere erabaki estrategikoak hartzen ditu.

Bere ohiko zeregina politikari lotutako ebazpenak eta ekonomi gomendio orokorrak ematea izan bazen ere, 1985etik aurrera nazioarteko moneta-desordenua kontrolatzen saiatzen da (Plazako hitzarmenak, Louvre-koa,...), lehen erabakiak dolarraren beherakada ordenatuaren aldekoak izanik. Topagune arautzaileak (meeting standard) egiten dituzten arren, talde honek ez du antzinako NMFaren funtzio erregulatzailea ordezkatu. Azken honen frogarik argiena, egungo Nazioarteko Moneta-Sistemaren gabezia da.

Gainera, 1990etik aurrera G-7ak ahaleginak egiten ditu beste zeregin esanguratsua ere bideratzen, Europako Ekialdeko herrialde sozialista ohien merkatu-ekonomiarako *trantsizioa* antolatzen alegia. Zeregin honetan, NMFaren eta Mundu-Bankuaren ildo berberak bultzatu eta laguntzen ditu, egiturazko doikuntzarako egitarauak hain zuzen, hauek dirulaguntzak jasotzeko baldintza gisa finkatuz.

Gaur egun G-7ak ordezkatzan duenaz, honako hausnarketa laburra egin daiteke: NMFaren sorkuntza eta krisirainoko funtzionamendu *egokia* Estatu Batuen hegemoniarengatik ahalbidetu zelarik, egun G-7ak munduko ekonomiaren hiru gune nagusien (Estatu Batuak, Japonia eta Alemania) arteko nolabaiteko botere-banaketa islatzen du. Baina, botere-birbanaketa honetan Hegoaldeko herrialdeak lehengo menpekotasun-kokapen beretsuan daude.

Oraindik orain egiaztatzeko goiz bada ere, egungo bere rola eta aginte-maila ikusita, G-7a edo bere ordezkoren bat nazioarteko ekonomi eta moneta-ordenu berriaren ernagailua izan liteke.

5.3. Mundu-Bankua eta garapenerako laguntza ofiziala (GLO)

NMFaz gain, Bretton Woods-en finantza-arloko beste erakunde baten sorrera ere hitzartu zen, Mundu-Bankuarena hain justu. Hasieran Berreraikuntza eta Garapenerako Nazioarteko Bankua hartu zuen izentzat, bere betekizuna bi arlo horietara zuzendu baitzen, hots, II. Mundu-Gerrak hondatutako Europa eta Japoniaren berreraikuntzara, batetik, eta Hirugarren Munduko garapen-egitasmoen finantzapenera, bestetik. Alabaina, aipatutako lehen eginkizuna Estatu Batuen eskuhartzeak ahitu zuen. Izan ere, Europa eta Japoniaren berreraikuntzarako fondoak Estatu Batuek bideratutako Marshall Planak ipini eta kudeatu zituen hasieratik. Haatik, 1950ko hamarkadaren hasieratik aurrera Mundu-Bankuaren funtzio bakarra garapenari laguntza eskaintzea izan zen.

Honela, Mundu-Bankuak garapena sustatzeko egitasmoak eta ekimenak diruz laguntzen ditu, maileguak eman eta horretarako kredituak errazten dituelarik. Herrialde partaideetako gobernuak edo instituzioak edota enpresa publiko nahiz pribatuak izan daitezke onuradunak, azken hauek –enpresa pribatuak– Mundu-Bankuaren dirulaguntzak jasotzeko bere estatuaren bermea behar dutelarik. Edonola, izaera pribatuzko finantza-erakundeen lehia ekiditen du Mundu-Bankuak, hauen kreditu-mekanismoak osatuz.

Helburu hau asebetetzeko Mundu-Bankuko herrialde partaideek ipinitako kapitala, gordailu gisa ezartzen da Mundu-Bankuan. Herrialde partaideen kapital-ekarpena NMFaren kuoten antzeko proportzioan egiten da, munduko ekonomian herrialdeak duen pisuaren arabera alegia; eta honek botu-ahalmena determinatzen du.

Alabaina, Mundu-Bankuaren fondoak ez dituzte soilik herrialde partaideen kapitalek osatzen. Mundu-Bankua finantza-merkatuetan zorpetu egiten da, kapital-baliabide gehigarriak lortuz eta honela bere kapital-fondoa zabalduz. Kasu hauetan Mundu-Bankuak duen herrialde partaideen kapitala, maileguz eskatzeko bermea izan ohi da. Bide gehigarri hau erabiliz erantzun diezaioke Mundu-Bankuak bere herrialde partaideek egindako laguntzen eskari gehikorrari.

Mundu-Bankuaren finantza-jardueraren xedea ekonomi garapena laguntzea dela aipatu dugu. Bere ibilbidearen hasieratik, Mundu-Bankuak garapenerako egitasmo zehatzak izan ditu helburu, eta ez ekonomi plan orokorrak. MBaren

dirulaguntza eskuratzekotan, egitasmoak esparru zehatz batean egon behar du kokatua. MBak finantzatzeko egitasmoen esparruak honako hauek dira:

- hasieratik abian dagoen esparru bakarra, azpiegitura-egitasmoena da. Hemen garraio, energia, oinarrizko industria,..., moduko arloetan aurkitzen diren egitasmoak lagundu ohi dira.
- 1970eko hamarkadatik aurrera, oinarrizko beharrak (nekazaritza, hezkuntza, osasungintza,...) asetzeko egitasmoak ere lagundu ditu MBak.
- 1980ko hamarkadatik aurrera, lehen bi esparruetako egitasmoez gain, egiturazko doikuntzarako egitarauak ere finantzatzen ditu.

Gaur egun Mundu-Bankuak hiru esparru hauetako egitasmoak finantzatzen ditu eta oso kritikatu da gauzatutako azpiegitura-egitasmo askoren ingurugiro- eta giza eragin kaltegarriengatik. Kritikak jaso ditu MBak, garapenari buruzko bere ideia dela-eta, kritika-egileek Iparraldeko ekonomi hazkuntzarako ibilbidea eta Hirugarren Munduko garapen aukerak parekatzea ezinezkoa dela azpimarratzen dutelarik. Kritika gehigarriak ere jaso ditu MBak, bere laguntzen eskuragarritasuna arma politiko gisa erabiltzeagatik eta beste horrenbeste arrazoiengatik ere.

Garapenerako Laguntza Ofiziala

Mundu-Bankuaren finantza-jarduera hobeto ulertzeko, Garapenerako Laguntza Ofiziala (GLO) zertan datzan azaltzea lagungarria dugu. Garapenerako laguntza ofiziala gehienetan Iparraldetik Hegoaldera bideratutako finantza-fluxu berezia da. Fluxu honen jomuga Hirugarren Munduko herrialdeak dira. Hauek, zuzenean edo zeharka, instituzio multilateralen bidez (Mundu-Bankua, UNICEF, Garapenerako Amerikarteko Bankua, Garapenerako Afrikako Bankua, Garapenerako Asiako Bankua, etab.) jasotzen dituzte aipatutako laguntzak. Helburua Hegoaldeko herrialde bateko gobernua denean, aldebiko edo GLO bilateral da; eta aipatutako laguntza nazioarteko erakunde batek jasoz gero, aldeanitzekoa edo multilateral.

Jatorria pribatua izan daiteke, esaterako, banakako pertsonen giza erakundeei eginiko emariak. Baina, orokorrean publikoak dira. Laguntza publikoa edo ofiziala da, gobernuak edota instituzioek bideratzen dutenean. GLO izateko baldintza bakarra laguntzaren %25 gutxienez doakoa edo kontzesionala izatea da. Izan ere, garapenerako laguntza maileguz osatuta dago batez ere, eta doako emariak muga-tuak eta oso noizbehinkakoak dira.

GLOaren helburua ekonomi garapena eta ongizatea indartzea da, xede militarra esplizituki alboratuz. OECDeko herrialde gehienak biltzen dituen Garapenaren Laguntzarako Batzordea (CAD) garapenerako laguntza ofizial guztiaren %85en hornitzailea da. Bide honetan aurrera egiteko asmoz, Nazio Batuen Erakundeak herrialde aberatsen BPGaren %0,7ko helburu horretara bideratzea hitzartu zuen 1972an. Baina kantitate hau ez dute herrialde gutxi batzuk baino bete azken daten arabera (Holandak, Suediak, Norvegiak eta Danimarkak). Beste herrialdeez ez dute hitzartutakoa bete, nahiz horretarako presioa handitu den azkenaldian.

Egun GLOak Hegoaldeak jasotzen dituen finantza-fluxu guztien %40 inguru ordezkatzeko du (1981ean %27 zen) (Mundu-Bankua, 1983 eta 1996). Portzentaia hau asko igotzen da Saharapeko Afrikako herrialdeak kontsideratuz. Honela, GLOa ezinbestekoa da Hirugarren Munduko herrialde ugarien garapenaren beharretarako eta hainbaten iraunbizitzarako ere.

Baina Hegoaldeak beste finantza-fluxuak ere jasotzen ditu, noski. Batzuk publikoak dira, GLOaren antzera, baina ez kontzesionalak, esportaziorako kredituak kasu. Besteak fluxu pribatuak dira, hala nola inbertsio zuzena (batik bat ETNek gauzatua), 1970eko hamarkadan asko ugaltu ziren banku-kredituak eta maileguak, bonoak, Gobernu Kanpoko Erakundeen emariak (%4 inguru, azken datuen arabera), etab..

5.4. Nazioarteko Finantza- Merkatuak

Finantza-merkatuetan finantza aktiboak eta tresnak elkartrukutzen dira. Hauen artean moneta-merkatuak eta kapitalen merkatuak bereizten dira, bertan negoziatzen diren aktiboen ezaugarrien arabera. Moneta-merkatuetan salerosten diren aktiboak, epe laburrekoak, likidezia garaikoak eta arrisku urrikoak dira. Kapitalen merkatuetan, aldiz, epe luze eta ertaineko iraupena duten aktiboak jaulki eta negoziatzen dira.

Bata izan zein bestea izan, finantza-merkatuen garapenaren arrazoi historikoa finantza artekaritzaren funtzioa da, hots, aurrezleen finantza-baliabideak inbertitzailearengana helaraztea. Sistema kapitalistaren bideragarritasunerako giltzarri da artekaritza-funtzio hau, produkzio-sistemak likidezia sobera izan dezan ezinbestekoa baita.

Honela, finantza-merkatuek garapen goiztiarra ezagutu zuten, eta kapitalismoaren sorreran berebiziko garrantzia izan zuten. Finantza-elkartruke eta fluxuak nazioartean gauzatzeko joera betidanik nabarmena izan arren, finantza-merkatuak globalizazioaren paradigma eta ikur bihurtu dira azkenaldian.

Izan ere, nazioarteko finantza-fluxuak nabarmen ugaltu dira eta konplexutasun hazkorren aurrean aurkitzen gara arlo honetan. Fluxu publikoak zein pribatuak, ofizialak eta ez-ofizialak,..., eta beste banaketak egin ahal dira finantza-fluxuen eremuan. Aurreko atalean Mendebaldean jatorria duten eta Hegoaldeko herrialdeetara zuzentzen diren fluxuak aztertu ditugu, garapena sustatzeko finantza-baliabideak herrialde behartsuei bideratzea baita Mundu-Bankuaren funtzio nagusia .

Nolanahi ere, nazioarteko fluxu gehienek ez dute Iparra-Hegoa norabidea hartzen; aitzitik, herrialde garatuetatik irten eta mendebaldeko beste herrialde batera edo batzuetara jo ohi dute batik bat. Lurraldearteko joera hau aspalditik eza gutzen bada ere, azken bi hamarkadetan bizkortu egin da, finantza-globalizazioaren garapenarekin batera.

Gerraosteko ekonomi hedakuntzaren garaian (1945-1970) nazioarteko finantza-fluxuen parterik handiena enpresa transnazionalak Iparraldeko herrialdeetan egindako inbertsio zuzena izan zen. Testuinguru honetan mundu-mailako kapitalera joan-etorriak xede produktibo bati lotzen zitzaizkion, eta finantza-merkatu gehienak irmoki erregulatuta eta zatikatuta zeuden, salbuespenak salbu.

Baina 1970eko hamarkadatik aurrera, finantza-merkatuen garapenerako baldintzetan eragina izan zuen gertaera-multzo bat jazo zen, finantza-merkatuaren hedapen-aroa zabalduz. Hamarkada honetako finantza-merkatuen hedakuntza-prozesuan, jarraian azpimarratuko ditugun faktoreek eragin zuten batez ere. Lehenik eta behin, Nazioarteko Moneta-Sistemaren krisiaren eztandarekin monetaren arteko kanbio-tasa finkoak ezabatu egin ziren eta, hein berean, kanbioen gaineko kontrolak ere suntsitu.

Honez gain, informazio eta telekomunikaziorako teknologien hobekuntzak medio, finantza-merkatuen arteko loturak ugaltu eta erraztu egin dira, urruntasun fisikoaren muga nolabait gaindituz. Beraz, ordurarte finantza-merkatuak geografikoki banatuta zeuden arren, 1970eko hamarkadatik aurrera bereizketa hori ahituz joan zen, munduko finantza-merkatu bakarreko egungo egoerara heldu arte.

Azkenik, Nazioarteko Moneta-Sistemaren krisiaren giblean egon zen Estatu Batuetatik kanpoko dolar-kopuru erraldoia ere eragin handikoa izan da finantza-merkatuen eraldaketan. Honekin lotuta, 1973 eta 1979ko petrolioaren prezio-igoerek izandako ondorioak dira aipagarri. Petrolioaren prezioen igoerak LPEEko herrialdeen kanpo-superabit mardulak eragin zituen. Herrialde hauen dibisa-soberrakinak –petrodolar izenaz ezagutuak– birziklatuak izan ziren, eta horretarako autututako eragiketa Mendebaldeko –Europako batik bat– finantza-merkatuetan gordailuak egitea izan zen. Finantzen euromerkatuetan egindako dolar-sarrerak anitzak izan zireneko erari zegokionez, bankuetako gordailuetatik hasi, bonoak eta obligazioak erosterekin jarraitu, eta aktibo publikoetara iristen ziren, besteak beste. Hau guztia, ekonomiaren nazioartekotze-prozesua tinko urratzen ari zen bitartean, enpresa zein bankuen dinamika transnazionala indartsua medio.

Nazioarteko finantza-merkatuen hedakuntza areagotu egin zen 1970eko hamarkadaren bigarren erdialdetik aurrera, merkatu hauen globalizazioaren fenomeno bizkortzen hasi zelarik. Prozesu honek aipatutako euromerkatuen indartze eta orokortzearekin zerikusi estua du. Euromerkatuaren jatorrian Europako finantza-merkatuetako dolar edo dolarretan izendatutako bonoen zirkulazioa egon zen. Horrela, eurodolarren eta eurobonoen merkatuak garatu ziren. Eurodolarren merkatua Estatu Batuetatik kanpoko bankuetan gordetako dolarrez dago osatuta, eta ez bakarrik Europakoetan, izenak horrela iradokitzen duen arren. Bestalde, denbora pasa ahala eurodolarren merkatu berezian dolarrek ez ziren beste monetak –markoak edota yenak, gehienbat– ere sartuz joan ziren, beren izena egokitu eta eurodibisen merkatu gisa izendatzeraino. Gaur egun, eurodibisa edo eurodolarren merkatuan banku-kredituak elkartrukutzen dira, kreditu hauek inongo moneta-autoritatepeko arautegi erregulatzailearen menpean egoteke nazioarteko likidezia sortzen dutelarik.

Eurobonoen merkatuan antzeko ezaugarriak daude, baina bonoen elkartrukearen arloan. Beraz, merkatu honetan epe luzeko tituluak negoziatzen dira, eta titulu hauek jaulkitzailearena ez den beste moneta batetn daude izendatuta, honela tituluak edozein nazio-araugintzatik kanpo daudelarik.

Eurodibisen eta eurobonoen merkatuek bultzada nabarmena izan zuten 70eko hamarkadako bigarren erdian, eta batez ere 80ko hamarkadan eta 90ekoan. Egun, nazioarteko merkatuetako finantzaketa-bolumenaren erdia baino gehiago euromerkatuan egiten da. Eta finantza-merkatu hauetako agenteak edonolako arau eta erregulazio estataletik kanpo daudenez gero, bistan da ekonomi politikek zein gobernuen eskuhartzeek eraginkortasun eskasa dutena merkatu hauen arauketa-garaian.

Hala ere, finantza-globalizazioaren egungo gailurra 80ko hamarkadan garatutako finantza-merkatu berriekin lortu da. Finantza-berrikuntzei lotutako merkatuek nazioarteko finantza-merkatuen konplexutasuna eta hedapena areago dute. Finantza-merkatu berriak produktu eratorrien garapenarekin finkatu ziren. Finantza-produktu eratorriak finantza-kontratuak dira eta beren baloreak menpeko beste aktiboetatik (bonoak, dibisak, akzioak, lehengaiak) erarortzen dira. Eratorrien merkatuan finantza-produktu eratorriak negoziatzen dira eta, beraz, bigarren mailako merkatuak dira, bertan ez baitira finantza-produktu berriak salerosten, jadanik indarrean dauden tituluak baizik.

Eratorrien merkatu hauen arteko ezagunenak, geroko merkatuak eta aukeren merkatuak dira. Gerokoak araututako kontratuak dira eta bertan salkari edo finantza-tituluen kopuru zehatza aldeztu aurretik ezarritako prezioan eta epe jakin batean salerosteko konpromisoa hartzen da. Aukeretan ere aktibo zehatza aurretik ezarritako prezioan eta epe jakin batean salerosten da; hala ere, gerokoetan ez bezala, tresnaren jabeak hitzartutako salmenta edo erosketa gauzatzeko eskubidea du, baina ez horren egin beharra.

Finantza tresna edo produktu hauek saltzailea edo eroslea aseguratzeke era modura agertzen diren arren, errealitatean eragiketa espekulatzailerak dira. Normalean bertako eragiketa arruntenak dibisa, lehengaien prezioa edo –gehienetan– interes-tasaren gaineko apustuak izaten dira. Finean, eragiketa hauetan erosleek zein saltzaileek ez dute trukearen aurretik produktua eta bere kalitatea ezagutzen. Bertan trukutzen dena, etorkizuneko ordainketarako promesak dira, eta ez saltzaileak ezta erosleak ere ez dute horien gaineko informaziorik. Gainera, eratorrien merkatu hauen itzalean, are gutxiago erregulatutako bigarren mailako finantza-merkatuak sortzen ari dira.

Azkenaldion, produktu eratorrien merkatuak etengabeko hazkundea ezagutzen ari dira. Esaterako, produktu hauen elkartrukea 1986ko kopuruarekiko lau bider handiagoa zen 1992an. Merkatu hauetan dagoen eguneko mugimendua NMFaren herrialde guztietako erreserbak baino handiagoa da. Honelako zifrekin uler daiteke, nola gobernuak (G-7koek ere) ezer gutxi egin ahal duten finantza-mugimenduek sortutako desegonkortasun ekonomikoak bideratzeko. Esaterako,

1990eko hamarkadaren hasieran, Europako Batasuneko moneta batzuen (lira, libra, pezeta...) kanbio-tasen aurkako jokabide espekulatzailerik Europako Moneta-Sistema zaztatu zuten erreformara behartuz.

1997an Asiako hegoekialdean lehertu eta 1998an munduratu den finantza-krisia ere nazioarteko finantza-elkartrukeen kontrolik gabeko hazkundearen kon- testuan ulertzen da. Asiako ekonomiak zorraren finantzaketan oinarritzen dira eta ez horrenbeste kapitalaren finantzaketan. Honela bertako bankuek azpikapitalizaturik zeuden enpresei maileguak eman zizkieten proportzio nabarmenean, eta enpresa hauek, kapital-horniketa apala izan arren, bizkor hedatzen hasi ziren. 1990eko ha- markadako hasiera arte sistemak aurrera egin zuen, baina ondoren Asiako finantza- merkatuak nazioarteko finantza-merkatuetara irekitzen hasi ziren. Geroztik atze- rriko finantza-erakundeetatik maileguak eskatzen hasi ziren Asiako ekonomi eragileek. Baina, oztoporik gabe bertaratzeko hasi ziren atzerriko kapitalak, etorri bezala ihes egiten zuen ekonomi egoera ziurgabeen aitzinean. Eta horixe da jazo zena: atzerriko bankuek bost herrialdeei (Indonesia, Hego Korea, Malasia, Filipinak eta Tailandia) maileguak eman zizkieten 55000 miloi dolarretako balioz 1996an; hurrengo urtean Tailandiako baht monetaren debaluaketa zela-eta ikaratu zirenean, banku horiek 17000 milioi dolar atera zituzten gutxienez herrialde hauetatik. Bat- -batean, zorraren finantzaketa-sistema guztia bertan behera etorri zen. Beldurra eta zalantza atzerriko enparauko eta bertako finantza-erakundeetara heldu zen, maileguak berreskuratu nahi izatean industri enpresen ezina agerian geratu zenean.

Honen guztiaren ondorio gisa, nazioarteko moneta-desegonkortasuna areagotu egin da, eta ekonomiaren finantzarizazio-fenomenoari ateak ireki zaizkio. Azken honen esangura hauxe da, alegia, egungo dinamikan finantza-ekonomiak ekonomia erreala edo produktiboa gero eta gehiago ari dela ordezkatzeko, eta lehenak ekono- mia produktiboko aldagaietan eragin zorrotzagoa duela. Kapital-masaren gero eta zati apalagoa bideratzen da inbertsio produktibora, iraganean bezala, finantza- -arloko espekulazio-mugimenduek errentagarritasun mardulagoa ahalbidetzen baitu.

Fenomeno hau egungo krisiaren osagarri inportanteenetarikoa dugu, eta ka- pital-mugimenduen gaineko kontrola berrezarri ezean, ekonomi susperketarako za- lantza biziak sortzen jarraituko du. Izan ere, luzaroan egoera hau sustengagaitza baita: aberastasuna produzituz –ekoiztuz– sortzen da; finantza-mugimenduek aberas- tasuna birbanatzen dute (areago kontzentratuz), baina ez dute aberastasuna sortzen.

5.5. Hirugarren Munduko kanpo-zorra

Azaldu dugun nazioarteko finantza-merkatuen hedapen eta globalizazioak ondorio anitzak izan zituen mundu ekonomiaren atal desberdinetan. Horietarik, Hirugarren Munduko herrialde batzuk metatutako zorraren arazoa dugu hemen- goan aipagai.

Arazo honen jatorria 1970eko hamarkadaren hasieran kokatzen da. Sasoi honetan, dinamika desberdinen eraginez, Hegoaldeko herrialde batzuen kreditu-

-bolumena gizentzeko baldintzak xamurtu egin ziren. Horretarako eskariaren eta eskaintzaren arloko faktoreak piztu ziren. Kredituen eskaintzaren aldetik, kontuan hartzekoa da garai honetan nazioarteko banka pribatuak daukan likidezaren soberakina (dibisetan izendatua) dela-eta, finantza-instituzio hauek premiazkoa zutela soberakinak bideratzea eta horretarako erraztasunak ipini zituztela.

Dibisen soberakinerako arrazoiak bi dira, batik bat. Lehena, Iparraldeko herrialdeetan ekonomi krisiak bete-betean eragiten ari zela 70eko hamarkadan, honela enpresa-inbertsiorako kredituen eskaria gogor jaitsiz. Bigarrena, petroliodun herrialdeetako petrodolarren hazkuntzak hauen birziklapenera bultzatu zuen, horretarako autua Europako finantza-merkatuetan petrodollarak gordetzea izanik.

Bestalde, eskariaren arloa behatuz, ondoriozta daitekeenez, Hirugarren Munduko hainbat herrialdek beren industrializazio-prozesuarekin jarraitu ahal izateko mailegu eta kredituen eskaria areagotu behar izan zuen. Gogoan izan, 70eko hamarkada honetan ekonomi krisiak ez zuela Hegoaldean Mendebaldeko herrialdeetan erakutsitako gordintasunez eragin. Hau dela eta, Hegoaldeko zenbat herrialdek *zorpeko hazkuntza* ereduari segitu zioten, horretarako beren gobernuen laguntza eta bermea eskuratuz.

Eskari- nahiz eskaintza-faktore hauen eraginpean, Hegoaldeko herrialde batzuen zorpetze-prozesua ahalbidetu zen. Herrialde batzuen arazo modura agertu zen eta ez Hirugarren Munduarena osotara harturik; finean, zorrak herrialde zehatz batzuetan izan zuen eraginik gordinena. Herrialde zorpetuak aipatzerakoan, hamabost ziren bolumen gehienekoak eta horietatik batez ere Hegoameriketakoak ziren nabarmenenak, nahiz Afrikakoak ere baziren tartean (Maroko, Argelia eta Nigeria, esaterako). Bestalde, Saharapeko Afrikako herrialde askok duten zorra mailegue-maile ofizialekin eginkoa da eta, beraz, izaera eta tratamendu desberdina dute.

Orain arte zorraren metaketarako baldintzak aztertu ditugu; baina baldintza hauek hor egon arren, zorraren arazoak 1982ra arte ez zuen eztandarik egin. Urte horretako abuztuan, Mexikok bere zorraren zerbitzuaren ordainketa *atzeratzeko* erabakia hartu zuen, eta aldarrikapen honen ostean lehertu zen zorraren arazoa. Kontuan izan behar da, leherketarako 80ko hamarkadan Estatu Batuetako ekonomi politikaren bide berriaren eragina. Izan ere, Estatu Batuetako interes-tasak igotzean, Hirugarren Munduko herrialde zorpetuek banka pribatuarekin ordurarte zuten zor-bolumena nabarmenki puztu zen. Eta hau gertatu zen, batetik kredituak interes aldakorretan emanda zeudelako eta, beraz, Estatu Batuetako interes-tasak gehitzean, kredituengatik ordaindu behar ziren zerbitzuak hazi egin zirelako. Eta bestetik, interes-tasen igoerak dolarraren apreziazioa ekarri zuelako, honela dolarretan izendatuta zeuden kredituak erlatiboki garestituz. Hauexek izan ziren zorraren bolumenaren hazkuntza esanguratsuaren faktore eragileak. Dena den, herrialde hauen kanpo-finantzaren arazoa larriagotuz joan zen 70eko hamarkadan zehar, herrialde hauen sarrera-iturrien zati inportantea ziren oinarritzko produktuen prezioek etengabeko beherakada jazo baitzuten. Hamarkada honetan, beraz, herrialde zorpetuek gero eta zor handiagoa metatzen hasi ziren aurretiko zorraren zerbitzua

ordaindu ahal izateko; honela, elur-pilaketaren antzeko eragina izan zuen honek, hurrengo hamarkadako eztehandi bideak erraztuz.

Zorraren krisiak arazo ugari agertarazi eta ondorio larriak ekarri zituen. Ondorio hauek, kontsideratzen dugun herrialde-multzorekin arabera bereiz daitezke. Iparraldeko herrialdeentzako ondorio larriena, banku-sistemaren hondoraketaren arriskua izan da.

Arrisku honen aurrean neurri-multzorik bat hartu zen berehala. Banku pribatuak beren neurri propioak hartu zituzten, hala nola zordun luzakorrenzat hornidura-sistemak eraikitzea edo zorraren bigarren mailako merkatua sortzea. Larritasunezko neurri hauen xedea bankuaren porrota ekiditea zen. Gainera, banku pribatu hauen presiopean Mendebaldeko gobernuak Nazioarteko Moneta-Fondora eta Mundu-Bankura jo zuten, hauek bankaren interesen arabera irtenbide egoki bat bila zezaten.

Gauzak horrela, 1985ean Baker Plana jarri zen abian. Estatu Batuetako Altxorren idazkariak, James Baker-ek, zorra leuntzeko proposamen berria luzatu zuen: NMFaren maileguak biderkatzea eta banku pribatuaren kredituen hazkuntza inportantea. Planaren arabera, fondo hauek hazkuntzarako ekonomi politika batekiko lotura behar zuten izan, eta *egiturazko doikuntzarako planak* agertu ziren.

Egiturazko doikuntzarako egitarauak

Dakigunez, nazioarteko bi erakunde hauen erantzuna egiturazko doikuntzarako egitarauak ezartzea izan zen, hauen aplikaziorako herrialdez herrialdeko negoziazio-prozesu bat zabaldu zelarik. Herrialde zorpetuen elkarrekin ezean, NMFak eta MBak errazago burutu izan zuten negoziazio-prozesua, herrialde kalte-tuek ezinbestez onartu behar izan zituztelarik erakunde horiek ezarritako baldintzak. Honela, ba, herrialde zorpetuek beren ekonomien egiturazko doikuntza bultzatu zuten, zorraren ordainketak egiteko finantza-baliabide gehigarriak eskuratzeko beste biderik ezean.

Egoera honek zorraren krisiak Hegoaldeko herrialdeetan izandako eraginaren eremura garamatza. Hirugarren Munduko herrialde zorpetuetan finantza-baliabideen transferentzia negatiboak edukitzen hasi ziren zorraren krisiak eztehandi egin ondoren. Hots, zorraren interesen eta amortizazioaren ordainketa gisa herrialde hauetatik ateratzen dena, kontzeptu desberdinengatik (inbertsio zuzena, dirulaguntza ofiziala, kredituak,...) sartzen dena baino apalagoa da. Kontuan izan behar da, 1983tik aurrera herrialde hauetan banku-kreditu berriak doi-doi sartzen direla eta zorra-ren zerbitzuaren pagamendurako dibisa irteera trinkoa dela (pagatzen ez dena zorraren parte nagusiari erantzen zaio, zorra areago metatuz) (Mundu-Bankua, urte desberdinak).

Zorraren arazoak eragindako finantza-odolustea dela-eta, 1982-1992 urtealdia-ri Hego Amerikako garapenerako hamarkada galdua deritzo; izan ere, sasoi honetan herrialde hauetako per kapitako errenta gutxitu egin zen. Nahiz jatorria desberdina den, Saharapeko Afrikako herrialdeen kasuan ondorioak berberak izan dira,

hemen ere zorraren krisiak biztanleko errentaren jaitsiera eta pobrezia hazkuntza nabarmenak eragin dituelarik. Herrialde hauetako zorraren jatorrian ez dago bankuen kreditu pribatuaren hazkuntza, laguntza ofizialaren fluxu-igoera baizik. Hala eta guztiz ere, zorrak eragindako arazoak eta ekonomi hondamendia, Hego Ameriketako baina larriagoa eta iraunkorragoa da Saharapeko Afrikan.

Aurreratu dugunez, zorrak eragindako finantza-larritasunak leuntzeko, NMFak eta Mundu-Bankuak egiturazko doikuntzarako egitarauak ezarri zituzten herrialde zorpetuek dirulaguntza berriak eskuratzeko baldintza gisa. NMF eta Mundu-Bankuaren egiturazko doikuntzarako egitarauak funtsezko papera jokatu dute zorraren krisiaren bilakaeran. Honela, Iparraldeko banku pribatuei ordaintzeko zorpetutako Hegoaldeko ekonomien berregituraketa egitarau hauen ardatz bihurtu zen.

Horretarako, NMFaren eskuhartzeak lehen mailako garrantzia izan du. Esku-hartze horrekin erakunde horrek ohiko epe laburreko kreditu-funtzioa itxuraldatu du; izan ere, egiturazko doikuntzek epe luzeko finantza-jarduera eskatzen dute. Orobat, Mundu-Bankuaren agiri eta txosten ofizialetan horrela agertzen bada ere, doikuntza-egitarauak ez daude eginda Hegoaldeko garapena bultzatzeko, Mendebaldeko banku pribatuaren interesak gordetzeko baizik, helburu honetarako NMFa eta Mundu-Bankuaren gaineko kontrola duten bertako gobernuen laguntza izanik.

Egiturazko doikuntzarako egitarauetan honako hiru ardatzak agertzen dira: gastu publikoen beherapena (aurrekontu-defizitaren aurkako borroka), barne-eskariaren murrizpena (merkataritza-defizitaren eta inflazioaren aurkako borroka) eta moneta-masaren egonkortasuna (inflazioaren aurkako borroka). Dena den, estrategiaren giltzarria honetan datza, herrialde zorpetuek zorra kitatu ahal izateko ahalik eta dibisa soberakin gehien eskuratzean. Horretarako bide nagusia, esportazioak gehitzea eta inportazioak murriztea da. Egitarau hauen mamia austeritate-plana da, zeinak egonkortasun-politika eta egiturazko erreforma eskatzen duen. Egonkortasun-politikak doikuntza atzerakorra dakar eta bertako neurriak behinena eskari agregatuaren murrizketa da, produktu-soberakinak esportaziora bideratu ahal izateko. Eskari agregatuaren beherapenerako, interes-tasa garaiak eta gastu publikoaren murrizketa bultzatzen dira. Mugak irekitzean, lehia gogortu egiten da, debaluazioa bultzatuz eta honek lanaren barne-prezioa jaitsiaraziz. Aldi berean, inportazio-produktuen prezioak goratu egiten dira.

Moneta-masaren hazkuntza mugatzeko, soldaten murrizpena eta interes-tasen igoera agintzen dira. Barne-eskaria eta aurrezki-bolumena beheratu egiten dira, behin eta berriro.

Oro har, doikuntza-egitarauen ondorioz, erosahalmena murriztu egiten da, eta honek Hirugarren Munduko herrialde hauetan elikaduran, osasunean eta etxebizitzaren baldintzetan narriadura nabarmena dakar hainbestetan.

Finean, NMF eta Mundu-Bankuaren finantza-laguntzak doikuntza-politikak zorrozki jarraitzearen baldintzapean luzatzen dira, eta politika honen gabezia, ez da zorraren bernegoziaketarik ematen, ezta beste iturri publiko zein pribatuetakoa

kreditu berririk ere. Dena den, laguntzak eskuratuz, zorrak eragindako ekonomi larritasuna atzeratzea baino ez da erdietsi.

Baker planak ez zuen arrakastarik izan, banketxeek ez baitzuten jarraitu. Horrela, 1989an Bakeren ondorengoak, Nicholas Brady jaunak, zorra murrizteko plan bat aurkeztu zuen. Brady planak berrikuntza bat dakar, izan ere ofizialki lehen aldiz onartu baitzen Hirugarren Munduak gainzorra nozitzen duela. Brady planarekin, beraz, lehentasuna eman zitzaion zorraren beherapenari. Ondorioz, zorren merkatua bereziki garatu zen.

Plan hauek abian jarri ziren arren, zorra metatuz joan da eta epe laburreko irtenbiderik ez da somatzen. Doikuntza gogorrak ezarri diren arren, onurak ez dira ikusten begibistan, Hirugarren Munduko herrialdeek ez baitute zorraren zama urrundu.

IRAKURGAIA

Finantza ekonomiaren aurka?

Finantza-arloaren garapen ikusgarria ez da bere onez suertatu: industrializatutako herrialde handien gobernuek 1980ko hamarkadaren hasieratik aurrera hartutako erabakien ondorio da lehen-lehenik. Teorikoki, merkatuen desarauketak aurrezkia erabilgarriagoa den guneetara, kostu apalagoan, joaten utzi beharko luke, kapitalen merkatu guztien mugariak apurtuz. Praktikan, aldiz, desarauketak estatuen defizitak aiseago finantzatzeari ahalbidetu du batik bat, inflazioaren beldurra medio eskudiruaren jaulkipena areagotzea ezinezkoa zen kontestu batean. Halaber, enpresa handientzat beren nazioarteko jardueren finantzaketa erraztu du.

Kapitalismoaren dinamika kredituan oinarrituta dago. Finantza-arloak nola-baiteko autonomia duenez, ekonomia erreala piztarazten du (...). Beraz, (testuinguru kapitalistan) finantza ez da berez kaltegarria. Baina, trukeen eta interes-tasen desgonkortasunak, egoera honi aurka egiteko bideratutako finantza-produktu konplexuen biderkaketa, aktoreen biderkaketa eta mundu-mailako beren loturen zabal-kuntzak finantza-mundua eraldatu dute. Espekulazioaren eraginpean etekinak lortzeko aukerak izugarri handi bihurtu dira, baina krisi arriskuak ere bai. Finantza aktiboen balioa ondasun errealetatik, lursailetatik, enpresetatik, lehengaietatik... ateratako errenten gainean eraikia da oraindik ere. Baina aktoreen jokabideitsuak eta irabazi espekulatiboen grinak finantza-merkatuetako aktiboen balioaren eta beren errentagarritasun errealearen arteko lotura-eza ekar dezakete.

Hain zuzen ere, burbuila espekulatiboek hustuz amaitzen dute beti, baina egoera honek luzaroan iraun eta finantza-sistema osoa arrisku bizian jar dezake; higiezinaren sektorearen krisiak, batez ere Japoniakoak, edo 1995eko Abenduko krisi mexikarrak, sistemaren porrot orokorrerako arriskua lehertarazteko mehatxuarekin, erakutsi berri duen gisa.

IRAKURGAIA

Doikuntza-politiken emaitzak (Hego Amerikan)

Baliabideen transferentziaren zenbatekoak proportzio historikoa hartu du munduko ekonomian. Izan ere, Alemanian 1924-1932 aldian ordaindutako konponketa ospetsuak gogora ekartzen baditugu, hauek bertako BPGaren %2,4ko baliokoa izan ziren; bitartean Latinoamerikako ordainketak 1982-1988 aldian Venezuelarentzat %6,9, Mexikorentzat %5,6, Argentinarentzat %4,4, Txilerentzat %3,9 eta Brasilentzat %3,3ko baliokoak izan ziren. (...)

Zorren ordainketa gisa eginiko baliabideen transferentzia erraldoi hau, doikuntza gogora aplikatuz eman da, eta berehalako ondorio izan ditu ekonomi eta giza atzerakada. (...)

Ekonomi atzeraldiak berehalako eraginak ditu populazioaren gehiengoaren bizi-baldintzetan, enpleguan eta soldatetan dituen ondorioak direla bide. Gainera, hauek kaltetuagoak suertatzen dira lan-harremanak arautzen dituen lege-esparruan eginiko erreformengatik. (...)

Honen guztiaren ondorioa sarreraren birbanaketa atzerakorragoa da. (...)

Beraz, doikuntza-politiken emaitza bikoitza da. Batetik, indar produktiboen suntsiketa orokorraren prozesua dago. Bestetik, suntsiketa honi eta sarreraren banaketa atzerakorragoari lotutako populazioaren gehiengoaren bizi-baldintzetako narriadura ematen da. Horrela, biztanleko kontsumo pribatua jaitsi egiten da.... Giza narriadura pobreziaren fenomenoaren hedakuntzan ere islatzen da (196 miloi pertsona Latinamerikan, hots, populazio guztiaren %46)...

Hau guztia, *giza zorra* izenaz ezagutzen da.

Xabier Arrizabalo (1997), 240. eta 241. orrialdeak

Bibliografia

- Arrizabalo, X. (arg.). *Crisis y ajuste en la economía mundial. Implicaciones y significado de las políticas del FMI y el BM*. Síntesis, Madril, 1997.
- Cencini, A. eta Schmitt, B. *External Debt Servicing: A vicious circle*. Pinter Publishers, Londres, 1991.
- Lelart, M. *El sistema monetario internacional*. Acento, Madril, 1996.
- Martínez, J. M. eta Valverde, V. A. *Inestabilidad financiera y crisis de la economía*. Pirámide, Madril, 1996.
- Seroussi, R. *Les nouveaux gendarmes du monde. GATT, FMI et Banque Mondiale*. Dunod, Paris, 1994.
- Sutcliffe, R. "La carga de la deuda externa". Lan-koadernoak. Hegoa, Bilbo, 1992.

Unceta, K. eta Zabalo, P. “50 años de Bretton Woods: problemas e interrogantes de la economía mundial”. Lan-koadernoak. Hegoa, Bilbo, 1994.

Varela, M. eta Varela, F. *Sistema Monetario y Financiero Internacional*. Pirámide, Madril, 1996.

Estatistikak

- Mundu-Bankua. *World Development Report*. Washington.
- NMF (IMF). *International Financial Statistics*. Washington.
- PNUD. *Informe sobre el Desarrollo Humano*. New York.

6. GAIA

Ekonomi integrazioa

6.1. *Ekonomi integrazioaren adiera desberdinak*

Ekonomi integrazioaren dinamika XX. mendearen bigarren zatian sortu eta garatzen da. Izan ere, ekonomi integrazioa II. Mundu-Gerraren ondoren indarberritzen da, Europako mendebaldean hitzartutako Erromako Itunaren ondorioz, egungo munduratzeko eta globalizazio-joeren erakuslehiorik apartekoena izateraino. Garai honetan zehar integrazioak ibilbide aldakorra ezagutu du: ekonomi susperraldietan irmoki agertzen den bitartean, atzeraldietan, ostera, baztertu egin ohi da.

Ekonomi integrazioa errealitate anitza eta irekia izaki, arraz zaila da mugatzen eta taxutzen; beraz hemen ahalik eta konzeptualizazio zabalena eskainiko dugu dinamika honi buruz. Honela, ekonomi integratzaileko prozesuan dauden estatu bik edo gehiagok erraztu eta trinkotu egiten dituzte beren arteko ekonomi harremanak, hitzartutako maila jakin batean. Egoera honek bi eremu sortzen ditu halaberrez, integratzaile-eremua eta integratzaile kanpoko eremua non integratzailearen *hirugarren* herrialdeak edo herrialde enparauak aurkitzen diren. Integratzaile neurrian neurriko borondate politikoa eskatzen du eta horretarako eginkari nagusiak herrialdearen ordezkaritza politiko-instituzionala dutenak dira, estatua izan zein gobernuak izan.

Integratzaile bidea urratzen den heinean, herrialdearen subiranotasun-maila gorakorak naziozgaindiko erakunde baten esku uzten dira. Subiranotasun-deseskuraketa honetan bereizten dira integratzailearen kudeaketarako *naziozgaindiko* erakundeak eta NMF, NBE, etab., bezalako *nazioarteko* edo gobernuarteko erakundeak.

Bestalde, ekonomi integrazioa prozesua den neurrian, aurreikusitako xedea burutzeko, trantsizioaldia behar izaten da, neurri guztiak harmonizatu eta beren aplikazio zuzena bermatzeko. Xedea aipatu dugun legez, integratzaile-prozesu baten buruan kideen arteko ekonomi harremanak (eskuarki, merkataritza-harremanak lehenik eta behin) trinkotzea lortu nahi dela zehaztu behar da. Helburu hau bideratzeko tresna-multzo bat erabili ohi da, horietatik aduanen gisako oztopoen ezabapena nagusia delarik. Eraikuntza hau guztia ekonomi baldintza teoriko bat oinarritzat harturik taxutzen da: merkatuaren hedapenak ekonomi-eskalak handitzea eta hedapen horretako herrialde partaile guztien ekonomi hazkuntza ahalbidetzen ditu.

Ekonomi integratzaileko bideari ekitea erabakitzean, aukerak ugariak dira. Orobat, integratzaile-esperientzia desberdinek –Europako Batasuna aitzindari izanik–

jorratu duten bidea aztertuz gero, jarraian azaltzen diren integrazio-erak dira arruntenak. Era desberdin hauek integrazio-mailaren arabera daude sailkatuta, lehenak ekonomi subiranotasunaren galera ahulena eta azkenak galera gogorrena adierazten dutela:

i) Merkataritza libreko eremua. Eremu hauetan herrialde partaideen arteko aduana- eta muga-trabak kendu egiten dira, baina kide bakoitzak hirugarrenetik bere merkataritza-politika propioa mantentzen du. Merkataritza aske edo libreko eremua indarrean dagoenean integraturiko lurralde guztietan zehar salkarien (ondasunen) zirkulazio askea gauzatzen da.

ii) Aduana-batasuna. Aduana-batasuna merkataritza libreko eremua da; hots, bertan salkarien zirkulazio askea ziurtatzen da. Baina areago doa eta aduana-batasunak kide guztien arteko merkataritza-politika batua ere eskatzen du, bereziki hirugarrenetik mugasari bateratua.

iii) Merkatu bateratua. Aduana-batasunaren hurrengo urratsa da merkatu bateratua; beraz, aurrekoaren ezaugarriak ere ematen dira. Dena den, aduana-batasunarekin konparatuz, salkarien zirkulazio askeaz gain, merkatu bateratuan zerbitzuen, pertsonen eta kapitalen zirkulazio askea ere bermatzen da.

iv) Ekonomi batasuna. Integrazio-mailarik gorenak aurreko urratsa beregatatzen du; hots, merkatu bateratua da. Areago, kideen ekonomi politikan multzoen harmonizazioa ere ematen da. Honek, estatu partaideen subiranotasun-galera handia ekartzen du, gobernuek ekonomi politiken diseinua egiterakoan eskumen xumea baino ez dutelarik. Horregatik, estatu kideen ekonomi independentzia edukiez hustu egiten du ekonomi batasunak, honen adibiderik puntakoena Europako Batasunaren prozesuan moneta-politikaren arloan estatu partaideek duten eskumen hutsala izanik.

Ekonomi integrazioaren prozesuaren ardatz nagusia merkataritza-integrazioa da (lehen eta bigarren urratsetako eduki bakarra merkataritza-integrazioak eskaintzen duena da). Horregatik eta baita ezaguterraza delako ere, integrazio-eremuaren baitako merkataritza adierazle egokitzat jotzen da ekonomi integraziorako egitasmo baten arrakasta neurtzerakoan.

Horrela, eremuaren barneko merkataritza/merkataritza osoa delako erlazioak gora egitekotan, eremu horretan ekonomi integrazio errealak aurrera egin duela egiaztatzen da. Esate baterako, Europako Batasunerako bidean emandako urratsek bizkortu egin dute EBaren barneko merkataritza, salkarien barne-fluxuak kanporakoak baino gehiago hazi direlarik. Aitzitik, eremuaren barneko merkataritza ahula bada, integrazio erreala urrun dago, integrazio formalerako bidea abian egon arren. Hots, aduana-batasuna edo merkataritza libreko eremua sortzeko itunek edo hitzarmenek (integrazio formula) ez dute halabeharrez benetako integrazio erreala ekartzen. Hau da, adibidez, porrota ezagutu duten Afrikan eta Hego Amerikako hainbat integrazio-egitasmotan gertatu dena.

Dena den, gerta liteke eremu baitako merkataritza trinkoa –integrazio erreala– inportantea izatea integrazio formalerako urratsak eman aurretik edo eman ezean ere. Adibidez, hurrenez hurren, Ipar Amerikako integrazioa (NAFTA sinatu aurretikoa) eta Asiako Hegoekialdekoa, non merkataritza-fluxuak garaiak izanik, integrazio formalerako urratsik eman ez den.

Beraz, integrazio formalerako borondatea ez da nahikoa benetako integrazioak aurrera egin dezan. Nolanahi ere, integrazio formalak eta errealak elkarrekin jorratu ohi dute herrialde-multzo baten ekonomi integraziorako bidea, berau arrakastatsua izan denean. Oraingoan ere, egungo Europako Batasunaren prozesuaren nolakoak erakusten du integrazio honen sakontze-mailaren giltzarria.

Bestalde, ekonomi integrazioaren subjektuak herrialdeak edo Estatuak dira, eta hitzarmen formala gertatzean, partaide oro eskubide eta betebeharrak berdinak izanik, integrazio erreala parekotasunean ematen dela dirudi. Ekonomi teoria ofizialak hori dio behintzat. Baina, ekonomi integraziorako prozesu errealak hierarkikoak dira praktikan; herrialde batek edo batzuk –gailurrean kokatutakoak– onura gehiago eskuratzen dute prozesuan eta besteek, aldiz, onura gutxiago edo galdu egiten dute. Hauxe da, argiro, inperio kolonialetan jazotzen zena, eta ezkutua-go, egungo Europako Batasunean, esaterako. Honela, bada, integrazio-eremuetan ere nolabaiteko Lanaren Nazioarteko Zatiketa propio bat gauzatzen da praktikan.

Integrazio-eremu desberdinetatik European gauzatzen ari dena dugu aitzindari eta urrats gehien emandakoa. Esperientzia hau beste eremu batzuentzat gidaria eta lehen mailako fenomeno ekonomikoa eta politikoa izanik, ondoko atal berezian Europako Batasunerako prozesuaren azterketa laburra aurkeztuko dugu. Alabaina, indarrean edo sortzeaz dauden beste integrazio-prozesuen nolakoaz ere arituko gara azken atalean, Munduko integrazio-eremuen egungo argazkia osatzeko baliagarria izango delakoan.

6.2. Ekonomi integrazioa European: Europako Batasuna

Europako ekonomi integrazioaren prozesua ez da soilik Europako Batasunaren historia. Atzera joz gero, Europako ekonomi integrazioaren jatorria II. Mundu-Gerraren ondoren aurkitzen da. Garai hartan integraziorako egitasmo desberdinak zeuden. Batetik, Europako mendebaldean bi egitasmo gauzatu ziren: EFTA eta EEE. Bestetik, Europako ekialdean eta Sobietar Batasunaren lidergopean ekonomi integraziorako prozesu parekidea eraiki zen, hots, Ekonomi Laguntza Bateraturako Kontseilua edo COMECON. Azken hau Ekialdeko sozialismo sobietarrekin batera ezereztu zen 1990ean. Esperientzia interesgarria bada ere, gure xedea esparru kapitalistan indarrean dagoen prozesu garaikidea aztertzea da, Europako Batasunarena alegia.

Aipatu dugu, hala ere, Europako mendebaldean bi norabide hautatu zirela integraziorako bidean. Amaitu berri zen gerraren oroimen biziak eraginda, Europako liskar historikoak saihesteko nolabaiteko batasun edo elkarretaratzea ezinbestekotzat jo zen, batzuen aldetik. Gainera, Estatu Batuen lidergo ekonomiko

zein politikoari aurre egiteko, Frantzia edo Alemania bezalako europar herrialdeek batasunaren eraikuntzari ekitea erabaki zuten. Edonola ere, honen guztiaren azpian herrialde hauetako kapital nazionalak hedatutako merkatuaren onuretan eta metaketa-gehikuntzarako aukeran ipinitako itxaropena zegoen. Hautu hau egin zuten Europako Ekonomi Elkartea (EEE) osatu zuten sei herrialdeek (Alemaniako Errepublika Federala, Belgika, Frantzia, Herbehereak, Italia eta Luxenburgo). Integraziorako beren filosofia islatuz, hasiera-hasieratik EEEko sei herrialde horien asmoa ekonomi integraziorako prozesuan sakontzea izan zen. Integrazio-egitasmo hau egungo Europako Batasunaren sorburua da.

Beste norabide baten aldeko hautua egin zuten 1960an EFTA (*European Free Trade Agreement*-Europako Merkataritza Librerako Akordioa) izenpetu zuten herrialdeek. Erresuma Batuen lidergoan Suitzak, Austriak, Portugalek, Islandiak eta Eskandinabiarrak Estatuek Merkataritza Libreko Eremua sortu zuten eta horretara mugatu zuten epe luzeko integrazio-helburua. Beraz, proiektu honetan integrazioa urratsik apalenean hasi eta amaitzen zen. Integraziorako bidean ez sakontzearen aldeko aukera bere horretan ahitu zen denboraren poderioz, EFTAko partaide gehienek EEErako bidea egin baitute. Gaur egun Islandia, Norvegia eta Suitza dira Europako Batasunaren eremutik at dauden EFTAko kide bakarrak. Haatik, bi eremuen artean indarrean dago merkataritza librea. Bi egitasmoetatik, beraz, integrazioan sakontzearen aldekoa gailendu da, bestea bereganatu eta irensteraino.

Europako Batasunaren sorguneetara jotzen badugu, 1948an Europako lehen aduana-batasunaren eraikuntzarekin –BENELUX– egiten dugu topo. Belgika, Herbehereak eta Luxenburgo izan ziren integrazio-eremu aitzindari honen partaideak.

Bestalde, 1952an Pariseko Itunaren bitartez, sei herrialderentzat (Beneluxeko hirurak, Alemaniako Errepublika Federala, Frantzia eta Italia) gerrarteko garaian liskar gogorren iturri izan zen Erteuropako siderurgia koordinatzeko egitasmo sektorial bat ipini zen indarrean: IAAE (CECA) (Ikatz eta Altzairuaren Europako Elkartea).

Aitzin-urrats hauen arrakasta zela medio, indarberritu egin zen urrunagora jotzeko asmoa. Asmo hau, 1957an aipatutako sei herrialdeek izenpetutako Erromako Itunean hezurmamitu zen. Itun honen bidez Europako Ekonomi Elkartea (EEE) eta EAEE (CEEa) edo *Euratom* (Energi Atomikorako Europako Elkartea) sortu ziren. Bi instituzio hauek eta bost urte lehenago jaiotako IAEEk **Europako Elkar-teak** delako izen orokorra hartu zuten.

Sorburu hauekin estatu nazionalen batasun-prozesuen ondoren munduan eman den integrazio-dinamikarik sakonena ezagutzen ari gara, helmugaren kokagunea zalantzakorra bada ere. Izan ere, Europako Elkar-teak eraiki eta berehala integrazio-prozesu honen bi zutabeen oinarriak tinkoagotzen hasi ziren. Lehenik, denborak aurrera egin ahala, Europako Elkar-teei gero eta herrialde gehiagok atxiki zitzaizkien. Kronologikoki honelaxe laburbil daiteke europar integrazio-eremu honen lurralde-hedapena: 1973an Erresuma Batua, Irlanda eta Danimarka EEEko

kide egin ziren (EEE-9); 1981ean Grezia (EEE-10); 1986ean Penintsula Iberikoko bi estatuak (EEE-12) eta 1995ean –oraingoz azkenekoak– Austria, Suedia eta Finlandia (EE-15). Hedapen hau koantitatiboki garrantzi handikoa da egungo Europako Batasunarentzat. Izan ere munduko populazioaren %7 eskasarekin eta azalera guztiaren %3 ordezkatuz, BPGaren %31 produzitzen du eta salkarien mundu-merkataritzaren %45 trukutzen du EBak, Mundu-Bankuaren datuen arabera (*World Development Report*, 1997).

Integrazioaren bigarren zutabea integrazio-prozesuaren sakontzeari dagokiona da. Alor honen inportantzia kualitatiboa, esan gabe doa, funtsezkoa da; moneta-eta ekonomia-batasuna gauzatzeak munduko sistema kapitalistan ekonomi esparru propio bezala itxuratuko baitu Europako Batasuna. Erromako Itunarekin Europako Ekonomi Elkartea merkataritza libreko eremu gisa ipini zen abian eta, aurreikusita zegoena betez, hamar urte beranduago aduana-batasuna bihurtu zen. Honela, bada, partaideen arteko merkataritzan salkariei ezarritako mugasariak ezabatu egin ziren pixkanaka, eta hirugarrenetik mugasari bateratua ezarri zen 1968tik aurrera, Kanpo Mugasari Bateratua alegia. Egoera honek GATTen diskriminazio-ezari buruzko hastapena bortxatzen zuenez, merkataritza-akordioak berak aduana-batasuna onartu ezezik, hastapen horren salbuespentzat jo zuen. Salbuespenaren bedekaziopean emaitza arrakastatsuak lortu zituen EEEdak, merkataritza-arloan bederen, aduana-batasunaren eremuaren barnean merkataritza-fluxuak nabarmen hazi baitziren.

Dena den, hastapeneko helburua merkatu bateratua lortzea zen, honetarako data finkatu ez bazen ere. Ildo honetan, 1987an Erromako Itunaren erreforma ekarri zuen Akta Bakarra sinatu zuten partaideek, merkatu bateratu horren hastapen data 1993an finkatuz eta berau *Merkatu Bakarra* izenez bataiatuz. Urte horretan, beraz, suntsitu egin ziren zerbitzuen, langileen eta kapitalen zirkulazio librea (salkariena abian zegoen jadanik) oztopatzen zuten trabak.

Nolanahi ere, langileen eta kapitalen mugikortasun askea mekanismo ugari murritzitu izan dute, arlo horietako fluxuek oztopo franko ezagutzen dutelarik oraindik egun. Esaterako, langileen mugikortasuna Europako izaera polikulturalak eta soldata zein gizarte-aseguruen erregimenen diferentziek zedarritzen dute.

Kapitalen arloan arazoak are sendoagoak izan dira. Apartekoena, nazioarteko moneta-ordenuaren (NMS) apurketa eman zenekoa izan da, kanpo-muga honek 1979an Europako Moneta-Sistema (EMS) propioa sortarazi zuena. EMSak europar truke-sistema egonkorragoa eta trukerako zalantza murriztagoa ahalbidetu zituen. Horretarako ponderazio desberdinez EMSeko moneta guztiek osatutako saskia indarrean ipini zen, ECUa (Europako Moneta Unitatea) ezarriz eta, honekin batera, Truke-Tasarako Mekanismoa (TTM) bideratu. Mekanismo honetako moneten truke-tasa ECUarekiko $\pm 2,25$ ean alda zitekeen gehienez jota, Italiako lira ± 6 arekin salbuespena izanik, eta hasiera batean Erresuma Batuko libra esterlina TTMtik kanpo geratuz.

Horrela, 80ko hamarkadan eta 90ekoaren lehen erdian EEEdan nolabaiteko moneta-egonkortasuna bermatu zen, kapitalen mugikortasuna erraztuz. Baina, mu-

gikortasun hori ahalbidetzeko, herrialde partaideen moneta-politika harmonizatzea beharrezkoa zela erakutsi zuen praktikak. Honek integrazioaren hedapena eskatzen zuen, Erromako Itunean aurreikusi gabeko ekonomi batasuna lortzeraino. Muga berri honen ebidentzia ekonomi atzeraldiarekin batera eman zen, integrazioaren egitasmoa krisian ipiniz eta Erromako Ituna erreforma berri batera bultzatuz.

Europako Batasunaren Ituna. Europako Ekonomi eta Moneta-Batasuna

Maastricht-en 1991n onartutako Itun berri honen aginduz, Europako Elkartek (EE) ofizialki izateari utzi, eta Europako Batasuna (EB) izenpean ezagutuko da aurrerantzean integrazio-eremu europarra. Ekonomi Elkartek, IAEEak eta EAEEak gehi politika sektorial komun batzuk (Nekazaritza-Politika Bateratua, Kanpo- eta Segurtasun-Politika Bateratua, Justizia- eta Barne-Politika, etab.) EBa osatu zuten hasieratik.

Maastricht-eko Ituneko helburu behinena ekonomi eta moneta-batasuna (EMB) erdiestea da. Horretarako, Itunean bertan aurreikusten dira bide hori jorratzeko bitartekoak, eta norabide horretan hainbat urrats eman dira dagoeneko. Arestian aipatu dugun legez, Merkatu Bakarrak 1993a zuen abiapuntu eta, hutsuneak hutsune, indarrean dago geroztik.

Ekonomi batasunera iristeko, Maastricht-en lehentasuna eman zitzaion moneta-batasunari, garai honetako ekonomi korronte nagusiari atxikiz, neoliberalismoari hain zuzen. Helburuan bertan ekonomi batasunaren xedea monetarekin elkarlotzea, aipatutakoaren adierazgarria da. Europako moneta-batasuna eraikitzeaz dagoen egitasmoa da gaur egun. Oztopoz betetako moneta-eraikuntza honetako habe nagusien analisiak arreta berezia behar du.

Moneta-batasunerako oinarria Europako Moneta Sistema (EMS) da. Salkarien eta kapitalen zirkulazio librea bermatzeko, ezinbestekoa zen moneta-egonkortasuna ziurtatzea, batez ere moneta desberdinen arteko truke-erlazioarena. NMSaren krisiak eremu europar honetan moneta-ordenu propio batera behartu zuen, eta aurretiko *moneta-sugearen* esperientziaren ondoren, EMSa indarrean ipini zen 1979an, aipatutako ezaugarriekin. Baina, EMSaren bilakaera oso desegonkorra eta zalapartatsua izan da, 90eko hamarkadan zehar batik bat, nazioarteko finantza-merkatuetako hazkuntza erraldoiak EMSa eragiketa espekulatzailez setiatu baitu, fluktuazio-tarteak zabaltzera behartzeraino. Gertaera hauek EMSaren ahulezia eta herrialdearteko egoera disparekoa agertarazi dituzte.

Merkatu Bakarraren ezarrera egokiro hurreratzen ari zela, moneta-batasunaren zirriborroa izan zen Delors Txostena plazaratu zen, egoeraren nolakoak adierazten zuenari muzin eginez. Txosten hau Ekonomi eta Moneta-Batasunaren (EMB) egitasmorako oinarritzat onartu zen Maastricht-eko Itunean. Merkatu bakarrarentzat moneta edo txanpon bakarraren aldarrikapena, integrazio-egitasmoaren gune-gunean kokatu zuen Maastricht-eko Itunak.

EMBeko Itunean, beraz, moneta bakarraren lorpena (ECUa lehen, *euroa* orain) eta, oro har, ekonomi eta monetaren batasuna da xedea. *Euroa* oraindik kontu-unitate soila da, hots, eragiketak egiterakoan kontu-erreferentzia hutsa. Baina laster EBean trukeak egiteko eta gordetzeko funtzioak ere eskuratuko ditu *euroak* (moneta arruntaren funtzioak, alegia) ohiko moneta *nazionalak* ordezkatzuz eta partaide diren estatuetakoa moneta bakar bihurtuz. EMBak Europako Banku Zentralaren gidaritza du. Horretarako hiru fase aurreikusten dira eta hirugarrenaren buruan, 2002an alegia, moneta-batasuna erdietsiko da (ikus 6.1. taula).

Lehen faseko helburua 1993an Merkatu Bakarra osatzea eta Estatuen konbergentzia egitarauak Batzordeari aurkeztea zen. Herrialdeen konbergentziarako egitarauak 6.1. taulan aurkezten diren moneta-kutsuko bost irizpide dituzte. Maastricht-eko konbergentzia-irizpide izenaz ezagutzen diren hauen artean, aldiz, ez da ekonomi aldagai erreale edo produktibo bakar bat ere kontuan hartzen. Azken finean, langabezia, per capitako errenta, eta gisako indizeak alboratuak izateak ekonomi batasunaren izaera bera baldintzatzen du, eta zerikusi estua du munduan zehar nagusitu den ekonomiaren ikuspegi monetarista eta neoliberalarekin.

Bigarren fasea 1994ean hasi zen, etorkizuneko Europako Banku Zentralaren aitzindaria, Europako Moneta-Institutua (EMI), abiaraziz. Fase honetan bertan, herrialde kideetako gobernuak bertako Banku Zentralen ganean zuten kontrola bertan behera utzi zuten, honela Banku Zentralen autonomia osoa ezarri. Bestalde, EMIaren funtsezko funtzioak honako hauek izan dira: Banku Zentralen arteko loturak eta moneta-politiken koordinazioa indartzea, EMSa ikuskatzea eta hirugarren fasea prestatzea.

Egungo hirugarren faseak moneta-irizpide zorrotzak eskatzen dizkie moneta bakarra onartuko duten herrialdeei (ikus 6.1. taulako konbergentzia-irizpideak). Fase hau bi urtez atzeratu da, bidean izandako arazoengatik. Hauen artean EMSak ezagututako asaldaketa aipa daiteke, zeinaren ondorioz pezeta, libra esterlina eta lira EMSetik kanpo geratu ziren. Horrez gain, herrialde gehienek konbergentzia-irizpideak betetzeko izan dituzten arazoez ere eragina izan dute fase honen abiaraztearen atzerapenean. Honek lehen hausnarketarako parada eskaintzen digu. Konbergentziarako irizpideak moneta eta aurrekontuarekin lotutakoak dira. Baina, konbergentzia-irizpideak betetzearen aldeko bidean, kostuak ez dira nolanahikoak. Izan ere, inflazioaren aurkako mekanismoak aktibatzeak edota gastu publikoaren murrizketa arlo sozialean gauzatzeak, langabezia gehitzeaz gain, honen aldeko babes publikoa gutxitzea dakar. Hau da, moneta-aldagai nominaletako derrigorrezko konbergentziak aldagai ekonomiko errealean dibergentziarako bidea irekitzen du. Zergatik exijitzen da, ba, moneta bakarrerako konbergentzia moneta-irizpide batzuen arabera burutzea, beste aldagai ekonomiko errealetan izan ditzakeen eragin dibergenteaz ahaztuta? Hots, zergatik onartu langabezi tasa edota eskualdearteko per capitako errenta disparekoak, inflazio edota defizit publikorako hurbilketa zorrotza eskatzen den bitartean?.

Nolanahi ere, langabezia, per capitako errenta, etab., bezalako ekonomi

aldagaietan prozesu honek izan ditzakeen ondorioen beldur dira herrialde batzuk. Honek kontrako oldea piztu du nonahi, eta moneta bakarrak ezagututako aurkakotasunak (Danimarkako “ezetza”, Frantziako grebak...), prozesu beraren atzerapena eta Luxenburgoko *enpleguaren aldeko* 1998ko Gailurraren gisako ekimenak ekarri ditu.

Arazoak arazo, hirugarren faseari aurten emango zaio hasiera eta 2002an *euroak* beste monetak ordezkatzuko ditu behin-betiko. Bitartean, datorren urtetik hasita, eragiketak euroetan egiteko aukera zabalduko da: hala moneta- eta kapital-merkatuak nola gobernuen moneta-politikak euroetan ere bideratzuko dira.

1998an hartutako ebazpenaren arabera EBeko hamabost kideetatik hamaika herrialdek onartuko dute euroa 1999an: EMBerako irizpideak gutxi-asko bete izan dituzten guztiak (beraz, Grezia da ezinbestez prozesutik at geratzeko den herrialde bakarra), beren borondatez kanporatzea erabaki dutenak izan ezik (Danimarka, Erresuma Batua eta Suedia). Konbergentzia-irizpideen betekizunek interpretazio malgua izan dute EBeko Batzordetik, izan ere ipinitako irizpideak zorrozki herrialde bakar batek baino ez zuen betetzen 1998. urtearen amaieran.

Estatu partaideetako banku zentralen sareak eta EMIak Banku Zentralen Europako Sistema osatzuko dute. Honen bidez 1999an moneta zaharren eta *euroaren* arteko truke-tasa aldaezinak ezarriko dira behin-betiko. Hau da, pezeta edo libera eta *euroaren* arteko erlazio iraunkorra finkatzuko da. Urrats hau erabakiorra da, epe ertainean estatu desberdinen arteko ekonomi jarrera determinatzeko baitu: herrialde desberdinetako ondasun, zerbitzu eta eskulanaren prezio-diferentziak finkatzuko ditu neurri honek eta, honekin batera, besteekiko prezio-lehiakortasuna.

Halaber, 1999an Europako Banku Zentralak EMIaren txanda hartuko du eta Banku Zentralaren Europako Sistemaren (BZES) ardatz bihurtuko da. BZESak moneta-politika bakarra definitu eta aplikatzeko du, eta bere truke eta moneta-eragiketa guztiak *eurotan* gauzatzeko ditu. Honela, Europako Banku Zentralak (EBZ) EMIaren lekua hartu eta moneta bakarra –euroa– jaulkitzeko eta kudeatzeko zeregin nagusia izango du, moneta-politikaren zuzendaritza alegia. Dena den, hala EBZaren nola BZESaren funtsezko helburua prezioen egonkortasuna bermatzea izango da; beraz, inflazioaren aurkako borroka lehentasuna izaten jarraituko du etorkizunean ere. Bestalde, Inbertsiorako Europar Bankuak indarrean jarraituko du estatu partaideen-tzako maileguak sustatzen.

Bestalde 1999an estatu partaideen zor publikoa *eurotan* jaulkiko da eta, beraz, finantza-merkatuetan *euroa* erabiltzen hasiko dira. Horrenbestez, *euroak* nazioarteko moneta-sisteman leku indartsua beteko du datorren urtetik aurrera. Nolanahi ere, lehen aipatu bezala, txanponak fisikoki ez ditugu gure artean izango 2002. urtera arte.

6.1. TAULA. Ekonomi eta moneta-batasuna

Maastricht-eko Itunak honako hiru alor hauetan arautzen du EMBan gorpuztuko den moneta-eszenatoki berria:

* Europako Moneta-Instituzioak.

EUROPAKO MONETA-INSTITUTUA (EMI). Europako ekonomi eta moneta-batasuna eraikitzeko ardura duen organoa da. Moneta-batasuna lortu ostean Europako Banku Zentrala bere oinordekoa izango da.

EUROPAKO BANKU ZENTRALEN SISTEMA (EBZS). Bertan herrialde partaideen Banku Zentralak integratuko dira.

EUROPAKO BANKU ZENTRALA (EBZ). Honen funtzioak *euroa* jaulkitzea eta Elkarteko moneta-autoritate gorengoa izanik bertako moneta-erregulaketaz arduratuko da.

INBERTSIORAKO EUROPAKO BANKUA (IEB).

* Konbergentzia-baldintzak. Azkeneko fasean parte hartzeko betebeharrak modura honako bost baldintza hauek betetzea adostu zen:

- i) MSEaren %2.25eko fluktuazio-tartean bi urtez egon behar du monetak.
- ii) inflazioari dagokionez, honek ezin du maila apalenerako hiru herrialdeen batezbestekoa baino 1.5 puntuko maila gainditu.
- iii) interes-tasak ezin dira inflazio apalenerako hiru herrialdeen batezbestekoa baino bi puntu garaiagoak izan.
- iv) defizit publikoak ezin du BPGaren %3ko balioa gainditu.
- v) Sektore Publikoaren zorrak ezin du BPGaren %60ko balioa gainditu.

* EMBaren faseak hasierako akordioaren arabera:

1. fasea. Estatu partaideek konbergentzia-egitarauak aurkezten dituzte eta Europako Batzordeak onartu.
2. fasea. 1994ko urtarrilean hasi da. Aurrekontu-diziplinarako arauak derrigorrezkoak dira eta hirugarren fasea prestatuko duen Europako Moneta-Institutua abian ipiniko da. 1996ko abenduaren 31a baino lehen, 3. fasea hasteko baldintzak betetzen direnents eta urratsa jorratuko duten herrialdeak erabakiko ditu Batzordeak. Bi egoera eman litezke:

i) Estatu partaide gehienek konbergentzia-baldintzak betetzen dituzte; beraz, hauek hirugarren faserako urratsa jorratzen dute eta enparauak salbuespen egoeran geratzen dira.

ii) konbergentzia-baldintzak partaiden gutxi batzuk betetzen dituzte, beraz, 1999an beraiek bakarrik jorratuko dute hirugarren faserako bidea.

3. fasea. Euroa moneta bakar bihurtzen da eta Europako Banku Zentrala moneta-autoritate goren bihurtzen da, beronen helburu nagusia prezioen egonkortasuna mantentzea izanik. Estatu partaideek moneta-politika independentea galtzen dute, zeina BZESak Elkarte guztientzat definitzen duen.

Maastricht-eko Itunean definitzen den Ekonomi eta Moneta-Batasunak hastapen neoliberalen gainean eraikitako Europako Batasuna dakar. Hasteko, herrialdeen arteko ekonomi konbergentziarako moneta-irizpideak soilik hartzen ditu kontuan. Herrialdeen arteko konbergentzia erreala, ekonomia produktiboa eta errealea alegia, ez dago EMBaren helburuen artean eta batasun-prozesu honek aurrera egiten badu, horren lorpenerako baldintzak eta mekanismoak oso ahulak izango dira etorkizunean ere.

Gainera, moneta bakarreko Europan salkariak, zerbitzuak, kapitalak eta eskulana zirkulatzeke oztoporik gabeko Merkatu Bakarra egongo da, eta honen ondorioz itxuratuko den lurralde- eta giza integrazioa oso ahula izango da, giza lanaren arloko legegintzaren orobateratzea ez baita aurreikusten, ezta Elkarrekin osorako aurrekontu bakar eta indartsurik ere. Gaur egun BPGaren %1 pasatxoa da EBeko aurrekontuaren tamaina urria, zeinetik zati txiki bat baino ez den egitura-fondoetarako izendatzen. Beraz, eskualdeen arteko disparekotasunak leuntzeko finantza-ahalmenak hutsaren hurrengoak dira. Haatik, estatu bakoitzak, bere aberastasun-eta errenta-mailaren arabera, berezko aurrekontua izaten jarraituko du, honela errentaren birbanaketarako mekanismo garrantzitsu hau herrialdearen eremura mugatuta mantenduz. Herrialde partaideen arteko ekonomi eta giza disparekotasunek –errenta eta giza babesaren maila desberdinak, azpiegiturarenak, soldata-mailarenak, etab.– ez dute atzera egingo lurralde hedatuan, EMBaren integratio-eremuan ez baita aurreikusten estatuaren ohiko funtzio orekatzailea ordezkatzeko duen mekanismorik. Ildo honetan, giza disparekotasuneki aurre egiteko giza kohesiorako fondo berriak urriak izateaz gain, horien sorrerak herrialdeen arteko liskar handiak ekarri ditu, zenbatekoak, ekarpenak eta banaketa-arazoak medio. Beraz, fondo hau etorkizunean giza berdintasunerako lanabes ahul bezain desegonkorra da, eta beste tresnarik ezean, giza leizea handitzeko arrisku bizia dago.

Azkenik, moneta-politikaren galerak estatu partaideen ekonomiak bertako arazo ekonomiko eta sozialen arabera zuzentzeko ematen zuen aukera ahitu egingo da, EBZaren esku geratuz. Baina, EBZek gobernukideekiko eta edozein nazioz-gaindiko organorekiko independentzia osoarekin ezarriko du bere moneta-politika homogeneoa. Ezaugarri honek herrialde partaideen artean sor daitezkeen desberdintasunak saihesteko oinarriak finkatzen ditu, EMBaren Itunean azaltzen den gisa EBZaren helburu bakarra prezioen egonkortasuna bermatzea baita. Mone-ta bakarrak ezereztu egingo du, halaber, truke-tasak moneta-debaluazioarekin lehia kapitalistan atzean kokatzen direnei eskaintzen dien konkurrentziarako aukera.

Haratago, EMBa eraikitzeko prozesuan erabilitako irizpideak derrigorrezkoak izango dira ekonomi eta moneta-batasunean integratzen diren herrialdeentzat aurrerantzean ere, Amsterdam-en 1997an adostatutako Egonkortasun-Ituna medio. Honela zirkulua itxi egiten da, eta doikuntza iraunkorreko politika ezartzen da betiko. Doikuntza-mekanismo nagusia gastu publikoaren murrizpena izango da 1999tik aurrera, eta BPGaren %3 gaudituz gero, ekonomi zigor handiak aurreikusten dira (muga horretatik gaineko puntu bakoitzeko herrialdearen produktuaren %0.1eko isuna agintzen da gehienezko %0,5eraino).

EMBaren esangura		
BARNE- -MERKATUA	EGUNGO ESTATUAK Ez dago barne trabarik salkarien, zerbitzuen, kapitalen eta eskulanaren zirkulazioan	EKONOMI ETA MONETA-BATASUNA Ez dago barne-trabarik salkarien, zerbitzuen, kapitalen eta eskulanaren zirkulazioan
	Jarduera ekonomikoak zerga, giza zama eta lege berdinak ditu edozein lurraldetan	Zerga-sistetak, Gizarte-Segurantza sistetak eta beste batzuk ez daude guztiz homogeneizatuta; ondorioz, herrialde desberdinetako enpresek lehiarako baldintza desberdinak dituzte
	Merkatua ez da erabat batu, izan ere Estatuaren barnean eskualdeen arteko dispareko-tasunak ematen dira (eskualdearteko errenta-diferentziak, azpiegitura horniketa desberdinak, alokairu-diferentziak, hezkuntza-sistetak, etab. medio)	Estatu partaideen arteko diferentzia gogorrak, errenta- eta aberastasun-mailan, azpiegitura-horniketan eta alokairuetan batez ere
MONETA	Moneta bakarra. Bere jaulkipena jarduera ekonomikoa eta gobernuen politikaren arabera da	EBZak jaulkitzen du moneta bakarra. Bere helburu bakarra prezioen egonkortasuna da. Bere jaulkipena Europako gobernuetako independentea da
ESTATUA	BPGaren portzentaia handi batez eskuhartzen dute (EBean %50 inguru)	EBko aurrekontuak EBko BPGaren zati oso apala ordezkatzeko du (%1.5 inguru)
	Errenten birbanaketarako funtsezkoa da bere jarduera. Sarrera publikoak eskualdearen ahalmenaren arabera jasotzen ditu eta gasturako ez du eskualdearen sarrera kontuan hartzen	EBean ez dago estatuak ordezkatzeko duen birbanaketa-mekanismoik. Egiturazko Fondoak eta Kohesio-Fondoak oso murrizak dira
	Giza prestakuntza berdina eskaintzen dizkie eskualde desberdinei	Giza prestakuntzak oso desberdinak dira herrialdeetako herrialdera. Ez dago "Europako giza eremurik"
	Lurralde-ikuspegia duketen inbertsio publikoak zuzendu eta inbertsio pribatuak pizten ditu	Honako jokaeradun ezein erakunderik ez da Europako Batasunean
LABURPENA	Estatuak merkatu-eraginak zuzen ditzake eta bere helburuetarako ekonomi politikaren erabilera egin, horrela giza eta eskualdearteko disparekotasunak leuntze aldera lagunduz	Ekonomian jarduteko gobernuen subiranotasuna mugatu egiten da: ezin dute moneta jaulki, aurrekontu-defizitak kapitalen merkatuetan kitatu behar dituzte eta truke-tasa ez da erabilgarria kanpo-lehian hobetzeko. Herriarteko diferentziak handitu egingo dira. Kapitala, errenta eta aberastasuna lurralde txiroetatik, erosa-ahalmenei apalekoetatik, aberatsetara joateko joera indartuko da. Giza eta soldata-diferentziak handituko dira.

Laburbilduz, Maastrichteko EMBa europar ekonomi integraziorako azken urratsa eta sakonena bada ere, integrazio hau eraikitzeke aukera desberdinen artean, aukera hau egitasmo neoliberalaren aldeko apustua da. Ikusteko dago, integrazio-eremu honetan ekonomi eraikuntza liberalak etorkizunean egonkortasuna eta kohesioa ekarriko dituen ala abiadura eta garapen-maila anitzen Europaren errealitatea egiaztatuko den.

Bestalde, Merkatu Bakarrak ez du ekonomi politiken harmonizazioa esan nahi. Harmonizazio hori ekonomi batasuna aurreratuagoa dagoenean ematen da, nahiz merkatu bateratuak esparru mikroekonomikoko zenbait politikaren koordinazioa bultzatzen duen (esaterako, lehiarako politika, garraioarena, etab.). Hots, politika makroekonomikoen harmonizazioa ekonomi batasunerako urrats sakonenaren isla da. Eta Maastricht-en zedarritutako EMBaren oinarri den moneta-politiken bateraketa harmonizazio makroekonomirako arras garrantzitsua izanagatik, ez da ahaztu behar, orain arte jorratutako bidean badirela bederen bi politika sektorial komun: Nekazaritza-Politika Bateratua eta Merkataritza-Politika.

Nekazaritza-Politika Bateratua (NPB) da Europako Batasunaren politika sektorialik esanguratsuenaren EEEaren sorreratik. NPbaren hasierako helburuak honako hauek izan ziren: nekazaritza-produktibitatearen igoera bermatzea, beste sektoreetako langileekiko nekazarien bizi-maila duina ahalbidetzea, Europa barneko nekazaritza-prezioak egonkortzea eta arrazoizko prezioetako nekazaritza-gaien hornikuntzarako oinarriak ipintzea. Helburu horiek lortzeko bitartekoak, merkataritzako babes-neurriak eta nekazaritzako prezio diskrezionalen ezarrera izan dira. Horrela, munduko enparauko nekazaritza-inportazioentzako trabak suntsitu ziren, baina Europa barneko prezio oso garaiak finkatuz. Inportazioak sustatzeko neurria zirudien arren, prezio garaiak bermatzeko eta nekazaritza-esportazioak areagotzeko dirulaguntza-politika oso murrizkor moduragauzatu da praktikan. Dirulaguntza-politika protekzionista hau FEOGA (Nekazaritza-Berme eta Antolaketarako Fondo Europarra) delako erakundeak kudeatzen du finantza-kostu handiz, zeregin horretan EBko aurrekontuaren erdia irensten baitu egun (bi herenak izatera heldu zen).

NPbaren emaitzak oso kontraesankorrak dira. Nahiz nekazaritzako enpleguaren urritzeak landako produktibitatearen aparteko igoera ekarri duen, merkatua egonkortzeko saioak prezioen berme-sistema bihurtu dira, zeina helburu zen konkurrentzia libretik oso urrun dagoen eta EBeko aurrekontuarentzat kostu handikoa den. Prezio-sistema babesle honek, esan gabe doa, nekazaritza-soberakinak eragin eta egundoko arazoa piztu du, batez ere Hegoko zenbait nekazaritza-gaien lehia dela-eta. NPbaren izaera protekzionista honek kritika zorrotzak eragin ditu munduan zehar eta GATTeko bilera eta akordioetarako punturik gatazkatsuenetakoa izan ohi da. GATTen azken Txandaren akordioa medio (Uruguay-ko Txanda), hain zuzen, NPbaren erreformari ekin zaio.

Merkataritza-politikak ere bateratu egin dira aduana-batasunaren eraginpean. EBaren egungo merkataritza-politika herrialde partaideen harreman historiko eta kolonialen zein hurbiltasun geopolitikoaren emaitza dira. EBaren kanpo-harre-

manetan hiru herrialde-mota bereizten dira: Estatu partaideak, herrialde lagunak eta hirugarren herrialdeak edo munduko enparaua.

Aipatutako arrazoiengatik herrialde lagunen multzo batzuk edo lehentasuneko merkataritza eremu desberdinak hezurmamitzen joan dira. Hauen artean ondokoak aurkitzen dira:

i) Hirugarren Munduko eremu batzuekiko lehentasun-tratua, batez ere:

i.1. AKP herrialdeak (Saharapeko Afrika, Karibea eta Pazifikoa). Lome-ko komenioa sinatu ostean kolonia ohiak diren 69 herrialdek aitzinean metropoliarekin izandako merkataritza-harremanetarako lehentasuna dute orain EBko herrialde guztiekin. Lome-ko komenioan, merkataritza-elkartruckerako araugintza bereziaz gain, herrialde hauekiko ondasunen esportazioen prezioak egonkortzeko eta, ondorioz, sarrerak bermatzeko lerroak ezartzen dira.

i.2. EBekoak ez diren Mediterraneoko herrialdeak. Hemen kokatzen dira ipar Afrikakoak eta Turkia, Malta eta Txipre. Hauekiko tratua ez da AKPeikoa bezain sakona.

i.3. Hirugarren Munduko enparaua. Multzo honetan nolabaiteko merkataritza-akordio sektorialak daude herrialde zehatz batzuekin, batez ere Hegoamerika eta Asiakoekin. Herrialde hauekiko lehentasuna oso leuna da, batez ere, aurreko bi multzoko tratuarekin erkatzen badugu.

ii) Eki Europarekiko lehentasun-tratua 1990etik aurrera. Hemen ere bereizketa egiten da lehentasun-mailaren arabera; Poloniak, Hungriak, Txekiar Errepublikak eta Eslobakiak lehen mailako merkataritza-harremanak dituzte. Ondorengoak, Rumania, Bulgaria eta herrialde baltiarrek dira. Eta azkenik, lotura urriarekin, Sobietar Batasun ohiko partaideak aurkitzen dira.

iii) EFTako herrialdeekiko merkataritza-libreko eremua industrigaiarentzat 1997etik aurrera. Gaur egun egoera honetan Islandia, Norvegia eta Suitza aurkitzen dira soilik.

OECDko gainontzeko herrialdeek (Australia, Zeelanda Berria, Japonia, EEBB, Kanada) ez dute inolako lehentasun-traturik jasotzen; aitzitik, EBeko merkataritza-politika arrunta aplikatzen zaie herrialde hauei, salbuespenik gabe.

Akordio formalen bidez eraikitako EBeko lehentasun-harremanen sare honek EBaren eraginpeko eremuren hedapena adierazten du. Honen bidez, EBeko gunearen inguruan zirkulu desberdinak osatuz, europar ekonomiaren eremu zabala itxura hartzen ari da, bere periferia eta guzti. Baina honetaz hurrengo atalean arituko gara.

NPBa eta merkataritza-politika ez dira EBean harmonizatutako bakarrak. Azkenaldian, politika mikroekonomiko batzuk indarra hartu dute, hala I+G dela-koak nola ingurugiro-politikak. Azkenik aipatzekoa da, halaber, horren berria ez den eskualde- edo erregio-politika. Izan ere 1975ean sortu zen, FEDER (Eskualde-Garapenerako Europako Fondoa) delakoarekin bat, Europako eskualdeen arteko

garapen-mailan dauden diferentziak hurbiltzeko asmoz. Horretarako, herrialde desfaboratuenetan inbertsioak sustatzeko eta azpiegiturak hobetzeko dirulaguntzak eskaintzen ditu FEDERek. Bi motatako herrialdeek dira laguntzaren helburu. Eskualde txiroak, non garapen estrukturalerako laguntzak ematen diren, batetik, eta gainbeheran dauden eskualdeak, bestetik. Azken hauetan ekonomi birmoldaketa produktiboak sustatzeko dirulaguntzak bideratzen ditu aipatutako erakundeak. Politika honen garrantzia bizkortu egin da denboraren poderioz, egungo EBeko aurrekontuaren %9 eskuratzek islatzen duen gisa.

6.3. Nazioarteko ekonomi-bloke nagusiak

II. Mundu-Gerraren ostean eta ekonomi hedaldiaren garaian, ekonomi blokearen aipamenak Ekialde eta Mendebaldearen arteko aurkakotasuna iradokitzen zuen. Bakoitzak egitasmo diferentea zuen arlo desberdinetan, baita ekonomiakoan ere, eta blokeen egitatea bereizketa politiko-ideologikoaren isla zen batik bat.

Nolanahi ere, denborak aurrera egin ahala, testuingurua aldatuz joan zen. Mendebaldean, OECDn hain zuzen, EEBBetako hegemonia ekonomikoa zalantzan ipintzen hasi zen, 1970eko hamarkadatik aurrera bere neurriko bi lehiakide sortu baitzitzaizkion: Japonia eta Alemania. Geroztik munduko ekonomi sistema kapitalistan lidergo hirukoitzeko egoeran gaude, hegemonia *hirukoitz* baten itzalpean.

Bestalde, SESB eta Ekialdeko bere kideak krisi sakonean jausi ziren 1980ko hamarkadan, egoeraren larriak bere gaina 1990-1991n hartuz. Ondoren bertako sozialismo estataleko erregimenak aienatu egin ziren eta, honekin bat, herrialde hauetan munduko sistema kapitalistarako urratsa eman zen.

Azkenaldion blokeen izaeraren itxuraldaketaren aurrean gaude. Bakarkako hegemoniaren garaia iragana, da, eta lidergo hirukoitza dago nazioarteko ekonomi eszenatokian; eta lider bakoitzak bere eragin-eremua izanik, hauek bata bestearikiko oposizioan zedarritzen dira: EEBBen lidergopean Amerika, Alemania Europa-Mediterraneoko buru eta Asiako Hego eta Ekialdean Japoniaren nagusitasuna. Mundu-sistema kapitalistako hiru bloke nagusien arteko bereizgarria ez da gaur egun aurkakotasun politiko eta ekonomikoa, nahiz hiruen arteko ekonomi lehia begibistan dagoen. Aitzitik, kapitalaren baloraketa mundu osoan gauzatzen da, eta ekonomi fluxuak mundu zabalean ematen dira, inoiz baino gehiago. Baina, paraleloki, kapitalen metaketarako lehentasuneko hiru gune geoekonomiko osatzen ari dira, berezko araugintza-sistema eta sare instituzionala garatuz batzuetan (Europako Batasunean kasu) eta, batez ere, moneta-eremu propioak definituz (dolarra/marko-euroa/yena). Nazioarteko Ekonomi Ordenu (NEO) *berri* baten atarian gaude eta berorren erabateko itxuraketa ikusteke dagoen arren, hiru blokeen erakuntzaren bilakaerarekin guztiz lotuta egongo da, halaberharrez.

Laburbilduz, krisi orokorrak indar-osaketa berria dakar arlo guztietan, baita herrialdeen artean ere. Estatu Batuen gainbehera erlatiboa Japonia eta Alemaniaren aurrerakadarekin batera eman da, eta ekonomi boterearen egitura berri horrek funtsezko eraldaketa dakar mundu-sistema orokorrean, potentzia hauen ingurune

ekonomi blokeen eraikuntza-prozesua, hain zuzen. Berau prozesua den heinean, irekia eta zalantzakorra da eta helmuga ezezaguna du. Gauzak horrela, ikus dezagun zertan diren prozesu honen bilakeraren egungo lerro nagusiak, bloke bakoitzaren gunea eta ingurunearen arteko eraginaren nolakoa eta hedapen eremuaren norainokoa aztertuz.

Alemanien lidergopeko Europako Batasunaren blokeaz arestian aritu gara jada. Alabaina, jakina da EBaren blokea edo eragin-eremua EBa bera baino zabalagoa dena. Izan ere, EBak bere hedapenak eta merkataritza-politikaren eraginak direla medio, ingurunekeo lurraldeekin loturak zabaldu eta estutu egiten ditu aurreko atalean azaldu dugun ildoan. Honela, lurralde batekiko merkataritza-lehentasuneko mailak, lurralde horrek EBeko blokearekin duen atxikimenduaren nolakoa adierazten du nolabait.

Europako Batasunaren guneari inguruko eremu ekonomikoa lotura-maila desberdinen arabera eraikitzen ari da. Mailaketa horri erreparatuz EBeko guneari lehen eraztunean eragin handiko eremuak daude, hala Eki Europa (Polonia, Txekia, Hungria, Eslovakia eta herrialde baltiarak, batik bat) nola Mediterraneoko herrialde batzuk (Turkia, Txipre, Malta eta Maroko). Herrialde hauen ekonomi fluxu nagusiak EBarekikoak dira gaur egun eta EBeko eskubide osoko kide izateko zain daude gehienak. Beste kategoria batean, baina EBekiko lotura estuaz hauek ere, EFTako herrialdeak kokatzen dira, hots, Islandia, Norvegia eta Suitza.

EBeko blokearen barnean, baina bigarren eraztun zabalago batean, Sahara-pekko Afrikako herrialdeak eta Magrebeko gehienak kokatuko lirateke. EBekiko menpeko lotura hau harreman neokolonialen isla zuzena da egoera gehienetan.

Hurrengo eraztunaren marra barruan Ekialde Hurbileko hainbat herrialde (Jordania, Siria, Libano,...) eta Errusiar Federazioaren esparru europarra koka daitezke.

Horrela zedarritutako eremuan marko/euroaren etorkizun hurbilean, nagusitasuna gailentzen da, marko/euroan oinarrituz nolabaiteko moneta-arau propiodun eremua izateraino.

Dena den, blokeen itxuraketa oso irekia da eta lurraldeen loturak anitzak izan daitezke, batez ere katearen amaieran lekutzen diren herrialdeentzat. Esaterako, Europako Batasunaren blokeak bere sareak aipatutako eskualdeez haratago luzatzen ditu, Asiako zenbait lurraldeetara eta, batik bat, Hegoamerikara. Azken hone-tako herrialde batzuekin merkataritza-lotura estuak eraikitzen ari dira eta, areago, Mer-cosur delako Hegokonoko herrialdeekin (Argentina, Brasil, Paraguay eta Uruguay) merkataritza libreko eremua osatzeko proposamena dago mahai gainean. Era hone-tan, Estatu Batuen *berezko* eremutat hartu izan den Hegoamerikaraino heltzen dira europar blokearen ekonomi eraginaren hatzak.

Amerikan ekonomi blokearen eraikuntza-prozesua ez doa Europan bezain aurreratua. Integrazio-egitasmoaren hastapena *Amerikarako Ekimena* delako aldarrikapenean aurki daiteke non amerikar espazio bateratua sortzeko grina

azaleratzen den. Honen ondorioz, Estatu Batuen lidergopean Kanadarekin merkataritza libreko eremua osatu zen 1989an, beranduago –1994an– Mexikora hedatuko zena. Iparramerikako hiru Estatu hauek egun NAFTA (Merkataritza Libreko Ipar Amerikako Akordioa) edo Merkataritza Libreko Ituna osatzen dute eta etorkizunean merkataritza libreko eremu hau Amerika guztira hedatzeko asmoa dago. Asmo hau Estatu Batuek munduko merkaturia osatzear dagoen unean beste bi lehiakideekiko (Europa eta Japonia) kokaera indartzeko beharraren emaitza da. Bestalde, Hegoamerikako herrialdeen bestelako jarrera dago, zeinaren bidez beraien integrazio-estrategia lehenik eta behin latinoamerikarra izan behar duela aldarrikatzen baita. Nolanahi ere, azken jarrera honen koherentzia eta indarra ikusteke dago, izan ere Hegoamerikako integrazio-egitasmoa oso ahula baita batetik eta, bestetik, Mexiko eta Txile bezalako latinoamerikar herrialde indartsuek bat egin dute jada Iparramerikaren egitasmoan.

Aipatzekoa da, bide batez, Hego eta Ertamerikan ekonomi integrazioarako saio franko egon dela. Integrazio-proiektu ugarien artean, gaur egun indarrean geratzen direnetako esanguratsuenak aipatuko ditugu. Inportanteena, arestian azaldu den merkataritza libreko Mercosur eremua da. Baina azkenaldion integrazio-akordioak berpiztu egin dira. Honela, motelduta zegoen Andetako Taldeak (Peru, Bolivia, Ekuador, Venezuela eta Kolonbia) berrindartu egiten du bere herrialde partaideen arteko merkataritza libreko eremua 1988an. Bestalde, 1990eko hamarkadan Merkataritza libreko eremu berriak sortu dira: G-3 Taldeak (Mexiko, Kolonbia eta Venezuela) osatutakoa eta Mexiko eta MCCA izenekoa (Ertamerikar Merkatu Bateratua) Ertamerikako herrialdeen artekoa.

Asiako Hego eta Ekialdean integrazio formala ia ezezaguna da. Akordio esanguratsu bakarra dago, Asean (Asiako Hegoekialdeko Nazioen Elkartea) mugasarien lehentasuneko espazioa baino ez dena, eta honako herrialdeek osatzen dutena: Brunei, Indonesia, Malasia, Filipinak, Singapur eta Tailandia.

Hala ere, eskualde horretako herrialdeen artean ematen diren ekonomi fluixuak oso trinkoak dira. Hauek, zehazki, merkataritza-harremanetan eta Japonia eta Koreako zein Taiwaneko ETNek eskualdean eginiko inbertsio zuzenetan hezurmitzen dira. Bitarteko hauez Japoniak bere eragina zabaltzen du Pazifikoko asiar kostaldean, Australia eta Zeelanda Berriraino ere. Bloke honen kohesioa eta bertako lidergoa ere ez da europar nahiz amerikar blokeetakoa bezain zorrotza. Etorkizunean Txinaren kokaera eta garrantzia ere kontuan hartzekoa izango da, dagokion neurrian, honek bloke asiarraren balantza alda bailezake, IBHen bilakaeraren nolakoak izan lezakeen eragina ahaztu gabe.

IRAKURGAIA

Bundesbanken Europa

Hiru gizonek menperatzen dute Europako Batasuna eta hamabost herrialdeak beren legera makurtarazten dituzte: Alemaniako kantzilerrak (Kohl Jn.), bertako finantza-ministroak (Waigel Jn.) eta Bundesbankeko presidentek (Tietmayer Jn.). (...). Moneta indartsuaren integristak dira, konbergentzia-irizpideen zale amorratuak, egonkortasunaren absolutistak.

Beraiek dira, bere kastakoak diren agente lokalen konplizitatearekin (...), beren baldintzak agintzen dituztenak eta Europari bere osotasunean beren ideologi loturak ezartzen dizkietenak, zeintzuk ekonomia itoazten duten eta hainbeste langabezia, sufrimendu sozial eta giza zoritxarren kausa diren.

1979tik aurrera, ecu/euroaren ordezkaria markoa EMSaren habea izan dadin prestatu du Bundesbankek. Portaera honek, Alemaniaren batasunaren unean, 1990ean, EMSetiko markoaren irteera eskatzeko ausardia izan ez zuten europar guztientzat arraz garestia izan den kostua ekarri du. Ondorioa: interes-tasak hegan igo ziren eta ekonomiak... itolarrian aurkitu ziren. EMSaren sorreran zazpi milioi langabetu zeuden; gaur egun 20 milioi dira.

Moneta eta banku zentralarekin zerikusia duen guztiaiekiko alemanen blokeo neurotikoa traumatismo historikoetan datza: 1921-1923 urtealdiko hiperinflazioan eta 1933. urtearen ondorenean politika deflazionista mantenduz langabeziaren aurkako plan baten kostua onartzea errefusatzeko Banku zentralaren gobernatzailea ordezkatzeko Hitler-ek hartutako erabakian. (...)

Moneta bakarrera iristeko konbergentzia-irizpideen baldintza ezartzea nahikotzat jo gabe, beraiek ere (herrialde latinoak diziplinatzeko) egonkortasun-itunaren tirania asmatu dute.

Herrialde ugarietako hautes-emaiza berriek, zehazki Erresuma Batukoak eta Frantziakoak, eta Batasuneko hamabost estatuetatik bederatzi gobernu sozialdemokraten esku egoteak, azkenean, helmuga aldatzen ahalbidetuko zutela ziru-dien.(...)

Beharrezkoa da etsitzea. Amsterdam-go ekaineko gailurrak porrot egin du esparru instituzional europarra birdefinitzen eta bi gauza erakutsi ditu argi asko: aipatutako hirukote doktrinaria Hamabost herrialdeetako zuzendari guztiak bildurik baino indartsuagoa dela, eta enpleguaren gaian sozialdemokrata europarrak ez daudela prest Jospin Jaunaren politika jarraitzeko; okerragoa dena, hauetariko asko –Holandakoetatik Britaniakoetaraino– batik bat merkatuen erabakiaren beldur direla, eta hauek malgutasunaren errezeta ultraliberaletara makurrarazi dituela langabezia borrokatzeko. (...)

Honen azpiko galdera hauxe da: nolako Europa? Alemaniako banku zentralak inposatutako teoria ofizialak dio, moneta bakarrak Hamabostei ahalmenezko tresna eskainiko diela. (...)

Jarrera ezin okerragoa da. Hipokrisia handiaren jabe dira Europan estatu gehiago eta estatu nazional gutxiago eskatzen dutenak. Euroaren Europa honen etorkizuneko gobernuari dagokionean, dena asmatuta dago: Bundesbanken itxura berdineko banku zentrala izango da berau, lehenak bezala Frankfurt-en egoitza izango duena bestalde. Jadanik inbertitzen eta kontratatzen ez duten ekonomiekin, honek guztiak hondamendi sozialera garamatza.

Ignacio Ramonet. Le Monde Diplomatique. 1997ko Uztaila

Bibliografia

- Arrizabalo, X. (arg.). *Crisis y ajuste en la economía mundial. Implicaciones y significado de las políticas del FMI y el BM*. Síntesis, Madril, 1997.
- Boyer, R. eta Drache, D. *States Against Markets. The limits of globalization*. Routledge, Londres, 1997.
- Hirst, P. eta Thompson, G. *Globalization in Question*. Blackwell, Londres, 1996.
- Gibb, R. eta Wieslaw, M. (arg.). *Continental Trading Blocs: The Growth of Regionalism in the World Economy*. John Wiley and Sons, New York, 1994.
- Keizer, B. eta Kenigswald, L. *La Triade économique et financière*. Sevil, Paris, 1996.
- Montes, P. *La integración en Europa*. Trotta, Madril, 1993.

AMAIERA

Ekonomi globalizazioaz

Munduko ekonomiaren aspektu nagusiez egindako ibilbidean, nazioarteko ekonomia gero eta garrantzitsuagoa dela ezezik, egungo ekonomi aldagai funtsezkoenen joera esparru horretan finkatzen direla erreparatu ahal izan dugu. Hasierako gaian aurkeztutako mundu-sistemaren erakuntza-prozesuak aurrera egiten jarraitzen du, ekonomi aldagaien eta fluxuen nazioarтератze-prozesuak bultzaturik kapitalismoaren hedakuntzaren kontestuan. Azken bi hamarkadetan abian zegoen joera historikoa, bizkortu eta tinkotu egin da. Hain da trinkoa egunotan ekonomiak duen naziozgaindiko dinamika, ezen egile eta ekonomilari anitzek mundu-ekonomia bakarraz mintzo diren, ekonomi globalizazioaren une historikoan gaudela esateraino. Uste hori elikatzen du mundu-merkatu bakarra osatu bide duen prozesuak, horren giltzarriak izanik finantza-merkatuetako globalizazioa eta GATTeK zein MMEak salkarien merkatuetan ereindako liberalizazioa. Ekonomi globalizazioaren errealitatea egiaztatzeko, estatuek *nazio*-ekonomietan duten kontrola eta administratzeko ahalmenaren galera ere erabiltzen da.

Hala ere, ekonomi globalizazioa ez dator bat egungo errealitate ekonomikoarekin. Arloz arloko ibilbidea egitekotan, lan-merkatua guztiz zatikatuta dagoela ekarri behar da gogora, eta horren erakusle nazioarteko migrazioek nazioko hesiak gainditzeko dituzten zailtasunak dira.

Finantza-merkatuak behatzen baditugu, bistakoa da hemen globalizazioa oso aurreratuta dagoena. Kapital-merkatuetako kanbio-kontrolen galerak eta, oro har, merkatu hauetako desarauketa-dinamikak 5. gaian aztertu dugun nazioarteko kapital-mugimenduen aparteko gorakada ekarri dute. Azpimarratzeko da, hala ere, fluxu hauetako gehienak zorroko inbertsioak direla, batez ere epe laburrean egini-koak. Horrela nazioarteko finantza-merkatuen egonkortasun-eza eta ziurgabetasunerako oinarriak ezarri dira, azkenaldion hainbat ustekabe ekarritakoak: Hirugarren Munduko kanpo-zorren arazoa 1982an, Europako Moneta-Sistemaren krisia 1992an, Mexikoko *tekila* eragina 1994ean eta 1997ko Asia eta 1998ko Errusia eta Hego Amerikako finantza-krisiak. Aitzitik, egonkortasun handiagoa bermatu ohi duen inbertsio zuzenak hazkunde apalagoa ezagutu du eta, batez ere, Iparraldeko herrietan kontzentratu da, Hegoko herri bakan batzuetan inportantea bada ere.

Salkarien merkatuetako munduraketa-prozesuak aurrera darrai. Dena den, nazioarteko merkataritzaren hazkuntza-tasak 1970eko hamarkadaren erditik geldotu direla aztertu dugu laugarren gaian. Honen ordaina ondokoa da, hots, *nazio*-merkatuen garrantzia, berebizikoa izaten jarraitzen duela batez ere Mendebaleko herrietan.

Haratago, naziozgaindiko ondasunen harrera- eta bidalketa-fluxuak esanguratsuak dira mendebaleko herrietan eta Hegoko gutxi batzuetan (industrializazio berriko herrialdeak). Hegoko herrialde gehienak, oster, fluxu hauetatik at gelditzen ari dira eta alboratze-prozesu bizian daude (Afrika, Asiako hegoaldea,...).

Baina, salkarien nazioarteko merkataritzaren egoera adierazten duen terminoa *eskualdekatzea* da. Merkataritzaren eskualdekatzeak nazioarteko salkarien joan-etorrien hiru gunetan kontzentratzeko joera islatzen du: EEBBen eremua, Europako Batasunarena eta Japoniaren ingurua (ikus seigarren gaia). Merkataritza-mugimenduen eremuak ezezik ekonomiaren eragin-eremuak ere badira aipatutako hirurak: inbertsioak ere lurralde joera berdina agertzen baitu eta hiru eremuetan moneta nagusi bat ezagutzen baitute (dolarra, marko/euroa, yena).

Eskualdekatzeak, beraz, ekonomiaren geografia berria lekarke eta nolabait mundu-ekonomia bakarraren ustea uxatuko luke. Horrek ez du ukatzen mundu-sistemaren erakuntza-prozesuaren egitatea eta bideragarritasuna; alderantziz, mundu-ekonomia osatzeko bidean, funtsezko tresna ere izatera hel daiteke eskualdekatzea. Baina, eraberean, fenomeno honek ukatu egiten du, egungo errealitate ekonomikoa deskribatzeko mundu-sistemaren osaketa definitiboa eta prozesu itxia izan beharra.

Beraz, zer dela eta finkatu eta hedatu da horren tinko ekonomi globalizazioaren ideia? Globalizazio ekonomikoaren ideia ez legoke hain zabaldua baldin eta errealitatea deskribatzeko tresna teoriko hutsa balitz. Baina, bada zerbait gehiago: azkenaldian pentsamendu bakar bihurtu den neoliberalismoaren ikur bihurtu da. Ekonomi politika kontserbadorearen apologetak dira globalizazioaren ideologia gehien barreiatu dutenak, akademi esparruan zein hedabideetan ere. Izan ere, ekonomi globalizazioarekin, estatuak ekonomi aldagaia eta prozesuen gaineko kontrola galtzean, estatuaren eskuharmenak bere funtsa galdu bide du ekonomian. Aitzaki aparta, finantza-desarauketa, pribatizazioak, gastu sozialen murrizketa eta merkatuaren irekitasuna, hots, neoliberalismoaren ekonomi politikako neurri zorrotzak, eta estatuaren alboratzea akuilatzeko. Aipatu dugun legez, estatuaren eskuharmenaren ahultzea baino gehiago, bere funtzioen eraldaketa jazotzen ari da. Aldarrikatutako estatuaren liberalizazioa hutsaren hurrengoa izan da hainbat arlotan, hala nola emigrazioarekiko muga-hertsitasuna, enpresa pribatuari emandako laguntza publikoa eta sektore batzuetako babes-politika (nekazaritza, ehungintza, jabego intelektual, etab.).

Horregatik, globalizazioaren ideiarekin apologetak neoliberalismoaren aldeko eragile sutsuenak dira. Honela, Iparreko gobernu gehienek 1980ko hamarkadatik aurrera politika neoliberalak aplikatzen hasi ziren, ekonomia globalean lehiakortasuna eta malgutasuna kapitala erakartzeko bide bakartzat harturik. Halaber, gobernu hauen indarra islatzen den nazioarteko erakundeetan, hala nola Nazioarteko Mone-ta-Fondoan, Mundu-Bankuan edo Merkataritzaren Mundu-Erakundean, doktrina neoliberalaren hastapenen aplikazioa globalizazioaren ideiarekin nahastu da. Azkenik, enpresa transnazionalak dira globalizazioa bultzatzen diharduten eragile

ekonomiko nagusiak eta, halaber, ideia horrek ahalbidetzen duen ekonomi neurrien multzoaren onuradun behinenak. Kapital transnazionalak, dena den, jatorri *nazional* argia dute eta horrekiko nolabaiteko atxikimendua mantentzen jarraitzen dute, hain zuzen, beren gobernuen gaineko presio-ahalmen zorrotza dute, eta hala erabiltzen dute bere interesak asebate ditzaten, bai nazioartean eta baita barnean ere. Nazioartean liberalismoaren errezeten bultzagileak izanik, barnera begira interes-babesle agertarazten dituzte maiz ETNak, eta sarritan kontraesan hori erakusten dute gobernuek beren aldarrikapenetan eta politiken aplikazioetan. Honek guztiak balaztatu egiten du ekonomiaren munduraketa-prozesua, globalizazioa errealitate hurbila izateko tarte handia jorratu beharra dagoela frogatuz.

Finean, globalizazioarena amaitzeke dagoen prozesu bezala ulertu behar dugu, lehen gaian egindako hausnarketaren ildotik. Bide horretan luze eta sakon bideratuko dira dinamikak, prozesuak berak sortzen dituen kontraesanak eta desegonkortasun ekonomikoak eta sozialak leuntzen ez badira. Gaur egun, globalizazio neoliberalak gehitu egin ditu disparekotasunak hala herrien artean nola gizataldeen artean. Iparraren eta Hegoaren arteko lubakia etengabe handituz doa, eta honi Europako Ekialdeko trantsizioaren giza eta ekonomi porrota erantsi behar zaio. Beraz, globalizaziorako egungo joera herrialde osoen alboraketaren eta Iparreko zein Hegoko herrietako giza sektore zabalen kanporaketaren gainean eraikitzen ari da. Gainera, aldiro-aldiro finantza zein beste aldagai makroekonomikoetan islatzen den desegonkortasun ekonomiko biziak errepikatzen dira. Zer esanik ez, ekonomi eta ingurugiro krisiaren irtenbideen gabeziak sortzen duen ziurgabetasunak zalantza gehiago eranstean dio munduko ezenatokiari. Munduko ekonomiaren eraldaketa eta berregituraketa ezinbestekoa da, baldin eta noizbait mundu-ekonomia nagusituko bada.

IRAKURGAIA

Ekonomia globalaren mitoa

Oso hedatuta dago merkatu-indarrek gobernuen kontrolpetik at daudelako ustea, eta orain berauek kontrolatzen dituztela gobernuak. Ekonomialari liberalek agurtu egiten dute horrelako globalizazioa, progresuaren gurdia delakoan; sozial-demokratak beldur dira honen gurgil zorrotzek sozialki onurak eskuhartzerako beren itxaropenak ebakiko dituztenentz. Biak bat datoz, onerako ala txarrerako, garaitezina dela esatean. Baina oker dira. Jazotzen ari dena ez da hain berria eta globalizazioa atzeraezina deneko baieztapena faltsua da. (...). Zerbait egin ote dezakete gobernuek? galdera antzua alboratu, eta beste honen harian eztabaidatu behar dugu: zer da gobernuek egin beharko dutena?

Globalizazioaren aspektu nagusia honako esaldian datza: munduko ekonomia kontrolaezinezko indar globalen menpean dago, eta aldaketaren aktore zein agente nagusitzat benetako korporazio transnazionalak hartu behar dira, zeintzuek inolako

nazioerekiko atxikimendurik gabe abantailaren arabera merkatu globalean lekutzen diren.

Hasteko, egungo ekonomiaren irekitasuna ez da 1914aren aurretikoa baino garaia goa. (...). Orduan merkataritzaren liberalizazioa eta elkartrukearen kontrolik eza nagusitu ziren. Garai hartan bapore-untziak eta kontinentearteko telegrafoa indarrean zeuden. Ondasunak eta informazioa belauntziz mugitzen zen munduko ekonomiaren eta baporez zein elektrizitatez mugitzen zenaren arteko diferentzia, kualitatiboa zen. Azkenaren eta airez zein interneten bidez mugiarazten dituen munduko ekonomiaren arteko diferentzia, konparaketa baterako, kuantitatiboa da soilik. (...)

Beharrezkoa da, halaber, globalizazioaren ideia ezaguna azpimarratzen dutela diruditen bi ideiak indentifikatzea eta bereiztea: itzuliezintasuna eta integrazio osoa.

Globalki integratutako ekonomiaren ideia platonikoak hauxe eskatuko luke: ondasunen, zerbitzuen, lanaren eta kapitalaren prezioak munduan zehar berdintzeko joera nagusitzea (...). Estatu batek beste batzuk baino zerga nabarmen handiagoak edota kostu handiagoko erregulazio neurriak ezartzeko ezintasuna erakutsiko luke horrek.

Hau ez da gure mundua. Gehien integratutako merkatuetan ere –esaterako, zorroko kapitalen merkatuak– interes-tasa errealean egungo konbergentziak urre-arauaren garaikoa baino apalagoa dirudi. (...)

Ekonomi integrazio globala osagabea bada, itzulezinezkoa denik ezin esan. Gobernuak merkataritza-oztopoak beheratzea eta atzerriko elkartrukeen gaineko kontrola ezabatzea erabaki dute. Hala ere, nahi izatekotan, bi prozesuak geraraz litzakete.

Korporazio multinazional oroahaldunak bideragabetu al dezake hau guztia? Ez, kapital korporatiboa erabat mugikorra izatetik ere urrun baitago. Korporazio multinazionalak erantsitako balioaren hiru laurden-edo jatorrizko herrialdeetan produzitua da oraindik. Ia pentsaezina da, bestalde, Toyota edo Mercedes-Benz bezalakoek bere sustraiak bestelako herrialde batean errotzea. Internazionalago bihur litezke. Baina oso zaila da beren gobernu nazionalen erabakiekiko sentigaitzak izatea. (...)

Hirst eta Thompson (1996)

Bibliografia

- Amin, S. *Les défis de la mondialisation*. L'Harmattan, Paris, 1996.
- Amin, S. *Capitalism in the age of globalization*. Zed Books, Londres, 1997.
- Boyer, R. & Drache, D. *States against markets. The limits of globalization*. Routledge, Londres, 1997.
- Egile ugari. *Soberanía económica y globalización en Euskal Herria*. Robles-Arangiz Institutua, Bilbo, 1998.
- Glyn, A. & Sutcliffe, B. "El nuevo orden capitalista: global pero sin líder?". *Mientras Tanto*, 61.
- Hirst, P. & Thompson, G. *Globalization in question*. Balckwell, Londres, 1996.
- Kébabdjian, G. *L'économie mondiale. Enjeux nouveaux, nouvelles théories*. Seuil, Paris, 1994.

LABURDURAK

AIZ	Atzerriko Inbertsio Zuzena
AKP	Afrika, Karibe eta Pazifikoa
ASEAN	Asiako Hegoekialdeko Nazioen Elkarte
BENELUX	Belgika, Holanda eta Luxenburgo
BPG	Barne-Produktu Gordina
BZES	Banku Zentralen Europako Sistema
CEPAL	Latinoamerika eta Kariberako Ekonomi Batzordea
COMECON	Ekonomi Laguntza Bateraturako Kontseilua
EAEE	Energia Atomikorako Europako Elkarte
EB	Europako Batasuna
EEBB	Estatu Batuak
EBZ	Europako Banku Zentrala
ECU	Europako Moneta-Unitatea (European Currency Unit)
EE	Europako Elkarteak
EEE	Europako Ekonomi Elkarte
EEE	Elkartrukearen Erlazio Errealak
EFTA	Europako Merkataritza Libreko Akordioa (European Free Trade Association)
EIE	Estatu Independenteen Elkarte
EMB	Ekonomi eta Moneta-Batasuna
EMI	Europako Moneta-Institutua
EMS	Europako Moneta-Sistema
EOI	Esportazioak Ordezkatzeko Industrializazioa
ETN	Enpresa Transnazionala
FEDER	Eskualde-Garapenerako Europako Fondoa
FEOGA	Nekazaritza-Bermerako eta Antolaketaerako Europako Fondoa
G-3	Hiruen Taldea (Mexiko, Kolonbia eta Venezuela)
G-7	Zazpi Handien Taldea (EEBB, Japonia, Alemania, Frantzia, Erresuma Batua, Italia eta Kanada)
G-8	Zortzi Handien Taldea (G-7koak eta Errusia)
GAH	Gutxien Aurreratutako Herrialdeak
GATT	Mugariei eta Merkataritzari buruzko Akordio Orokorra (General Agreement on Tariffs and Trade)
GATS	Zerbitzuen Merkataritzari buruzko Akordio Orokorra (General Agreement on Trade of Services)
GLO	Garapenerako Laguntza Ofiziala
HM	Hirugarren Mundua

I + G	Ikerketa eta Garapena
IAA (MAI)	Inbertsioetako Aldeanitzeko Akordioa (Multilateral Agreement on Investment)
IAEE	Ikatz eta Altzairuaren Europako Elkartea
IBH	Industrializazio Berriko Herrialdeak
IEB	Inbertsiorako Europako Bankua
IOI	Inportazioak Ordezkatzeko Industrializazioa
KFEG	Kapital Finkoaren Erakuntza Gordina
LOS	Lehentasun Orokortuen Sistema
LPEE	Lurralde-Petrolio Esportatzaileen Erakundea
LNZ	Lanaren Nazioarteko Zatiketa
MCCA	Ertamerikako Merkatu Bateratua
MB	Mundu-Bankua
MERCOSUR	Hego Amerikako Merkatu Bateratua
MFA	Multifibra-Akordioa
MME	Merkatataritzaren Mundu-Erakundea
NAFTA	Ipar Amerikako Merkataritza Libreko Akordioa (North American Free Trade Agreement)
NBE	Nazio Batuen Erakundea
NEO	Nazioarteko Ekonomi Ordenua
NFS	Nazioarteko Finantza-Sistema
NMF(IMF)	Nazioarteko Moneta-Fondoa (International Monetary Found)
NMS	Nazioarteko Moneta-Sistema
NPB	Nekazaritza-Politika Bateratua
NPG	Nazio-Produktu Gordina
OECD	Ekonomi Lankidetzeta eta Garapenerako Erakundea (Organisation for the Economic Cooperation and Development)
PNUD	Garapenerako Nazio Batuen Egitaraua
TRIM	Merkataritzarekin Lotutako Inbertsioen Mugasariak
TRIP	Jabego Intelektualarekin Lotutako Mugasariak
TTM	Truke-Tasarako Mekanismoa
UNCTAD	Merkataritza eta Garapenerako Nazio Batuen Konferentzia (United Nations Conference on Trade and Development)
VER	Esportazioekiko Borondatezko Oztopoak (Voluntary Export Restriction)